

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА
ДРАГОМАНОВА

Кафедра теоретичної та консультативної психології,
ДВНЗ «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ» НАПН УКРАЇНИ
Кафедра педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти,
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Кафедра журналістики та нових медіа,
УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ,
Кафедра педагогіки та психології, кафедра журналістики та кафедра
філософії, теології та історії церкви

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
**«МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ І ТВОРЧИЙ СКЛАДНИК ЯК
ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ
ЖУРНАЛІСТІВ, ПЕДАГОГІВ, ПСИХОЛОГІВ ТА
БОГОСЛОВІВ»**

07 листопада 2024 року

БУЧА, 2024

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«Морально-етичний і творчий складник як основа професійного зростання майбутніх журналістів, педагогів, психологів та богословів»

*Рекомендовано Вченою радою
Українського Гуманітарного інституту
Протоколом №4 від 19 грудня 2024 р.*

Адреса редколегії
Україна, 08292, Київська обл., м. Буча, вул. Інститутська, 14
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

Буча, 2024

Морально-етичний і творчий складник як основа професійного зростання майбутніх журналістів, педагогів, психологів та богословів [Електронне видання]: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Буча, 07 листопада 2024 р.) / упорядники : В.В. Куриляк, Ф.М. Проданюк, Буча: ПВНЗ «УГІ», 2024 р. 197 с.

У випуску розглядається роль морально-етичного та творчого складника у формуванні професійної компетентності майбутніх журналістів, педагогів, психологів і богословів. Автори аналізують значення етичних принципів і духовних цінностей у професійній діяльності, акцентуючи на потребі розвитку креативного мислення та відповідальності перед суспільством. Особлива увага приділяється інтеграції морально-етичних аспектів у навчальні програми, формуванню професійної культури та вдосконаленню творчих навичок. У випуску представлені дослідження, практичні рекомендації та кейси, які ілюструють ефективні підходи до виховання гармонійної особистості, здатної адаптуватися до викликів сучасного світу. Видання буде корисним для науковців, освітян, студентів і практиків у зазначених сферах.

Матеріали конференції видано в авторській редакції.

Редакційна колегія:

Голова оргкомітету: Штанько Л.О., к.екоп.н., доц., професор, ректор ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

Співголова оргкомітету: Куриляк В.В., доктор богослов'я, доцент, проректор з наукової роботи в ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

Члени оргкомітету:

Поліна Г.В. к.філол.н., зав. каф. германської філології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

Вакулова І.В. доктор філософії зі спеціальності освітні педагогічні науки, доцент кафедри германської філології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

Проданюк Ф.М. кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та психології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

Парасей-Гочер А.О. кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

Романчук С.М. кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

Синчак Б.А. кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, завідувач кафедри журналістики ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

Остащук І.Б. доктор філософських наук, професор, керівник відділу якості в ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ I ЖУРНАЛІСТИКА.....	9
БАЛАКЛИЦЬКИЙ М. А.	9
МЕДІАСПОЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ЄВРОСОЮЗІ	
БІЛИК А. С.	11
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК БІБЛІЙНИХ ПРИНЦИПІВ З КОДЕКСОМ ЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА	
ЗАГРЕБА В.А.	14
РОЛЬ ЖУРНАЛІСТИКИ РІШЕНЬ У ВИСВІТЛЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ В УКРАЇНІ	
КОВАЛЬ А. Г., ЯРОВА Н. Д.	17
АКТИВНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ В ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАННЯХ ЄВРОПИ	
ПЕТРЕНКО С. І.	20
ПРАВДА ЧИ ПОСТПРАВДА? ЖУРНАЛІСТИКА ЧИ ПОСТЖУРНАЛІСТИКА?	
РОМАНЧУК С.М.	26
КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДУ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ	
СЕМЕНЮК О.А.	29
ІНТЕГРАЦІЯ ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЖУРНАЛІСТІВ	
СИНЧАК Б.А.	31
ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ОПЦІЙ ДЛЯ СКАРГ НА ПУБЛІКАЦІЇ ТА КЕУЖ НА САЙТАХ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАНЬ	
СЛЄПЧЕНКО М. О.	34
РОЛЬ ОНЛАЙН-ВИДАНЬ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	
УЖВЕНКО О.В.	38
РОЛЬ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ТА ТВОРЧИХ СКЛАДОВИХ У РАДІОЖУРНАЛІСТИЦІ	
СЕКЦІЯ II ПЕДАГОГІКА.....	42
БАРАБАШ С. М., БУРКО О. В.	42
КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІНЬ	
ВАКУЛОВА І.В.	47
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ	
ВАСИЛЕНКО І.І.	50
ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	

ГРИЩУК Д.Г.	55
МЕТОДИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОЇ ОСНОВИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ	
ІВОНЧАК Н.Д.	57
ІНТЕГРАЦІЯ БІБЛІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УРОКИ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
КОРЕЩУК Д. А.	61
МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ АКРОВІРШІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
ЛАВРІЄНКО М. О.	65
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут» ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗНАТЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ НЕСТАНДАРТНИХ УРОКІВ МАТЕМАТИКИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ	
ЛІТКЕВИЧ А. М.	69
ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА	
ЛІТКЕВИЧ В. С.	73
СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ	
МИЧАК Н.Г.	75
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ: АНАЛІЗ ДЕЯКИХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ	
МОСКАЛЕНКО К. С.	79
ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТІВ АВТОРСЬКИХ ПІСЕНЬ	
НОЗДРІН О.М.	83
ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ДОСЛІДНИЦЬКА МЕТОДОЛОГІЯ	
ПОЛІНА Г. В.	87
ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	
ПРОДАНЮК Ф.М.	90
ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ МОРАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	
СТЕШИЦ А. В.	94
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФІЗИЧНОГО САМОВИХОВАННЯ	
СЕКЦІЯ III ПСИХОЛОГІЯ	99
АНТОНЕЦЬ М. О., КРИВОШАПКА Т. І., РЕШЕТОВА О. В.	99
ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ «УМНОЖЕННЯ НАДІЇ» У СОЦІАЛЬНЕ СЛУЖІННЯ ТА ОСВІТУ	
БУЛАХ І. С., ІНКІНА С. В.	101
МОРАЛЬНА МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	

ВАЩЕНКО А. М.	104
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПСИХОЛОГІЇ ВІКОВОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	
ВОЛКОВА Н. В.	107
ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА МОТИВАЦІЮ ДОСЯГНЕНЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЛЬНОСТІ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ	
ВОЛОШИНА В. В., МОРОЗ А. А.	110
АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
ВОЛОШИНА В.В., ПАПІТЧЕНКО Л.В.	112
АКСІОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ	
ВЯТОХА І. Ю.	115
ІНВАЙРОМЕНТАЛЬНІ ЗВУКИ СВІДОМОСТІ: ПСИХОЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	
ВЯТОХА І.Ю., СТИНАВСЬКА Н.Г.	119
ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ОБРАЗУ СВІТУ ОСОБИСТОСТІ	
ДАНИЛІНА О.В., КОЗУМЛЯК В.Г.	122
ВПЛИВ НАСТІЛЬНИХ ІГОР НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДИТИНИ	
ДЕМУРА А. К.	125
МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ГІПЕРАКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ	
ДОЛИНСЬКА Л.В., КОРОТКА І.Ю.	131
МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА СКЛАДОВА В СТРУКТУРІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
КАШПУР Ю. М., ГУРКОВА М. Д.	133
«ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ У КРИЗОВОМУ ПСИХОЛОГІЧНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ»	
КОРЧУК О. С.	136
ПРОБЛЕМА ДУХОВНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	
ЛУК'ЯНЧУК Н. В.	139
ТВОРЧИСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГА	
НЕКІЗ Т. А.	143
ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	
НОСОВА О. В.	145
СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ПСИХОЛОГА В УМОВАХ ВІЙНИ	
ПАРАСЄЙ-ГОЧЕР А. О., ШНУРЕНКО В. М.	148
АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ ВІДМОВИ ВІД ЕВАКУАЦІЇ З «ГАРЯЧИХ ТОЧОК» В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	
РИБАЧУК Г.О.	154

ВПЛИВ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА СОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ	
РУБАНЕЦЬ О.В.	156
НАРАТИВНИЙ ПІДХІД ПРИ ФОРМУВАННІ І РОЗВИТКУ КАР'ЄРНИХ ШЛЯХІВ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	
САВЧЕНКО Т.О.	158
НАВЧАЛЬНА ДИСКУСІЯ ЯК ФОРМА РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ПІДЛІТКІВ	
САКОВСЬКА В. В.	160
КРИЗОВА СИТУАЦІЯ ЯК ЧИННИК ЗМІНЮВАННЯ ЦІННІСНОГО САМОСТАВЛЕННЯ	
СЕМЕНЮК (АБРАМЮК) О.Ю.	162
«ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ТА ЧИННИКІВ ВПЛИВУ»	
СПІВАК Л. В.	164
ВПЛИВ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ (КПТ)	
ХОМЕНКО Л. М.	168
РОЗВИТОК НАВИЧОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
ЦЬОМИК Х. Б.	171
РОЗВИТОК САНОГЕННОГО МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИКА УСПІШНОЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ	
ШАТОВА Л. Г.	177
ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРІВ	
ШЕВЧУК Н. Ю.	179
РОЛЬ САМОСВІДОМОСТІ ТА РЕФЛЕКСІЇ В ПРОЦЕСІ ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ЖИТТЯ	
СУГОНЯК В.П.	183
ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГІВ, ПЕДАГОГІВ, ЖУРНАЛІСТІВ	
СЕКЦІЯ IV БОГОСЛОВ'Я	186
КАМПЕН К. С.	186
КОНЦЕПЦІЯ ХРИСТІЯНСЬКОГО ЛІДЕРСТВА У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ	
КОРЕЩУК І. І.	188
СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ ГОМІЛЕТИКА СТУДЕНТАМИ БОГОСЛОВСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ	
СТОКОЛОС Н. Г.	190
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У ДОСЛІДЖЕННІ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД НА ВОЛИНІ	
ШЕВЧУК А. В.	192
АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	

ШЕВЧУК В. А.	194
ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ АДВЕНТИСТІВ СЬОГОМОГО ДНЯ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ В АДВЕНТИСТСЬКІЙ ДУХОВНІЙ СЕМІНАРІЇ УКРАЇНИ	
ШУМЧУК Б. О.	197
ТЕОЛОГІЯ ЛЮБОВІ ЯК ВИБІРКОВИЙ ПРЕДМЕТ У СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО ІНСТИТУТУ	
ПОНЯТОВСЬКИЙ Ф. К.	199
ПОРТРЕТ ПРОРОКА ІОНИ В СУЧАСНИХ СТАРОЗАВІТНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	
ПОНЯТОВСЬКИЙ Ф. К.	202
ДЕКАЛОГ У КНИЗІ ПОВТОРЕННЯ ЗАКОНУ: ЗНАЧЕННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ	

СЕКЦІЯ I ЖУРНАЛІСТИКА

БАЛАКЛИЦЬКИЙ М. А.

*доктор наук із соціальних комунікацій, професор
професор кафедри журналістики
Український гуманітарний інститут*

МЕДІАСПОЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ЄВРОСОЮЗІ

Актуальність дослідження. Війна в Україні, що почалася в лютому 2022 року, спричинила значний потік біженців до країн Європейського Союзу. У нових соціокультурних умовах українські біженці стикаються з потребою адаптації, у якій медіа відіграють важливу роль. З одного боку, медіа забезпечують доступ до інформації про нову країну перебування, її культуру, закони та інтеграційні можливості. З іншого боку, медіа є каналом зв'язку з Батьківщиною, підтримуючи емоційний зв'язок із домом та спільнотою. У цьому контексті дослідження медіаспоживання українських біженців у ЄС дозволяє виявити їхні інформаційні потреби, адаптаційні стратегії та вплив медіа на формування соціальної згуртованості в умовах вимушеної міграції.

Основні результати дослідження. Українські біженці значною мірою покладаються на цифрові медіа для задоволення своїх інформаційних потреб.

Онлайн-медіа: Сайти новин і платформи з поточними подіями, такі як BBC, DW, і місцеві новинні ресурси країн ЄС, надають інформацію про міжнародні події, зокрема ситуацію в Україні.

Соціальні мережі: Facebook використовується для пошуку спільнот українців за кордоном, груп підтримки та ресурсів для адаптації. Instagram популярний серед молоді як джерело як новин, так і соціальних контактів.

Месенджери: Telegram і Viber є основними засобами комунікації, де створюються спеціалізовані групи для українців у різних країнах. Через них поширюють важливу інформацію, оголошення та рекомендації щодо життя в ЄС.

Телебачення та радіо: Деякі біженці надають перевагу українським телеканалам, які транслюються онлайн (наприклад, 1+1 International), або радіостанціям, які передають новини з України й забезпечують емоційний зв'язок із батьківщиною.

Потреби українських біженців у медіа різноманітні, але їх можна згрупувати за ключовими напрямками. Пошук інформації про процедури реєстрації, отримання тимчасового захисту, візових питань та правового статусу в різних країнах. Медіа є важливим джерелом для отримання відомостей про доступні вакансії, професійні курси, дитячі садочки та школи для дітей. Інформація про державні й благодійні програми, які надають

матеріальну підтримку біженцям, включаючи житло, харчування та медичне обслуговування.

Новини з України: Біженці стежать за військовими подіями, гуманітарною ситуацією та політичною ситуацією вдома, що дозволяє їм підтримувати зв'язок із власним народом. Мовний бар'єр залишається ключовим викликом у медіаспоживанні:

Недостатність контенту рідною мовою: Багато місцевих ЗМІ не адаптують контент для українських біженців, через що значна частина новоприбулих обирає споживання українського або російськомовного контенту. Нерозуміння місцевого контексту: Навіть ті, хто володіє англійською чи мовою приймаючої країни, можуть стикатися з труднощами у розумінні соціокультурного контексту або специфічних правових та побутових питань.

Технічні складнощі: Частина біженців стикається з відсутністю доступу до стабільного інтернет-зв'язку або пристроїв для користування медіа. Медіа виступають як важливий інструмент інтеграції, допомагаючи біженцям адаптуватися до нових умов життя:

Підтримка соціальних зв'язків: Локальні групи в соціальних мережах і месенджерах створюють простір для обміну досвідом, пошуку допомоги та побудови нових спільнот. Культурна інтеграція: Багато українських біженців використовують медіа для знайомства з культурою, мовою та традиціями приймаючих країн. Це може включати перегляд місцевих фільмів, прослуховування музики або відвідування культурних заходів.

Психологічна підтримка: Інформаційний контент, спрямований на психологічну допомогу та подолання стресу, сприяє емоційному відновленню біженців. Таким чином, медіа не лише виконують інформаційну функцію, але й стають важливим чинником соціальної інтеграції та підтримки українських біженців у ЄС.

Висновок. Медіаспоживання українських біженців у країнах ЄС є важливим аспектом їхньої адаптації до нових умов життя. Медіа виконують дві ключові функції: інформативну та інтеграційну. Водночас для покращення доступу до інформації необхідно розробляти більше багатомовного контенту, враховуючи потреби українських біженців. Також доцільно посилити підтримку локальних медіа української діаспори як засобу ефективної комунікації між біженцями та приймаючими суспільствами.

Список використаних джерел:

1. Alberto-Horst N. Disinformation on Refugees from Ukraine: Boosting Europe's Resilience after Russia's Invasion. *FEPS*. 2022. URL: <https://feps-europe.eu/publication/disinformation-on-refugees-from-ukraine-boosting-europes-resilience-after-russias-invasion/> (date of access: 13.09.2024).

2. Arel D., Driscoll J. *Ukraine's Unnamed War: Before the Russian Invasion of 2022*. Cambridge : Cambridge University Press, 2023. 320 p.

3. Aspriadis N. Preparing for War: Strategic Narratives and Disinformation in Leadership Rhetoric during the Ukraine War. *ESSACHESS - Journal for Communication Studies*. 2023. Vol. 16, no. 31 (1). P. 21–41.

4. Batta A. The Russian Minorities in the Former Soviet Republics: Secession, Integration, and Homeland. London; New York: Routledge, 2021. 234 p.

5. Boyte K. An Analysis of the Social-Media Technology, Tactics, and Narratives Used to Control Perception in the Propaganda War Over Ukraine. *Journal of Information Warfare*. 2017. Vol. 16, no. 1. P. 88–111.

БІЛИК А. С.

магістрантка спеціальності 061 «Журналістика»
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК БІБЛІЙНИХ ПРИНЦИПІВ З КОДЕКСОМ ЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА

Актуальність теми дослідження. В еру стрімкого розвитку та поширення новітніх технологій спостерігається потужний вплив, який здійснюють сучасні медіа на свідомість суспільства. І хоч, з одного боку, відкривається необмежений доступ до будь-якої інформації, з іншого – зростає рівень серйозних викликів – дезінформація, маніпуляція, фейки. Здатність впливати на громадську думку ставить перед журналістами важливе питання: кому вони підзвітні та яким моральним принципам мають слідувати в тій чи іншій ситуації, чиї інтереси відстоювати? Відповідь на це питання залежить від світогляду людини, який формує її уявлення про добро і зло.

На сьогодні близько 2, 4 мільярда жителів планети Земля позиціонують себе християнами [1]. Вони вважають для себе Біблію як світоглядно формуючу книгу. Адже на сторінках Святого Письма можна знайти низку важливих моральних принципів, які регулюють стосунки у суспільстві, законодавчих та соціальних процесах, котрі торкаються також журналістської діяльності.

Отже, **мета дослідження** – дослідити взаємозв'язок біблійних принципів з Кодексом етики українського журналіста. Щоби досягти окресленої мети, необхідно виконати таку **задачу дослідження**: провести порівняльний аналіз біблійних принципів та Кодексу етики українського журналіста.

Результати дослідження. За результатами дослідження інтернет-видання «Детектор-медіа» від 23 серпня 2024 року, було виявлено порушення журналістами редакції сайту «Гребінка» пунктів 9 і 15 Кодексу етики українського журналіста в одному з опублікованих матеріалів – «ДТП на Полтавщині влаштували жінки» [2]. Таким чином, ми бачимо, що такі випадки трапляються. Тому ситуація з "Гребінкою" наочно демонструє, як

порушення етичних норм у журналістиці може призвести до втрати авторитету як окремих ЗМІ, так і всієї галузі. Такі випадки нагадують нам про те, що дотримання етичних стандартів є ключовим для збереження довіри суспільства до журналістики.

При уважному читанні Біблії та Кодексу етики українського журналіста можна простежити низку спільних рис, які є значущими для морального, духовного та професійного самовдосконалення журналіста. В обох джерелах важливим фундаментом цінностей є проголошення правди. Святе Письмо наголошує на вияві шани й любові до Бога та ближнього, що є віддзеркаленням у Кодексі щодо ставлення до ролі людини в будь-яких суспільних процесах – вияв поваги до гідності. В зазначених джерелах засуджується упередженість та будь-яка фальсифікація, обстоюється справедливість та враховується відповідальність сторони за кожне слово чи дію.

Спробуємо зобразити достовірність наведених тверджень у таблиці, поданій нижче, використовуючи уривки з Кодексу етики українського журналіста [3] та Біблії [4].

№ п/п	Стаття Кодексу етики українського журналіста	Біблійний уривок
1.	Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.	Вихід 20:16 – «Не даватимеш неправдивого свідчення щодо свого ближнього». Вихід 23:1 – «Не розпускатимеш пустих чуток. Не даватимеш своєї підтримки нечестивому, стаючи фальшивим свідком». Приповісті 6:16, 19 - «Ось шість речей, які ненавидить Господь... фальшивий свідок, який свідчить неправду та сіє чвари між братами!»
2.	Журналіст не повинен використовувати незаконні методи отримання інформації.	Вихід 20:15 – «Не крастимеш». Послання до ефесян 4:28 «Хто крав, хай більше не краде, але краще нехай працює, роблячи своїми руками добро, аби мав що подати тому, хто має потребу».
3.	Плагиат несумісний із званням журналіста.	Левит 19:11 – «Не крадіть, не обманюйте і не зводьте наклепів один на одного». Послання до ефесян 4:25 – «Тому, відкинувши неправду, кожний говоріть своєму

		ближньому правду, бо ми є членами одне одного».
4.	Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання.	Послання до римлян 2:11 - «Бо не зважає Бог на обличчя». 1 Послання Петра 2:17 - «Шануйте всіх, любіть братерство, бійтеся Бога, поважайте царя». Послання до римлян 12:10 - «Любіть один одного по-братерськи, пошаною один одного випереджайте;
5.	Свідоме порушення норм журналістської етики є абсолютно несумісним з професійною журналістикою, піддається громадському осуду...	Приповісті 12:22 – «Оманливі уста огидні для Господа, – хто ж говорить правду, подобається Йому».

І Біблія, і Кодекс етики українського журналіста прагнуть до встановлення моральних норм, але їх сфера застосування суттєво відрізняється. Біблійні принципи охоплюють всі аспекти людського життя, тоді як Кодекс етики зосереджується на вузькій сфері професійної діяльності журналіста, визначаючи етичні рамки для роботи зі словом. Наприклад, Святе Письмо і Кодекс етики передбачають санкції за порушення норм, але природа цих санкцій суттєво відрізняється. Порушення біблійних принципів пов'язане з внутрішніми переживаннями людини, такими як провина, сором чи страх перед Божим судом. Це духовні результати, які виходять за рамки земного життя й мають вічні наслідки. Натомість, порушення Кодексу етики журналіста несе соціальні наслідки: журналіст може зіткнутися з громадським осудом, втратою репутації, позбавленням професійних прав або навіть юридичними проблемами у випадку порушення закону.

Висновок. Біблія та Кодекс етики українського журналіста, попри різницю в часі виникнення, продовжують бути актуальними джерелами моральних принципів. Обидва документи наголошують на фундаментальних цінностях, таких як правдивість, справедливість і повага до людини. Однак, якщо Біблія пропонує широкі моральні засади для всього життя, то Кодекс етики конкретизує лише принципи для професійної діяльності журналіста, визначаючи етичні рамки його роботи. Релігійні цінності, що містяться в Біблії, можуть бути корисним інструментом для формування професійної етики. Це підтверджується аналізом, який демонструє, що багато біблійних принципів співзвучні з сучасними професійними кодексами.

Список використаних джерел:

1. Wasserman P. World Population by Religion: A Global Tapestry of Faith. *Population Education*. 2024. URL: <https://populationeducation.org/world-population-by-religion-a-global-tapestry-of-faith/> (date of access: 23.10.2024).

2. Буняк В. КЖЕ оголосила попередження редакції сайту «Гребінка» через порушення етичних норм у новині про ДТП на Полтавщині. *detector.media*. 2024. URL: <https://detector.media/infospace/article/231233/2024-08-23-kzhe-ogolosyla-poperedzhennya-redaktsii-saytu-grebinka-cherez-porushennya-etychnykh-norm-u-novyni-pro-dtp-na-poltavshchyni/> (дата звернення: 13.09.2024).

3. Кодекс етики українського журналіста. *Національна спілка журналістів України*. 2013. URL: <https://web.archive.org/web/20170420235423/http://www.nsju.org/page/196> (дата звернення: 04.09.2024).

4. Біблія. 2-ге вид. Київ : Укр. Бібл. Т-во, 2023. 1241 с.

ЗАГРЕБА В.А.

аспірант Навчально-наукового
Інституту журналістики
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка

РОЛЬ ЖУРНАЛІСТИКИ РІШЕНЬ У ВИСВІТЛЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ В УКРАЇНІ

За роки незалежності Україна стикалася з великою кількістю викликів, починаючи з економічної кризи у 90-ті роки минулого століття, політичної на початку 2000-х, світової кризи економіки, пандемії грипу та коронавірусу, та завершуючи останнім десятиліттям, коли російське вторгнення, що розпочиналося як гібридне, перейшло до повномасштабної агресії, та привнесло багато нових криз для українського суспільства.

Актуальність дослідження пов'язана з тим, що вищеназвані питання, а також багато інших, висвітлювалися в українських медіа, але не завжди до зазначення проблематики додавалися можливі шляхи вирішення проблем, або подолання криз.

Метою дослідження є виокремлення особливостей матеріалів, створених за напрямом журналістики рішень, з урахуванням можливих недоліків таких матеріалів. Оскільки журналістика рішень покликана не лише зазначити певні проблемні сфери або констатувати кризи, але пропонувати відповіді, такий підхід може відіграти вирішальну роль у подоланні чисельних викликів, які постають перед Україною.

Огляд джерел. Журналістика рішень, як явище, виникла в іноземних медіа, в деяких країнах відома як “конструктивна журналістика”, або як її складова. Досліджували вплив журналістики рішень, зокрема, в іноземних

медіа, Thier, K., Abdenour, J., Walth, B., & Dahmen, N. S, які зазначили, що читачі матеріалів, де журналісти пропонували рішення, були більш впевнені в правдивості таких матеріалів [1]. Одночасно, вони дійшли висновку, що наративи таких історій не завжди є посередником між журналістикою рішень та змінами. Серед українських дослідників А. Бож'єва та К. Сірінюк-Долгарьова розглядали практику журналістики рішень під час воєнного стану в Україні, та визначили, що перспективними засобами для «медіа рішень» залишається більш широке використання мультимедійного ілюстративного контенту [2]. А. Житнікова зазначає, що «рішення розглядаються як цінність новин задля того, щоб відповісти, чому питання заслуговує на висвітлення... журналістика рішень збалансовує негатив у вигляді проблеми позитивними змінами» [3].

Разом з тим, залишається питання, як, виокремивши ознаки та користуючись інструментами журналістики рішень, уникати негативних наслідків від її використання.

Результати дослідження свідчать, що використання журналістики рішень зміщує акценти у журналістських матеріалах, адже лише висвітлення проблемних моментів або тенденцій залишає аудиторію медіа з почуттям безсилля. Одночасно пошук та оприлюднення історій, які демонструють успішні кейси впливу ініціатив, як то, у сфері освіти, самоврядування, економічні інновації, тощо, допомагають заохочувати до змін українське суспільство. Саме збалансована подача матеріалу, як зазначає Ю.В. Любченко: «баланс щодо негативу від новин», покликане забезпечити зворотній зв'язок з аудиторією та сприяти розвитку локальних медіа і громад [4]. Завдяки висвітленню локальних ініціатив, журналістика рішень не лише сприяє зміцненню певних громад, які долучились до цих ініціатив, але й може надихнути інші громади. Ініціативи громадських організацій або приватних підприємців, що потрапляють у фокус місцевих або регіональних медіа, можуть стати гарним прикладом, спонукаючи до інноваційної та громадської діяльності. Крім того журналістика рішень шукає шляхи подолання суспільних негараздів [2]. Історії ефективного впровадження стратегій для вирішення певних питань на місцевому рівні, можуть стати прикладом для органів влади на інших рівнях, або для вирішення проблем політиками.

Разом із тим, журналістика рішень не є промоцією чи PR-матеріалом. Оскільки політики або окремі організації іноді більш спрямовані на побудову PR-стратегії, журналісти під час підготовки матеріалів мають робити акцент на результатах, та як їх вдалось досягти, а не на тому, хто саме цього досягнув. Саме це буде запобіжником перетворення журналістського матеріалу на PR-матеріал [5].

Окрім того, журналістика рішень може створити підґрунтя для залучення громадських організацій, місцевого самоврядування, підприємців, та/або державних органів влади до співпраці. В умовах протистояння російській агресії така співпраця є необхідною, адже ініціативи громадянського суспільства можуть підхопити підприємці, або державні

програми можуть бути ефективно реалізовані лише за умови залучення ініціативних громадян, волонтерів, та небайдужих людей.

Слід зауважити, що журналістика рішень має уникати сенсаційності, або захоплення у вирішенні певних питань. Пропонуючи певний погляд на проблематику, журналістські матеріали мають містити огляд можливих ризиків або недоліків. Тобто певні історії успіху – це не дещо універсальне, що можна повторити за алгоритмом і гарантована отримати той самий результат. Як зазначає головна редакторка видання “Рубрика” А. Руденко: “матеріали журналістики рішень можуть здаватися «історіями успіху» або «how to», але справжня solution story має містити такі компоненти: проблема, наявність відповіді на цю проблему, докази ефективності й обмеження” [6]. Тож аудиторія має розуміти особливості певної місцевості, обставин та користуватися власним підходом до вирішення окремих проблем.

Оскільки складовими соціальних проблем в Україні є економічні, історичні, політичні та інші чинники, до яких додається протистояння російській збройній агресії, журналісти можуть допомогти дослідити витoki певних явищ, виокремити тенденції та сформулювати підходи для вирішення актуальних питань, що постають перед суспільством, за допомогою журналістики рішень, одночасно розуміючи можливі негативні наслідки у разі недотримання певних стандартів у підготовці матеріалів.

Висновки. Журналістика рішень в Україні перебуває в стані становлення. Однією з перших масштабних спроб впровадження журналістики рішень був конкурс журналістських робіт, організований НСЖУ у 2020 році [7]. Журналісти, що вирішують питання пов'язані з роздержавленням ЗМІ, та пошуком фінансування для власних редакцій, мають вчасно реагувати на проблеми суспільства, яких побільшало з часів російської агресії починаючи з 2014 року.. В той час, коли суспільство продовжує долати виклики, журналістика рішень може стати ефективним інструментом для втілення змін та заохочення до подолання криз. Одночасно журналісти мають уникати негативних моментів, пов'язаних з використанням журналістики рішень.

Список використаних джерел:

1. A narrative solution: The relationship between solutions journalism, narrative transportation, and news trust. / K. Thier et al. *Journalism*. 2021. Vol. 22 (10). P. 2511–2530.
2. Sirinyok-Dolgaryova K., Bozhieva A. Українська практика журналістики рішень під час війни: тематика, інструментарій, підходи. *Communications and Communicative Technologies*. 2024. № 24. С. 151–159.
3. Житнікова А. Комунікаційний потенціал журналістики рішень в Україні. *Діалог: Медіастудії*. 2022. № 28. С. 64.
4. Любченко Ю. Журналістика рішень у медійній практиці України. Соціальні комунікації у становленні та розвитку української державності та громадянського суспільства. *Стратегіми, наративи, технології та смисли*

: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 21 груд. 2022 р. С. 54–58.

5. Бакаєвич Я. Журналістика рішень: особливості створення матеріалів та їх просування. *Інтегровані комунікації*. 2024. № 1 (17). С. 145–151.

6. Стукало О. Журналістика рішень: як працює медійна частина стратегії відбудови України?. *Рубрика*. URL: <https://rubryka.com/article/solutions-journalism-reconstruction/> (дата звернення: 01.11.2024).

7. Визначено переможців конкурсу «Журналістика рішень – 2020». *НСЖУ*. URL: <https://nsju.org/novini/vyznacheno-peremozhcziv-konkursu-zhurnalistyka-rishen-2020/> (дата звернення: 01.11.2024).

КОВАЛЬ А. Г.

старший викладач кафедри журналістики
Український гуманітарний інститут

ЯРОВА Н. Д.

студента 4 курсу спеціальності 061 «Журналістика»
Український гуманітарний інститут

АКТИВНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ В ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАННЯХ ЄВРОПИ

Актуальність теми дослідження зумовлена активністю російської системи пропаганди не тільки на певні українські видання, українського читача, а й на зарубіжну аудиторію, внаслідок чого відбувається дезінформаційний процес європейського суспільства. З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну випадки фабрикації фактів російськими силами в закордонних друкованих ЗМІ тільки зростають. У європейському просторі фіксується не тільки прихована дія, робота різних спецслужб, а й відкрита робота російських агентів впливу, які діють під прикриттям журналістських посвідчень і редакцій. Згідно з дослідженнями Інституту інноваційного врядування, російські пропагандисти активно розвивають організації, завдяки яким отримують спонсорування для поширення потрібної інформації [1]. Унаслідок чого європейське суспільство отримує деформовану картину розвитку подій російсько-української війни. Внаслідок наведених фактів метою дослідження є аналіз протидії російським фабрикаціям та вкидам в інформаційний простір, з метою попередження дезінформації, яка впливає на європейське суспільство.

Огляд актуальних публікацій. Розвиток сучасних технологій в журналістській діяльності дає змогу активно спостерігати, аналізувати та узагальнювати усі випадки відкритої чи прихованої російської пропаганди, що здійснюються як в Україні, так і за її межами. Така фіксація допомагає прослідкувати кількість російської пропаганди в журналах та газетах,

розглянути її інтенсивність, а, отже, попередити в майбутньому масштабне поширення матеріалів, газет, постів, фото тощо.

Насамперед, слід виділити видання та медіа-платформи, які активно фіксують подібні вкиди: «Детектор медіа», Національний інститут стратегічних досліджень, «Вікно в Америку», Інститут інноваційного врядування.

21 жовтня «Детектор медіа» [2] оприлюднив матеріал щодо «псевдо» випуску шотландською редакцією «The National» номеру газети на першій шпальті якого зображений Зеленський та кричущий заголовок «Чому план миру Зеленського становить загрозу ядерній безпеці всього світу?».

Зауважимо, що з моменту оголошення Зеленським плану миру (з початку вересня) подібний наратив російські змі вже розганяли на доступних для них платформах. Редакція ж шотландського видання швидко відреагувала на ситуацію та спростувала цей фейк, виклавши в соціальних мережах зображення дійсної обкладинки газети від 18 жовтня 2024 року, де головною персоною номеру був колишній прем'єр-міністр Алекс Салмонд, котрий помер 12 жовтня [3, 4, 5]. Утім, російські та деякі німецькі медіа, продовжували поширювати у соціальних мережах зображення фальсифікованої «обкладинки» [3, 4, 5], стверджуючи, що Україна готова розпочати власне виробництво ядерної зброї. 17 жовтня Володимир Зеленський офіційно заявив, що Україна не повертатиметься до створення власної зброї. Таким чином, запевнивши західних партнерів та суспільство, що діє суголосно з рішеннями союзників [6].

The National: Зеленський провокує ядерний кризис

Почему План победы Владимира Зеленского угрожает ядерной безопасности всего мира?

Британцы наконец-то начали задаваться правильными вопросами

Скриншот — Telegram

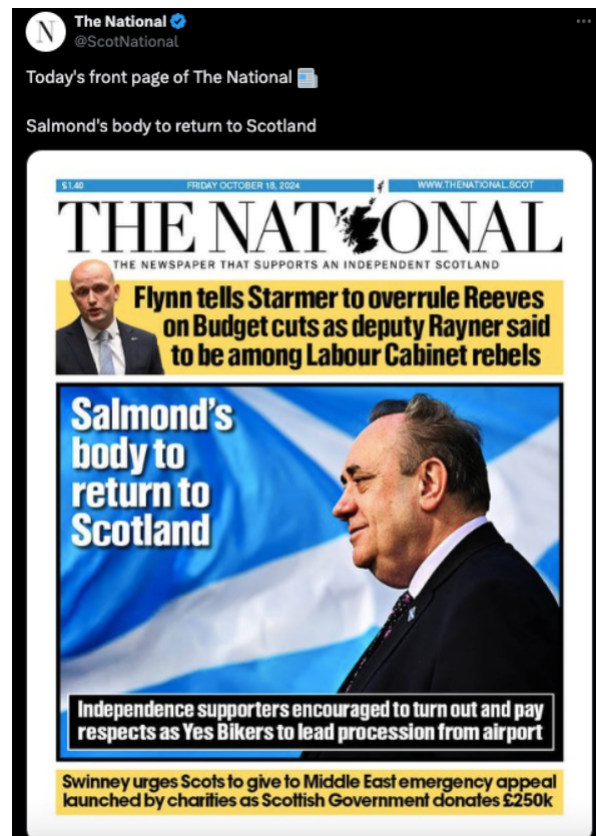

Рис. 1. Фейкова та оригінальна обкладинка газети «The National»

На жаль, проблема активності російських пропагандистських медіа в Європі досі не вирішена. Хоча 17 травня 2024 Рада ЄС вирішила призупинити поширення та трансляцію деяких медіа – «Voice of Europe, «РИА Новости», «Известия» та «Российская газета» [7], все ж таки не змогла повністю заборонити діяльність російських журналістів в Європі. Яскравий приклад медіа, котре щоденно поширює фейкові новини про Україну, зокрема про військових ЗСУ, котрих покинули командири, про величезні втрати техніки та про людей на окупованих територіях, що прагнуть приєднання до росії. Остання подібна «новина» опублікована 23 жовтня 2024 року славнозвісним «Sputnik.International» [8] (досі має ліцензію в Німеччині) про військового Володимира Грачова, якому довелося під Слов'янськом перебувати два дні в лисячій норі, доки його «не врятували» російські військові. Указане вище медіа посилається на російське джерело, яке остаточно не встановлює особу військового, а тільки називає його ім'я.

Отже, російська пропаганда навіть у 2024 році продовжує своє активне поширення фейкової інформації з метою знищення авторитету української влади, зокрема її лідера, який є представником єдиного рішення держави. Російські ЗМІ у Європі висміюють українського військового, позиціонуючи його як такого, який не бажає захищати свою країну.

Висновок. Порушення журналістських стандартів російськими виданнями в Європі фіксується не тільки українськими службами, а й європейськими організаціями. Росія активно використовує свої представництва, видання та так званих журналістів з метою демотивації європейського суспільства допомагати Україні. Матеріали російських мас-медіа не просто хибно впливають на розуміння європейцями ходу та розвитку російсько-української війни, а й суттєво відгукуються на прийнятті рішень урядів європейських країн щодо ключових пакетів військового та фінансового забезпечення України та українців. Тож, по-перше, українським журналістам гоже більш активно відслідковувати фейки та фальсифікації, аби якомога швидше спростовувати такі матеріали. По-друге, варто активніше залучати європейську спільноту до створення якісного медіа ринку в Європі, щоб мати чисте інформаційне середовище.

Список використаних джерел:

1. Nabozhniak O. Tsekhanovska O. Castagna A. Khutkyu D. Melenchuk A. Revealing Russian influence in Europe: Insights from Germany, France, Italy and Ukraine. Kyiv, 2023. 87 p. URL: <https://instingov.org/wp-content/uploads/2024/01/Report-Revealing-russian-propaganda-IIG.pdf> (date of access: 23.10.2024).

2. Сфабрикований росіянами заголовок на обкладинці шотландського видання про Зеленського, який «провокує ядерну кризу». «Детектор медіа».

URL: <https://disinfo.detector.media/post/sfabrykovanyi-rosiianamy-zaholovok-na-obkladyntsi-shotlandskoho-vydannia-pro-zelenskoho-iakyi-provokuie-iadernu-kryzu> (дата звернення: 23.10.2024).

3. The National (Scotland), *PressReader* 18.10.2024.

URL: <https://www.pressreader.com/ru/newspapers/n/the-national-scotland/20241018> (date of access: 23.10.2024).

4. Marini G., Scott K., Cassidy P. Former first minister of Scotland Alex Salmond dies aged 69. *STV News* 2024. URL: <https://news.stv.tv/>. URL: <https://news.stv.tv/scotland/former-first-minister-of-scotland-alex-salmond-dies-aged-69> (date of access: 23.10.2024).

5. VoxUkraine «Вокс Україна», команда *VoxCheck*

URL: <https://voxukraine.org/ru/fotofejk-vladymyr-zelenskyj-provotsyruet-yadernyj-kryzys-the-national> (date of access: 23.10.2024).

6. Шпак К. Україна ніколи не говорила про створення ядерної зброї – Зеленський. *nv.ua*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/bild-pro-yadernu-zbroyu-ukrajini-zelenskiy-sprostuvav-stvorennya-yadernoji-bombi-50459411.html> (дата звернення: 23.10.2024).

7. Russia's war of aggression against Ukraine: Council bans broadcasting activities in the European Union of four more Russia-associated media outlets. European Council - *Consilium.europa.eu*. URL: <https://beryslav.rayon.in.ua/news/707242-es-proti-rosiyskoi-propagandi-chomu-zaboronili-translyatsiyu-rosiyskikh-media> (date of access: 23.10.2024).

8. Bobylev S. Інноваційні методи викладання релігієзнавства, перспективи. *sputnikglobe*. URL: <https://sputnikglobe.com/20241023/injured-ukrainian-soldier-says-was-left-in-dugout-for-two-months-1120651642.html> (дата звернення: 23.10.2024).

ПЕТРЕНКО С. І.

доктор філософії в галузі журналістики

доцент кафедри журналістики та нових медіа

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ПРАВДА ЧИ ПОСТПРАВДА? ЖУРНАЛІСТИКА ЧИ ПОСТЖУРНАЛІСТИКА?

Актуальність дослідження. Правда чи постправда? Журналістика чи постжурналістика? Справжнє чи фальшиве? У сучасному інформаційно-комунікаційному просторі ці питання є актуальними й окреслюють ключову проблему, що лежить в основі всіх інформаційних, смислових і психологічних воєн ХХІ століття. Поставлені питання – екзистенційні. Вони нерозривно пов'язані з двома іншими: добро чи зло? життя чи смерть? Очевидним підтвердженням цього є російсько-українська війна, підготовлена впродовж попередніх десятиліть російськими імперськими нарративами та супроводжувана ними у війні проти України з 2014 року, й особливо активно –

під час повномасштабного вторгнення з лютого 2022 року. Постправа стала глобальною проблемою людства. Активно поширювані інформаційно-психологічні операції (ІПСО) лежать саме в площині постправди. Правда розчинилася у «своїх правдах» різного штибу. Ця проблема відображається й у журналістиці, перетворюючи її в постжурналістику, розмиваючи місійно-ціннісні, суспільноорієнтовані підвалини, спотворюючи та руйнуючи статус професії як носія правди (в апіорних, сутнісних сенсах цієї категорії).

Метою дослідження є визначення місця та ролі категорії правди в журналістиці в умовах глобальних викликів часу (воєн, криз, соціальних конфліктів) та розв'язання проблеми повернення сутнісних сенсів правди в журналістику.

Огляд джерел. У 2004 році американський дослідник Р. Кейз визначив XXI століття як еру постправди, описавши передумови, характерні риси та наслідки цього явища [1]. Того ж року Д. Гіллмор зробив прогноз стрімкого розвитку «громадянської журналістики» як конкурента традиційній журналістиці [2]. У 2016 році слово «постправа» визнано Оксфордським словником «словом 2016 року» [3], що спричинило бум наукових досліджень цієї теми [4; 5; 6; 7]. Як результат, у 2018 році дослідники американської корпорації «RAND» констатували, що «межа між фактом і вигадкою в американському суспільному житті стає нечіткою», що несе загрозу політиці й демократії та негативно впливає на «громадянський дискурс у Сполучених Штатах», і ввели поняття «розпад правди» («Truth Decay») на позначення цього явища [8]. Цю ж тенденцію в Європі підтвердило дослідження Інституту Рейтер та Оксфордського університету (2018 р.), в якому одним з найнебезпечніших чинників визнана дезінформація, що завдяки інтернету віруситься й охоплює великі території [9].

Значно менше праць присвячено дослідженню категорії правди. Концептуально на міждисциплінарному рівні феномен правди дослідив Р. Кампбел [10]. Тема правди в журналістиці звучить у працях українських науковців початку 2000-х років. Зокрема, різні її аспекти порушують В. Різун [11], І. Михайлин [12], Й. Лось [13]. М. Маринович наголошує, що «винаходом "гібридної" війни, яку ще остерігаються назвати третьою світовою, стала фейкова бомба», а найголовнішою жертвою фейкової війни стає Правда [14].

У 2013 році постжурналістику як явище, її виклики та загрози в глобальному комунікаційному просторі в циклі статей описав Г. Почепцов [15; 16]. А вже у 2020 році Б. Потятиник, спираючись на досвід зарубіжних медіа, окреслив проблему: українська журналістика, як і світова, в нинішніх умовах потребує порятунку. Науковець наголосив на необхідності долучення до цього вітчизняних університетів, і передусім тих, що здійснюють освітньо-професійну підготовку фахівців журналістики [17].

Результати дослідження. Здійснене нами наукове дослідження є першим комплексним, системним вивченням правди як соціальнокомунікаційної категорії журналістики [18]. У результаті дослідження

нами визначено сутнісні апріорні сенси та властивості Правди¹, її функціональні особливості та визначеності як категорії. Розглянуто категорію правди на трьох поняттєвих рівнях – трансцендентному, іманентному та формальному. Детерміновано категорію Правди в соціальних комунікаціях (СК) і журналістиці. Визначено Правду як метакатегорію та метацінність журналістики й основу принципу правдоцентричності, що формує відповідну позицію особистості журналіста та журналістики в цілому. Обгрунтовано, що Правда в її апріорних сенсах є мірилом справжності, основою справедливості, чинником гармонізації суспільних відносин, а ключовим і незмінним критерієм Правди є Добро (суспільне, всезагальне). Визначено форми існування Правди (Правда мотиву, Правда слова, Правда дії, Правда факту) та подано формулу встановлення Правди в СК і журналістиці. З'ясовано, що Правда в своїй сутності перебуває в антагонізмі зі «своєю правдою» та її виплодами. Правда не сумісна з егоцентризмом: его людини перетворює правду в «свою правду» і відкриває шлях постправді. Також Правда не сумісна з агресивністю, будь-якими виявами зла, протистоїть маніпуляціям і брехні.

За спостереженнями останніх років, нами виділено три основні типи реальності – духовна, фізична, віртуальна, що перебувають у певному взаємозв'язку між собою, відповідним чином еволюціонують, трансформуючи життя й світоглядний базис людини та людства, визначають важливі аспекти їхнього існування, якість та наслідки життєдіяльності. Ці реальності як системи мають свої закони, алгоритми і механізми взаємодії з людиною та впливу на неї. Динаміка руху в площині цих реальностей є невтішною: в умовах високої технологізації прагматичне, секуляризоване людство віддаляється від світу духовного, який є природним для людини, нехтує його законами та базисними цінностями, що мають абсолютну дію та природу, і стрімко занурюється у світ віртуальний, формалізований, штучно витворений. Відповідно, правда від своїх сутнісних, апріорних сенсів релятивізує в постправду та множинність «своїх правд», справжнє підміняється фальшивим, журналістика перетворюється у постжурналістику, тим самим стає на межу втрати свого місійного призначення та зникнення як інституції, що служить суспільству правдою.

Події останніх років (2020-2024) та їхнє відображення в глобальному медіакомунікаційному просторі підтверджують релевантність результатів дослідження та необхідність **повернення сутнісних сенсів правди в суспільне життя на всіх рівнях, і передусім в СК і журналістику**, що має виконувати покладену на неї соціальну місію.

Перші кроки в цьому напрямку ми зробили, розробивши на основі результатів дослідження навчальний курс «Правда та постправда в журналістиці» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.

¹ Слово «Правда» пишемо з великої літери у випадках, коли йдеться про поняття Правди, що будується на апріорних сутнісних сенсах, має метафізичну, духовну природу, онтологічні й аксіологічні визначеності та є морально-ціннісною категорією. З маленької літери слово «правда» пишемо, коли воно має загальнозживане значення як достовірний факт і є іманентним.

Курс пройшов апробацію й другий рік викладається як обов'язкова компонента магістерської освітньої програми «Журналістика» в Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка. У процесі опанування ця навчальна дисципліна розширює розуміння майбутніми журналістами Правди не лише як достовірного факту фізичного світу, а й як духовної, метафізичної, морально-ціннісної категорії, що визначає справжність всього і є певним регулятором справедливості та добра в суспільних відносинах. Тим самим сприяє поглибленому аналізу суспільних процесів, розвитку навички причиново-наслідкового мислення, формуванню правдоцентричної позиції особистості майбутнього журналіста, здатності прогнозувати соціальні наслідки інформаційних упливів.

Навчальний курс є аналітично-практичним. На конкретних медіа-кейсах здобувачі навчаються осмислювати інформацію в усіх трьох площинах – трансцедентній (духовній), іманентній (фізичній), формальній (віртуальній), що розвиває аналітичні компетентності: від формального дотримання журналістських стандартів – до поглибленого аналізу подій, явищ через призму форм існування Правди – Правди мотиву, Правди слова, Правди дії, Правди факту. Це дозволяє отримати відповідь не лише на питання, чи достовірний факт, чи відповідає оприлюднене слово дійсності, а й з'ясувати, що несе цей факт (подія, явище тощо) суспільству – позитив чи негатив, добро чи зло, творення чи руйнацію? Тобто чи лежить певне слово, дія, факт у площині добра, справедливості чи має приховані, маніпуляційні мотиви (інтенційна правда), що можуть спричинити соціальну деструкцію на різних рівнях суспільних відносин?

Важливим джерелом нашого дослідження апріорних сенсів і сутності Правди є Біблія – Слово Боже, що глибоко й об'ємно розкриває природу, сутність, соціальні та комунікаційні властивості Правди, що формують її як категорію, визначає засади і зміст «науки правди», роль і значення духовної комунікації в процесі пізнання, встановлення та донесення правди. Саме духовна комунікація дозволяє отримувати певну інформацію, настанови та мудрість згори – через природні канали духовного зв'язку, якими є інтуїція, совість/сумління, молитва [останній – секулярною наукою не детермінований], і це є духовний зв'язок людини з Верховним Комунікантом – Богом-Творцем, Вищим Розумом. Слово і поняття «правда» в Книгах Біблії є ключовим і розглядається через призму суспільних і міжособистісних відносин, вказує на дію причиново-наслідкових законів духовного та фізичного світу. Відповідно, це чинить Біблію джерелом досліджень не лише релігієзнавців, істориків, а й фундаментальною підставою для наукових розвідок в галузі журналістики та соціальних комунікацій. Фактично головною метою Слова Божого, відтвореного у Книгах Біблії, є донесення людству Правди в її апріорних сенсах. Іншими словами, Біблія – це Слово Правди.

Суспільна місія журналістики є суголосною. Допоки в журналістиці є Правда – журналістика здатна виконувати свою соціальну місію, і має право нею називатися. Там, де Правду намагаються скривити бодай найменшим

чином на догоду емоційному сприйняттю чи інтенційним мотивам, виникає постправа, різноваріації неправди й цинічна брехня, що ми й спостерігаємо в сучасному інформаційно-комунікаційному просторі. Тому з певністю можна сказати: **є ПРАВДА – є журналістика. Немає ПРАВДИ – немає журналістики.** Правда може і має бути в рекламі та рекламній діяльності, але це не означає, що реклама – це журналістика. І об'єднання цих видів діяльностей, які мають суттєво відмінну мотивацію, в одній спеціальності (061 «Журналістика»), є некоректним.

Таким чином робимо висновок, що **журналістика здатна виконувати свою місію, якщо вона є правдоцентричною.** Спостереження за реальністю медіа в умовах криз і війни останніх чотирьох років підтверджують це. Відповідно, правдоцентрична журналістика має бути виділена в окремий клас, який нами запропоновано визначити як **ЖУРНАЛІСТИКА ПРАВДИ.** Її незмінним професійним базисом має бути Правда, що апіорі є морально-ціннісною, соціальнокомунікаційною категорією (в сутнісних апіорних сенсах). Це спонукає скоригувати освітні програми під завдання професійної підготовки фахівців саме такої якості журналістики. Формування правдоцентричної позиції журналіста лежить у площині засадничих апіорних цінностей, незмінного морально-етичного базису, соціальної відповідальності особистості, і вже наступним – помічним – елементом фахової підготовки є опанування сучасним інструментарієм і технологіями продукування та донесення інформації суспільству. Форми, формати, технології, інструментарій журналістської діяльності у високотехнологізованому світі постійно змінюються, проте ключовим є питання: **ЩО журналістика транслює? ЩО несе суспільству?** А тому пріоритет змісту над формою є очевидним і залишається незмінним.

У межах освітньо-професійної підготовки журналістів з усвідомленою правдоцентричною позицією головна увага має бути спрямована на:

- вивчення природи, сутності, властивостей і законів Правди як метафізичного феномену;
- теоретичне опанування правди як категорії та основ практичного оперування нею в журналістській діяльності;
- формування навички встановлення правди в реальній медіакомунікаційній діяльності за критеріями Правди як однієї з пріоритетних фахових компетентностей;
- формування морально-ціннісного базису особистості як основи правдоцентричної позиції журналіста;
- розвиток духовної комунікації як необхідної умови пізнання та встановлення Правди;
- здатність доносити й відстоювати правду в умовах криз і непередбачуваних ситуацій;
- вміння використовувати новітні методи, засоби, технології для донесення правди суспільству.

Висновки. У час, коли світ стрімко занурюється у віртуальну реальність, передаючи функції природного інтелекту – штучному, повернення до сутнісних сенсів Правди, відстоювання правдоцентричної позиції в журналістиці є справою непростю, але конче необхідною. Адже за питаннями «Правда чи постправда? Журналістика чи постжурналістика?» наступними є – «Справжнє чи фальшиве? Добро чи зло? Життя чи смерть?» І ці питання не риторичні, а потребують конкретної відповіді зміною підходу до освітньо-професійної підготовки журналістів, чіткою диференціацією журналістських і нежурналістських спеціалізацій в межах спеціальності 061 «Журналістика», постановкою освітнього процесу на засади правдоцентричності.

Список використаних джерел:

1. Keyes R. The Post-Truth Era. Dishonesty and Deception in Contemporary Life. New York: St. Martin's Press, 2004. URL: <https://hadinur.net/wp-content/uploads/2018/10/ralph-keyes-the-post-truth-era-dishonesty-and-deception-in-contemporary-life-st-martin-s-press-2004.pdf> (date of access: 09.10.2024).
2. Gillmor D. We the Media : Grassroots Journalism by the People, for the People. O'Reilly Media, 2004. 299 p.
3. Oxford Word of the Year 2016. *Oxford Languages*. URL: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> (date of access: 14.09.2024).
4. Boler M., Davis E. The Affective Politics of the “Post-Truth” Era: Feeling Rules and Networked Subjectivity. *Emotion, Space and Society*. 2018. Vol. 27. P. 75–85. URL: <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2018.03.002>.
5. Craciun A. Post-Truth. Contemporary Paradigms in Framing Information. *Library and information Science Research*. 2017. No. 21. P. 75–80. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=637177> (date of access: 02.10.2024).
6. Cruz M. Post-Truth: Between Falsehood and Deceit. *UNO*. 2017. No. 27. P. 29–30. URL: https://www.uno-magazine.com/wp-content/uploads/2017/03/UNO_27_ENG_alta.pdf (date of access: 10.10.2024).
7. Melnyk A. Anticipation of the «Post-truth» Era in Hannah Arendt's Essay «Truth and Politics». *Visnyk of the Lviv University. Series Journalism*. 2019. No. 45. P. 251–259. URL: <https://doi.org/10.30970/vjo.2019.45.10007>.
8. Kavanagh J., Rich M. Truth Decay. A Threat to Policymaking and Democracy. *RAND Corporation*. 2018. URL: https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB10002.html (date of access: 05.11.2024).
9. Measuring the reach of “fake news” and online disinformation in Europe / R. Fletcher et al. *Reuters Institute, University of Oxford*. 2018. URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2018->

[02/Measuring%20the%20reach%20of%20fake%20news%20and%20online%20distribution%20in%20Europe%20CORRECT%20FLAG.pdf](#) (date of access: 17.10.2024).

10. Campbell R. The Concept of Truth. United Kingdom : PALGRAVE MACMILLAN, 2011.

11. Різун В. В. Правда і кривда: історія взаємин. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Филология. Социальная коммуникация*. 2008. Т. 21(60), № 1. С. 231–241.

12. Михайлин І. Л. Об'єктивність і правда в журналістиці. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. Т. 101. С. 131–134. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/77496> (дата звернення: 16.10.2024).

13. Лось Й. Д. Публіцистика й тенденції розвитку світу. У 2-х ч. : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2008. Т. 1.

14. Маринович М. Ми впритул наблизилися до Армагеддона... *Obozrevatel.ua*. 2018. URL: <http://www.obozrevatel.com/ukr/society/mi-vpritul-nablizilisya-do-armaeddoni.htm> (дата звернення: 07.10.2024).

15. Почепцов Г. Постжурналістика: нові реалії XXI сторіччя. *Детектор Медіа: Media Sapiens*. 2013. URL: http://ms.detector.media/ethics/manipulation/postzhurnalistika_novi_realii_khkhi_storichchya/ (дата звернення: 16.10.2024).

16. Почепцов Г. Постжурналістика в сучасному світі. *Детектор Медіа: Media Sapiens*. 2013. URL: https://ms.detector.media/ethics/manipulation/postzhurnalistika_v_suchasnomu_sviti/ (дата звернення: 09.10.2024).

17. Потятиник Б., Чундак Т. Борис Потятиник: «Було б добре, якби університети доєдналися до руху порятунку журналістики #SaveJournalism». *Детектор медіа*. 2020. URL: <https://detector.media/community/article/174643/2020-02-11-borys-potyatynik-bulo-b-dobre-yakby-universytety-doiednalysya-do-rukhu-poryatunku-zhurnalistyky-savejournalism/> (дата звернення: 11.11.2024).

18. Петренко С. І. Правда як соціальнокомунікаційна категорія журналістики : дис. ... д-ра філософії : 061 – журн. Київ, 2020. 382 с.

РОМАНЧУК С.М.

к.філол.н., доцент кафедри журналістики
Українського гуманітарного інституту

КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДУ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ

У сучасному світі журналістика та медіа відіграють важливу роль у формуванні світогляду суспільства. Світогляд журналіста представлений

сукупністю уявлень, переконань, цінностей і поглядів на події та явища, які він відображає у своїй професійній діяльності.

Теоретичною основою нашої роботи є дослідження вчених у сфері журналістикознавства та мовознавства, зокрема Н. К.Ктитарова, І. Л. Михайлин, А. В.Постригань, П.Селігея, О. А.Стишова.

Недостатньо обгрунтованим залишається когнітивний компонент світогляду майбутнього журналіста, що і зумовило розкриття цієї проблеми.

Мета наукової праці - розглянути особливості становлення світогляду мовної особистості студентів-журналістів та визначити роль медіа у цьому процесі.

Світогляд журналіста формується під впливом різноманітних факторів, включаючи освіту, соціокультурний контекст, професійні цінності та етичні принципи. Він також визначається особистими переконаннями та досвідом журналіста. Журналіст, як правило, має схильність до критичного мислення, об'єктивності, бажання зрозуміти та відобразити події з різних точок зору. «Журналіст повинен мати стійку громадянську позицію, бути справжнім патріотом своєї держави. В довідковій літературі патріотизм тлумачиться як позиція, що поєднує відданість і любов до батьківщини, солідарність із власним народом та повагу до інших народів і пошану до їхніх суверенних прав» [1, с.136].

Світогляд журналіста - це сукупність уявлень про себе та світ навколо, що поєднує знання і оцінки, і є результатом колективної свідомості суспільства. А пізнавальна діяльність людини є предметом вивчення когнітивної лінгвістики. Тому когнітивний компонент світогляду передбачає вплив таких факторів, як особистий досвід, освіта, культура, соціальне оточення та професійна етика. Він впливає на багато аспектів роботи журналіста.

Медіа відіграють ключову роль у формуванні світогляду суспільства шляхом поширення інформації, аналізу та коментарів. Вони впливають на формування поглядів та думок громадян, створюючи своєрідний фільтр для сприйняття реальності. Журналістика, як важлива складова медіа, має завдання інформувати, експертизувати та мобілізувати суспільство. «Медіа-вплив тенденційно призводить до переосмислення особистістю ціннісних орієнтацій і, навіть, у крайній формі до формування фанатичної свідомості. Знаходження шляхів подолання так званої медіазалежності можливе лише за умови детального вивчення особливостей прихованого впливу засобів медіа на особистість» [2].

Когнітивний компонент будує ціннісні стереотипи мовної особистості журналіста, тобто визначає, які події та теми стають важливими для суспільства. Журналісти створюють образи та концепції, які впливають на уявлення про світ та наше місце в ньому. Їхні зусилля можуть сприяти розвитку демократичних цінностей, активізації громадянського суспільства та формуванню критичного мислення.

Когнітивна модель дозволяє самостійно вибирати, які події висвітлювати та на яких темах зосередити увагу, тим самим визначаючи, що буде в центрі суспільних обговорень. Це допомагає суспільству формувати пріоритети та реагувати на актуальні виклики. У репортажах, статтях та інших медіаматеріалах журналісти створюють певні образи та концепції, що впливають на сприйняття описаного. Це допомагає формувати уявлення про різні аспекти життя, включаючи політику, культуру, економіку та соціальні питання. Також журналістика може активізувати громадянське суспільство, закликаючи до участі в суспільних справах, висвітлюючи громадські ініціативи та підтримуючи активістів. Це сприяє формуванню активної громадянської позиції серед населення.

Якісна журналістика допомагає формувати критичне мислення, пропонуючи різні точки зору та аналізуючи складні питання. Це стимулює читачів, глядачів і слухачів до самостійного аналізу інформації та формування власних обґрунтованих висновків. Таким чином, індекс медіаграмотності суспільства зростає. Здатність мовної особистості критично мислити – сфера когнітивної лінгвістики.

На основі досліджень, проведених «Детектор медіа», можемо сказати, що всього за два роки (з 2020 по 2022) індекс медіаграмотності зріс на 26% (з 55 до 81). У цьому вбачаємо значний вплив і засобів масової інформації, які поширювали значущість медіаграмотності в сучасному суспільстві, і важливість правдивого висвітлення подій. Це ще раз переконує, наскільки значуща якісна журналістика у формуванні критичного мислення, яке потім стає основою і самого світогляду. Лише свідомий журналіст може пробудити самосвідомість у свого читача чи слухача [3].

Закон України визначає поняття медіаграмотності так: «Медіаграмотність – навички та знання, які надають користувачам можливість ефективно і безпечно користуватися медіасервісами» [4].

Враховуючи сучасні виклики освіти у світі, медіаграмотність для студентів-журналістів повинна бути провідним об'єктом визначення майбутніх професіоналів. Мова відіграє вирішальну роль у формуванні свідомості журналіста, оскільки вона є основним засобом комунікації та передачі інформації.

Можемо підсумувати, що когнітивний компонент відіграє важливу роль у формуванні світогляду мовної особистості студентів-журналістів. Це зумовлено цілим комплексом механізмів, які реалізуються у визначенні професійних цінностей, етичних принципів та особистих переконань.

Список використаних джерел:

1. Дяченко І. М. Формування професійної свідомості майбутнього журналіста в контексті його громадянської позиції: теоретичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Вип. 44. С. 135-140. 2015.

2. Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності: III Міжнародна науково-теоретична конференція (19-20 травня 2011 року): зб. матеріалів / за заг. ред. Сауха П.Ю. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 324 с.

3. Кількість українців з високим індексом медіаграмотності знизилася за другий рік війни, — дослідження «Детектора медіа» URL: <https://ms.detektor.media/proekti-go-detektor-media/post/34730/2024-04-22-kilkist-ukraintsiv-z-vysokym-indeksom-mediagramotnosti-znyzylasya-za-drugyy-rik-viyny-doslidzhennya-detektora-media/>. (дата звернення: 23.10.2024).

4. Закон України «Про медіа». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>. (дата звернення: 23.10.2024).

СЕМЕНЮК О.А.

*доктор філологічних наук, професор
професор кафедри міжнародної журналістики
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка*

ІНТЕГРАЦІЯ ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЖУРНАЛІСТІВ

Актуальність дослідження. Сучасним трендом підготовки фахівців будь якої галузі, зокрема й журналістики, є застосування освітніх технологій, що сприяють активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти, ефективному використанню учбового часу і простору. У цьому аспекті важливим є впровадження як новітніх форм навчальної роботи, так і виважене звертання до більш традиційних її видів.

Залучення художніх творів до процесу навчання, зокрема при вивченні дисциплін фахового спрямування, належить саме до таких традиційних видів роботи. Освітньо-виховний потенціал художньої літератури залишається доволі високим і, при правильній постановці завдань може давати відчутний ефект.

Метою нашого дослідження є аналіз можливостей використання художніх творів у процесі підготовки майбутніх журналістів.

Огляд джерел. Традиційно, значна увага науковців спрямована на вивчення можливостей застосування художніх творів у процесі національного виховання, підготовці фахівців мистецьких, філологічних спеціальностей. Наукові розвідки останніх років, дотичні до теми нашого дослідження, також акцентують увагу на використанні художніх творів у вивченні педагогіки та практичному навчально-виховному процесі (А. Богуш, Н. Гавриш, С. Івах, І. Кіндрат, І. Паласевич та ін.), при вивченні історії (М. Виговський, Н. Загребельна, І. Коляда та ін.), іноземної мови (О. Нагачевська, О. Рогульська, І. Росквас, О. Тарасова та ін.) тощо.

Результати дослідження. Використання художніх творів у навчальному процесі потребує врахування деяких факторів. Зокрема, треба розуміти, що: 1) маємо дещо різний погляд поколінь на концептуальність і цінність тих чи інших творів; 2) сучасні студенти не належать до генерації, яка любить читати, і дистанційне навчання тільки поглибило проблему «літературної компетенції»; 3) використання твору має супроводжуватися хоча б коротким коментарем щодо нього; 4) застосовувати можна твори різноманітних жанрів, головне, щоб вони дозволяли досягти визначеної мети.

У своєму дослідженні спираємось на думки філософів-герменевтиків (В. Дільтея, М. Гайдеггера, Г.-Г. Гадамера та ін.) про те, що літературні твори відтворюють дійсність набагато об'єктивніше, ніж історичні розвідки дослідників, на які завжди впливають суб'єктивні фактори. Ця теза пояснює можливості використання їх потенціалу для ілюстрації певних закономірностей у соціально-культурних процесах суспільства, зокрема в періоди суспільних зламів, особливостей мови медіа в часи «революційних змін» тощо. Так явища, які притаманні сучасній українській політиці, літературі, публіцистиці можна порівняти з тими, про які писали В. Винниченко, О. Вишня, М. Куліш та ін., відтворюючи події буремного початку ХХ ст. Дух і суспільну атмосферу початку ХХІ століття можна відтворити в уявленні студентів (для яких, наприклад, Майдан 2004 року вже історія) за допомогою творів С. Жадана, О. Забужко, Л. Костенко, В. Яворівського та ін. Звернення до текстів дозволяє зробити зрозумілим, наприклад, історико-культурний контекст, у якому функціонували засоби інформації (медіа) певного періоду, особливості дискурсу того чи іншого часу тощо. Зрозуміло, що звертатися можна і до творів зарубіжних письменників, які дозволяють ілюструвати окремі глобальні проблеми і тенденції.

Наведемо деякі зразки практичних завдань, які пропонуємо студентам під час опанування навчальних дисциплін. Ці завдання: 1) стимулюють звернення до певного культурного продукту і контексту (до пошуку й ознайомлення з ним); 2) мають прямий зв'язок із розвитком професійних журналістських навичок; 3) є актуальними та пов'язаними з сучасним моментом; 4) передбачають висловлення власної думки та не мають стандартних відповідей, які можна швидко знайти в Інтернеті.

Наприклад, у навчальному курсі «Суспільно-політичні студії. Стратегії розвитку науки», під час вивчення теми «Розвиток технічних наук. Технічні революції», пропонуємо завдання, яке має стимулювати ознайомлення з художніми творами, звернення до певних джерел філософського спрямування та тренування навичок написання аналітичної статті. Окрім того, важливо прив'язати певні тези художнього твору до сучасного висвітлення означеної проблеми. Ми пропонуємо три варіанти завдання, і студент може обрати для аналізу твори, які йому більше до вподоби:

1. У романі Марка Твена «Янки з Коннектикуту при дворі Короля Артура» (опублікований у 1889 р.) головний герой, американець, технік, освічена людина, внаслідок випадку переноситься у раннє середньовіччя. Там він

намагається втілити технології XIX століття (електрика, телефон, зброя, газета тощо) в життя тогочасного суспільства. Аля його наміри зазнають невдачі. Чому добрі наміри не здійснилися? Чому нові технології викликали недовіру і негативне ставлення більшості мешканців країни короля Артура? Які паралелі можна провести із сучасним суспільством? Чому нові технології не є панацеєю для його гармонійного розвитку? Відповідь має носити характер аналітичної статті або есе.

2. У літературних антиутопіях XIX-XX століть досить часто основою сюжету є негативні наслідки (або несприйняття суспільством) передових технологій, винаходів, що покликані були покращити життя людства. Наприклад: «Машина часу» Г. Велса, «Сонячна машина» В. Винниченка, «Тунель» Б. Келермана тощо. Чому навіть модерні технології не в змозі іноді змінити суспільство на краще, а в певних випадках сприяють його негативній трансформації? Чи можна говорити, що така тенденція притаманна і сучасному суспільству? Відповідь має носити характер аналітичної статті або есе.

3. З другої половини XX століття значно збільшилася кількість (і популярність) художніх творів з «енергетично-екологічною» тематикою, в яких людство потерпає в далекому або недалекому майбутньому від проблем зі станом довкілля, що спричинило нераціональне використання природної сировини та енергетичних ресурсів Назвемо, наприклад: «Нью-Йорк 2140» Кіма Стенлі Робінсона, «Рік потопу» Маргарет Етвуд, «Борн» Джефа Вандермеєра, «Водяний ніж» Паоло Бачигалупи, «Історія бджіл» Майї Лунде, «Сміттєвий прибій» Чень Цюфань, «Тропік Канзаса» Кристофера Брауна тощо. Виник навіть окремий літературний жанр – екологічні антиутопії. Які проблеми сучасного техногенного суспільства дали поштовх цій хвилі творів різних жанрів? Чи допомагають мистецькі твори зрозуміти нашому суспільству (і окремому індивідууму) масштаб проблеми та знайти і прийняти шляхи її вирішення? Які події в сучасній історії можна проілюструвати фрагментами таких художніх творів? Відповідь має носити характер аналітичної статті або есе.

Висновки. Як часто зазначають у чинних освітніх стратегіях, інноваційність та інтерактивність є важливими характеристиками сучасного соціокультурного простору освіти, зорієнтованого, насамперед, на особистісний розвиток здобувача освіти. У цьому аспекті актуальним залишається застосування в процесі підготовки фахівців різних галузей, а особливо – гуманітарних, творів художньої літератури. Окрім активізації пізнавальної діяльності під час вивчення дисциплін професійного блоку, звернення до високоякісних творів художньої літератури сприяє розширенню обсягу загальнокультурних знань, збільшенню бази прецедентних текстів, удосконаленню лексики, логічного мислення тощо. Залучення художніх творів до процесу навчання студентів є також чинником гуманізації освіти.

СИНЧАК Б.А.

доктор філософії з журналістики, доцент
завідувач кафедри журналістики
Український гуманітарний інститут

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ОПЦІЙ ДЛЯ СКАРГ НА ПУБЛІКАЦІЇ ТА КЕУЖ НА САЙТАХ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАНЬ

Актуальність дослідження полягає в тому, що в період повномасштабної російсько-української війни особливої уваги потребує проблематика дотримання професійних журналістських стандартів. Адже саме якісні демократичні медіа є одним з ефективних інструментів, що забезпечує можливість громадськості контролю дій влади в умовах воєнного стану. У свою чергу зворотній зв'язок від аудиторії є важливою складовою журналістської роботи, позаяк Комісія з журналістської етики (КЖЕ) та інші профільні інстанції не мають ресурсів і спроможності для моніторингу всього контенту українського інформаційного простору. Таким чином, завдяки громадському контролю існує реальна можливість підвищити загальну професійність роботи українських медіа. Саме тому, **метою дослідження** є визначення особливостей впровадження опцій для скарг на публікації та посилання на Кодекс етики українського журналіста (КЕУЖ) на сайтах українських видань.

Огляд актуальних публікацій. Загалом українські дослідники і науковці звертають увагу на проблематику дотримання професійних стандартів. Наприклад, Д. Каранда, та К. Яресько зауважують, що «під час збройного конфлікту присутнє велике інформаційне навантаження, тому журналіст особливо повинен дотримуватися усіх правил та стандартів професійної етики, бо поширюється дуже багато фейкових новин та дезінформації» [1]. Тут підкреслюється актуальність визначеної проблеми. Натомість, С. Штурхецький звертає увагу на те, що «справжнім викликом для українського суспільства стала необхідність протистояти гібридній інформаційній війні, зберігаючи демократичні стандарти свободи слова та плюралізму ЗМІ» [2]. Таким чином автор звертає увагу на проблематику дотримання професійних стандартів в умовах війни. О. Суська зазначає, що «питання журналістської етики та етики PR під час війни набувають особливої актуальності і гостроти. Відповідні журналістські організації (наприклад, КЖЕ) спрямовують медіа вдосконалювати свої редакційні правила, пропонують редакціям експертну менторську підтримку щодо їх розробки» [3]. Саме особливості інтеграції такого «спрямування» потребують додаткової уваги в контексті заявленої проблематики.

Результати дослідження. Доступність опцій для скарг на публікації є важливим компонентом роботи Комісії з журналістської етики, вона дає можливість будь-кому, хто зафіксував порушення журналістами професійних стандартів, направити до Комісії скаргу, яка буде розглянута та опрацьована. Мета такої опції насамперед полягає у виправленні помилок в журналістській

роботі, а також в окремих випадках у виявленні систематичних порушень. Тому публікація на сайті КЖК про те, що онлайн-медіа «20 хвилин» запровадило відповідний розділ на своєму електронному ресурсі є свідченням позитивної динаміки процесу налагодження зворотного зв'язку з аудиторією та можливостями розширення користувацьких опцій [4].

Проте, під час перегляду сайту видання «20 хвилин» було виявлено, що посилання на відповідну опцію знаходиться у вигляді гіперпосилання на слові «тут» аж наприкінці сторінки сайту (див. Рис. 1) [5]. З огляду на це, можна зауважити, що фактична можливість і вірогідність знаходження такої опції читачами сайту є мізерною. Більше того, для тих, хто взагалі не знайомий з принципами роботи КЖЕ та положеннями КЕУЖ, навіть інтуїтивний пошук чогось подібного не виглядає реалістично.

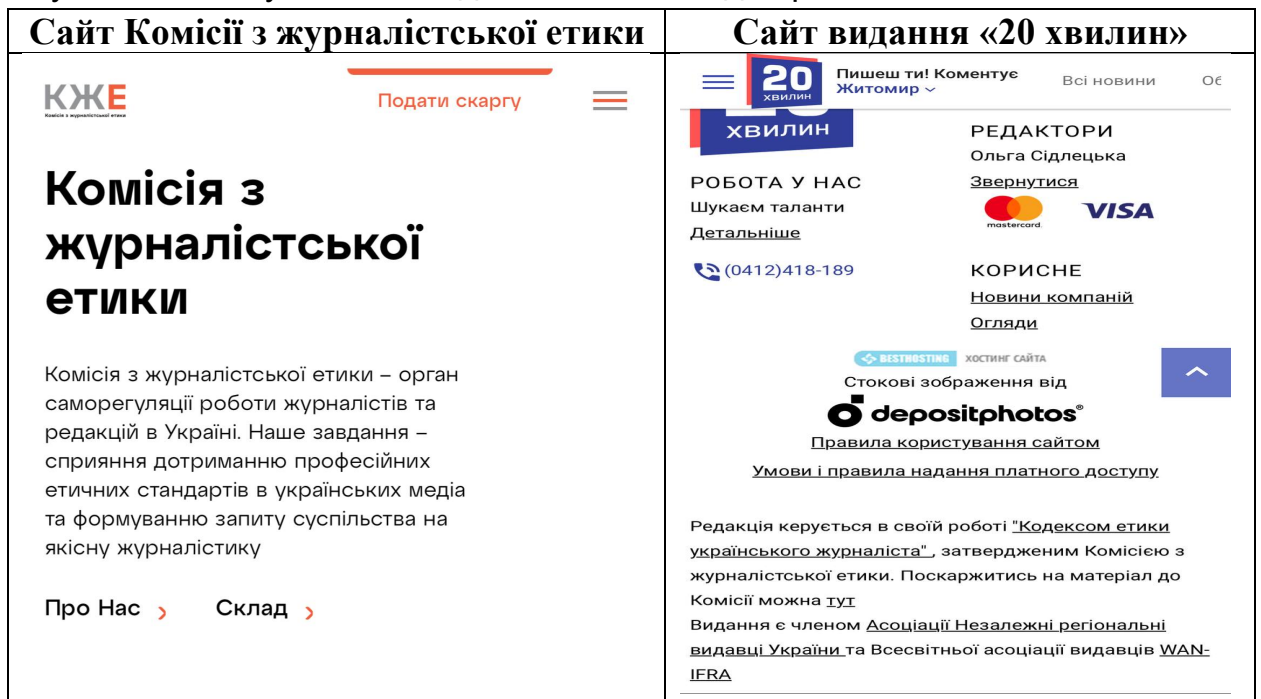

Рисунок 1. Порівняння формату розміщення опцій для скарг на публікації на сайтах КЖЕ та «20 хвилин»

Подальший перегляд сайтів видань, які згідно з даними КЖЕ теж долучилися до згаданої ініціативи, зокрема: «NGL.media», «Nikcenter», та «Національної суспільної телерадіокомпанії України» (Суспільне Мовлення) демонструє приблизно схожі результати. Адже не зважаючи на збільшений шрифт словосполучення «подати скаргу / на матеріал», його розташування наприкінці сайту, куди зазвичай не потрапляють пересічні читачі, дещо нівелює позитивний ефект від загальної ініціативи впровадження такої опції на інтернет-ресурсах українських ЗМІ. Натомість, на сайті видання «Сила правди», відповідне словосполучення з гіперпосиланням на окремий розділ із роз'ясненнями, розміщено у верхньому блоці сайту – це можна вважати позитивним прикладом того, як виданням слід подавати таку можливість для своєї аудиторії. Проте, під-час перегляду сайту видання за допомогою

смартфону словосполучення «поскаржитися на публікацію» віднайти стає значно важче, бо воно так само розташоване наприкінці сайту.

Висновки. Отже, ініціатива впровадження опцій для скарг на публікації та розміщення положень Кодексу етики українського журналіста на сайтах українських видань дійсно є вагомим кроком для покращення відповідальності та якості роботи медіа. Але, згідно з результатами огляду сторінок означених видань, було виявлено, що лише «Сила правди» розмістила опцію «поскаржитися на публікацію» у верхньому блоці сайту, де її має змогу помітити велика кількість відвідувачів. Саме тому, окрім самого факту впровадження такої ініціативи, українським виданням слід подбати й про її доступність та наявність на видному місці сайту. Також, ефективність її використання можна було б покращити, якби окрім верхнього блоку сайту, вона супроводжувала, кожен з матеріалів видання.

Список використаних джерел:

1. Каранда Д., Яресько К. Дотримання журналістських стандартів в умовах повномасштабної війни. *UNIVERSUM*. № 06, 2024. С. 31-35.
2. Штурхецький С. Особливості дотримання журналістських стандартів під час висвітлення бойових дій. *Інформаційне суспільство*. Випуск 23. 2016. С. 25-30.
3. Суська О. Журналістська етика перед викликами кризових ситуацій. *II науково-практична конференція «Особливості трансформації комунікацій в умовах новітніх суспільних викликів»*, 24 травня 2024 року, м. Київ : тези доповідей / [за ред. Суської О. О., Коника Д. Л., Тітаренко І. І.] ; Національний університет «Києво-Могилянська академія», Факультет соціальних наук і соціальних технологій, Кафедра зв'язків з громадськістю. Київ : НаУКМА, 2024. С. 68-71.
4. Онлайн-медіа «20 хвилин» запровадило новий розділ «Поскаржитися на публікацію» для покращення якості журналістики. *Комісія з журналістської етики*, 2024. URL: <https://cje.org.ua/news/20-media/> (дата перегляду 25.10.2024).
5. Сайт видання «20 хвилин: Житомир». *20 хвилин: Житомир*, 2024. URL: <https://zt.20minut.ua/> (дата перегляду 25.10.2024).
6. Сайт видання «Сила правди». *Сила правди*, 2024. URL: <https://sylapravdy.com/> (дата перегляду 25.10.2024).

СЛЄПЧЕНКО М. О.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Факультет журналістики
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

**РОЛЬ ОНЛАЙН-ВИДАНЬ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ**

Актуальність дослідження обумовлена активним розвитком української літератури, зростанням більшої кількості українських письменників, книг, де осередком подій та головною сценою історії є територія України та герої українці. Одним із головних джерел, звідки читачі дізнаються про вихід нових книг, є онлайн засоби масової інформації. Цей взаємозв'язок – один із найважливіших чинників у процесі популяризації сучасної української книги, а саме поширення українських книг є одним із основних методів збереження національної ідентичності.

Метою нашого дослідження є узагальнення інформації щодо рівня популярності сучасної української літератури серед українців та наскільки активно онлайн-видання розповідають про нові українські книги та сучасних українських письменників.

Огляд джерел. Розгляду популярності сучасних книг українських авторів присвячено багато наукових статей та публікацій в інтернет-виданнях. Зокрема, О. Мітчук та Д. Харамурза у статті «Літературна критика в онлайн медіа» визначають популярні онлайн-медіа, які відслідковують поточний літературний процес, популяризують читання та слугують осередком розвитку сучасної літератури [1]. К. Мовчан та Л. Петруняк у своїй роботі «Сучасна українська література: відображення сучасних реалій та пошук ідентичності» звертають увагу, що література є віддзеркаленням суспільних процесів і пошуку національної та культурної ідентичності [2]. У той же час Соня Кошкіна у своїй публікації «Література часів війни» для Рен.Ukraine описує сучасний стан літератури в умовах повномасштабної російсько-української війни, й акцентує, що сьогодні література зазначає відродження, розвитку та піднесення [3]. Також різні аспекти сучасної української літератури у своїх працях розглядають К. Зеленська, О. Пухонська, О. Романенко, Н. Головченко. Особливості дитячої та юнацької сучасної української літератури у своїх доробках визначає Т. Качак, Наталія Богданець-Білоskalенко.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну, багато українців свідомо відмовились читати російські та російськомовні книги та звернулись до питоми української літератури. Війна посилила національну свідомість українців, що, своєю чергою, привезло до збільшення попиту на українську літературу, в якій читачі шукають підтримку, надію та знання про свою історію і культуру. Окрім класики, українці почали звертатись до нових книг і відкривати для себе сучасних українських авторів. Також доволі помітно збільшилась кількість молодих письменників, дебют яких припав саме на період повномасштабної війни. Особливу увагу слід приділити жанру воєнної документалістики та мемуарів, оскільки багато творів стосуються саме російсько-української війни. Таким чином, література в більшості випадків стає відображенням важливих подій, складних явищ, що відбуваються або вже відбулись у суспільстві та мають на нього вплив [2].

За словами української журналістки та перекладачки Ірини Славінської, українська література зараз нагадує підйом 1920-х років, «коли українська культура здійснила величезний прорив...»[3]. Як ідеться у статті Соні Кошкіної, на сьогодні українська література має величезну палітру жанрів, від «високої полиці» до масових жанрів, тобто детективів, любовних романів, фентезі. Також завдяки особливості книжкового українського ринку – впливовості книжкових фестивалів, новинки сучасної літератури стають більш відомими, оскільки саме на фестивалях видавці намагаються презентувати нові книги. Окрім фестивалів, ще однією формою популяризації медіа є книгарні та бібліотеки, однак найефективнішою є медіа. Онлайн-ЗМІ, які зараз доступні майже кожному українцю, є «мостом» між читачем і сучасною українською літературою, оскільки вони розповідають які новинки з'явилися у видавництвах, що зараз найбільше читають українці, та що варто прочитати в залежності від певної ситуації (наприклад в залежності від настрою, пори року, свята та ін.). Також засоби масової інформації активно розповсюджують інформацію щодо відкриття нових видавництв, книгарень. З'являється велика кількість інтерв'ю з видавцями, авторами, перекладачами, редакторами та ілюстраторами. Все це стимулює інтерес читача більш дізнатись про книгу та прочитати її.

Результати дослідження цієї проблеми дали змогу виявити онлайн-видання, які найчастіше публікують матеріали про сучасні українські книги та сучасних українських авторів. Завдяки онлайн-опитуванню нам вдалось дізнатись, яких письменників українці знають та якими захоплюються.

Найбільше про сучасну українську літературу висвітлюють інформацію такі інтернет-видання: «ТСН», «Українська правда», «Суспільне Культура», «NV», «Еспресо», «LB.UA», «Liga.net».

Видання ТСН розмістило – чотири замітки про літературу у період з 1 по 23 жовтня:

– «Що почитати: три книжки для ненудних осінніх вечорів» (<https://tsn.ua/lady/zvezdy/sobytiya/scho-pochitati-tri-knizhki-dlya-nenudnih-osinnih-vechoriv-2678598.html>);

– «Вони вас здивують: три нові книжки, які варто прочитати в жовтні» (<https://tsn.ua/lady/zvezdy/sobytiya/voni-vas-zdivuyut-tri-novi-knizhki-yaki-varto-prochitati-u-zhovtni-2671029.html>);

– «Перший форум "Культнаступу" в Києві: Жадан, Харлан, Матвійчук» (<https://tsn.ua/video/video-novini/pershiy-forum-kultnastupu-v-kiyevi-zhadan-harlan-matviychuk.html>);

– «Що почитати: 3 книжки про кохання і вірність» (<https://tsn.ua/lady/news/proisshestviya/scho-pochitati-3-knizhki-pro-kohannya-i-virnist-2677092.html>);

Варто зазначити, що в матеріалах, які мають рекомендаційний зміст, присутні також твори іноземних авторів, а не лише вітчизняних.

У жовтні видання «Liga.net» присвятило три замітки українській літературі:

– «Що почитати у жовтні. 32 книжкові новинки від українських видавців» (<https://life.liga.net/rozvagy/article/shcho-pochytaty-u-zhovtni-32-knyzhkovi-novynky-vid-ukrainskykh-vydavtsiv>);

– «Що таке букток і як він змінює правила гри у видавничій індустрії» (<https://life.liga.net/rozvagy/article/shcho-pochytaty-u-zhovtni-32-knyzhkovi-novynky-vid-ukrainskykh-vydavtsiv>);

– ««Книжкова країна» збрала понад 73 000 гостей, які придбали понад 86 000 книжок» (<https://life.liga.net/rozvagy/article/shcho-pochytaty-u-zhovtni-32-knyzhkovi-novynky-vid-ukrainskykh-vydavtsiv>);

У середньому, згідно з дослідженням, інтернет-видання, які не спеціалізуються виключно на книжках, в місяць публікують до п'яти матеріалів про сучасну українську літературу, про видавництва та авторів.

Ми вирішили провести власне дослідження та дізнатись в українців їх улюблений літературний твір, хто є їхнім улюбленим українським письменником та яких сучасних українських авторів вони знають. Опитування проводилось на платформі Google Форми в анонімному форматі. Загалом участь в ньому прийняло 32 особи.

За результатами, серед улюблених літературних надбань людства українські твори були зазначені в семи респондентів. Двічі надходила відповідь «Іларіон Павлюк: «Танець недоумка».

Улюбленими українськими письменниками опитуваних є Григорій Квітка-Основ'яненко, Марко Вовчок, Олександр Довженко, Всеволод Нестайко, Іван Багряний, Макс Кідрук, Юрій Мушкетик, Андрій Кокотюха, Іларіон Павлюк, Сергій Жадан, Леся Українка, Микола Гоголь, Валер'ян Підмогильний, Ліна Костенко.

Серед сучасних письменників, які відомі респондентам, названі наступні: Ірен Роздобудько, Люко Дашвар, Сашко Дерманський, Таня Гуд, Оксана Забужко, Таїс Золотковська, Макс Кідрук, Володимир Бубир, Надія Кир'ян, Сергій Жадан, Юрій Іздрик, Андрій Кокотюха, Володимир Станчишин, Рустем Халіл, Юрій Андрухович, Гурницька Наталія, Максим Кривцов, Оксана Рубаняк, Юрій Андрухович, Любо Дереш, Олександр Михед, Сергій Пономаренко, Марина Смагіна, Іларіон Павлюк, Анастасія Бакуліна, Лесь Подерв'янський, Василь Шкляр, Галина Вдовиченко.

В опитуванні брали участь різні вікові категорії, від п'ятнадцяти до сімдесяти чотирьох років, і, спираючись на результати, можна стверджувати, що книгочитання, не зважаючи на невтішні статистики соціологів, все ж є одним із найпопулярніших видів проведення вільного часу українців. Також те, що респонденти назвали значну кількість сучасних письменників, яких вони знають, свідчить про високий інтерес українського суспільства до сучасної вітчизняної літератури.

Висновки. Таким чином, новинні інтернет-видання, які найчастіше читають українці, є основним методом поширення знань і популяризації сучасної української літератури. Новини й аналітика, що зачіпають тему книг, сприяють широкому розповсюдженню інформації про літературу серед

населення. Завдяки інтернет-ЗМІ, які забезпечують масштабне розповсюдження інформації на велику кількість читачів, література допомагає українцям об'єднатись навколо власних цінностей, своєї історії, ідентичності та єдиних прагнень. Цифрові засоби масової інформації нагадують українцям, що писемна культура продовжує розвиватись, трансформуватись, набувати власних особливостей, які будуть вирізняти її від літератури інших країн, і найголовніше: знання, що українська література розвивається, набирає популярності та захоплює читачів, означає, що наша держава попри війну має в собі суспільну єдність, силу та удосконалюється.

Список використаних джерел:

1. Мітчук О., Харамурза Д. Літературна критика в онлайн-медіа. *InterConf*. 2021. № 78. С. 199–208. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.7-8.10.2021.023>.
2. Мовчан К., Петруняк Л. Сучасна українська література: відображення сучасних реалій та пошук ідентичності. *Міжнародний науковий журнал «ОСВІТА І НАУКА»*. 2024. № 1 (36). С. 145–149.
3. Кошкіна С. Література часів війни. *Pen.Ukraine*. 2022. URL: <https://pen.org.ua/literatura-chasiv-vijni> (дата звернення: 18.09.2024).

УЖВЕНКО О.В.

студентка магістерського рівня навчання
факультету журналістики
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

РОЛЬ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ТА ТВОРЧИХ СКЛАДОВИХ У РАДІОЖУРНАЛІСТИЦІ

Актуальність дослідження обумовлена важливістю ролі радіожурналістики в сучасному медіапросторі. Незважаючи на розвиток нових медіаплатформ, радіо залишається впливовим засобом комунікації, здатним охопити велику аудиторію. Зростання кількості інформаційних потоків та специфіка роботи радіожурналістів вимагають подальших досліджень моральних та етичних аспектів цієї професійної діяльності. Актуальність теми пояснюється необхідністю окреслити моральні детермінанти професійної етики журналістів у контексті пошуку балансу між етичними нормами та творчою свободою.

Метою роботи є вивчення та аналіз основних принципів морально-етичних і творчих елементів у радіожурналістиці та їхнє значення в професійному становленні журналіста.

Огляд джерел. Радіожурналістика є важливою складовою сучасних медіа, залишаючись основоположною ланкою в формуванні інформаційного суспільного поля. Висвітлення фактів, подій, явищ за допомогою радіо потребує особливої етичної відповідальності, оскільки аудіоформат часто не

дає змоги детально перевірити джерела інформації. Радіо – це медіа, де залучення слухача часто ґрунтується за допомогою динамічної природи подачі аудіоматеріалів. На відміну від пресової журналістики, де новинне повідомлення можна детально проаналізувати, радіомовлення залишає мало місця для глибокої перевірки фактів, що підвищує ставки на етичну точність. У радіожурналістиці критично важливо зберігати високий рівень професійної етики, поєднуючи її з творчим підходом до висвітлення новин.

Морально-етична складова в радіожурналістиці. Мораль і етика в журналістській діяльності залишаються фундаментальними чинниками для забезпечення довіри до медіа. За твердженням Станіслава Єдинака, мораль залишається одним з основних механізмів регулювання життя людини в суспільстві і, водночас, формою суспільної свідомості [1, с. 11]. Радіожурналістика, як засіб масової комунікації, відіграє важливу роль у забезпеченні функціонування демократичних суспільств, що зумовлює необхідність дотримання журналістами етичних норм, які повинні бути стандартом професії [2, с. 222].

Унікальні можливості радіомовлення дозволяють охоплювати широкі аудиторії, не вимагаючи візуального контакту, що робить радіо менш інвазивним у порівнянні з телебаченням, але не менш впливовим. Як зазначає Андрій Куликов, відомий український радіо журналіст, «радіо – це дуже потужний засіб впливу. Він – набагато дієвіший за телебачення. За своєю природою радіо ближче до людського спілкування і водночас не настільки нав'язливе» [3]. Ця особливість дає змогу радіо стати важливою платформою для громадського діалогу, особливо в демократичних країнах, де радіоетер сприяє організації широких суспільних дискусій.

Професійна етика журналістів заснована на низці універсальних принципів, серед яких виділяються правдивість, точність, справедливість та повага до прав людини. Важливим аспектом роботи журналіста є те, що він зобов'язаний зберігати об'єктивність у висвітленні подій та дотримуватися принципу неупередженості. Як зазначає дослідниця Тетяна Приступенко, «об'єктивність є наслідком духовності, морально нестійка людина не в змозі відстоювати свободу слова» [4, с. 29].

Кодекси журналістської етики вказують на те, що журналіст повинен діяти відповідно до громадських інтересів, виявляючи повагу до правдивої інформації. Це створює підґрунтя для формування довіри між журналістом і його аудиторією. Повага до людської гідності, захист прав особи, а також ретельність у всіх аспектах журналістської діяльності є основою моральної детермінанти в професії [5, с. 187].

Комісія зі свободи преси (the Commission on Freedom of the Press) визначила кодекс етики медіа наступним чином:

1. Медійники повинні надавати інформацію, що викликає асоціації, яка має бути точною і чітко відокремленою від суджень.
2. Забезпечувати можливість аргументованого обговорення різних точок зору.

3. Створювати новини, що є релевантними для різних соціальних груп.
4. Роз'яснювати суспільні цінності, уникаючи потурання найнижчим стандартам.
5. Висвітлювати різні аспекти суспільного життя [6, с. 477–479].

Етичні кодекси журналістів підкреслюють важливість соціальної відповідальності та неупередженості. Журналісти повинні зберігати баланс між професійними стандартами і творчою складовою, щоб забезпечити високу якість інформації, яка задовольнить інтереси аудиторії та водночас буде правдивою і відповідальною [7, с. 187].

Творчий підхід у радіожурналістиці є невід'ємною частиною успішної подачі матеріалу. Він дозволяє журналістам розширювати горизонти, знаходити нові формати та методи подання інформації, що сприяє збереженню інтересу аудиторії. Творчість допомагає журналістам адаптуватися до швидких змін у медіа-просторі, зокрема впроваджуючи інноваційні технології та інтерактивні формати передач. Радіо, як медіа, має свою специфіку, оскільки аудіоформат обмежує можливості візуальної комунікації. Однак, це також дає можливість для творчого підходу в роботі з мовою, звуком, інтонацією та створенням аудіальної атмосфери. Як запевняє А. О. Лісневська, «специфіка контакту радіо із радіослухачем створює можливість проникати в його внутрішній світ, зачіпати його потаємні почуття, сприяти переживанню катарсису» [8]. Журналіст повинен бути не тільки інформатором, але й майстром слова, здатним через аудіо викликати емоції, сформулювати думки та спонукати до дій.

Результати дослідження. Поєднання морально-етичних і творчих аспектів. Баланс між етичними принципами та творчою свободою є однією з найважливіших проблем радіожурналістики. З одного боку, радіожурналіст має дотримуватися високих стандартів етики, щоб забезпечити достовірність та об'єктивність поданої інформації. З іншого боку, необхідність творчого підходу вимагає від журналіста гнучкості та нестандартних рішень у подачі інформаційного вмісту.

Висновки. Дослідження ролі морально-етичної та творчої складових у радіожурналістиці показує, що ці елементи є невід'ємними для формування якісної та відповідальної журналістики. Морально-етичні норми допомагають зберегти довіру аудиторії та забезпечити правдивість подачі інформації, тоді як творчий підхід робить матеріали більш цікавими та актуальними. Збалансоване поєднання цих двох аспектів є ключовим для успіху журналіста в сучасному медійному просторі.

Список використаних джерел:

1. Godlewska I. Etyka dziennikarska - rzeczywistość czy fikcja?. *Media – Kultura – Komunikacja Społeczna*. 2008. No. 3-4. P. 261–271.
2. Шевченко Л., Дергач Д., Сизонов Д. Медіалінгвістика : словник термінів і понять. 2-ге вид. Київ : ВПЦ "Київ. ун-т", 2014. 380 с.

3. Куликов А. Радіо – дієвіше за телебачення. *Локальна історія*. 2021. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/andrii-kulikov-radio-diievishe-za-telebachennia/> (дата звернення: 15.10.2024).
4. Приступенко Т. Теорія журналістики: етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації : навч. посіб. Київ : Ін-т журналістики, 2004. 375 с.
5. Теребус О. Журналістська етика: Теорія та практика. *Вісник Львівського університету*. 2017. № 42. С. 185–190.
6. Straubhaar J., LaRose R., Davenport L. *Media now: Understanding media, culture, and technology*. Boston, MA : Cengage Learning, 2010. 592 p.
7. Теребус О. Журналістська етика: теорія та практика. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2017. № 42. С. 185–190.
8. Лісневська А. Психологія масової комунікації: навчальний посібник для студентів. Чернігів : Вид. Лоз. В.М., 2012. 120 с.

СЕКЦІЯ II ПЕДАГОГІКА

БАРАБАШ С. М.

*кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри мовної підготовки
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця*

БУРКО О. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та психології
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІНЬ

Актуальність дослідження. У методичній науці поширеною є думка про те, що фахівці початкової школи – креативні педагогині. Долучаємо свої зусилля до підготовки випускниць, які б поповнили коло творчих особистостей, наприклад, на заняттях із курсу за вибором «Дитяча література».

Метою нашого дослідження є оприлюднення напрацювань студенток заочного відділення спеціальності «Початкова освіта» ПВНЗ «Український гуманітарний інститут» (освітньо-кваліфікаційний рівень: «Бакалавр». Спеціальність: 013 «Початкова освіта») з вивчення творів сьогочасних митців Ольги та Андрія Будугаїв та оприлюднення рекомендацій щодо їх використання під час проходження педагогічної практики.

Огляд джерел. Аналіз наукових праць, проблематика яких тісно пов'язана з нашою темою, засвідчив існування концепції креативного підходу як основи професійного зростання майбутніх учителів. Світлана Дубовик основними рисами творчої особистості вважає «сміливість думки, схильність до ризику, розвинену уяву і фантазію, проблемне бачення, вміння долати інерцію мислення, виявляти суперечності, переносити досвід і знання в нові ситуації, незалежність, альтернативність, гнучкість мислення, здатність до самоуправління» [4, с. 5].

Для навчання майбутніх педагогинь корисною стала ідея креативності, методично напрацьована Ольгою Куцевол. Науковець сформувала її визначення: «це пошуково-перетворювальне ставлення особистості до навколишньої дійсності й самої себе, що є її потребою і виявляється в пошуково-перетворювальній активності» [5, с. 55], окреслила шляхи її здійснення, як от: систематизоване ознайомлення студенток із вершинами літератури, розвивальне спілкування з творчими особистостями [5, с. 69].

Результати дослідження. Реалізуючи принцип креативності, запропонували такий прийом навчання, як «Уявний діалог із авторкою...» й оприлюднили його результати в праці «Літературознавча пропедевтика на основі творів Андрія та Ольги Будугаїв» [1]. Галина Слюсар, студентка-випускниця заочного відділення спеціальності «Початкова освіта» ПВНЗ «Український гуманітарний інститут» (освітньо-кваліфікаційний рівень: «Бакалавр». Спеціальність: 013 «Початкова освіта») напрацювала прийом діалогу з авторкою художнього тексту «Не тільки про дітей» [2, с. 15]. Вона ацентувала увагу на актуальності вірша, хоча він датований 18 липня 2006 року. Студентка наголосила на тому, що, на її думку, поезія призначена дорослим, що у час війни, цей текст є вразливим для сприйняття дітьми.

Суголосним сьогочасним подіям виявився вірш «Півник» Андрія Будугая, написаний у м. Переяславі ще до російської агресії. Уважаємо доцільним актуалізувати відомості про півника із Бородянки, який вистояв після обстрілів міста рашистами, з'ясувати дітям, що це за символ.

Півник будить співом ранок,
Із пільми веде світанок –
Славний в багатьох ділах:
Був у мандрах з чумаками,
У походах з козаками.
Півник – героїчний птах!
Запитання.

1. Що ви дізналися про півника?
2. Хто такі чумаки і козаки?
3. Чому півник «був у мандрах з чумаками» і «походах з козаками»?
4. Чому автор називає його героїчним птахом?
5. Що ви знаєте про півника із Бородянки, який вистояв після обстрілів?

Що це є за символ?

6. Доберіть до слів ранок, світанок протилежні за значенням слова.

Запишіть

7. Поставте запитання до слів: півник, спів, будити, героїчний, пільма, козаки, чумаки. Визначте частини мови.

8. Складіть речення зі словами: ранок, козаки, півник, героїчний.

Студентка Яна Пуга здійснила текстуальний аналіз (за Г. Токмань) знакового твору «Скарби Приазов'я» Ольги Будугай [3, с. 16], чим вчергове нагадала про приналежність приазовських земель Українській державі.

Літературознавчу пропедевтику було апробовано на основі поетичних творів О. та А. Будугаїв у християнській школі «Вітрила надії» (м. Полтава) Тетяною Кісельовою та Яною Кучер. На практиці було застосовано прийоми, засоби навчання задля формування у молодших школярів поетичної та малярської культури творчості, яка притаманна Ользі та Андрію Будугаям. Майбутні педагогині поставили за мету інтегрувати на заняттях різні навчальні дисципліни: читання, малювання. На уроках школярі вчилися порівнювати пейзажі, створені різними засобами: словом і олівцем. Навчальна взаємодія

вчителя і учнів спрямовувалася на мотивування школярів до самостійного пошуку ілюстрацій до поезії Ольги Будугай та самостійного їх створення. Тетяна Кісельова разом із третьокласницями читали вірші поетеси. Зокрема, Дербишева Єлизавета, Єршова Уляна, Курило Марія, Молчанова Поліна, Пастушок Анастасія, Пікуль Мія ознайомились із текстом «Ластівки», зуміли зобразити за допомогою фломастерів побачене пташкою, коли повернулася в рідний край.

Рекомендуємо студенткам, які опановуватимуть дисципліну «Дитяча література» (за вибором), опрацювати вірші Ольги та Андрія Будугаїв та використати запропоновані запитання і завдання під час проходження педагогічної практики. Наприклад:

Квітни, Україно!

Грай прапорцем-листячком, явір.

Пісню співай радісно, жайвір.

Співом веселим землю вітаєм,

Дзвінко луна хай котиться гаєм.

Приспів:

Мамо, вітаєм тебе, Оріяно!

Вічно хай поле це пахне духмяно.

І на землі цій благословенній

Квітни, Україно, кохана нене!

Руки твої не закувати,

Не заховат волю за ґрати.

Били тебе ворожі копита,

Кров'ю синів ти, земле, полита.

Приспів.

Земле моя, мамо ласкава,

Ранком встаєш ти величаво.

Кожна билінка ніжно киває,

Променів мед тебе поливає.

Приспів.

м. Бердянськ, 1993. Андрій Будугай

Запитання

1. До кого у поезії звертається автор?

2. Як ви розумієте слова: «Мамо, вітаєм тебе, Оріяно»?

3. Як називає автор рідну землю? Прочитайте ці рядки.

4. Про які історичні події дізнаємося із вірша? Знайдіть підтвердження.

Як це перегукується із подіями російсько-української війни?

5. Чого бажає поет рідній землі? Прочитайте.

6. Як описано ранок України у вірші? Прочитайте.

7. Які почуття у вас викликала поезія?

8. Як ви зрозуміли назву «Квітни, Україно!»?

9. Якою ви бачите Україну сьогодні і в майбутньому? Ким бачите себе сьогодні і в майбутньому відносно рідної землі?

Завдання

1. Випишіть окличні речення. З якою інтонацією їх потрібно читати?
2. Назвіть речення, де вжито звертання.
3. Випишіть слова із заперечною часткою не, поясніть їх правопис.
4. Розберіть слова за будовою: явір, земля, поле, неня, воля, кров, мед.

Живімо в любові!

Я – країночка маленька,
Люблять мене тато й неня.
Називаються всі рідненькі
Мене сонечком, серденьком.
Я люблю свою родину,
Рідну землю – Україну.
Так живімо всі в любові,
Будьмо дружні і здорові.

Лілія Сушко

Запитання.

1. Як називають маленьку країночку всі рідненькі? Чому?
2. Хто любить ліричну героїню?
3. Що любить країночка?
4. До чого закликає дівчинка?

Завдання.

1. Підкреслити в тексті власну назву, поставити її у називному відмінку.
2. Випишіть іменники із вірша.
3. Займенники, які вжито в однині, поставте у множині.
4. У якому відмінку вжито іменники «сонечком», «серденьком».
5. Визначте рід іменників: країночка, тато, неня, земля, родина, Україна, любов.

На титулі збірника наукових праць «Ольга Будугай – талановитий педагог, багатогранний філолог, письменниця» – вірш «Святковий вінок» Андрія Будугая, написаний у м. Києві 25.08.2002 і «присвячений Ніні Кірсоновій».

Нашій Україні, наче тій царівні,
Господь уплітає у віночок цвіт:
Червону калину – у барвінок синій,
Мальви – в чорнобривців пишній оксамит.

Між квітками маку – волошок очиці,
Соняшник, ромашки і Петрів батіг.
Є й найбільша цінність: золото пшениці,
В чебреці духмянім – євшан-оберіг.

Ти надінь, Україно, цей вінок святковий,
В гарну вишиванку, рідна, одягнись.
Бог дарує знову літечка обнову –

Любо з-під віночка сонцю усміхнись.

Запитання.

1. Чому вірш називається «Святковий вінок»?
2. Кому присвячений вірш? Що розповів вам вчитель про цю людину?
3. Із ким порівнюється Україна? Чому?
4. Як ви розумієте значення слів: оксамит, петрів батіг, чебрець, духмяний, оберіг, євшан, обнова, любо, цінність?
5. Які квіти Господь уплітає у віночок Україні?
6. Прочитайте, як змальовано у вірші віночок.
7. Що є найбільшою цінністю України? Чому?
8. У що просять одягнутися Вкраїну? Що символізують ці елементи вбрання?
9. Яким настроєм пройнятий вірш? Знайдіть підтвердження у поезії.
10. Як ви виявляєте свою любов до рідної землі?
11. Якою хочете бачити Україну?
12. Що ви робите для того, щоб вона посміхалася?

Завдання.

1. Назвіть власні назви, які вжито у вірші. Поясніть їх правопис.
2. Випишіть у називному відмінку назви рослин із поезії.
3. Випишіть прикметники до слів Україна, калина, барвінок, чебрець, вінок, вишиванка.
4. Знайдіть дієслова у поезії.
5. Поясніть правопис слова духмяний.
6. Визначте кількість складів у словах: царівна, сонце, цвіт, Україна.
7. Поставте наголоси у словах: вишиванка, обнова, оксамит, обнова, соняшник.
8. Складіть речення зі словами: Україна, віночок, барвінок, пшениця, сонце.

Висновки. Для ефективної підготовки майбутніх вчителів початкової школи визнано плідною ідею креативності (Ольга Куцевол). Реалізуючи принцип креативності, пропонуємо такі прийоми навчання, як «Уявний діалог із авторкою...» (Ольгою Будугай), порівняння пейзажів, створених різними засобами: словом і олівцем (Тетяна Кісельова, Яна Кучер). Рекомендуємо студенткам використовувати тексти «Квітни, Вкраїно!», «Живімо в любові!», «Святковий вінок» Ольги та Андрія Будугаїв, напрацьовані запитання та завдання до них під час проходження педагогічної практики.

Список використаних джерел:

1. Барабаш С. М., Бурко О. В. Літературознавча пропедевтика на основі творів Андрія та Ольги Будугаїв. *Ольга Будугай – талановитий педагог, багатогранний філолог, письменниця*. Ніжин, 2024. С. 13–23.
2. Будугай О., Будугай А. Переяславські етюди : літератка для школярів. *Святковий вінок: Збірка творів для дошкільнят і школярів*. Переяслав-Хмельницький, 2009. С. 3–22.

3. Будугай О., Будугай А. Святковий вінок. *Святковий вінок: Збірка творів для дошкільнят і школярів*. Переяслав-Хмельницький, 2009. С. 22–42.
4. Дубовик С. Г. Організація навчальної мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови. *Початкова школа*. 2016. № 7. С. 5–11.
5. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2007. 448 с.
6. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
7. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. 2-е вид., випр., допов. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 751 с.

ВАКУЛОВА І.В.

*доктор філософії зі спеціальності 011 Освітні педагогічні науки,
старший викладач кафедри германської філології
Український гуманітарний інститут*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ

Актуальність дослідження зумовлена стрімкою дигіталізацією всіх сфер суспільного життя, яка суттєво трансформує освітній простір та висуває нові вимоги до професійних компетентностей викладачів ЗВО. Оскільки англійська мова в Україні набуває статусу мови міжнародного спілкування, питання ефективного викладання іноземної мови з використанням сучасних цифрових інструментів набуває особливого значення. Інтеграція інноваційних освітніх технологій у навчальний процес вимагає від викладачів не лише ґрунтовних лінгвістичних знань, а й розвиненої цифрової компетентності, яка включає в себе вміння створювати корисний інтерактивний навчальний контент та застосовувати сучасні технології для підвищення ефективності навчання. Крім того, в умовах євроінтеграційних процесів та розширення міжнародної академічної мобільності зростає потреба у висококваліфікованих фахівцях, здатних забезпечити якісну іншомовну підготовку студентів відповідно до європейських освітніх стандартів та сучасних технологічних вимог.

Мета дослідження – дослідити та теоретично обґрунтувати механізми імплементації цифрових інструментів у викладання іноземних мов через призму компетентнісного підходу до професійного розвитку викладачів ЗВО.

Методика й організація дослідження базується на застосуванні комплексу теоретичних методів наукового пізнання, а саме: системний аналіз

науково-педагогічної літератури та нормативних документів щодо цифровізації освітнього процесу; порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду використання цифрових інструментів у викладанні іноземних мов; систематизація та узагальнення теоретичних положень щодо розвитку цифрових компетентностей викладачів.

Результати дослідження. В умовах розвитку суспільства в контексті Індустрії 4.0 освітня парадигма зазнає стрімкої трансформації, де цифрова компетентність стає ключовою для забезпечення ефективної професійної діяльності. Важливість формування та розвитку цифрової компетентності закладена як у національному, так і в міжнародному просторі. Зокрема, Закон України «Про освіту» визначає цифрову компетентність як одну з ключових компетентностей, необхідних «кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності» (Ст. 12, п.1) [1]. Схожа позиція відображена і в документах Європейського Союзу, зокрема в Рекомендаціях Ради Європи від 22 травня 2018 року щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя, де цифрова компетентність визнана фундаментальною складовою професійного розвитку особистості в умовах цифрової трансформації суспільства [5].

Водночас, як зазначено в «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» сучасна освіта все ще відстає від загальних темпів цифровізації суспільства, що зумовлює необхідність активізації зусиль щодо ефективного використання інструментів та переваг новітніх технологій у освітньому процесі. Це, своєю чергою, висуває нові вимоги до професійної підготовки та безперервного професійного розвитку викладачів закладів вищої освіти, зокрема у контексті формування їхньої цифрової компетентності [3].

Аналіз досліджень зарубіжних науковців свідчить про важливе розмежування між технологічною грамотністю та професійною цифровою компетентністю викладача. Якщо перша здебільшого обмежується базовими інструментальними навичками, то професійна цифрова компетентність являє собою значно глибший конструкт, що охоплює критичне усвідомлення трансформаційного потенціалу цифрових технологій та здатність їх контекстуального впровадження в освітній процес. Ключовим аспектом такої компетентності є ціннісно-орієнтований підхід до інтеграції технологій, який передбачає не просто технічне володіння інструментами, а й розуміння їх педагогічної доцільності та потенціалу для якісного перетворення освітнього середовища.

Водночас, згідно з науковою доповіддю на загальних зборах НАПН України щодо науково-методичного забезпечення цифровізації освіти, процес цифровізації визнано ключовим імперативом реформування сучасної освітньої галузі. При цьому цифрова компетентність розглядається як невід'ємна складова професійного розвитку педагога в електронному середовищі закладів освіти. Особливу увагу приділено системному та цілеспрямованому впровадженню цифрових технологій в освітній простір, що

створює підґрунтя для розвитку цифрової педагогіки та формування відповідних компетентностей і вмінь освітян у відповідності до стандартів Європейської рамки цифрових компетентностей педагога [2].

У дослідженні, проведеному Т. Дж. Катеріано-Чавес, М. Л. Родрігес-Ріос та ін., було проаналізовано рівень цифрової компетентності викладачів вищої школи на основі п'яти ключових аспектів: комп'ютерна грамотність, комунікація, створення цифрового контенту, безпека та вирішення проблем. Автори використали анкету Tourón Teaching Digital Competence Questionnaire, результати якої показали, що викладачі демонструють вищий за середній рівень знань і використання цифрових технологій, але лише у сферах навігації інформацією та створення цифрового контенту для навчання. Разом із тим було виявлено, що певні аспекти, зокрема вирішення технічних проблем і впровадження інноваційних цифрових стратегій, потребують покращення. Крім того, автори зазначили тенденцію до використання навчально-орієнтованих методик викладання, що сприяє активнішій участі студентів у навчальному процесі [4].

Аналізуючи наведені вище дані, можна зробити висновок, що рівень цифрової компетентності викладачів вищої школи певною мірою залежить від моделі навчання. Модель, яка фокусується на набутті компетентностей, а не просто знань, передбачає, що студент стає головною дійовою особою в навчальному процесі. Роль викладача полягає в тому, щоб супроводжувати, спрямовувати, оцінювати та підтримувати студента на шляху до автономії та незалежності в навчанні.

Сучасні цифрові інструменти забезпечують ефективну інтерактивну комунікацію між студентами та викладачами, зокрема: платформи відеоконференцій: Zoom, Microsoft Teams, Google Meet, Cisco Webex, Discord для проведення групових занять та індивідуальних консультацій в онлайн-форматі; інтерактивні онлайн-дошки: Padlet, Miro, Jamboard, Mural, Conceptboard для колективного мислення та креативної взаємодії; інструменти для управління проєктами та спільної роботи: Trello, Asana, Notion, ClickUp для координації групових завдань та відстеження прогресу; платформи для спільного редагування документів: Google Workspace, Microsoft 365, Dropbox Paper для колективної роботи над текстами, презентаціями та таблицями; освітні платформи для взаємодії викладача та студентів: Google Classroom, Moodle, Classtime для організації навчального процесу, розміщення матеріалів та комунікації тощо.

Висновки. Цифровізація освітнього простору вимагає трансформації підходів до педагогічного розвитку викладачів ЗВО, зокрема формування та розвитку їхньої цифрової компетентності, яка стає критично важливою умовою ефективної професійної діяльності, особливо в контексті викладання іноземних мов в умовах європейської інтеграції. Компетентнісна модель навчання вимагає від викладачів глибокого розуміння потенціалу цифрових технологій та доречного його використання. При цьому ключовим є не лише технічне володіння інструментами, а й уміння створювати інтерактивний

контент, адаптований до потреб студентів. Таким чином, цифрова компетентність є не лише складовою професійного розвитку викладачів ЗВО, а й необхідною умовою підвищення якості освітнього процесу, що відповідає сучасним викликам та європейським освітнім стандартам.

Список використаних джерел:

1. Про освіту : Закон України № 2145-VIII : станом на 6 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 05.11.2024).
2. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи / В. Г. Кремень та ін. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4, № 2. С. 1–49.
3. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022 –2032 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.02.2022 № №286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#Text> (дата звернення: 15.10.2024).
4. Cateriano-Chavez T. J. Competencias digitales, metodología y evaluación en formadores de docentes. *Campus Virtuales*. 2021. Vol. 10, no. 1. P. 153–162.
5. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)) (дата звернення: 15.10.2024).

ВАСИЛЕНКО І.І.

*викладачка кафедри германської філології
Український гуманітарний інститут*

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Актуальність дослідження. Ми живемо в епоху цифрової трансформації, де інформаційні технології проникають у всі сфери життя, в тому числі й освіту. Швидкий розвиток інтернету, мобільних пристроїв та різноманітних програмних продуктів створює нові можливості для навчання та підвищує вимоги до сучасного педагога. Дистанційне та змішане навчання стали невід'ємною частиною освітнього процесу. Майбутні педагоги повинні бути готові працювати в таких умовах, тому використання онлайн-ресурсів у процесі їхньої підготовки є надзвичайно актуальним. Окрім актуальності це допомагає краще засвоїти матеріал, залучити студентів до активної участі в навчальному процесі, оперативно оцінити рівень знань студентів, забезпечити доступ до великої кількості навчальних матеріалів та сприяти розвитку цифрових компетентностей майбутніх педагогів, які необхідні для ефективної роботи в сучасному освітньому середовищі. Таким чином,

використання онлайн-ресурсів при підготовці майбутніх педагогів є не просто трендом, а необхідністю. Воно дозволяє зробити навчальний процес більш ефективним, цікавим та орієнтованим на потреби сучасного суспільства. Майбутні педагоги, які опанують навички роботи з онлайн-ресурсами, будуть більш конкурентоспроможними на ринку праці та зможуть забезпечити своїм учням якісну освіту.

Метою дослідження є огляд можливостей використання онлайн-ресурсів при підготовці майбутніх педагогів в рамках вивчення дисципліни «Методика навчання іноземної мови».

Огляд джерел. Питанню використання цифрових технологій та онлайн-ресурсів присвячені дослідження О. Пінчук, С. Литвинової, О. Цюняк, Ю. Кулімової, А. Черненко та інших. Зокрема О. Цюняк, вивчаючи використання цифрових технологій у професійній підготовці майбутніх педагогів у закладах вищої освіти зазначає, що «цифрові технології сприяють створенню інноваційного цифрового середовища в закладах вищої освіти; інтенсифікують комунікативні зв'язки всіх учасників освітнього процесу, створюючи умови для самореалізації, співпраці, рефлексії; збагачують традиційні методики навчання інноваційними формами представлення інформації; забезпечують інтерактивно-інформаційну взаємодію в процесі навчання» [3, с. 131].

Ю. Кулімова, досліджуючи питання використання веб-технологій у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи, робить висновок, що впровадження зазначених технологій сприяє розвитку творчих та інтелектуальних здібностей студентів, навчальної мотивації та пізнавальної активності, налагодженню ефективною мобільної комунікації в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти [1].

Результати дослідження. Базуючись на зазначених науково-методичних дослідженнях розкриємо власний досвід використання деяких онлайн-ресурсів в рамках вивчення дисципліни «Методика навчання іноземної мови». Все більшої популярності набирають зараз різноманітні онлайн-дошки, які можна використовувати як при дистанційному навчанні, так і в аудиторії. Зупинимось на дошках **Padlet** і **Lusidspark**, яка з'явилась на заміну дошки Jamboard. Окрім зручності та простоти у використанні, зазначені дошки мають безліч шаблонів, які можна використовувати безкоштовно, налаштувавши під власну тему заняття. На рис.1 зображено скрін дошки Padlet з відповідями студентів на питання, які було озвучено на початку лекції. Під час заняття студенти, почувши відповіді на зазначені питання, мали записати їх у відповідну колонку. Таким чином матеріал запам'ятався краще і за такою власно створеною дошкою було легше повторювати дану тему через певний час.

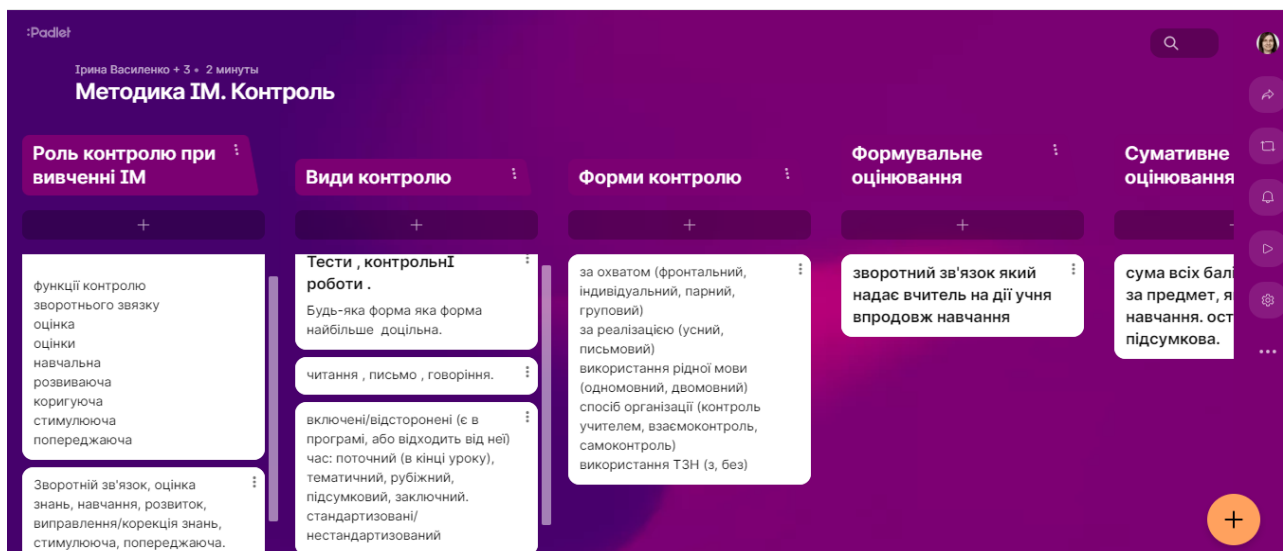

Рис.1. Дошка Padlet

Також онлайн-дошки ефективно використовувати і на практичних заняттях. На рис.2 подано приклад групової роботи студентів за технологією критичного мислення «6 капелюхів» на дошці Lusidspark. Обговорюючи тему дистанційного вивчення іноземної мови у школі, студенти обговорювали факти, емоції, креатив, позитив і негатив стосовно даного питання, зазначаючи свою думку у прямокутнику відповідного кольору.

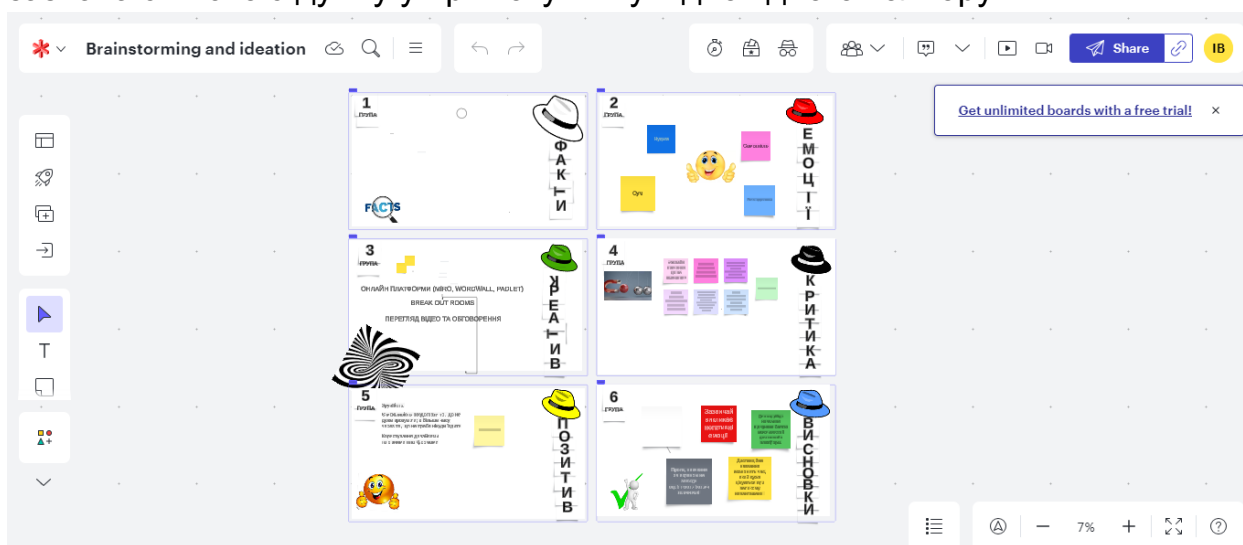

Рис.2 Дошка Lusidspark

Актуалізацію опорних знань або рефлексію з певної теми зручно проводити з такими онлайн-ресурсами як **Mentimeter** та **WordArt**. На рис. 3 студенти колективно створили хмару слів під час обговорення теми «Методика формування компетентності в аудіюванні» на платформі Mentimeter. Це ефективний спосіб візуалізувати ідеї та концепції, що допомагає розвивати креативне мислення. Варто зазначити, що на даній платформі також зручно робити голосування і опитування, а відповіді надходять анонімно, що допомагає студентам уникати страху перед помилками. Mentimeter можна використовувати як у синхронному, так і в

асинхронному режимі, що робить платформу зручною для змішаного навчання.

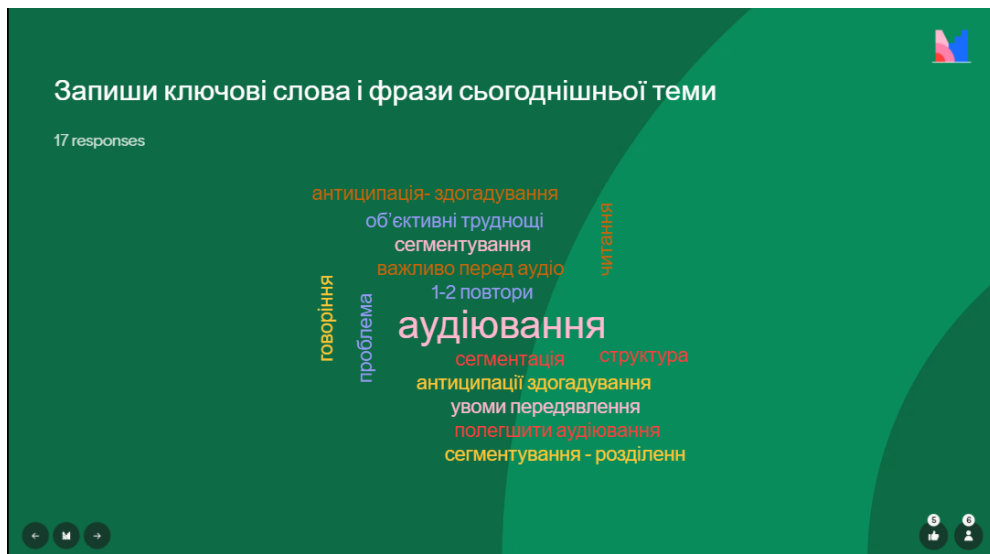

Рис. 3 Mentimeter

На рис.4 представлено хмару із слів, які було названо під час мозкового штурму на тему «Яким має бути ідеальний вчитель іноземної мови» та оформлено за допомогою платформи WordArt. Це онлайн-генератор, який дає змогу легко створювати дивовижні та унікальні хмари слів.

Рис. 4 WordArt

І наостанок зупинимось на онлайн-ресурсах, які допомагають швидко і цікаво перевірити знання. На рис.5 відома вікторина Kahoot, де студенти змогли гарно повторити, а разом з тим і перевірити свої знання про методи вивчення іноземної мови.

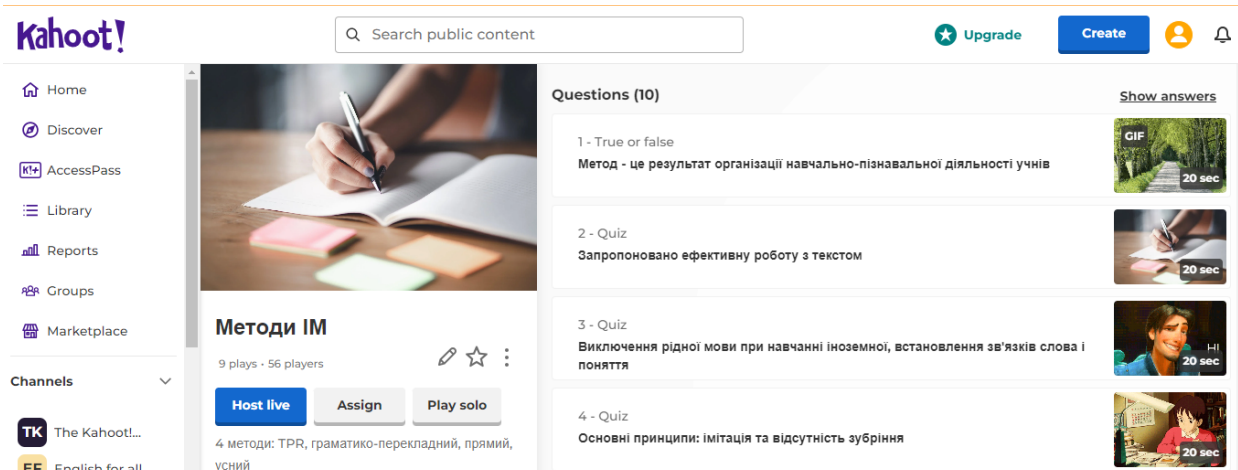

Рис. 5 Kahoot

Ще одним інтерактивним онлайн-ресурсом є **Wordwall**, де можна користуватись готовими вправами, редагувати їх залежно від мети, а також створювати власні вправи за допомогою шаблонів, які включають різні формати, такі як вікторина, кросворд, відповідники, випадкові карти, відсутнє слово, флешкарти і т.д. На рис.6 зображено одне з питань вікторини на повторення вступної лекції дисципліни.

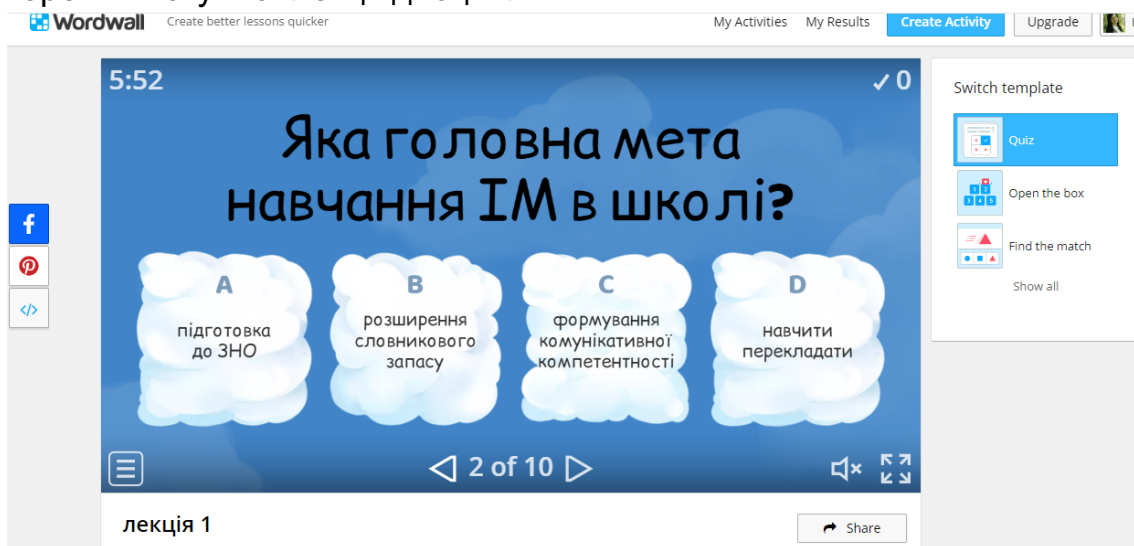

Рис. 6 Wordwall

Висновки. Отже, підготовка майбутніх висококваліфікованих педагогів має відповідати реаліям сьогодення, що проявляється в приділенні значної уваги використанню цифрових технологій та онлайн-ресурсів, що дозволяє не тільки інтерактивно і цікаво, а й якісно засвоїти навчальний матеріал. На прикладі вивчення дисципліни «Методика навчання іноземної мови» було подано деякі приклади використання онлайн-ресурсів, а саме Padlet, Lusidspark, Mentimeter, WordArt, Kahoot, Wordwall. Успішні приклади впровадження таких ресурсів у педагогічну підготовку свідчать про їх потенціал, а систематичне використання сприяє формуванню нового типу педагога – творчого, технологічно грамотного професіонала, здатного ефективно працювати в умовах цифрової трансформації освіти.

Список використаних джерел:

1. Кулімова Ю. Г. Використання веб-технологій у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх вчителів початкової школи. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє Е-середовище сучасного університету»*. 2020. № 8. С. 34–41. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020.8.5>.

2. Печериця Н., Анголенко В., Пахомова Л. Використання цифрових технологій та онлайн-ресурсів у процесі проходження професійно-педагогічної практики у закладах загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання. 2022. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.2.30>

3. Цюняк О. П. Використання цифрових технологій у професійній підготовці майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2021, № 75, с. 128–133.

ГРИЩУК Д.Г.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти
Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»*

МЕТОДИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОЇ ОСНОВИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Актуальність дослідження обумовлена запитом сучасного суспільства на перегляд ціннісних основ системи підготовки майбутніх соціальних працівників з метою підвищення рівня їх аксіологічної компетентності. Система морально-етичного впливу на майбутніх фахівців відіграватиме значну роль в процесі усвідомлення ними своєї творчої та людино-орієнтованої ролі в трансформації суспільства. Морально-етична складова ціннісної основи здобувачів освіти відповідатиме за якість та людино-центричний зміст їх майбутньої професійної поведінки, організації та управління робочими процесами «тут та зараз». Акцент на моралі виокремить ті ціннісні компоненти, які відповідають сучасному стану українського суспільства та обумовлені соціальними, економічними та політичними чинниками.

Метою нашого дослідження є аналіз методів морально-етичного впливу на майбутніх соціальних працівників з метою формування їх ціннісної компетенції.

Огляд джерел. Морально-етичний вплив виступає як якісна характеристика процесу соціально-педагогічного впливу на майбутніх фахівців. Сучасна парадигма підготовки соціальних працівників будується на формуванні в них усвідомлення свого творчого потенціалу та здатності вести

діалог із суспільством [1, с. 18]. Соціальна сфера життя суспільства охоплює важливі процеси взаємовідносин [2, с. 29], в яких ціннісний складник є вирішальним в [3, с. 94]. Метою морально-етичного на особистість майбутніх соціальних працівників є формування у них таких важливих показників ціннісно-розвиненої особистості як моральна мотивація, ціннісна орієнтація, морально-етичний вибір, моральна дія, моральні взаємини [4, с. 123]. Цікавим є розкриття С. Харченком та Н. Красновою поняття «обов'язок» у діяльності соціального працівника [5], в якому містяться такі важливі риси як емпатія та врахування емоцій клієнта. Методи емоційно-морального впливу на здобувачів освіти торкаються процесу формування в них мотивів, цінностей та соціальних установок [6, с. 55].

Результати дослідження цієї проблеми дали змогу окреслити основні методи морально-етичного впливу на формування ціннісної основи майбутніх соціальних працівників. Слід зазначити, що процес формування ціннісної основи будь-якої особистості триває протягом усього життя. В ході отримання людиною освіти і формування її фахового рівня, цей процес має ознаки системності, цілеспрямованості і професійного підходу до його організації. Роль закладу освіти є вирішальною в зміцненні тих аксіологічних патернів особистості, які склалися вже склалися та наданні їм більш гуманістичної та практичної орієнтованості. Цим обумовлен *якісно-розвиваючий* підхід у формуванні ціннісної основи майбутніх соціальних працівників. Щодо можливих девіацій у морально-етичній системі здобувачів освіти, то вони зумовлюють наявність *системно-коргуючого підходу*. Слід також звернути увагу і на *емоційно-мотиваційний підхід* до процесу аксіологізації майбутніх фахівців. Він зачіпає процеси внутрішньої розробки її ціннісних орієнтацій як фахівця соціальної сфери.

Згідно окреслених підходів до організації формування і розвитку ціннісної складової особистості майбутніх соціальних працівників, ми можемо окреслити певний пул соціально-педагогічних методів, які якісно та цілоспрямовано організують взаємодію викладача та студента. Одним із таких є метод *створення ситуацій вибору морально-етичних категорій, норм, цінностей та вмінь*. Він ставить майбутніх соціальних працівників в ситуацію критичного морального вибору з метою трансформації життя, добробуту особистості та суспільства навколо неї. Проблемні ситуації та шукані шляхи їх вирішення розширювати та вдосконалювати знання здобувачів освіти в площині соціальної роботи, а також торкаються їх власних емоцій та рівня емпатії. Слід також згадати на метод *опори на життєвий досвід*, який сприяє створенню атмосфери дискусії навколо важливих питань етичного вибору, аналізу прикладів розв'язання професійно-етичних ситуацій і дилем, презентацію варіантів вирішення соціальних проблем шляхом актуалізації певних цінностей. Третім з обраних нами методів є *метод взаєморефлексії*. Цей метод створює умови формування та розвитку уявлень про дії та поведінку соціального працівника з залученням рефлексивних висновків викладача та інших здобувачів освіти. Цей метод покликаний на

утворення шляхом віддзеркалень учасників освітнього процесу внутрішніх уявлень про ідеальний образ соціального працівника, його цілісність, аксіологічність та проекцію цього образу у власний внутрішній світ.

Висновки. Отже, морально-етичний вплив на особистість майбутнього соціального працівника через його цілеспрямованість, системність та компетентнісний зміст відіграє важливу роль у формуванні в ціннісного фундаменту професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Колісник-Гуменюк К.І., Формуванні професійно-етичної культури майбутніх фахівців у процесі гуманітарної підготовки у медичних коледжах: монографія. Львів : «Край», 2013. 296 с.
2. Зозуляк-Случик Р. В., Формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. 460 с.
3. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. Вид. 3-тє, допов. і перероб. Київ : СПФ Богданова А. М., 2008. 376 с.
4. Васянович Г. П. Вибрані твори : у 7 т. Львів : Норма, 2015. Т. 3. Педагогічна етика. 420 с.
5. Харченко С. Я., Краснова Н. П., Харченко Л. П. Професійна етика соціального педагога : навч.-метод. посіб. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. 562 с.
6. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій. Київ : МАУП, 2000. 100 с.

ІВОНЧАК Н.Д.

*аспірантка 3 року навчання,
кафедра української літератури,
Чернівецький національний університет
імені Ю. Федьковича*

ІНТЕГРАЦІЯ БІБЛІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УРОКИ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що молодший шкільний вік украй важливий для становлення духовної складової особистості дитини, формування її морально-етичних принципів. Питання розвитку духовності учня усе нагальнішим стає у теперішніх суспільно-політичних реаліях, які вимагають від дітей стресостійкості не на їхній вік, а вчителів та батьків спонукають шукати нові педагогічні методи та прийоми. Окрім того, через активне використання цифрових засобів у позаурочний час учні втрачають здатність до емпатії, знижується їхня комунікабельність та любов до читання книг, тому вирішення окреслених питань потребує виходу у площину комплексного духовно-етичного виховання школярів. Духовний розвиток

дітей може сприяти формуванню відповідальної, свідомої особистості, яка має розвинене почуття власної гідності й відповідальності перед собою та іншими.

За мету дослідження маємо проаналізувати роль інтеграції біблійних цінностей в уроки літературного читання для молодших школярів.

Огляд джерел. Сутність духовного розвитку, особливості організації духовного виховання особистості досліджували І. Зязюн, І. Бех, Г. Шевченко, І. Зайченко, Б. Кобзар, І. Степаненко, С. Гончаренко, В. Сухомлинський, Т. Антоненко та ін. Більшість науковців враховують різні етапи формування духовності молоді. Так, О. Савченко окреслює виховний потенціал початкової освіти, зазначає, що саме у молодшому шкільному віці діти поступово починають занурюватися у світ моралі та етики, дитина намагається усвідомити зв'язок власного «Я» з оточуючим середовищем та набуває здатності обирати добро на противагу злу [4, с. 25]. У роботах Н. Вариводи порушені питання виховання духовності молодших школярів та моральних цінностей у контексті духовної безпеки суспільства [1; 2].

Результати дослідження. За словами українського науковця Е. Помиткіна, духовний розвиток є процесом свідомого самовдосконалення особистості, що спрямовує людину на підпорядкування свого природного та соціального «Я» вищим ідеалам, цінностям і смислам у руслі Краси, Добра та Істини, гармонізацію поведінки та способу життя, збагачення духовних надбань людства результатами власної діяльності» [3, с. 12]. Вчений наголошує, що духовна сфера особистості є складнішим особистісним утворенням, ніж емоційно-почуттєва, психофізіологічна чи інтелектуальна сфери, бо вона передбачає, що «вибудовується “Я-концепція” особистості, упорядковуються мотиви, мислення спрямовується на розв'язання найважливіших проблем буття, досягається гармонійне співвідношення фізичної, емоційно-почуттєвої та інтелектуальної сфер» [3, с. 14].

Ми погоджуємося з думкою автора про те, що невпорядкованість або втрата духовних цінностей позбавляє людське життя сенсу, зводячи до природного рівня, а ціннісно-смісловою саморегуляція виступає основою для вольової та емоційної саморегуляції особистості [4, с. 14]. Учні 1-4 класів в ході засвоєння морально-етичних принципів співіснування людства оволодівають п'ятьма ступенями любові: любов до себе, любов до батьків, любов до рідного краю, любов до людства, любов до природи. Цей підхід корелює і з позиціями відомого українського педагога В. Сухомлинського, який намагався виховати сердечне ставлення кожної дитини до навколишнього світу, природи, всього, що створює людина і, насамперед, до самої людини: «Виховання в молодшому шкільному віці – від 6 до 10 років – я назвав би школою сердечності» [6, с. 181].

Робота вчителя початкових класів на уроках української мови має бути націлена на розвиток по-християнськи чистого та ефективного спілкування – і усного, і письмового, на підсилення формування доброго характеру через практику точності, уважності, порядку та інтелектуальної чесності. Важливо,

щоб молодші школярі навчилися використовувати духовні критерії, щоб обрати, що слухати, дивитися або читати, шанували літературну цінність Писання.

Під поняттям духовності педагог-науковець О. Сухомлинська пропонує розуміти складний психічний феномен самоусвідомлення особистості, внутрішнє сприймання, привласнення нею сфери культури, олюднення, вростання в неї й розуміння як власного надбання [5, с. 14]. У своїй статті «Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей» дослідниця наголошує, що завдяки морально-етичним цінностям вибудовується система цінностей у кожній родині, формуються належні взаємовідносини між усіма її членами. Педагог відносить до моральних цінностей уявлення про добро і зло, справедливість, прекрасне і потворне, про норми та принципи життєдіяльності, людські ідеали. Сталими, абсолютними та вічними моральними канонами називає десять християнських заповідей [5, с. 14].

Нам імпонують думки науковиці про те, що християнську етику в школі має читати педагог, який глибоко обізнаний з християнством, Старим Заповітом, Біблією, з її десятьма заповідями, вільно володіє цим матеріалом, переносючи ці вічні ідеї до ситуацій і поведінки сьогоденних школярів, проте, на нашу думку, й під час вивчення інших дисциплін має зберігатися фокус на основоположних людських чеснотах, як-от співчуття, чесність, повага до інших, доброта. Інтеграція цих принципів у навчальні матеріали може сприяти розвитку моральних якостей, які допоможуть дітям будувати здорові стосунки з іншими.

Автори збірника «Інтеграція віри в освітній процес» рекомендують деякі навчальні стратегії, які можуть бути корисними для інтеграції віри в мовно-літературну галузь знань:

- обирати для позакласного читання книги, у яких підкреслюються моральні цінності, обговорювати з учнями духовне значення історій;
- допомогти учням розвивати біблійні критерії відбору матеріалу для читання, слухання або перегляду, деякі вірші Писання, наприклад, Филип'ян 4:8, закликають нас думати позитивно, а інші вчать вибирати добре, як-от 1-е до Солунян 5:21: «Усе досліджуйте і доброго держіться»;
- наголошувати, що важливо трудитися над хорошим почерком та композицією, надаючи перевагу якості над кількістю, оскільки написання надто довгих творів може породити підсвідомі звички та ставлення, які шкодять інтеграції віри в освітній процес;
- створити діаграму з реченнями про моральні цінності, їх можна виписати з різних джерел, включаючи Біблію;
- підбирати значущі теми для творів – це можуть бути прості віршики або твори-описи красивих об'єктів природи, оповідання про події, коли батьки або інші християни допомогли в чому-небудь учням, а при оцінюванні

вчитель може написати на полях комплімент або особисту записку з похвалою чи духовним підбадьоренням;

– разом із учнями спробувати переписати біблійні історії сучасною мовою або адаптувати до нинішніх умов, щоб переформулювати історію по-сучасному та викласти той самий урок, що і автор Біблії.

Ці завдання сприятимуть навчанню як української мови, так і Біблії, допоможуть кожному учневі розмірковувати над духовними цінностями. Проте вважаємо доречним додати, що прочитання усіх художніх творів може нести певний духовний урок, і вчителеві важливо бути готовим його вичерпно розглянути, яким би не був сюжет чи характер персонажа твору. Вивчення сучасної літератури надає незліченну кількість прикладів переваги праведності та наслідків гріха. Вивчаючи особливості різних жанрів – байок, оповідань, віршів, казок – вчителі не повинні нехтувати глибоким духовним розумінням, аналізом мотивів учинків персонажів через призму категорій добра і зла, гріха і наслідків, прощення і справедливості.

Висновки. Через розвиток духовної сфери особистості школяра досягається гармонійне співвідношення фізичної, емоційно-почуттєвої та інтелектуальної сфер, особливо у кризові періоди в житті суспільства. Залучення до уроків літературного читання біблійних текстів та проблем, розгляд сучасних творів та важливих морально-етичних тем у світлі Писання сприятимуть розвитку духовності молодших школярів, підвищенню їх стресостійкості і здатності робити правильний вибір. На особистому прикладі та демонструючи любов до якісної літератури, вчитель показує учням, як грамотно вибрати книги для читання на дозвіллі.

Список використаних джерел:

1. Варивода Н. А. Виховання духовності молодшого школяра – основа розквіту духовності людства. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. №1 (82), 2018. С. 50–60.
2. Варивода Н. А. Моральні цінності у змісті виховання молодших школярів у контексті духовної безпеки суспільства. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. №3(84), 2018. С. 38-47.
3. Помиткін Е. О. Психологічні закономірності та механізми духовного розвитку дітей і молоді: автореф. дис.. д-ра психологічних наук: 19.00.07. НПУ ім. М. Драгоманова. Київ, 2009. 44 с.
4. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посіб. для вчителів і методистів почат. навч. Вид. 2-ге, доп. і перероб. К. : Видав. Богданова А. М., 2009. 225 с.
5. Сухомлинська О. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей. *Шлях освіти*. № 4. 2002. С. 13–18.
6. Сухомлинський В. О. Педагогіка серця. *Вибрані твори: В 5-ти томах*. Т. 5. К.: Радянська школа. 1977. 219 с.

7. Інтеграція віри в освітній процес. Збірник статей. К.: Видавець Цибульська. 2024. 367 с.

КОРЕЩУК Д. А.

*студентка 4 курсу групи ПО–21
спеціальності «Початкова освіта»*

ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ АКРОВІРШІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Актуальність теми дослідження обумовлена кількома факторами. По-перше, акровірші є важливою складовою мовленнєвого багатства української літератури, і їх розуміння та використання вказує на високий рівень мовної компетентності. По-друге, ознайомлення з акровіршами сприяє розвитку мовленнєвих навичок, збагаченню словникового запасу та формуванню культури мовлення учнів. Таким чином, дослідження акровіршів української мови серед молодших школярів є актуальним та важливим для подальшого розвитку мовної освіти та культури в Україні.

Метою нашого дослідження є висвітлення літературознавчої пропедевтики щодо акровіршів та напрацювання алгоритма ознайомлення молодших школярів із ними на уроках української мови та читання.

Огляд джерел. Акровірш як жанр має глибоке коріння, починаючи з античної доби, розвивався у різні історичні епохи, включаючи ренесанс та бароко. У літературознавстві акровірші відігравали важливу роль у показі майстерності поетів, які через складні форми віршування прагнули вразити та здивувати читачів. У XVII столітті, в епоху бароко, особливо в Україні, акровірші стали частиною курйозної поезії, яка поєднувала літературу з іншими мистецтвами. Іван Величковський був одним із найяскравіших представників цього напрямку.

Подаємо вірєць шрифтового вірша одного з найталановитіших українських поетів у XVII ст. Івана Величковського, що був розміщений у рукописній книзі «Млеко...»:

Мислите, мисль імійте, но не мощно знати,

Ах, діва, како могох Господа зачати.

Рци токмо со вірою, всяк християнине,

Іже вся свідий, Боже, ти віси єдине,

Аз, чиста єдина, Діва ношу сина [4].

Як бачимо, Іван Величковський, як і багато поетів XVII ст., уподобав словесне плетиво.

Традиція акровіршів тривала і в XIX столітті. Продовжив її Володимир Александров, написавши акровірш «До України». Йому вдалося опублікувати його у львівській «Зорі» (1889).

Умру, Тебе ж я не забуду,
Кохана, рОдна моя!
РобОтником Твоим я буду,
Аж поки сили и життя.
Імя Твоє собЪ поставлю
Насамперед вОд усього;
А Ти й не знатимеш того!... [1, с. 256].

Згодом Володимир Александров зробив спробу вмістити його до альманаху «Складка», але цензура не пропустила. Про це довідуємося з листа автора до Бориса Грінченка від 07 квітня 1890 року: «Із 334 страниц рукописи zostавили тільки 149-ть! Мої викинули почти всі: «Діди» (Dziady з Міцкевича) – геть! Було 3 псалми (переклад з євр.) – геть! Душа на поклонах і дума у Чистий четвер – геть! Акростих «Україна» – геть!» [2].

Володимир Самійленко також опублікував акровірш на сторінках «Зорі»:

У мене є одно кохання,
Котре не зраджу я во вЪк;
Росло оно не день, не рОк,
А изо мною виростало
І квЪткою рясною стало...
Не одцвите моє кохання,
А буде в серцЪ до сконання [7, с. 184].

Український байкар Л. Глібов перед зором тогочасних юних читачів і читачок відкрив грані жанру акровірша на сторінках журналу «Дзвінок». «Аналіз досліджуваних творів Дідуся Кенира є підставою для окреслення нових можливостей давньоукраїнського слова, що й досі спонукає до роздумів, пробуджує уяву. Акровірші Дідуся Кенира дотепер мають мистецьку цінність завдяки своєму глибокому філософському підтексту, жанровій специфіці та формуванню у сьогочасного покоління загальнолюдських цінностей; потребують сучасного прочитання, осмислення, дослідження та популяризації», стверджують Світлана Барабаш та Ольга Бурко, упорядниці видання «Дідусь Кенир, або Леонід Глібов – класик дитячої літератури у колі літературних взаємин» [6, с. 59]. Наприклад:

Сидить хитра баба аж на версі граба.
-Ой не злізу з граба! – дурить діток баба.
-Вловіть мені тую курочку рябую,
А я подарую грушку золотую [5, с. 36].

Акровірш «Хто баба?» уперше надруковано у дитячому журналі «Дзвінок». Подаємо за першодруком. Віра Чипурко у підручнику «Українська мова та читання» для 2 класу подає визначення акровірша та його зразок «Хто баба?» [9, с. 46]. Авторка рекомендує спробувати самостійно написати щось подібне про сову чи іншого птаха. Марія Чумарна у аналогічному підручнику для 3 класу опублікувала власний акровірш «Літо».

Летять над полем ...
І сонце всіх ...

Ти знаєш – літо ...

Отож його всі діти ... [10, с. 36].

Оксана Вашуленко у підручнику «Українська мова та читання» для 2 класу дібрала низку акровіршів сучасних поетів [3, с. 123 – 125]. Наприклад, Василя Довжика:

С рібна зірка, біла-біла, н а долоню теплу сіла. І як сіла, то розтала - г олуба водиця стала.	Б іля гаю хатку маю, д ень у день я вилітаю. Ж де на мене праця влітку, о глядаю кожну квітку. Л егко лину над лужком, а частую всіх медком.
---	---

Дмитро Білоуса:

Розтина блакить остроголова

Аж до зір готова досягти.

Космонавтики вона основа.

Екіпаж споряджено – лети!

Тут, у вірші, й відповідь готова.

А тобі лишається знайти.

Антоніна Мовчун та Леся Мовчун у «Збірнику диктантів і вправ з української мови» (2022) запропонували акровірш Любові Відути для навчального диктанту до теми «Звуки і букви»:

Коса першу букву свою загубила.

Оса задзижчала, на квіточку сіла.

Смак маку вона захотіла відчути.

Ай! Край наш вас, осам, потрібно забути.

Рай був би, але від зорі до зорі

І косять, і носять траву КОСАРІ!

(Любов Відута, 36 слів) [7, с. 15].

Такий текст відповідає лінгводидактичним вимогам, зокрема віковим особливостям школярів, є доступним для розуміння, має естетичне й пізнавальне значення. Авторки додали завдання: вписати парами слова, що відрізняються одним звуком.

Як бачимо, сучасна шкільна програма також звертає увагу на акровірші, включаючи їх до підручників для учнів молодших класів НУШ. Автори підручників не лише демонструють приклади акровіршів, але й закликають школярів створювати власні поетичні твори у цьому жанрі, що сприяє розвитку творчого мислення та розширенню мовного досвіду учнів. Вважаємо, що на уроках української мови та читання в початковій школі доцільним є вивчення акровіршів. Ефективність їх опрацювання значно підвищиться, якщо:

- врахувати прикметні ознаки: невеликий обсяг, емоційність;

-окреслити поєднання знань алфавіту та поезії на рівні зорових відчуттів, асоціацій.

Результати дослідження. Ми здійснили апробацію текстів акровіршів зі студентками ПО-22 та ПО-21. По-перше, вони відповідали на питання: «Хто з українських письменників/письменниць створювали акровірші?». Діана М. назвала таких письменників і письменниць: Леонід Глібов, Тарас Шевченко та Олександр Олесь, Галина Тарасюк та Ірина Жиленко.

По-друге, студентки писали твір-міркування на тему: «Чим цікавий акровірш?» Діана М. і Тетяна Х. Марина Д. переформатувала тему й уточнивши її: «Чим цікавий акровірш: роздуми про поетичну форму»: «Акровірш – це не просто вірш, а справжня головоломка, зашифрована в рядках. Ця поетична форма, де перші літери кожного рядка утворюють слово або фразу, завжди привертала увагу своєю оригінальністю та багатогранністю.

Чим же так цікавий акровірш?

Загадка і розгадка: Складання акровірша – це своєрідна гра з мовою. Автор зашифровує певний задум, а читач, розгадуючи цю загадку, відчуває себе справжнім детективом. Цей інтерактивний елемент робить читання акровірша захопливим процесом.

Мнемонічний ефект: акровірші легко запам'ятовуються завдяки своїй структурі. Це робить їх ефективним інструментом для запам'ятовування інформації, особливо для дітей.

Акровірш – це не просто літературний прийом, а цілий світ можливостей для творчості та самовираження. Він розвиває уяву, логічне мислення, а також допомагає глибше пізнати мову і літературу».

Висновки. Отже, висвітлення літературознавчої пропедевтики щодо акровіршів та напрацювання алгоритму ознайомлення молодших школярів із ними на уроках української мови та читання надихають учнів на мовну творчість, дозволяють зосередити увагу на граматичних, стилістичних та естетичних аспектах мови, що робить їх ефективним засобом виховання вдумливої та творчої особистості.

Список використаних джерел:

1. Александров В. Акrostих. Зоря. 1889. Ч. 15-16. С. 256.
2. Александров В. Лист до Бориса Грінченка від 07 квітня 1890 року. ІР НБУВ. Ф. 170. Од. зб. 137.
3. Вашуленко О. Українська мова та читання : підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти. У 2-х ч. Ч. 2. Київ Ч. 2. 2020, С. 123–125.
4. Величковський І. Повне збір. тв. Дзиг'ар цілий і напівдзиг'арик. Київ : Дніпро, 2004. 192 с. : іл.
5. Дідусь Кенір. Акровірш «Хто баба?» *Дзвінок*. 1891. Ч. 4. С. 36.
6. Дідусь Кенір, або Леонід Глібов – класик дитячої літератури у колі літературних взаємин: посібник-антологія для студентів : упоряд. Бурко О., Барабаш С. Київ : «», 2024. С. 59-64.
7. Мовчун А., Мовчун Л. Збірник диктантів з української мови для учнів 2 – 4 класів. 2022, Київ: Літера ЛТД. 256 с.

8. Сивенький (Самійленко В.). Акростих. *Зоря*. 1886. Ч. 11. С. 184.

9. Чипурко В. Українська мова та читання підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти. У 2-х ч. : Ч. 2. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. С. 46.

10. Чумарна М. Українська мова та читання підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти. У 2 ч.. Ч. 2. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан. 2020. 160 с.

ЛАВРІЄНКО М. О.

*студентка 4 курсу групи ПО–21
спеціальності «Початкова освіта»*

ПВНЗ «УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ» ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗНАТЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ НЕСТАНДАРТНИХ УРОКІВ МАТЕМАТИКИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день у педагогіці виділяють таке найважливіше завдання освіти як створення інноваційної, вільної школи, яка не примушуватиме, а спонукатиме школярів до навчальної діяльності. У ній буде цікаво вчити та навчатися, а вчителю та учневі будуть надані можливості вибору таких технологій навчання, які відповідають вимогам формування особистості творчої, комунікабельної, самостійно мислячої та здатної знаходити шляхи вирішення складних життєвих ситуацій.

Тому одним із головних завдань такої школи є пошук нового, нестандартного підходу до уроку, отже тема дослідження актуальна і своєчасна. У сучасних умовах розвитку української освіти, згідно з концепцією НУШ, коли процес навчання у початковій школі передбачає від дитини активну, участь у пізнавальній діяльності, коли в центрі навчальної діяльності перебуває сам молодший школяр, найбільший інтерес у практиці навчання у початковій школі представляє розробка та застосування нестандартних уроків.

Актуальність їх застосування пов'язана з тим, що вони засновані на організації активної комунікації в процесі навчання, це робить пізнання для дітей більш доступним та захоплюючим, а засвоєння знань – якісним та міцним. Але детального розгляду ще потребує з'ясування ефективності застосування різних типів нестандартних уроків математики (ігрових, інтегрованих, уроків-подорожей) у досвіді сучасних педагогів, саме для підвищення якості навчання учнів початкової школи.

Метою нашого дослідження є виявлення можливості підвищення якості знань учнів засобами нестандартних уроків математики на основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури.

Огляд джерел. Вченими проведена величезна робота у визначенні, розробці способів оцінювання навчальних досягнень учнів, а також інструментарію, які дали б можливість отримати об'єктивну інформацію про досягнення та якість знань школярів.

Вчені І.П. Підласий [6], В.Г. Розумовський [7], пропонують визначення терміну «якість знань», яке сформульовано так: якість знань – це цілісна сукупність щодо стійких властивостей знань, що характеризують результат навчально-пізнавальної діяльності учнів [7, с. 12].

Знання є основним компонентом змісту освіти, водночас бере активну участь у формуванні інших компонентів. А також знання є основою компетентності, активності, ініціативності особистості [10, с. 14].

В Україні питання про взаємозв'язок основних якостей знань з рівнями засвоєння навчального матеріалу розкрито у роботі Богданович М., Козак М., Король Я. [1, с. 48].

Вчені відзначають три показники якості знань, які є оптимальними для оцінки їхньої сформованості. Показниками якості знань є: правильність, повнота; системність та міцність. Якість знань дуже важливий компонент якості освіти.

Відповідно, виділяють низький, середній, достатній та високий рівень знань. У сучасному педагогічному дискурсі описана методика та засоби формування та підвищення якості знань на уроках математики у працях таких педагогів і методистів: Воловік О.В., Данилової Н.В., Роміциної Л.В., Романець Н., Синюк Н.Л., та інших.

Розглядаючи використання нестандартних уроків математики, у підвищенні якості знань, слід зауважити, що у педагогічній та навчально-методичній літературі йдеться про те, що сьогодні на перший план виходить проблема вдосконалення самого уроку, тобто. спроби модернізувати її, знайти нестандартні форми проведення.

Щоб урізноманітнити свій урок і зробити його цікавим та захоплюючим, багато педагогів активно шукають нові технології, форми навчання, засоби та прийоми, спрямовані на розвиток у дітей допитливості, самостійності, захопленості.

Так, психолого-педагогічні умови нестандартних уроків, на основі ігрових технологій у навчанні математики молодших школярів відображені у працях сучасних педагогів та психологів Богданович М., Козак М., Король Я., Досяк І.М., Лалакулич М.М. Лухтай Л.К., Матрїнова Г., та інших.

У науковій літературі зустрілися такі підходи до розкриття поняття «нестандартний урок». Лухтай Л. К. зазначає, що нестандартні уроки є «... однією з важливих засобів навчання, оскільки вони формують в учнів стійкий інтерес до навчання, знімають напругу, допомагають формувати навички навчальної діяльності, надають емоційний вплив на дітей, завдяки чому вони формуються міцніші, глибокі знання» [4, с. 30].

Панченко С. про нестандартні уроки пише так: «Такі уроки дозволяють учням проявити свої життєві та реальні знання, а також творчі навички» [5, с. 31].

І.П. Підласий вказує на те, що «нестандартний урок – це імпровізоване навчальне заняття...» [6, с. 123].

Таким чином, ми можемо сказати, що нестандартний урок – це урок з нетрадиційною структурою, який дає вчителю свободу вибору форми проведення та засобів для досягнення найкращого результату навчання. Для розуміння квінтесенції нетрадиційного уроку розглянемо його складові компоненти.

Організація і дидактичні особливості використання нестандартних уроків з ігровим сюжетом для підвищення якості знань відображені у працях Л.К.Лухтай. Так, дослідниця зазначає, що більшість таких уроків мають на меті уточнення, закріплення, розширення вже наявних знань, тобто підвищення їх якості [4, с. 32].

Нестандартні уроки, як форма інтерактивного навчання привертає увагу учнів, формуючи чи підвищуючи в них інтерес до предмета, сприяє якіснішому та кращому засвоєнню пройденого матеріалу на уроці.

Нетрадиційні форми навчання передбачають:

використання колективних форм роботи;

— прищеплення інтересу до предмета;

— розвиток умінь та навичок самостійної роботи;

— активізацію діяльності учнів;

— більш повне здійснення практичної, виховної, освітньої та розвиваючої цілей навчання[4, с. 32].

Як одна з форм інтерактивного навчання, нестандартні уроки також мають свої різновиди.

1. Гра, чи змагання на задану певну тематику (інтелектуальна гра, марафон, вікторина, кросворд тощо.).

2. Уроки, засновані на формах, жанрах та методах роботи, відомих у педагогічній практиці (дослідження чи винахід, інтерв'ю, репортаж, написання рецензії чи метод мозкового штурму та ін.).

3. Уроки, що розвивають навички публічного виступу (телепередача, дебати, прес-конференції та ін.).

4. Уроки, засновані на імітації діяльності установ та організацій (рольові ігри) (суд, слідство, суд, цирк, театр).

5. Перенесені у рамки традиційного уроку форми позакласної роботи (КВК, , ранок, урок - свято, спектакль, концерт, інсценування художнього твору, дискусія, Казка, "клуб знавців" та ін) [3, с. 76].

Нетрадиційними уроками прийнято вважати: уроки – вікторини, уроки – конкурси, ділові ігри, КВК, «аукціони ідей», олімпіади, захисту проектів та ін.

Вчителі з великим досвідом роботи у школі зазначають, що поєднання традиційних та нетрадиційних організаційних форм занять призводить до успіху[2, с. 37].

Н.Л. Синюк для підвищення якості знань у навчанні математики пропонує використання інноваційних методів навчання, у тому числі ігрових, проектних, інтерактивних[9, с. 4].

Педагог зауважує, що уроки з ігровим сюжетом навчають дітей застосовувати отримані знання та вміння в нових умовах та активізують

розумові процеси у взаємодії з однолітками. Під час ігор розвиваються та вдосконалюються всі розумові процеси дітей: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація та ін. Прагнення знайти відповідь на питання, поставлене у грі, бажання першим здогадатися викликають розумову активність [9, с. 5].

Методист Л. В. Роміцина у статті «Підвищення якості шкільної математичної освіти через формування активного навчального процесу», розглядає шляхи активізації навчання на уроках математики через застосування активних та інтерактивних технологій, як чинника підвищення якості знань учнів. Л.В.Роміцина зауважує: «Основними прийомами професійної діяльності творчих учителів є постановка проблемних, нестандартних питань, розв'язання логічних задач, діяльнісний підхід до навчання, використання комп'ютерних технологій, творчих завдань» [8, с. 6].

Таким чином, нестандартні уроки навчають дітей застосовувати отримані знання та вміння в нових умовах та активізують розумові процеси у взаємодії з однолітками. Більшість нестандартних уроків базуються на використанні активних і інтерактивних технологій, основна з яких у початковій школі це ігрова технологія, що зумовлено особливостями вікового розвитку.

Так під час ігор, вирішення інтерактивних завдань із застосуванням комп'ютерних технологій, тощо у молодших школярів розвиваються та вдосконалюються всі розумові процеси дітей: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація та ін. Прагнення знайти відповідь на питання, бажання першим здогадатися викликають розумову активність, а це напряду відображається у якості засвоєння навчального матеріалу, тобто, якості знань.

Висновки. Таким чином, у педагогічній теорії, «якість знань» визначається як найбільш загальна відносно стійка характеристика результатів навчання. У методиці вона сприймається як різноманітні особливості засвоєння учнями змісту навчального предмета. У практиці навчання якість знань позначається як високий рівень засвоєння навчального матеріалу.

Нетрадиційні організаційні форми навчання математики дозволяють педагогу максимально залучити учнів до активної навчальної діяльності, активізують розумові процеси, розвивають інтерес до математики.

До нестандартних уроків відносять уроки-подорожі, уроки з ігровим сюжетом, уроки-казки, уроки-квести, уроки – вікторини, уроки – конкурси, ділові ігри, КВК, «аукціони ідей», олімпіади, захисту проектів та ін.

Для вчителя нетрадиційний урок – це можливість краще зрозуміти та дізнатися учнів, дати оцінку їх індивідуальним особливостям, також це можливість самореалізації для педагога, використання творчого підходу до своєї роботи, втілення власних задумів та ідей.

Використання нестандартних форм уроків спрямоване на досягнення певних результатів у навчанні, підвищення інтересу, ефективність, якість освітнього процесу.

Аналіз практичного досвіду підвищення якості знань здобувачів початкової освіти в умовах сучасної школи показав, що застосування

нестандартних форм уроків є досить нагальним для підвищення якості знань математики молодших школярів.

Тобто, нестандартний урок математики у початковій школі є одним із способів подолання одноманітності навчального процесу та підвищення якості знань. При конструюванні сучасного уроку все частіше використовуються різні форми та методи організації навчання. Тому, сучасний урок, зберігши властиві йому ознаки, водночас може розглядатися не тільки як варіативна, але і як форма, що постійно розвивається, де головний напрямок цього розвитку бачиться в прагненні досягти того, щоб урок став результатом творчості педагога і дієвим інструментом підвищення якості знань у учнів.

Список використаних джерел:

1. Богданович М., Козак М., Король Я. Методика викладання математики в початкових класах. Тернопіль.: Навчальна книга – Богдан, 2006. С.44– 117.
2. Вітвицька С.С., Єремєєва В.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів університетів заочної форми навчання та непедагогічного профілю. – Житомир: ФОП Левковець Н.М., 2017. 232 с.
3. Досяк І.М. “Нестандартні уроки з використання інноваційних технологій.1-4 класи.” – Харків Основа, 2012. 103 с.
4. Лухтай Л.К. Нестандартний урок. *Початкова школа*. 1992. № 3-4. С. 31–32.
5. Матрїнова Г. Застосування нестандартних уроків при навчанні математики. *Математика*. 2001. № 25. С. 30–32.
6. Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проєктів: [навчальний посібник] К.: Україна, 1998. 343 с.
7. Розумовський В.Г. Про якість знань і необхідність реформування школи. *Педагогіка*. 2008. №5. С. 10–13.
8. Роміцина Л.В. Підвищення якості шкільної математичної освіти через формування активного навчального процесу. URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2018/08/20180813_statja_13.pdf
9. Синюк Н. Л. Інноваційні методи навчання на уроках математики як засіб підвищення якості знань учнів. *Vseosvita*. URL: <https://vseosvita.ua/library/dopovid-innovacijni-metodi-navcanna-na-urokah-matematiki-ak>
10. Ягупов В. Психологічний зміст понять «знання», «уміння» та «навички». *Освіта*. 2003. № 24–25. С. 12–15.

ЛІТКЕВИЧ А. М.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
Українського гуманітарного інституту,
директор Бучанського ліцею №4

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Актуальність дослідження. У світі технологій, що швидко розвивається, набуває значення креативність мислення людини, мовленнєві компетентності та творчий підхід до виконання будь-яких завдань. Паростки цих компетенцій вирощують батьки, а от зміцнити і дати можливість розвитку даних компетенцій зможе лише творчий та креативний вчитель, який допоможе більше пізнати себе та надасть можливість знайти шляхи розвитку. Саме таке покликання сьогодні вчителів початкових класів, які працюють за програмою НУШ (нової української школи). Освітня реформа надає можливість вчителю обирати не лише методи і підходи до викладання, а й програму для своїх учнів. Для цього майбутньому педагогу потрібні міцні знання з педагогіки та психології, саме тому й заклади вищої освіти також мають змінювати програми, шукати нові підходи до підготовки спеціалістів, щоб молодий педагог добре володів знаннями, знав, як працювати та добре володів навичками самоосвіти.

Метою даних тез є пошук альтернативних методів та засобів підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми, використовуючи досвід європейських держав.

Творчий потенціал майбутнього вчителя має хороші можливості при створенні відповідних умов у закладі вищої освіти. Моральну свідомість педагога формує використання інтерактивних методів навчання. Сьогодні вже можна говорити про інтеграцію морально-етичного виховання у заклади вищої освіти. Саме креативність у педагогіці сприяє розвитку моральної компетентності та творчому розвитку. Міжнародні практики вказують на те, що використання креативних методів полягає у проектному навчанні, спільній роботі та рольових іграх, що також впливає на формування креативності та етичної свідомості. Важлива роль у підготовці майбутніх педагогів має приділятися емоційному інтелекту. Інструментом розвитку творчості мають стати практичні та семінарські заняття з креативним змістом та інноваційними інтерактивними формами роботи.

Управління освіти Гельсінського університету, завдяки визначній роботі доктора Еліни Лехтомякі, зосереджується на рольових іграх, пояснюючи, як рольові ігри та драматургія можуть допомогти учням дослідити етичні ділеми та розвинути моральне співчуття через сприйняття перспективи. Уміння використовувати рольові ігри на уроках є творчим процесом для майбутніх педагогів та інструментом розвитку креативного мислення.

Елліот Айснер, всесвітньо відомий експерт в освіті, останні роки свого життя присвятив проблемам мистецької освіти та як мистецтво можна використати для покращення освіти. Він вказував на визначну роль креативної педагогіки на моральне та інтелектуальне зростання, шляхом

розширення перспективи та етичної обізнаності учнів. Отже, вивчення мистецької галузі в різних її аспектах допоможе студентам захопити учнів та сприяти морально-етичному вихованню учнів.

Вплив проектного навчання на виховання морально-етичних норм, а також креативність навчання висвітлила у своїх працях професор Стенфордського університету Шеллі Голдман. Проектне навчання, за її визначенням, підхід, за якого студенти спільно вирішують проблеми реального світу, що сприяє критичному мисленню та моральній компетентності через групову динаміку й етичне міркування. НУШ також впроваджує проектне навчання, як основу розвитку креативного мислення, морально-етичних навичок та розвиток вміння працювати у команді.

Максін Грін з Педагогічного коледжу Колумбійського університету наголошує на ролі творчого письма в етичних рефлексіях, яке допомагає студентам критично підключатися до моральних питань та є хорошим інструментом для розвитку креативного мислення. Творчі письмові завдання заохочують студентів до розмірковування над етичними питаннями через розповіді та вигадані сценарії. Ця практика посилює їхню здатність до оцінки ситуації з моральної точки зору. Невеликі ессе, казки, оповідання, описи спонукають до креативного мислення, спонукають до фантазії та аналізу морально-етичних норм.

Вивчаючи досвід роботи Гіссенського університету імені Юстуса Лібіха, увагу привертають факультативи для студентів, які охоплюють всі факультети. Зміст даних факультативів направлений саме на розвиток інтелектуальних здібностей, креативного мислення, ментального здоров'я та особистісні практики. План курсів надається студентам з можливістю записатися на даний курс. Семінари проводять самі студенти під керівництвом викладача, використовуючи питання, які кожен обрав для опрацювання. Семінари проводяться у формі диспутів, рольових ігор, групової роботи, що дає можливість висвітлити питання з різних аспектів. Багато цікавої проектної роботи проводиться для студентів, які потім в подальшому можуть використовуватися для вчителів, що працюють у школах через створення підкастів для вчителів та дітей.

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») вказує нам на реформування освіти через підготовку нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професіонального та загальнокультурного рівня. Саме це спонукає нас шукати шляхи оновлення освітніх технологій в першу чергу у підготовці майбутніх педагогів. Суспільство розвивається дуже швидко, тому заклади вищої освіти мають працювати в адаптивному управлінні, працюючи над новими освітніми програмами.

Варто запроваджувати креативні педагогічні програми:

- запровадити рольові ігри та програми, засновані на мистецтві, щоб заохотити моральне дослідження. Наприклад, українські вчителі можуть використовувати історичні та сучасні події для сценаріїв етичних рольових ігор, що дозволяє учням відчувати етичні труднощі;

- сприяти спільним проектам: заохочувати проєктне навчання у вузі, у школі, що надасть можливість вирішувати проблеми громади, виховуючи відповідальність, емпатію та етичні роздуми;

- інтегрувати рефлексивне письмо в навчальну програму: розробити навчальні програми, які включають творчі та рефлексивні письмові завдання, допомагаючи студентам, а надалі й учням розглядати етичні питання та розвивати моральну компетентність;

- практикувати тренінги для педагогів: пропонуйте семінари для майбутніх педагогів із креативних методів навчання для зміцнення морального виховання, дозволяючи їм впроваджувати інноваційні практики, які покращують етичне навчання.

Висновки. Творчий підхід до навчання є незамінними для розвитку креативності студентів, готуючи їх до вирішення складних етичних проблем як у професійному, так і в особистому контексті. Світова освітня практика демонструє, що інтеграція креативності в педагогіку сприяє не тільки академічному зростанню, але й сприяє розвитку емпатії, етичної свідомості та соціальної відповідальності. Адаптувавши ці перевірені підходи до освітнього ландшафту України, ми можемо виховати покоління, яке є морально компетентним і творчо здібним.

У нашому світі багато цікавого і захоплюючого. Але використовуючи чужий досвід, варто пам'ятати слова В.О.Сухомлинського: «Досвід уявляється мені садом квітучих троянд. Ось нам треба пересадити цей квітучий кущ із саду на своє поле. Що для цього треба зробити? Насамперед вивчити ґрунт свого поля, додати те, чого в ньому не вистачає. Підготувати цей ґрунт, потім уже пересаджувати. Але як? Разом з ґрунтом, не оголюючи коренів».

Список використаних джерел:

1. Гаврило Л.М., Гаврило О.І. Підготовка вчителя початкової школи в Німеччині. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. №9 (43). С. 133-139.

2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю. Київ: Радянська школа, 1988. 304 с.

3. Barron B., Darling-Hammond L. Teaching for meaningful learning: A review of research on inquiry and cooperative learning. San Francisco, CA : Josie Bass, 2008. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED539399.pdf> (date of access: 24.10.2024).

4. Greene, M. Releasing the Imagination: Essays on Education, Art, and Social Change. San Francisco: JosseyBass Publishers, 1995.

5. Eisner, E. W. The Arts and the Creation of Mind. Yale University Press, 2002.

6. Lehtomäki, E., Tuomi, M. T., Matikainen, M. Global and local perspectives on social justice in education. Sense publishing house. Culturally sensitive education, 2014.

ЛІТКЕВИЧ В. С.

*доцент кафедри германської філології,
Український гуманітарний інститут*

СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Актуальність теми дослідження. Вивчення німецької мови має велике значення в умовах війни в Україні, особливо в контексті розвитку міжнародних стосунків. Німеччина є одним із ключових партнерів України у міжнародних відносинах, зокрема в питаннях безпеки, економіки та гуманітарної допомоги. Зважаючи на складні політичні та соціальні умови, необхідність ефективної комунікації між Україною та іншими державами, зокрема через знання німецької мови, набуває особливої ваги.

Вивчення німецької мови дозволяє не лише полегшити комунікацію з німецькомовними країнами, але й поглибити розуміння політичних, культурних та економічних процесів у Європі. Оскільки Німеччина є важливим гравцем у Європейському Союзі та в міжнародних організаціях, знання мови цієї країни відкриває можливості для участі в міжнародних переговорах, співпраці в гуманітарних ініціативах та залученні інвестицій.

Основні результати дослідження. В умовах війни в Україні, німецька мова стає важливим інструментом для дипломатії, особливо у контексті взаємодії з Німеччиною, Австрією та Швейцарією, країнами, які активно підтримують Україну в політичній, економічній та гуманітарній сферах. Знання цієї мови дозволяє українським дипломатам та урядовцям брати участь у безпосередніх переговорах на високому рівні, без необхідності використання перекладачів, що є особливо важливим в умовах швидко змінюваних ситуацій, коли точність і своєчасність інформації мають вирішальне значення.

Безбар'єрне спілкування дозволяє уникнути потенційних непорозумінь, що можуть виникнути через неправильну інтерпретацію перекладу, а також зменшує ризики від культурних і мовних бар'єрів. Водночас, німецька мова відкриває доступ до політичних та економічних дискусій, що проводяться не тільки в офіційних дипломатичних колах, але й у міжнародних організаціях, таких як Європейський Союз, ОБСЄ, а також на форумах, де важливі рішення щодо безпеки та відновлення України. Тому для України, особливо в умовах війни, володіння цією мовою є необхідним для ефективного ведення дипломатичних переговорів.

Знання німецької мови є ключовим чинником у розвитку культурних і економічних зв'язків між Україною та німецькомовними країнами. В умовах війни, коли Україна прагне залучити міжнародну допомогу для відновлення інфраструктури, економіки та гуманітарної сфери, знання мови стає основою для ефективного співробітництва з німецькими партнерами.

Німецька мова дає змогу українським підприємствам і бізнесменам вести переговори, укласти контракти і домовленості безпосередньо з представниками німецьких компаній, що значно спрощує процес і знижує вартість переговорів. Це створює можливості для збільшення інвестицій, налагодження співпраці у сфері виробництва, технологій, а також у галузі освіти та наукових досліджень. Більше того, німецька мова дозволяє Україні брати участь у європейських проектах, таких як програми фінансування від ЄС або міжнародні науково-дослідні ініціативи.

Культурний обмін також не менш важливий. Знання німецької мови відкриває можливості для участі у культурних програмах, фестивалях, виставках та інших заходах, які сприяють зміцненню взаєморозуміння між народами та покращенню іміджу України в Європі. Вивчення цієї мови може стати також важливим елементом в освіті молоді, допомагаючи їй орієнтуватися у сучасному європейському культурному та професійному просторі.

У сфері гуманітарної допомоги німецька мова має велике значення. Багато міжнародних організацій, що працюють в Україні, таких як Німецький Червоний Хрест, а також численні благодійні та урядові ініціативи, використовують німецьку мову як основну для комунікації та координації своїх проектів. Знання цієї мови дозволяє українським фахівцям і волонтерам ефективно співпрацювати з іноземними гуманітарними організаціями, брати участь у спільних проектах, що сприяють наданню допомоги постраждалим від війни, а також у наданні медичної, психологічної та соціальної підтримки.

Німецька мова є важливою для організації волонтерських програм і забезпечення прозорості в розподілі гуманітарної допомоги. Володіння цією мовою допомагає ефективно координувати зусилля між різними організаціями, зокрема, у вирішенні складних завдань, таких як постачання продуктів харчування, ліків, а також забезпечення тимчасового житла для біженців.

Окрім того, знання німецької мови відкриває можливості для участі в гуманітарних ініціативах на міжнародному рівні, що дозволяє українським представникам брати участь у заходах зі збору допомоги, наукових конференціях та інших важливих міжнародних подіях, які сприяють зміцненню співпраці у гуманітарній сфері.

Висновок. Вивчення німецької мови є не тільки важливим інструментом для розвитку міжнародних стосунків, але й ключовим елементом у забезпеченні ефективної комунікації з міжнародними партнерами в умовах війни. Володіння німецькою мовою дозволяє Україні активно брати участь у міжнародних процесах, забезпечувати дипломатичні, економічні та гуманітарні зв'язки, що в свою чергу сприяє стабільності і розвитку країни в умовах поточної ситуації. Тому вивчення німецької мови має стати пріоритетом в освітніх програмах і державних ініціативах для забезпечення стратегічного розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Бухінська Т. В., Гладкоскок Л. Г., Черська Ж. Б. Основні тенденції розвитку німецької мови початку XXI століття. Scientific research in the modern world : Proceedings of the 5th International scientific and practical conference, 9–11 берез. 2023 р. Toronto, Canada, 2023. С. 311–315.
2. Палій О., Літкевич В., Клименко А. Проблема професійного самовизначення особистості. Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique, 20 верес. 2024 р. 2024. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-20.09.2024.037> (дата звернення: 23.10.2024).

МИЧАК Н.Г.

*ст. викладач кафедри педагогіки та психології
Українського гуманітарного інституту*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ: АНАЛІЗ ДЕЯКИХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ

У педагогічному світі постійно розглядається потреба підвищення якості навчання майбутніх фахівців вищої ланки освіти задля успішної інтеграції в реалії сьогодення. Заклади вищої освіти (ЗВО) спрямовують підготовку фахівців таким чином, щоб у майбутньому вони були підготовленими до виконання професійних обов'язків, швидко реагувати на нестандартні, нештатні ситуації, брати відповідальність за прийняті рішення на себе тощо. Розв'язання цієї проблеми в процесі фахової підготовки у ЗВО пов'язано з розробкою і впровадженням ідей компетентнісно-орієнтованого підходу до змісту професійної освіти і визначенням психолого-педагогічних умов, що сприяють формуванню професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців.

Насамперед визначимо суть термінопоняття професійно-педагогічна компетентність (ППК) - це «зовнішні та внутрішні обставини, які впливають на методи і форми організації навчально-виховного процесу в ЗВО» [1, с. 67].

Нам відомі праці педагогів та психологів з проблеми професійно-педагогічної компетентності сучасного фахівця (В.Адольф, В.Антинової, Б.Бермуса, А. Дахіна, Н. Кузьміної, А. Маркової, М. Мітіної та ін.). У них виокрем такі психолого-педагогічні умови, що сприяють формуванню ППК майбутніх фахівців: створення позитивної мотиваційної настанови на педагогічну діяльність у просторі креативно-професійного середовища вищого навчального закладу; професійно-педагогічна спрямованість оновленого змісту, форм і методів фахової підготовки майбутніх фахівців; створення науково-методичного забезпечення організації навчально-виховного процесу, що відображає динаміку реалізації власної освітньої траєкторії кожного студента.

Розглянемо більш докладно деякі з них.

Перша педагогічна умова – створення позитивної мотиваційної настанови на педагогічну діяльність в просторі креативно-професійного середовища вищого навчального закладу.

Мотиви, які спрямовують внутрішній потенціал особистості, відповідають за вибір професії. Вибір професії – достатньо складний і довгий мотиваційний процес, оскільки правильний її вибір багато в чому визначає задоволеність людини своїм життям. Загальновідомо, що вибір професії не тільки допомагає реалізувати особистісні уявлення про кар'єрне зростання, а й є складником суспільного блага, оскільки кожна людина повинна відповідально ставитися до виконання професійних обов'язків, що зрештою впливає на ефективність розвитку підприємства /організації чи установи.

Мотиви виникають тоді, коли якась потреба не може бути задоволеною з якихось причин, проте залишається необхідною та усвідомленою. Мотиваційна потреба – це завдання для себе, яке є запланованим. Найкраще, коли мотиви одразу виявляються у діях, адже невчасно виконане завдання викликає бажання якнайшвидше його здійснити. Сила мотиваційної потреби полягає у внутрішній пошуковій активності, породжує спонукання до пошуку конкретної мети, яку реально можливо досягти. При цьому в ролі довгострокової мотиваційної настанови може виступати тільки усталене домінування потреби чи інтересу, які й формують стрижневу лінію життя.

У педагогічній науці визначають такі вихідні принципи креативно-професійного середовища (КПС), як: професіоналізм, інформаційна насиченість, демократизація й екологізація. Принцип професіоналізму вимагає досягнення майбутніми фахівцями професійної компетентності, професійної усталеності, майстерності та високих моральних якостей. Досягти цього можливо тільки активній співпраці викладачів зі студентами: організації заходів до Тижня кафедри, участі в конференціях, круглих столах, концертах тощо.

З метою формування професійно-педагогічної компетентності слід також застосовувати ефективні методики трансляції та обробки, відбору знань в умовах інформаційної «зливи», стрімкого старіння знань, з одного боку, та їх оновлення – з іншого.

КПС презентує два принципи: демократизації та екологізації. Перший передбачає активну співпрацю адміністрації ЗВО зі студентською радою, яка є потужною науковою та моральною силою навчального закладу. Професійно-педагогічна компетентність майбутніх фахівців формуються завдяки наданню студентській молоді можливості залучатися до науково-дослідної роботи, переходити до планування індивідуальних планів навчання, здійснювати самоконтроль, усвідомлювати необхідність постійної самоосвіти.

Принцип екологізації КПС – це відповідність виховання до вікових особливостей студентської молоді, прилучення майбутніх фахівців до світового

культурного простору, розвиток їхньої екологічної свідомості. Водночас реалізація цього принципу потребує збереження фізичного і психологічного здоров'я майбутнього фахівця, усвідомлення ним природи як найвищої національної та загальнолюдської цінності.

Креативність є дуже важливим вектором інтелектуальної сфери студента, оскільки формує «банк» індивідуальних рис і проєктує відповідний творчий результат. Відтак, створене за вищезазначеними принципами креативно-професійне середовище сприяє творчому розвитку майбутнього фахівця.

Друга педагогічна умова - забезпечення професійно-педагогічної спрямованості оновленого змісту, форм і методів фахової підготовки майбутніх фахівців.

Зазначене передусім пов'язане з тим, що рівень сучасної освіти та її зміст відстає від того потоку інформації, що поступає до майбутнього фахівця з різних джерел: ЗМІ (телебачення, радіо, преса), книги, мережа Інтернет тощо. При цьому більша частина цієї інформації здобувається ще під час навчання студента у ЗВО. Відтак, зміст освіти стає ключовою складовою тієї чи іншої компетентності майбутнього фахівця.

Зміст освіти у ЗВО повинен оновлюватися в рамках реалізації принципу інтегративності та метапредметних основ процесу навчання. Принцип інтегративності – це інтеграція наукових знань, практичних умінь і навичок, нових інформаційних та педагогічних технологій в освіту майбутніх фахівців. Принцип метапредметних основ процесу навчання передбачає наявність у змісті навчання фундаментальних метапредметних (*мета* з грецької - той, що стоїть за чимось) об'єктів, на основі яких шляхом умовиводів, міркувань, логічних конструктів можна виводити «похідні» знання.

Як зазначає Є. Іванченко [2. с. 30], у процесі навчання у ЗВО студенти набувають професійних компетенцій. Проте їхній розвиток можливий тільки за відповідних професійно-педагогічних умов. Звідси й робимо висновок, що компетентність відносно до компетенції виступає як інтегративне поняття, що характеризує людину як суб'єкта, який у практичній діяльності (у нашому випадку - педагогічній діяльності) реалізує компетенції, якими він володіє.

Третя професійно-педагогічна умова - зміни методів і форм роботи зі студентами. На сьогодні замість авторитарних методів викладання все частіше застосовують демократичні: діалог, диспут, «круглий стіл», методи розв'язання творчих завдань, «мозкового штурму», метод вільних асоціацій тощо.

Такі методи навчання дозволяють організувати нові форми навчання, в основу яких покладені інтерактивні технології. Їх реалізація передбачає взаємодію всіх учасників процесу навчання, унаслідок чого до колективної навчально-пізнавальної діяльності залучається кожний студент, який не може залишитися пасивним, оскільки має прилюдно звітувати про свій внесок у цю діяльність,

Наступна психолого-педагогічна умова, що реалізує освітню траєкторію кожного студента, є створення науково-методичного забезпечення організації навчально-виховного процесу, під яким розуміють забезпечення системи освіти дидактичними і методичними розробками, що відповідають сучасним вимогам педагогічної науки і практики.

Методологічні підходи до формування ППК, які визначають стратегію і тактику її формування в майбутніх фахівців, такі:

- антропологічний, згідно з яким педагогічний процес має створювати умови для розвитку кожного студента, ураховує психофізіологічні і духовно моральні особливості майбутнього фахівця, а це, своєю чергою, потребує визначення його власної освітньої траєкторії;

- аксіологічний, що передбачає ствердження цінностей людського життя, формування системи педагогічних цінностей, які стають орієнтирами його соціальної і професійної активності, спрямованої на досягнення гуманістичних цілей;

- синергетичний, завдяки якому формування ППК розглядається як процес розгортання і розвитку складної системи, що протікає як самоорганізація під впливом соціальних політичних і особистісних вимог до ППК фахівця [3, с. 5–8].

І насамкінець, варто наголосити і на особливостях модульного навчання в Україні після приєднання України до Болонської угоди. Модульна побудова курсу має цілу низку переваг:

- забезпечення методичного узгодження всіх видів навчального процесу як усередині кожного модуля, так і між окремими модулями;

- ефективний контроль за засвоєнням студентами знань, умінь і навичок;

- реальна можливість реалізації диференційованого навчання;

- міжпредметна інтеграція;

- створення нового підходу для розробки ефективного методичного навчання;

- можливість впровадження інших сучасних технологій у межах модульного навчання.

Оновлення змісту підготовки майбутніх педагогів можливе тільки завдяки застосуванню інтерактивних та інформаційно-комунікативних технологій, які достатньо тісно перетинаються.

Інтерактивні технології дозволяють студентам і викладачам активно взаємодіяти у різноманітних формах (колективних, групових, парних тощо). Інтерактивні технології вибудовуються на принципах рівності, взаємоповаги, співпраці, співтворчості та рефлексії. Вони містять у собі чітко спланований результат навчання, окремі інтерактивні методи і прийоми, які стимулюють процес пізнання.

Інформаційно-комунікативні технології також вибудовуються на інтерактивній основі, але широко застосовують можливості комп'ютерів, мережі

«Інтернет» для обробки, передачі, обміну інформації комп'ютерного моделювання навчальних ситуацій, науково-дослідної роботи, презентації здобутих знань тощо. Завдяки цьому стає можливим реалізація модульної особистісно орієнтованої та інтерактивної технології.

Отже, можна стверджувати, що психолого-педагогічні умови формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців - це:

- створення позитивної мотиваційної настанови на педагогічну діяльність у просторі креативно-професійного середовища вищого навчального закладу;
- професійно-педагогічна спрямованість оновленого змісту, форм і методів фахової підготовки майбутніх фахівців;
- створення науково-методичного забезпечення організації навчально-виховного процесу, що відображає динаміку реалізації власної освітньої траєкторії кожного студента.

Список використаних джерел:

1. Курлянд З. Н. Становлення позитивної Я-концепції майбутнього вчителя. Одеса: ПНУ АПН України М.П. Черкасов, 2005. 163 с.
2. Іванченко Є. А. Методика оцінювання компетентності економіста в системі інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів: навчально-методичний посібник для студентів і викладачів ВНЗ. Одеса: Поліграф, 2008. 130 с.
3. Курлянд З.Н. Основні підходи до формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців. *Виховання і культура*. №3-4. С. 5–8.

МОСКАЛЕНКО К. С.

*студентка 4 курсу групи ПО–21
спеціальності «Початкова освіта»*

ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТІВ АВТОРСЬКИХ ПІСЕНЬ

Актуальність теми. Українська пісня є однією з святинь нашого народу, його найціннішим духовним скарбом, гордістю і красою. До недавнього часу багато авторських пісень вважали народними. Проте новітні дослідження науковців дають можливість виявити імена їх творців. Ознайомлення з авторськими піснями сприяє розвитку мовленнєвих навичок, збагаченню словникового запасу та формуванню культури мовлення учнів. Таким чином, дослідження авторських пісень серед молодших школярів є актуальним та важливим для подальшого розвитку мовної освіти та культури в Україні.

Метою нашого дослідження є прослуховування автентичного звучання авторських пісень за допомогою ІКТ; поглиблення знань учнів про авторську пісню; розвиток інтересу до неї, виховування та розуміння мелодійності, естетичних смаків, патріотичних почуттів.

Огляд використаних джерел. Сьогочасні дослідниці Катерина Бондарчук та Ольга Чумаченко назвали автора пісні «Ой у лузі червона калина» - О. Косинського, хоч тривалий час її вважали народною. На їхню думку, вона «підтримує моральний дух, пробуджує національну свідомість» [3, с. 16]. Олександр Швець оприлюднив сценарій виховного заходу «Свято врожаю» (Інсценівка української народної пісні «Ходить гарбуз по городу») (2020) [11]. На підставі статті Світлани Барабаш та Ольги Бурко спростовуємо трактування пісні як народної. Науковиці на основі рукописних матеріалів встановили автора відомої «Пісні про Гарбуза» («Гарбуз») - Володимира Александрова, відтворили текст «Пісні про Гарбуза», опублікованого у «Складці» (1893); увели в науковий обіг листи Володимира Александрова до Василя Левицького-Лукича, Бориса Грінченка (1888–1889), в яких зафіксовано згадки автора про роботу над її текстом. Вони наголосили на необхідності вказувати достовірне ім'я Володимира Александрова як автора тексту «Пісня про Гарбуза» («Гарбуз») у виданнях [1].

Аналіз чинних підручників для учнів 2–4 класів НУШ виявив потребу оприлюднення рукописних та друкованих свідчень про авторство та жанрові особливості відомого тексту «Пісня про Гарбуза». Авторки Лариса Варзацька і Тамара Трофименко у підручнику «Українська мова та читання» для 2 класу обрали до теми «Наголошені й ненаголошені голосні» мотто «Ходить гарбуз по городу», зазначивши: «з народного». У завданні «Прочитайте (проспівайте) в особах українську народну пісню "Ходить гарбуз по городу"» вказали джерело цитування тексту: запис Філарета Колесси [5, с. 18]. Інна Большакова та Марина Пристінська в аналогічному підручнику запропонували текст «Ходить гарбуз по городу» до теми «Діалог. Українська народна пісня». Заслугують на увагу напрацьовані завдання: «1. Розкажи, з яких овочів приготовані страви на малюнку. 2. Придумай і запиши діалог між овочами на городі», робота з тлумаченням слова перістий – «такий, що має неоднорідне забарвлення, смугастий» [2, с. 20]. Отже, в обох підручниках правильно вказано жанр твору – пісня. Проте маємо дотримуватися принципу науковості й подавати достовірні відомості учителям, а відтак і їхнім учням про належність тексту перу Володимира Александрова. Саме тому вважаємо актуальним відновлення історичної справедливості щодо авторства і жанру.

Наталія Буянова із Сумщини напрацювала проєкт «Гарбузова родина – комора здоров'я». використавши прийом інсценізації «Справжня історія гарбуза» (2018). Авторка запропонувала провести інтелектуально-етимологічну гру «Загадкові овочі». Перебіг гри підкріпила презентацією з вказівками, з якої країни вони прибули до нас в Україну [4, с. 58]. Так що учень/учениця зможуть відповідно до чинних типових освітніх програм НУШ брати участь у розігруванні діалогів, дотримуючись правил спілкування.

Ольга Бурко та Світлана Барабаш у посібнику-антології «Дідусь Кенир, або Леонід Глібов – класик дитячої літератури у колі літературних взаємин» переконують, що саме твори цього талановитого автора є плідним матеріалом для навчання й виховання дітей, адже духовні й цікаві. Зокрема, пісня «Журба». Журба (Стоїть гора високая). Уперше вірш опубліковано в «Чернігівських губернських відомостях» у 1859 р. Микола Лисенко поклав текст на ноти, відтак з'явилася пісня. Вона звучала на п'ятдесятилітньому ювілеєві Глібова, про що відомо з інформації, розміщеної в «Дзвінку» (1891). Ярослава Кодлюк та Галина Одинцова висвітлили історію її виникнення: «Давно колись, мимо старовинного Седнева, що неподалік Чернігова, проїжджав один чоловік. Зупинився і довго милувався чудовим краєвидом, що відкрився його очам. Забрався на зелену гору – і перед ним постала широка долина, посеред якої срібною стрічкою протягнулася річечка Снов. Сумно посхиляли свої віти задумані верби. Підперши рукою щоку, чоловік стояв у задумі і вдивлявся, як плине ріка. Отак і спливають літа, минає молодість... Чоловік поглядом обіймав цей мальовничий куточок, а уста шепотіли слова вірша. Так народилася поезія «Журба», яка зачарувала композитора М. Лисенка. Він написав до неї музику – і пішла пісня в народ. Давно нема того чоловіка, та залишилася його безсмертна пісня, яку співають усі, хоч не завжди знають, що творцем її був Леонід Іванович Глібов» [9, с. 17]. Антоніна Мовчун у рукописі «Леонід Глібов як порядна, добродісна людська особистість. Життєві вершини й трагедії його життя» уточнила: «Щоб якось розважити Леоніда Глібова, один із братів Лизогубів запросив байкаря в гості до свого родинного маєтку в Седневі. Улюбленим місцем Леоніда Івановича стала альтанка в парку садиби Лизогубів над рікою Снов. Там він написав ліричний вірш «Журба» («Стоїть гора високая»), згодом покладений на музику нашим славним українським композитором Миколою Лисенком» [10, с. 2].

Лариса Варзацька і Тамара Трохименко у підручнику «Українська мова та читання» (2019) для 2 класу радять послухати цю пісню у виконанні Анатолія Солов'яненка або Квітки Цісик, а потім знайти слово, що відповідає на питання скільки? [5, с. 100], що є логічним при опрацюванні теми «Слова – назви чисел».

Наталія Карпенко напрацювала варіант вербального супроводу для релаксаційних ігор елементами медитації. Наприклад: «Прислухайтесь до пташиного співу. Хто ж це? Чия це пісня? Спробуймо відгадати, про що цей спів? Що повідомляє вам пташка? Кожному з вас вона скаже щось своє» [7 с. 3].

Результати дослідження. Ми напрацювали орієнтовний конспект уроку-телемосту з музики та літературного читання на тему: «Авторська пісня як засіб виховання патріотизму в учнів початкової школи».

Орієнтовний перебіг уроку-телемосту

Вступне слово (повідомлення про телеміст та знайомство з його учасниками).

Учителька. А де ми чуємо пісні?

(Відповіді школярів).

Перегляд мультфільму про виникнення пісні.

Учителька. Авторську пісню ми чуємо щоднини по радіо, по телебаченню тощо. Оскільки ви ще надто малі, щоб подорожувати та почути її від авторів, то звернемося за допомогою до сучасних інформаційних технологій. У нас буде можливість послухати звучання пісень Василя Швеця у виконанні гурту «Калинові дзвони». Наприклад, «Краю мій»:

Краю мій від Сяну і до Дону,
Правічна земле, рідна сторона,
Живеш у серці древнього народу,
В безсмертних думках батька Кобзаря!
Твої поля, сади, міста і села
З любов'ю пестять руки трудові.
Чому сирітська доля невесела
Лягла на плечі стомлені твої?
Несе Славутич води до Лиману,
Ніщо не в змозі стримать їх ходу.
З руїн воскресла Київська держава,
Яку, мов немовля своє, люблю!
Краю мій, моя Україно мила,
Кохана земле, рідна сторона,
Прийде й до тебе радісна година,
Апостол правди, щастя і добра.
Виконуємо з'єднання через «Skype».

Знайомство, вітання учасників телемосту.

Учителька. Проведемо гру «Асоціативний куц». Подивімося уважно на слайд. Що зображено на ньому? (Відповіді школярів). Правильно, це куц калини. А чим стала калина для українського народу? (Відповіді дітей). Тож спробуймо прикрасити цей куц за допомогою слів-асоціацій до слова Україна.

Слова-побажання від гурту «Калинові дзвони».

Учителька. Ось і закінчилася наша зустріч. Але не закінчується зустріч із піснею. Вона залишиться з нами, як вірний товариш. Любімо свою рідну землю, її чарівну мову, продовжуймо традиції нашого народу, зберігаймо й поповнюймо творчу спадщину українських поетів-піснярів.

Висновки. Формування читацької компетентності учнів початкової школи на матеріалах авторських пісень Володимира Александрова, Леоніда Глібова, О. Косинського, Василя Швеця – важливе завдання, виконання якого сприятиме розвитку української нації як висококультурної, освіченої, творчої.

Список використаних джерел:

1. Барабаш С., Бурко О. «Пісня про Гарбуза» – відомий твір невідомого автора: сторінками архівів Володимира Александрова. *Педагогічна академія : наукові записки*. 2024. № 11.
2. Большакова І., Пристінська М. Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал. серед. освіти. У 2-х ч. Ч. 1. Харків: Ранок. 2019. С. 20.
3. Бондарчук К., Чумаченко О. Мова і пісня як чинники національної ідентичності українців. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2024. Том 30. С. 14–21.
4. Буянова Н. «Гарбузова родина – комора здоров'я». *Початкова школа*. 2018. № 10. С. 56–61.
5. Варзацька Л, Трохименко Т. Українська мова та читання: підруч. для 2 класу закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах): Ч. 1. Ч. 2. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан. 2019. 160 с.
6. Дідусь Кенір, або Леонід Глібов – класик дитячої літератури у колі літературних взаємин : посібник-антологія для студентів / упоряд. : О. В. Бурко, С. М. Барабаш. Буча : ПВНЗ «Український гуманітарний інститут». 2024. 125 с.
7. Карпенко Н. Корекція та профілактика негативних почуттів у дітей молодшого шкільного віку. *Початкова школа*. 2019. № 11. С. 1–5.
8. Кочерга О. Становлення позиції свідомого читача в учнів початкової школи: психофізіологічний аспект (Чутливість до читацької компетентності). *Початкова школа*. 2018. № 3. С. 11–16.
9. Кодлюк Я., Одинцова Г. Розповіді про письменників : посібник для вчителя початкових класів. 3-є вид. Тернопіль : Підручники та посібники, 2001, 123 с.
10. Мовчун А.І. Леонід Глібов як порядна, добродісна людська особистість. Життєві вершини й трагедії його життя. Рукопис. 2024.
11. Швець О. Свято врожаю (Інценівка української народної пісні «Ходить гарбуз по городу»). *Початкова школа*. 2020. № 11–12. С. 70.

НОЗДРІН О.М.

*кандидат юридичних наук,
докторант кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти,
навчально-наукового інституту менеджменту та психології,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»*

ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ДОСЛІДНИЦЬКА МЕТОДОЛОГІЯ

Актуальність. Звернення науковців до проблематики духовно-морального виховання набуває все більшої актуальності в умовах сучасних викликів суспільного розвитку. Наявність духовно-моральних цінностей у самого педагога є основою і для професійного зростання і для виховання правильних життєвих орієнтирів майбутнього покоління. Духовно-моральне

виховання має відображати християнські цінності, як традиційні для українського народу. Законодавство України відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності цих виховних процесів та потребує детального дослідження, значущий результат якого може бути досягнутий лише за умови використання дослідником ефективної методології.

Мета дослідження – запропонувати найбільш доцільний методологічний інструментарій для вивчення правових документів, що регламентують духовно-моральне виховання в системі освіти України.

Огляд джерел. Методологія являє собою необхідний компонент будь-якої науково-пізнавальної діяльності [1]. Методологія визначає, яким чином дослідник може отримати знання, які методи є найбільш придатними для вирішення певної наукової проблеми, та як ці знання можна застосувати на практиці.

Методологія дослідження правових актів – це визнана науковим загалом на сучасному етапі розвитку правничої науки і обумовлена предметом пізнання сукупність теорій (парадигм), гносеологічних принципів, підходів і методів, які забезпечують можливість вирішення визначених дослідницьких завдань, а також отримання достовірних і об'єктивних знань про волевиявлення праводієздатних суб'єктів [2].

Водночас зауважимо, що немає абсолютної, єдино вірної та назавжди даної методології пізнання в юриспруденції. Вибір методологій пов'язаний із загальним і професійним рівнем дослідника чи юриста-практика. Теоретик сам обирає методи дослідження, підґрунтям яких є певні методології. Він «розташовує» методології «по горизонталі» або творить з них систему, використовуючи навіть методи з різних методологій [3].

Методологічний інструментарій правничої науки залишається невичерпним за змістом та особливо – за можливими комбінаціями їх уживання для досягнення пізнавального результату. На розширення їх каталогу впливає як розвиток юриспруденції та інших наук, їх гносеологічних складових, так і процеси глобалізації та інтернаціоналізації правового життя [4].

Результати дослідження виявили палітру принципів, підходів, методів та прийомів, та визначили власну методіку для вивчення правових засад духовно-морального виховання в системі освіти України.

Так, важливо визначити кілька ключових принципів методології, які будуть керівними для організації та реалізації цього дослідження.

Принцип історизму, для вираховування змін в законодавстві та освітній політиці, що відбулися протягом досліджуваного періоду.

Принцип комплексності, для охоплення всіх джерел включаючи законодавчі акти, постанови, наукові праці, освітні програми і практики.

Принцип системності, оскільки дослідження повинно проводитися як частина більшої системи правових та освітніх змін, що включає зв'язки між різними нормативними актами та їх вплив на практичні аспекти освіти.

Виявити, як різні правові акти взаємодіють між собою і впливають на формування та реалізацію духовно-морального виховання в системі освіти.

Принцип об'єктивності, для забезпечення безпристрасності, точності і нейтральності у представленні фактів і висновків.

Принцип порівняння, для визначення подібності та відмінностей, що дозволить краще зрозуміти унікальні аспекти українського підходу і виявити потенційні напрямки для удосконалення.

Принцип практичності, адже дослідження повинно мати практичне значення для сучасної освітньої практики і правової регуляції.

Відзначимо методологічні підходи.

Історико-правовий підхід полягає в аналізі змін у законодавстві та нормативних актах на різних етапах розвитку системи освіти України. Вивчення законотворчої діяльності дозволяє оцінити, як змінювались підходи до регламентації духовно-морального виховання в Україні протягом різних історичних періодів — від початку ХХ століття до сучасності.

Використовуючи системний підхід правова основа духовно-морального виховання розглядається як частина загальної освітньої системи, що підпорядковується законам взаємодії між різними елементами цієї системи (школа, сім'я, держава, релігійні та громадські організації).

Порівняльний (компаративний) підхід передбачає порівняння законодавчих ініціатив в Україні з відповідними законами інших країн. Допомагає оцінити сильні та слабкі сторони національної законодавчої системи в контексті духовно-морального виховання. Виявити елементи які можна запозичити для вдосконалення української законодавчої бази.

Психолого-педагогічний підхід зосереджується на вивченні того, як правові норми впливають на процес формування духовних і моральних якостей у дітей та підлітків в умовах освітнього процесу; які методи виховання забезпечують найефективніше засвоєння норм і цінностей.

Культурологічний підхід орієнтований на дослідження впливу культурних, етнічних та релігійних факторів. Духовно-моральне виховання значною мірою спирається на культурні традиції українського народу, християнські цінності, які є частиною національної ідентичності.

Методи дослідження є важливою складовою методології, оскільки вони забезпечують інструментарій для збору, аналізу та інтерпретації даних. Під методом розуміється сукупність правил, прийомів, способів наукової діяльності, застосовуваних для одержання істинних знань, які об'єктивно відображають дійсність [5]. Дослідження правових засад духовно-морального виховання в Україні охоплює тривалий історичний період, включає різні джерела інформації та складні соціальні процеси.

Серед загальнонаукових методів у правовій науці найбільшого поширення отримали такі методи: аналіз; синтез; дедукція; абстрагування; узагальнення; аналогія; ідеалізація; формалізація тощо.

Дослідження правових засад, а тим паче з пропозиціями їх удосконалення, не можна уявити собі без спеціально-наукових і традиційних

для юридичної науки формально-юридичного (нормативно-догматичного), логіко-юридичного та порівняльно-правового методів, які становлять необхідний ступінь у науковому пізнанні права.

Формально-юридичний метод дозволяє вивчати внутрішню будову права, найважливіші властивості, класифікувати ознаки, визначати поняття і категорії, встановлювати прийоми тлумачення норм і актів, систематизувати державно-правові явища. Предметом дослідження у цьому випадку є право в чистому вигляді – його категорії, визначення, ознаки, структура, конструкції, юридична техніка.

Логіко-юридичний метод – включає засоби і способи логічного вивчення та пояснення права і є заснованим на формах мислення і законах формальної логіки. Використання логічних засобів при вивченні й поясненні права дозволяє уникнути суперечностей при побудові законодавства, побудувати логічно несуперечливу і тим самим ефективну систему права, узгодити позитивне право з вимогами природного права, нарешті, правильно і грамотно застосовувати юридичні норми [6].

Порівняльно-правовий метод — це спосіб пізнання правових явищ, який складається з системи прийомів, за допомогою яких виявляються подібні та відмінні ознаки, створюються кваліфікаційні, типологічні групи. Він охоплює низку таких прийомів: 1) збір та вивчення фактів; 2) їх аналіз; 3) абстрагування; 4) порівняння; 5) оцінювання; 6) узагальнення [7].

Спираючись на представлений методологічний апарат, пропонуємо побудувати власну методику для дослідження правових основ духовно-морального виховання в освітній системі України.

Методика буде включати кілька етапів, які забезпечать глибокий і всебічний аналіз нормативно-правових актів, що регулюють виховний процес.

Перший етап це збір правових документів. На цьому етапі йде визначення критеріїв відбору документів: за тематичною відповідністю (документи, що регулюють духовно-моральне виховання або освітній процес); за хронологією (документи за період 1900-2025 років); за юридичною силою (Конституція України, закони, постанови, укази, накази, державні програми тощо); за впливовістю документів на освітню систему (міжнародні, державні, обласні).

Другим етапом є безпосередньо аналіз правових документів. Спочатку здійснюється первинний аналіз правових документів (аналіз назви, преамбул, загальних положень). Потім глибокий змістовний контент-аналіз, що передбачає вивчення ключових термінів і понять. Далі порівняльний аналіз для співставлення правових актів різних історичних періодів і країн. Правова герменевтика стане в нагоді для інтерпретації змісту правових текстів, розуміння їх у контексті культурно-історичних умов, зокрема, з урахуванням традиційної християнської моральності, яку історично підтримують в Україні. Функціональний аналіз допоможе визначити, як нормативно-правові акти впливають на функціонування освітніх установ і виховних програм.

Третій етап це оцінка ефективності правових документів. Для цього використовуються кількісні та якісні показники: рівень впровадження духовно-морального виховання у освітні програми; оцінка відповідності правових актів національним і міжнародним стандартам; аналіз відгуків та рекомендацій від освітян і суспільства, зібраних через інтерв'ю з фахівцями в галузі освіти, юристами та педагогами.

Висновки. Запропонований методологічний інструментарій відкриває унікальну перспективу для вивчення правового підґрунтя духовно-морального виховання, що дозволяє глибше осягнути його сутність та значущість у процесі освіти.

Список використаних джерел:

1. Кельман М. Методологія правознавства як світ організованих форм мислення та діяльності дослідника. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки* : збірник наукових праць. 2017. № 876. С. 61–67.

2. Сердюк І. А. Методологія дослідження правових актів: поняття та її структура. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 110–123.

3. Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Методологія теоретичного та практичного пізнання в юриспруденції як у науково-практичному комплексі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). С. 9–17.

4. Копча, В. В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 54–58.

5. Кельман М. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 33–46.

6. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методи правового дослідження. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.* Харків: Право, 2017. Т. 2: Філософія права / Редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін. С. 456–459.

7. Ситар І. Методологія дослідження релігійних правових систем. *Порівняльне правознавство*. 2012. № 3-4. С. 169–176.

ПОЛІНА Г. В.

*кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри германської філології
Український гуманітарний інститут*

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Актуальність роботи зумовлена, сучасними тенденціями інтеграції України в європейське суспільство. Це, перш за все, забезпечується підвищенням престижності англійської мови в Україні, і набуттям нею статусу

мови міжнародного спілкування. По-друге, актуальність дослідження зумовлена запровадженням студентоцентрованої моделі будівництва навчального процесу в систему вищої освіти України. Це передбачає більш партнерські відносини між учасниками освітнього процесу. А кейс-метод, або аналіз конкретних професійних практичних ситуацій, направлений на активізацію загально професійних компетентностей здобувача-філолога (комунікативної, науково-аналітичної й науково-практичної, громадянської та соціокультурної), і найкращим чином відповідає шляху досягнення цієї мети.

Метою дослідження аналіз переваг запровадження методу практичних ситуацій на заняттях з практики англійської мови, в процесі вивчення конкретних тем.

Огляд джерел. Вивченням методу конкретних ситуацій як навчальної справи займалися як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники. Практичні напрацювання, що використовувалися під час вивчення широкого спектру гуманітарних дисциплін, були систематизовані зарубіжними дослідниками М. Ліндерсом, П. Дейлом та іншими. Вони запропонували загальну методіку використання даної методіки в аудиторії. Хід становлення методу конкретних ситуацій в Україні вивчають українські вчені Ю. Сурмін, П. Шеремета, Я. Сікора, Г. Гребенькова, та інші. Внесок українських вчених полягає у адаптації напрацювань зарубіжних колег в під українські освітні реалії.

Результати дослідження. Кейс (з англійської – випадок, справа, подія) – це конкретна практична ситуація, що була вибрана й описана з педагогічною метою, для дискусії в студентській аудиторії, активізації професійних навичок майбутніх спеціалістів. Професійний та адаптований під академічну аудиторію кейс повинен стимулювати вдосконалення професійних компетенцій, зазначених в освітній програмі [2].

Релевантність кейсу для аудиторного використання забезпечується наступними його характеристиками:

- 1) зрозумілість, конкретність та реалістичність історії або ситуації, її відповідність тематиці курсу, що вивчається;
- 2) можливість кооперації під час групової роботи;
- 3) відкритість сутності питання, тобто відсутність одного правильного рішення;
- 4) можливість застосування різних методів, теорій або досвідів для досягнення поставленої мети;
- 5) колективне оцінювання діяльності;
- 6) можливість впливу на емоційну напругу студентів, якщо вона виникає [1].

Спрямування кейсів може бути дуже різним, що в залежить від мети, яку вони переслідують [3]. Крім того, що кейси можуть мати навчальну та виховну функції, вони також можуть бути спрямованими на вдосконалення різних професійних навичок: систематизація фактичного або теоретичного матеріалу, дослідження й елементи аналізу, прогнозування розвитку ситуації

тощо. В залежності від мети перед групою студентів можуть бути поставлені й відповідні завдання: дізнатись, зробити класифікацію, проаналізувати, довести, зробити вибір, або це може бути комбінація завдань.

Структура кейсів або методи роботи з ними є дуже гнучкими, але для досягнення мети даної справи потрібно враховувати особливості структури та рекомендації по впровадженню кейсів. Так, дослідники схиляються до думки, що правильно сформований кейс має три принципових складові [3]: перш за все, будь-який кейс містить опис ситуації, або сюжетну частину; кейс містить також супровідну або фонову інформацію, яка є необхідною для розуміння кейсу; методична або регулююча частина, формулює завдання та визначає місце цього завдання в курсі вивчення предмету.

До того ж, успіх обговорення ситуації залежить від координуючої роботи викладача, його професійності. Викладач відповідає за підбір практичної ситуації, формування навчаючого кейсу, також викладач забезпечує його наукову релевантність та враховує можливі сценарії розвитку обговорення ситуації та висновки. Для цього буває потрібним прорахувати необхідність рецензування справи (кейсу) експертами та спеціалістами-практиками.

Щодо застосування методики аналізу практичної ситуації на уроках англійської мови, то вона може працювати в кількох напрямках. Перший напрямок пов'язаний із вдосконаленням рівня володіння мовою як такого. Робота з різноманітною інформацією з метою виконання різних комунікативних завдань збільшує словниковий запас, вдосконалює вміння як вживати різні граматичні конструкції (на початкових етапах), так і генерувати тексти різної спрямованості, структури, стилістичної направленості та реєстрів спілкування.

Другий напрямок, чисто професійний, допомагає аналізувати завдання та вирішувати професійні питання в області педагогіки, лінгво-культурології, психології та інших галузей, в яких працюють спеціалісти-мовники. Кейс-метод, таким чином, допомагає студентам, що вивчають іноземну мову, спробувати себе у змодельованій ситуації певної професійної галузі, яка пов'язана з майбутньою професією безпосередньо, або опосередковано – з поточною темою, що вивчається згідно з програмою.

Таким чином, застосування технології кейс-методу може мати суттєві переваги під час викладання і вивчення іноземних мов, розвиваючи практичні навички, вміння передбачати ситуації, вести дискусії, висловлювати свої думки та аргументувати позиції, приймати критику, аналізувати, робити висновки. Перетворення теорії у практику є ключовою характеристикою цього методу, оскільки обговорення тем, драматизація ситуацій, подібних до реальних, а також ігрове виконання ролей в цих «кейсах», допомагають створити творчу атмосферу на заняттях та досягти головної мети вивчення іноземних мов – вільного володіння мовою що вивчається, для використання в професійних та загальних сферах спілкування.

Список використаних джерел:

1. Гребенькова Г. В. Кейс-метод у професійному навчанні. URL: http://www.nmc.od.ua/wp-content/uploads/2011/01/Grebenkova_keys.doc.
2. Збірник міні-кейсів з дисципліни «Комунікативні процеси у навчанні» / за ред. Л. О. Савенкової, В. М. Приходько. К.: КНЕУ, 2009. 343 с.
3. Сурмін Ю. П. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні. *Вісник НАДУ*. 2015. № 2. С. 19–28.

ПРОДАНЮК Ф.М.

*кандидат історичних наук,
професор кафедри педагогіки та психології
Український гуманітарний інститут*

ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ МОРАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Актуальність теми дослідження. Військова агресія Росії проти України 24 лютого 2022 р. принесла на наші землі смерть та горе в українські сім'ї, значні руйнування народного господарства, промислових та сільськогосподарських підприємств, житлових будівель, закладів культури тощо. Дестабілізуючий вплив вона мала й на систему освіти. Зокрема, й на заклади вищої освіти (ЗВО). Останні були змушені адаптуватися до загроз та значних обмежень, що повстали перед ЗВО в умовах війни. Ще гостріше перед ними повстало завдання підготовки висококваліфікованих фахівців. Підготовка й фахове становлення майбутніх фахівців неможливе без становлення їх як цілісних особистостей, в яких сформовані моральні, культурні та наукові цінності, позиція громадянина і патріота своєї держави. З'ясування цих проблем має важливе значення.

Мета роботи – формування у здобувачів вищої освіти моральних та культурних цінностей та аналіз основних напрямків національно-патріотичного виховання в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До різних аспектів діяльності ЗВО в умовах війни зверталися Н. Бібік, О. Доброгорського, Л. Вознюк, О. Мармаза, Т. Сущенко, В. Маслової, Н. Мезенцева, Н. Протасова та багатьох інших.

Результати дослідження. Важливим пріоритетом діяльності закладів вищої освіти (ЗВО) України в сучасних умовах поряд з фаховою підготовкою визнано формування у здобувачів вищої освіти моральних та культурних цінностей. В Законі України «Про вищу освіту» закріплені основні завдання ЗВО. Цим питанням присвячена 26 стаття цього Закону. Зокрема, в пунктах 4 та 7 цієї статті визначено: «4) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та

самоорганізовуватися в сучасних умовах; 7) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства [1]».

В умовах російської агресії наша держава відводить важливе значення у вихованні молоді національно-патріотичному вихованню. У 2022 р. ухвалено «Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України» [2] та Закон «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [3]. Четверта стаття цього Закону визначала не лише мету, але й основні завдання держави у цьому напрямі політичної діяльності.

Значення патріотичного виховання особливо зросло після агресивного нападу Росії на нашу державу та використання різних форм гібридної війни. Для посилення впливу на населення України Росія широко використовує такі інструменти інформаційних технологій: кінофільми та телесеріали; телепередачі та новини на ТВ; пости тощо [4].

Питання національно-патріотичного виховання активно досліджують вітчизняні вчені. Серед наукових праць з цього питання хотіли б виділити роботи Н. Бондаренко, С. Косянчук, І. Кіндрат, С. Реут, Г. Шевчук та інші. Дослідники акцентують увагу на тому, що тривалий час система вищої освіти в Україні була побудована на основі дидактичної тріади «знання-уміння-навички». Для неї були характерні як ряд суттєвих переваг, так і наявність суттєвих прорахунків. Серед них науковці звертають увагу на наявність у багатьох випускників ЗВО певного відриву між набутими знаннями та реальним уміннями застосувати їх на практиці. Альтернативою цьому підходу та важливим пріоритетом розвитку вищої освіти України в сучасних умовах визнано компетентнісний підхід [5, с. 12–13]. Його складовою частиною слід вважати формування інтегральних, загальних та фахових компетентностей [5, с. 14]. Таким чином, компетентнісний підхід покликаний вирішити ряд важливих завдань під час освітнього процесу. По-перше, дати всебічну фахову підготовку здобувачам вищої освіти, по-друге, сприяти вихованню у майбутнього фахівця не лише професійних навичок, але й морально-етичних якостей.

Важливе місце у підготовці майбутніх фахівців відводиться й формуванню громадянської компетентності та здатності до самореалізації в суспільстві. Адже, такий фахівець повинен бути спроможним ухвалювати адекватні рішення та вміти реагувати на різноманітні особистісні й соціальні виклики [5, с. 15]. В педагогіці вищої освіти чітко визначено, що виховання громадянської компетентності має забезпечити формування у майбутніх фахівців комплексу особистісних якостей і певних рис характеру. Важливе місце також відводять формуванню відповідальності, мужності, відповідальність, мужність, готовності сприяти розвитку та зміцненню української державності тощо [6]. Формування громадської компетентності покликано сприяти вихованню у майбутніх фахівців поваги до закону, справедливості, принципів демократії, загального блага тощо [7, с. 88]. На початку 2020-х рр. одним із перспективних шляхів її формування в багатьох

країнах Західної Європи визнано використання спеціальних відеоігор. Особливою популярністю серед них користується відеогра «Наперекір усьому», яку розробили в ООН. Її учасники виконують в грі роль біженців і повинні пройти через 12 окремих етапів [7, с. 92]. Питання їхнього використання проаналізовані в роботах багатьох дослідників [8; 9; 10; 11]. Автори наукової роботи підтримують позицію тих дослідників, які переконані в тому, що важлива роль у формуванні громадянської компетентності майбутніх фахівців належить духовно-моральним цінностям [12; 13]. У багатьох підручниках з педагогіки під моральним вихованням розуміють виховну діяльність, що покликана сприяти формуванню стійких якостей, потреб, почуттів, навичок, звичок поведінки, засвоєння норм і принципів моралі та активне залучення до практичної діяльності» [14, с. 241]. Основу морального виховання становить філософська наука про мораль – етика [15, с. 116–117]. Виховання у здобувачів вищої освіти моральних цінностей - це певний процес формування норм, правил, мотивів і навичок [16].

В умовах війни одним із важливих пріоритетів національно-патріотичного виховання визнано формування цілісного ставлення у здобувачів вищої освіти шанобливого ставлення до свого народу, до Батьківщини, держави та нації. До її важливих складових прийнято відносити такі частини виховання: 1) громадянсько-патріотичне; 2) військово-патріотичне; 3) духовно-моральне; 4) екологічне. У вищій школі сформована цілісна система формування у студентів основ національно-патріотичного виховання. Серед них прийнято виділяти традиційні (гостьові лекції, круглі столи, наукові гуртки, участь у роботі клубів, фестивалі тощо) та новаторські. До останніх слід віднести хакатони – заходи компанії чи організації, які прагнуть отримати високоякісні рішення за допомогою різних експертів [17]. За форматом хакатони поділяють на ряд типів: кодфести, хардверні хакатони, віртуальні хакатони, освітні хакатони та інші.

Освітні хакатони сприяють розвитку комунікаційних навичок та умінню вирішити складні завдання та працювати в команді. Багато дослідників цієї проблеми акцентують свою увагу на те, що хакатони допоможуть здобувачам вищої освіти освоїти навички командної роботи та допоможуть їм у майбутньому [18].

Важливе місце у формуванні в майбутніх бакалаврів моральних та культурних цінностей належить гуманітарним і соціальним дисциплінам: Філософії, політології, соціології, етиці та естетиці, діловій українській мові, Історії та культурі України, Історії української культури, Українській та зарубіжній культурі, праву та іншим.

Висновки. Таким чином, в вітчизняній та зарубіжній історіографії узагальнено та обґрунтовано місце, роль, функції та основні напрями формування у здобувачів вищої освіти України моральних і культурних цінностей в сучасних умовах. Цей процес дослідники розглядають як цілісний, багатогранний та системний, який допоможе підготуватися до опанування основами майбутньої професії [19].

Переважає більшість наукових праць, присвячена питанням національно-патріотичного виховання та формуванню громадянської компетентності у майбутніх фахівців. Однак названа наукова проблема потребує подальшого вивчення та осмислення. Переважає більшість дослідників зосередили свою увагу на обґрунтуванні місця і ролі української мови в процесі формування моральної культури в майбутніх фахівців. Роль та місце інших гуманітарних і соціальних дисциплін у вирішенні досліджуваної проблеми вимагає подальшого дослідження.

Список літератури та джерел:

1. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. «Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
3. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
4. Кресіна І., Тарасюк В. Особливості застосування країною-агресором інформаційних технологій у гібридній війні. *Політичні науки*. 2028. Вип. 81. С. 27-41.
5. Шевчук С., Кулішов В. Дидактика професійної освіти: практикозорієнтований аспект: навчальний посібник. Біла Церква. 2021. 212 с.
6. Білоус О., Слободянюк Г. Формування громадянської компетентності студентської молоді на засадах літературної діяльності. URL: <http://journal.org.ua/index.php/ntn/article/view/314/388>
7. Токарева А., Чижова І. Сучасні підходи формування громадянської компетентності студентів: міжнародний та національний контексти. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2021/1/11.pdf>
8. Bers M.U. Let the games begin: Civic playing on high-tech consoles. *Review of General Psychology*. 2010. № 14 (2). P. 147–153.
9. Bogost I. Playing politics: Videogames for politics, activism, and advocacy. *First Monday*. 2006. URL: <https://doi.org/10.5210/fm.v0i0.1617>
10. Kahne J., Middaugh E., Evans C. The Civic Potential of Video Games. 2008. 53 p. URL: https://www.macfound.org/media/article_pdfs/civic_potential_video_games.pdf (date of access: 11.09.2024).
11. Games for civic learning: A conceptual framework and agenda for research and design / Raphael C. et al. *Games and culture*. 2010. № 5 (2). P. 199–235.
12. Шаров О.О. Стан дослідження проблеми формування громадянської компетентності майбутніх викладачів аграрних закладів вищої освіти. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/61/part_2/31.pdf

13. Задворняк Л. Роль духовно-моральних цінностей у формуванні активної громадянської позиції студентів. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1171417>
14. Фіцула М. Педагогіка: навчальний посібник. К. 2005. 560 с.
15. Волкова Н. Педагогіка: навчальний посібник. К. 2007. 616 с.
16. Постоєва О., Корнійчук Р. Про духовно-моральне виховання студентської молоді. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/vydannya/visnyk_umo/pedagogika/4_2019/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BDi%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%BF%D0%B5%D0%B4.pdf
17. Що таке хакатон і чим він може бути корисним. URL: <https://journal.gen.tech/post/shcho-take-hakaton/>
18. Швирка В. Освітній хакатон як технологія формування soft skills у здобувачів вищої освіти. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2023. № 28. С. 373–376. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.09.06.2023.59>.
19. Шолох О. Формування морально-духовних цінностей майбутніх психологів у процесі підготовки. *Вісник післядипломної освіти*. 2018. № 6(35). С. 217–230. URL: [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2018-6\(35\)-217-230](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2018-6(35)-217-230).

СТЕШИЦ А. В.

*ст. викладач кафедри фізичної терапії,
ерготерпії та фізичного виховання
Український гуманітарний інститут*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФІЗИЧНОГО САМОВИХОВАННЯ

Актуальність дослідження. Психологічний аспект фізичного самовиховання набуває особливої актуальності в умовах сучасного суспільства, коли фізичне здоров'я та активність набувають значення важливих факторів для збереження здоров'я, покращення якості життя та соціальної адаптації. У світі, де швидкий темп життя, стреси та сидячий спосіб життя стали звичними, все більше людей стикаються з проблемами недостатньої фізичної активності та низької мотивації до регулярних занять фізичними вправами. Особливо це стосується молоді, яка зіштовхується з труднощами у процесі фізичного самовиховання, часто через відсутність внутрішньої мотивації та психологічних бар'єрів.

Завдяки психолого-педагогічним методам можна значно підвищити ефективність фізичного самовиховання, що сприятиме розвитку здорового способу життя серед студентів, школярів та широких верств населення. Розуміння психологічних факторів, які впливають на формування мотивації до фізичної активності, є необхідним для створення ефективних стратегій розвитку фізичної культури та спорту. Також важливою є роль саморегуляції, емоційного стану та самопізнання у досягненні високих результатів у

фізичному самовихованні. Таким чином, дослідження психологічного аспекту фізичного самовиховання є надзвичайно важливим у контексті розв'язання проблем, пов'язаних з активізацією фізичної діяльності серед різних соціальних груп, зокрема серед студентів вищих навчальних закладів, а також для розвитку методичних підходів, спрямованих на зміцнення здоров'я та психічного благополуччя особистості.

Метою дослідження є вивчення психологічних аспектів фізичного самовиховання з метою виявлення факторів, що впливають на мотивацію до регулярних занять фізичними вправами, а також розробка психологічних стратегій і рекомендацій для підвищення ефективності фізичного самовиховання.

Огляд джерел. Психологічний аспект фізичного самовиховання є важливою складовою сучасної педагогіки та спорту, і його дослідження займає важливе місце в науковій літературі. Вивчення психології фізичного самовиховання базується на аналізі внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на мотивацію, емоційний стан та поведінку осіб, які займаються фізичними вправами.

Одним із ключових напрямків є дослідження мотивації до фізичної активності, оскільки вона є основним рушієм будь-якої діяльності. Зокрема, роботи таких авторів, як С. І. Усова (2016) та О. В. Капінос (2013), розглядають вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на мотивацію студентів та спортсменів. Вони відзначають, що внутрішня мотивація, яка спричинена бажанням покращити здоров'я або фізичну форму, є більш стабільною, ніж зовнішні стимули, такі як нагороди чи похвала. Іншими словами, фізичне самовиховання потребує усвідомленого підходу, де сама особа стає основним мотиватором власного розвитку. Іншим важливим аспектом є роль психологічної підготовки в спорті. У своїх роботах А. В. Карташов (2015) та Д. Р. Сміт (2000) вивчають значення психології в підготовці спортсменів, підкреслюючи важливість подолання стресу та тривоги, що виникають під час змагань або тренувань. Спортивна психологія допомагає не лише підвищити фізичні результати, а й розвивати емоційну стійкість, концентрацію уваги та самоконтроль, що є основою для досягнення успіху.

Значну увагу в дослідженнях приділено психологічним методам, таким як саморегуляція, аутотренінг, позитивне мислення та інші техніки, що допомагають людині підтримувати свою фізичну активність. Як зазначає І. В. Ткаченко (2018), ці методи сприяють розвитку внутрішньої мотивації, знижують рівень стресу і тривоги, допомагають особі зберігати емоційну стабільність і покращувати фізичні показники. Особливу увагу варто звернути на дослідження психологічних бар'єрів, які виникають у процесі фізичного самовиховання. Це може бути низька самооцінка, страх перед невдачею або відсутність впевненості в собі, що призводить до зниження мотивації і припинення занять фізичними вправами. Р. Г. Мартин (2009) вказує на необхідність виявлення і подолання таких бар'єрів, щоб людина могла підтримувати свою фізичну активність і досягати своїх цілей.

Результати дослідження: Сучасний світ розвивається швидкими темпами, і важливою складовою цього прогресу є сфера спорту. Спорт активно розвивається у багатьох країнах, і в майбутньому наука продовжуватиме досліджувати нові методи покращення результатів у спорті. Важливе значення в цьому процесі має психологія спорту, яка стає невід'ємною частиною спортивної діяльності. Психологія спорту вивчає вплив психічних процесів на фізичну активність спортсменів, а також застосування психологічних методів для покращення результатів на змаганнях. Початок розвитку спортивної психології було покладено в Європі на початку XIX століття, а першу лабораторію з психології спорту заснував Карл Дім у 1920 році в Берліні.

Одним з основних аспектів, на які впливає психологія спорту, є емоційна стабільність та мотивація спортсмена. У процесі фізичного самовиховання важливою складовою є здатність контролювати свої емоції, оскільки це впливає на рівень виконання фізичних вправ та загальну мотивацію. Спортсмени, що стикаються з поразками або психічним стресом, часто втрачають концентрацію і допускають помилки. Психологія спорту допомагає виявити причини стресу і навчити спортсмена справлятися з такими ситуаціями. Одним із ключових факторів психологічного аспекту фізичного самовиховання є мотивація. Вона буває двох типів: внутрішня і зовнішня. Внутрішня мотивація виникає з усвідомлення необхідності фізичних занять для підтримки здоров'я та розвитку особистих якостей, а зовнішня мотивація часто пов'язана з впливом оточення чи спортивних авторитетів. Наприклад, спостерігається, що більшість хокейних гравців з Пенджабу мотивуються через навколишнє середовище, що сприяє їхньому фізичному розвитку та спортивним досягненням.

Основні компоненти психології спорту в контексті фізичного самовиховання:

1. Емоційна рівновага — здатність контролювати і балансувати емоції для підтримки психологічного стану, що сприяє ефективному виконанню фізичних вправ.
2. Самопереконавання — використання внутрішнього діалогу для зміцнення впевненості та покращення мотивації.
3. Мотивація — стимулювання бажання досягати великих результатів у фізичному самовихованні.
4. Будування впевненості — розвиток віри у власні сили та здатність досягати поставлених цілей.

Спортивна психологія також допомагає розвивати здатність до саморозмови — методу, за якого спортсмен через внутрішній діалог виправляє свої помилки та формує стратегію успіху. Цей процес є частиною внутрішньої мотивації, яка значно сприяє розвитку психологічної стійкості та здатності справлятися з труднощами.

Дослідження підтвердило важливість психологічного підходу до фізичного самовиховання, адже без належної психологічної підготовки навіть

фізично підготовлені спортсмени можуть зазнати труднощів у досягненні високих результатів. Спортивна психологія забезпечує інструменти для зменшення стресу, підвищення впевненості, мотивації та емоційної стабільності, що є ключовими елементами в досягненні успіху в спортивних змаганнях.

Висновок. Психологічний аспект фізичного самовиховання є невід'ємною складовою сучасного підходу до розвитку фізичної культури та спорту, оскільки саме психологічні фактори часто визначають успіхи або невдачі спортсмена, незалежно від рівня його фізичної підготовки. Вивчення впливу психологічних аспектів на фізичне самовиховання дозволяє розкрити значення мотивації, емоційної стабільності, самопереконання та інших психологічних механізмів у досягненні високих спортивних результатів. Згідно з результатами дослідження, психологія спорту є важливою наукою, яка дозволяє змінювати поведінку спортсменів, підвищувати їхню мотивацію і знижувати рівень психічного стресу, що, в свою чергу, покращує їхні фізичні показники та спортивні досягнення. Мотивація, як внутрішня, так і зовнішня, грає вирішальну роль у фізичному самовихованні, оскільки вона є основним рушієм досягнення поставлених цілей і формування стійкості до труднощів.

Емоційна рівновага, здатність контролювати свої почуття, а також самопереконання — це ключові елементи, що допомагають спортсмену подолати стресові ситуації, які неминуче виникають під час спортивних змагань. Спортивні психологи, використовуючи техніки саморозмови, корекції внутрішнього діалогу та створення психологічних стратегій, допомагають спортсменам налаштуватися на успіх, підвищити їхню впевненість у власних силах і відновити моральний дух після невдач. Це дослідження підтверджує, що без урахування психологічних аспектів не можна досягти високих результатів у фізичному самовихованні та спорті. Психологічна підготовка є невід'ємною частиною успіху будь-якого спортсмена, оскільки вона сприяє не лише розвитку фізичних якостей, але й формуванню стійкості, дисципліни та впевненості, які є необхідними для подолання труднощів і досягнення поставлених цілей.

Таким чином, спортивна психологія відіграє ключову роль у процесі фізичного самовиховання, допомагаючи не лише виявити та подолати психологічні бар'єри, але й створити здоровий ментальний клімат для досягнення максимальних результатів. Подальші дослідження в цій сфері можуть сприяти розвитку нових методик психологічної підготовки спортсменів, що допоможе знизити рівень стресу та підвищити ефективність тренувального процесу, а також забезпечить більш успішне досягнення спортивних вершин.

Список використаних джерел:

1. Кравченко Т. Психологія фізичного виховання : навч. посіб. Переяслав : Домбр. Я.М., 2021. 218 с.

2. Крук Г. М. Психологічні чинники мотивації молоді до спортивної діяльності: Магістерська робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 053 «Психологія» освітньої програми «Реабілітаційна психологія в надзвичайних ситуаціях». Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2024. 94 с.

3. Особливості мотивації у спортивному тренуванні / А. П. Панчук та ін. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15.* 2024. № 2(174). С. 123–127. URL: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2\(174\).28](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2(174).28).

4. Психологія спорту: курс лекцій / уклад.: Т. Ямчук, С. Алмаші. Мукачево: МДУ, 2017. 37 с.

5. Hagger M., Chatzisarantis N. Intrinsic motivation and self-determination in exercise and sport. *Human Kinetics*, 2007. 375 p.

СЕКЦІЯ III ПСИХОЛОГІЯ

АНТОНЕЦЬ М. О.

*канд. психол. н., доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та філософії
Кременчуцького національного університету імені Михайла
Остроградського*

КРИВОШАПКА Т. І.

*магістр християнської педагогіки,
заступник директора з виховної роботи Полтавського ліцею № 14
«Здоров'я»*

РЕШЕТОВА О. В.

*здобувачка вищої освіти 2 курсу освітнього рівня бакалавр «Психологія»,
Український гуманітарний інститут*

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ «УМНОЖЕННЯ НАДІЇ» У СОЦІАЛЬНЕ СЛУЖІННЯ ТА ОСВІТУ

Актуальність дослідження. Під час цієї загарбницької війни українці зазнають великої біди, а саме гвалтувань, тортурів, моральних знущань, а також руйнувань з боку ворога. Російські військові скоїли жахливі злочини у Бучі, Маріуполі, Херсоні, на Чернігівщині. Їхні злочинства не залишають байдужими громадян усього цивілізованого світу. Населення України все більше потребує духовної, матеріальної і психологічної допомоги. Тому актуальність теми полягає у проведенні програм і тренінгів, що допоможуть вилікувати душевні рани, жити у нових реаліях і бути стресостійкими.

Метою дослідження є показати важливість проведення програми «Умноження надії» для різних верств населення, а саме для вимушено переміщених осіб, для постраждалих від окупантів, для українських військових, для освітян, а також для людей, які потерпають від війни.

Огляд джерел. «Програма «Умноження надії» використовує діалогічне спілкування, метод активного слухання та нарративний метод» [2, с. 12]. Л. Помиткіна стверджує, що «здатність інтерпретувати реальність за допомогою нарративних структур є невід'ємною сутністю особистості, а використання специфічних нарративних способів осмислення світу виступає як основний засіб осмислення власного життя або певної життєвої ситуації і як особлива форма існування людини» [3, с.285].

Програма «Умноження надії» заснована на біблійному нарративі, себто застосуванні історій зі Святого Письма. Автори тез плекають у своєму житті принцип: «Все Писання натхненне Богом і корисне, щоб навчати, докоряти, направляти, виховати у справедливості» [1, 2 Тим.3:16]. Сутність цієї

програми представили Тріша і Стефан Стрінгер. Вони стверджують, що «наша історія, Божя історія та можливість ділитися Божими історіями стають міцно сплетеним шнуром з трьох частин. Наша особиста історія знаходить мету в теодрамі, що формує та спрямовує наші особисті історії» [5, с. 7]. Модератори програми в Україні, автори тез, міцно стоять на фундаменті Божого Слова, що «живе й діяльне і гостріше від усякого двосічного меча: воно проходить аж до розділу душі й духа, суглобів та кістяного мозку і розрізняє чуття та думки серця» [1, Євр.4:12].

У вправах програми застосовуються «методи активного навчання, а саме праця у діадах, взаємонавчання, групова робота, елементи проблемно-орієнтованого навчання. Ці інструменти заохочують активну участь, співпрацю та критичне мислення» [4]. Вони необхідні для глибокого зцілення і кращої життєвої перспективи.

Результати дослідження. Програма «Умноження надії» проводиться в Україні більше двох років. Вона включає різну тематику, а саме «Прощення», «Жіноче лідерство», «Зцілення душевних травм». М. Антонєць і Т. Кривошопка навчалися цієї програми у серпні 2022 року в Польщі. Над розробкою і впровадженням програми працювали клінічні психологи, фахівці з усного мовлення, служителі церков США.

Вона проводилася для парафіян церков у вересні 2022 року, для ВПО у грудні 2022 року, для заступників директорів шкіл з виховної роботи Полтави навесні 2023 року, для викладачів Полтавського державного аграрного університету у грудні 2023 року, для переселенців та людей, які мають різні душевні травми – протягом 2024 року. Останнім часом, в умовах діджиталізації та глобалізації, програма проводиться на платформі Zoom.

«Умноження надії» було презентовано 23 червня 2023 року на ХХ Міжнародній науково-практичній конференції «Ідеї академіка В. І. Вернадського та проблеми сталого розвитку освіти і науки» у Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського, а також 9 травня 2024 року на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціальна робота: реалії та перспективи», присвяченій 110-річчю Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Особливості програми полягають у відновленні спільнот шляхом зцілення поранених сердець, озброюючи і наділяючи силою тих, хто отримав втіху від Бога. Слухаючи двічі біблійні історії і відповідаючи на п'ять питань, люди, які пережили травму, діляться особистими історіями. Далі тренери орієнтують учасників програми на важливий вчинок: «Отримав зцілення душевної рани і розраду від Бога – передай її у своєму оточенні шляхом розповіді цих біблійних історій іншим». Як наслідок, учасники групи відчують єдність, розвивають цілеспрямованість та зміцнюють свою віру, дізнавшись про Божий задум для себе у ці нелегкі часи. Через всю програму проходить основна ідея і духовний принцип зцілення та нових початків у житті – те зло, що було задумане на людину,

«Бог обернув на добре, щоб зробити так, як воно і є сьогодні: спасти життя багатьом людям» [1, 1М.50:20].

Висновки. Люди, які пройшли через програму «Умноження надії», отримали зцілення душевних ран і цінний досвід спілкування. Членам групи надавалася можливість ділитися історіями, вчитися слухати іншого, бути почутим, сумувати та радіти разом. Учасники висловлюють подяки Богові і модераторам за цю програму.

Список використаних джерел:

1. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / переклад Отця Івана Хоменка. Жовква: Вид-во Отців Василіян «Місіонер», 2022. 1470 с.
2. Антонєць М. О., Кривошапка Т. І., Стрингер Тріша, Утербек Дженіс. Впровадження нових тренінгів у соціальне служіння та освіту. «Ідеї академіка В. І. Вернадського та проблеми сталого розвитку освіти і науки», що присвячується 160-річчю від дня народження Володимира Вернадського»: Матеріали XX міжнародної науково-практичної конференції (23-24 червня 2023 року, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського). Кременчук: КНУ імені М.Остроградського, 2023, С.12.
3. Помиткіна Л. В. Використання нарративного методу у процесі дослідження особливостей професійного самовизначення студентської молоді. *Edukacja zawodowa i ustawiczna*. Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Warszawa, 2016. С. 283–291.
4. Mykhailenko H., Antonets M. Peculiarities of the EMI model as an educational approach in the UK and Ukraine. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. Вип. 34, № 2.
5. Stringer T., Stringer S. New Hope: A Theodramatic Approach to Trauma Healing. July 15, 2020.

БУЛАХ І. С.

доктор психологічних наук, професор
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ІНКІНА С. В.

аспірантка кафедри теоретичної та консультативної психології
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

МОРАЛЬНА МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження полягає в тому, що складні, кризові умови, спричинені повномасштабним вторгненням ворога на територію України та нестабільною соціально-економічною ситуацією в країні та на світовій арені, висвітлили необхідність залучення значної кількості добровольців до волонтерської діяльності. Волонтерство – це вагома складова в

протистоянні соціальним негараздам та проблемам, що виникли та продовжують з'являтися.

Наразі складне становище в Україні триває, що зумовлює потребу у волонтерських силах. Окрім того, наша держава потребуватиме залучення волонтерів для відбудови та відновлення в майбутньому, як у фізичних, матеріальних аспектах, так і в психологічних та соціальних.

На сьогодні багато студентів долучені до волонтерства, проте задовга тривалість напружених умов життя виснажує особистісні ресурси як дорослих людей, так і молоді. Через це ті, хто займається безоплатною добровільною діяльністю, починають втомлюватися чи навіть зіштовхуються з емоційним вигоранням. Таким чином, подекуди вмотивованість людей до здійснення волонтерської діяльності поступово може згасати. Для запобігання цьому явищу важливо зрозуміти, як можна розвивати моральну мотивацію волонтерів, а також потенційних волонтерів, щоб допомогти їм зберегти власне ментальне здоров'я, а також сприяти волонтерській активності.

Молодь – це перспективи країни та її подальшого процвітання. Студенти-психологи – це майбутні фахівці, на яких покладатиметься важливе завдання – надання психологічної допомоги. Ґрунтовна підготовка психолога потребує теоретичного здобуття знань та практичного напрацювання навичок. Волонтерство допомагає засвоїти навички, що стануть у нагоді в подальшому професійному розвитку. Саме тому важливим є залучення студентів-психологів до волонтерства вже сьогодні.

Метою дослідження є вивчення та систематизація знань про моральну мотивацію студентів-психологів, що займаються волонтерською діяльністю.

Огляд джерел. Дослідженням окремих аспектів моральної сфери особистості, зокрема, викристалізовуючи розуміння феномена моральної мотивації, займалися такі вчені: І. Бех, М. Боришевський, І. Булах, А. Донцов, Р. Павелків, Е. Помиткін, М. Савчин, Л. Сокол та ін.

Вивченням волонтерства займалися Р. Вайнола, А. Капська, які запропонували технології залучення та підготовки молодих людей до волонтерської діяльності. З. Бондаренко висвітлювала особливості волонтерської діяльності в закладах вищої освіти. Н. Вайнілович наголошувала на важливості професіоналізації волонтерів. Т. Лях досліджувала специфіку діяльності студентських волонтерських груп.

Згадані вчені зробили великий внесок у дослідження моральної мотивації та волонтерської діяльності, проте моральна вмотивованість волонтерів все ще потребує глибокого вивчення, особливо зважаючи на актуальну гостру необхідність добровільної безоплатної допомоги.

Результати теоретичного дослідження проблеми, а також практичної роботи зі студентами-волонтерами, що здійснювалася у вигляді індивідуальних бесід, надання психологічних консультацій та проведення

тренінгів допомогли покращити розуміння моральної мотивації волонтерської діяльності в юнацькому віці.

Юнацький вік, за науковими поглядами І. Беха, є сенситивним періодом для становлення ціннісних орієнтацій молодих людей, формування моральних цінностей, ставлень та поглядів на світ, засвоєння життєвого досвіду, що є регуляторами їхньої моральної поведінки [1].

Навчання в університеті є майданчиком для реалізації власних умінь студентів, здійснення спроб, пізнання нового. У закладі вищої освіти молодь розвиває й власну моральність, завдяки впливу викладачів, приєднанню до соціально-культурних заходів, що мають повчальне наповнення тощо.

З. Бондаренко наголосила, що рівень професійної підготовки майбутнього психолога визначається тим, наскільки сформованими є його професійні та особистісні якості, що є важливими для фахівця. Таким чином, не лише наявність теоретичних знань є провідною складовою в підготовці психолога, а також їх поєднання з морально-етичними якостями, що виступають показником ґрунтовності та різнобічності підготовки майбутніх психологів. Саме тому вчена підкреслила необхідність залучення студентів до волонтерства як складову фахової підготовки психологів та інших спеціальностей типу «людина-людина» [2].

Професія психолога є людиноцентрованою, тож передбачає необхідність наявності моральних якостей, як-от емпатійність, толерантність, чуйність, чесність, доброзичливість, альтруїстичність, гуманність, справедливість, проникливість та інші. Отже, важливим є долучення студентів-психологів до волонтерської діяльності задля розвитку їхньої моральності.

Н. Корчакова також акцентувала увагу на доцільності залучення молоді до волонтерської активності, вказуючи на те, що волонтерство сприяє набуттю молоддю людиною особистісної зрілості. Окрім того, вчена наголосила на важливості обережного залучення студентів, які ще не мають достатнього рівня кваліфікованості, до надання психологічної допомоги [3].

Моральну мотивацію студенти-психологи можуть втілити в таких різновидах волонтерської допомоги:

- Надання первинної психологічної підтримки, емпатійного слухання.
- Розповсюдження інформаційних матеріалів про збереження ментального здоров'я.
- Активна просвітницька діяльність щодо шляхів та способів профілактики негативних станів.
- Психологічна діяльність у благодійних фондах та громадських організаціях.
- Виконання завдань як помічника психолога.

Усі перелічені активності можуть здійснювати саме студенти-психологи, що поки є здобувачами вищої освіти.

За результатами нашої роботи зі студентами-волонтерами було виявлено, що залученість юнаків та юнок до волонтерства позитивно впливає

на їх самопочуття, соціалізацію та викликає почуття власної реалізованості. Молодь відмічає, що прагне бути почутою, впливати на становище в країні, бути соціально значущою, все це можна віднайти у волонтерстві. Моральні почуття, зокрема, почуття морального обов'язку перед нацією, народом, країною також знаходять втілення у волонтерській діяльності.

Висновки. Отже, моральна мотивація студентів-психологів спонукає їх займатися волонтерством. Волонтерська діяльність є важливою складовою в підготовці майбутнього психолога, оскільки сприяє розвитку необхідних для професії морально-етичних якостей. Під час здійснення волонтерської діяльності студенти отримують змогу збагачувати власний життєвий і професійний досвід та здобувати особистісну зрілість.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. видання. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
2. Бондаренко З. Волонтерська робота у вищому навчальному закладі. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки: теорія та практика*, 2008. Вип. 1, с. 25–30, URL: <http://journalsofznu.zp.ua/index.php/pedagogics/article/view/1864>. (дата звернення: 16.10.2024).
3. Корчакова Н.В. Волонтерська діяльність студентів як прояв їх національної та просоціальної зрілості. *Теорія і практика підготовки конкурентоспроможного фахівця як вектор освітніх парадигм* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (29-30 вересня 2022 року, м. Тернопіль). Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2022. С. 136–139. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/27072> (дата звернення: 16.10.2024).

ВАЩЕНКО А. М.

*студент 2 курсу бакалаврату,
освітньої програми «Психологія»
УДУ імені Михайла Драгоманова*

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПСИХОЛОГІЇ ВІКОВОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми та обґрунтування її актуальності. Сучасна психологія вікового розвитку в Україні переживає період активного наукового пошуку. Увага дослідників зосереджена на аналізі закономірностей психічного розвитку особистості на кожному з життєвих етапів, включаючи дитинство, підлітковий вік, зрілість і старіння. Актуальність цих досліджень зумовлена різноманітними соціальними, культурними й економічними факторами, які впливають на сучасне суспільство, зокрема на його

найвразливіші групи – дітей і підлітків, які потребують особливої уваги, а також літніх людей, які стикаються з викликами адаптації до старіння. Особливої актуальності проблема вікового розвитку набуває в умовах соціальних трансформацій, викликаних глобалізацією, впливом цифрових технологій і кризовими ситуаціями, такими як економічна нестабільність чи військовий конфлікт, які відображаються на психологічному благополуччі населення. На цьому тлі постає питання про необхідність вивчення психологічних механізмів, що допомагають адаптуватися до змін і підтримувати психічне здоров'я на всіх етапах життєвого циклу.

Аналіз наукових досліджень. Вікова психологія, як окрема галузь, має багату історію досліджень, яка розпочалась із класичних праць європейських та українських дослідників. Зокрема, дослідження І.Д. Беха зосереджувалися на проблемах формування особистості, зокрема на моральному і ціннісному розвитку. Бех відзначає, що кожен вік має свої специфічні виклики, які вимагають від дитини осмислення моральних категорій і цінностей, що, своєю чергою, формує етичні основи особистості. С.Д. Максименко у своїх роботах робить акцент на психофізіологічних основах вікового розвитку, відзначаючи роль когнітивних і емоційних процесів у становленні особистості. Його дослідження підкреслюють важливість врахування вікових змін у роботі з дітьми та підлітками, а також необхідність розробки диференційованих методів навчання й виховання. Балл Г.О., досліджуючи соціальні аспекти вікового розвитку, аналізує вплив соціального оточення, сім'ї та освітнього середовища на психологічне формування особистості, акцентуючи на необхідності соціальної адаптації у змінних умовах. На європейському рівні, дослідження Navighurst R.J. внесли значний вклад у розуміння вікових періодів та пов'язаних із ними психологічних завдань. Navighurst розробив концепцію "завдань розвитку", які визначаються як конкретні проблеми або цілі, що постають перед людиною на кожному етапі життя. Завдяки його праці стало зрозуміло, що кожен віковий період є не тільки послідовним етапом розвитку, але і сукупністю завдань, які мають вирішити люди.

Виокремлення аспектів проблеми, які недостатньо вивчені. Попри наявність великого обсягу досліджень, у віковій психології залишається низка невирішених питань, зокрема таких, які пов'язані з сучасними викликами та умовами життя. Серед них:

Соціально-економічний вплив на психологічний розвиток. Недостатньо досліджені особливості психічного розвитку дітей, які живуть в умовах економічної нестабільності, зростають у малозабезпечених або кризових сім'ях, а також вплив цих умов на емоційний та моральний розвиток.

Психологічні виклики цифрової епохи. Постійна залученість молоді до цифрового простору змінює їхні комунікаційні навички, знижує емоційну чутливість та емпатію. Важливо дослідити, як такі зміни впливають на формування особистості, та знайти ефективні способи для підтримки емоційного розвитку підлітків у цифрову епоху.

Старіння та соціальна ізоляція. Сучасні дослідження в Україні приділяють недостатню увагу психологічній адаптації літніх людей до соціальної ізоляції та самотності, які є наслідками вікових змін. Психологічна підтримка та активне залучення літніх людей до соціального життя є важливими аспектами, які потребують додаткових досліджень.

Мета дослідження. Метою даної роботи є аналіз основних тенденцій досліджень вікової психології в Україні, вивчення їхніх результатів та висвітлення ключових аспектів, які потребують подальшого вивчення. Дослідження спрямоване на встановлення основних напрямків сучасних підходів до вивчення психічного розвитку на різних етапах життя в умовах соціально-економічних змін та технологічних впливів.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Аналіз сучасних досліджень вікової психології в Україні дозволяє виділити три основні напрямки: розвиток дітей і підлітків, психологічні аспекти дорослішання та адаптації, а також проблематику старіння. Дитинство та підлітковий вік. В українських дослідженнях зростає інтерес до аспектів розвитку емоційного інтелекту, етичного виховання і формування соціальних навичок у дітей. Роботи І.Д. Бежа демонструють важливість формування ціннісних установок у дітей, які, своєю чергою, впливають на успішність соціальної інтеграції та адаптації. Європейські праці (наприклад, W. Damon) підтверджують, що дитинство є критичним періодом для закладення моральних основ, що формують основи соціальної поведінки особистості. Дорослість та старіння. Українські психологи, зокрема Балл Г.О., зосереджують свої дослідження на адаптації дорослих людей до змін у житті та збереженні їхнього психологічного здоров'я. Підходи, що стосуються дорослих, розглядають їх як активних учасників суспільного життя, здатних до особистісного розвитку протягом усього життя. Європейські дослідники, такі як Havighurst R.J., також підтримують концепцію про важливість вирішення життєвих завдань і вказують на те, що людина, яка має чіткі цілі, легше адаптується до вікових змін та кризових ситуацій. Психічне здоров'я літніх людей. В умовах збільшення тривалості життя та процесу старіння українського населення зростає потреба у вивченні психологічних аспектів старіння. Сучасні українські дослідники стикаються з проблемою забезпечення соціальної активності літніх людей, особливо в умовах ізоляції та зменшення соціальних зв'язків. Вивчення психічного здоров'я літніх людей спрямоване на знаходження способів, які допоможуть їм залишатися соціально залученими та зберігати психологічний комфорт.

Висновки. Сучасні дослідження вікової психології в Україні зосереджені на розумінні психологічних особливостей розвитку особистості на кожному життєвому етапі, проте залишаються невирішеними питання, які постають у зв'язку з глобальними змінами. Актуальними стають дослідження впливу соціальних, економічних та технологічних факторів на психічне здоров'я та адаптацію населення. Тому перспектива подальших досліджень включає вивчення ефектів цифровізації на розвиток молоді, підтримку

психічного здоров'я дітей у кризових умовах, а також пошук ефективних підходів для соціальної підтримки літніх людей.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтований підхід у моральному вихованні. Київ: Либідь, 2012.
2. Балл Г.О. Соціальна психологія розвитку особистості. Київ: Наукова думка, 2010.
3. Максименко С.Д. Загальна психологія розвитку. Київ: КМУ, 2009.
4. Havighurst R.J. Human Development and Education. New York: Longmans, Green and Co, 1953.

ВОЛКОВА Н. В.

студентка (магістрант)

*Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського*

ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА МОТИВАЦІЮ ДОСЯГНЕНЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЛЬНОСТІ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ

Актуальність дослідження обумовлена значущими соціально-економічними та психологічними змінами, які відбуваються в Україні, особливо під час війни. У сучасних умовах війни багато жінок, віком від 40 до 50 років, стикаються з необхідністю перегляду своєї професійної діяльності. Цей процес може бути зумовлений низкою факторів, таких як нестабільність ринку праці, зміна вимог до професій, психологічне виснаження або незадоволеність від попередньої діяльності. Самооцінка виступає критичним чинником, що впливає на їхню здатність адаптуватися до нових умов, приймати рішення про зміну професії, та підтримувати мотивацію досягнень у нових професійних ролях.

Метою даного дослідження є вивчення впливу самооцінки на мотивацію досягнень у професійній діяльності жінок зрілого віку. Дослідження спрямоване на визначення взаємозв'язку між рівнем самооцінки та готовністю жінок віком від 40 до 50 років змінювати професію. Також вивчається адаптація до нових вимог ринку праці і виявляються основні чинники, що впливають на професійне самовизначення жінок та особистісний розвиток.

Огляд джерел. Базовими науковими джерелами для вивчення мотиваційної сфери особистості є праці А. Маслоу та його теорія ієрархії потреб, яка підкреслює важливість задоволення основних потреб перед досягненням самореалізації. А. Маслоу стверджував, що коли людина досягає адекватного рівня самооцінки, вона може повністю розкрити свій потенціал, що є ключовим для розвитку професійних досягнень. Дослідження, пов'язані з мотивацією і самооцінкою, також включають роботи

Г. Левіна і В. Врума, які акцентують увагу на мотиваційних механізмах у професійному контексті.

В умовах війни дослідження гендерних аспектів на українському ринку праці зростають. Наприклад, дослідження, проведені Міжнародною організацією праці (МОП) в Україні, демонструють, що жінки стикаються зі значними викликами під час війни, що впливає на їх самооцінку та професійну мотивацію. Важливими також є дослідження впливу воєнних подій на психологічний стан і мотиваційну сферу жінок.

Так за даними ВООЗ, війна в Україні суттєво вплинула на психічне та ментальне здоров'я населення. Постійні загрози, втрати, вимушені переселення, соціальна та економічна нестабільність – усе це серйозно впливає на психічне здоров'я та самооцінку жінок в Україні під час війни. Такі обставини викликають високий рівень стресу та тривоги, а також змушують переосмислювати свої життєві цінності та здатність досягати професійних успіхів.

У 2022 році Інститутом соціології не проводилось опитування. Однак не можна залишити без уваги 2022 році, адже він разом зі всією своєю складністю та драматичністю є одним з ключових для новітньої історії України, що сьогодні виборює своє право «бути, а не здаватись». Тому запитання «Оцініть ступінь важливості особисто для Вас таких тверджень...» з ініціативи інституту соціології, були включені до омнібусу соціологічної агенції «Info Sapiens» з такими альтернативами [4].

Дослідження проводилось 09.09-18.09.2022 методом телефонного інтерв'ю (CATI). Обсяг вибірки Омнібусу становить 1000 респондентів [4].

Виявлено, що для жінок є більш важливим матеріальний добробут, що може пояснюватись тим, що з початком воєнних дій багато матеріальних питань з підтримки родини лягли на плечі саме жінок. Важливими є власна безпека та безпека близьких людей [4].

Практичні аспекти змін на ринку праці досліджуються в контексті даних, зібраних в регіональних центрах зайнятості, зокрема Кременчуцького міськрайонного центру зайнятості. Центр надає статистичні дані про безробіття, переорієнтацію кар'єри та підвищення кваліфікації серед жінок, які під час війни втратили роботу або змушені були змінити професію. Так за період січень – вересень 2024 року надано послуг саме жінкам – 347,3 тис.осіб, із них:

працевлаштовано	– 130,3 тис.осіб.
проходили навчання	– 27,9 тис.осіб
видано ваучерів на навчання	– 14,0 тис.осіб

Це є важливим джерелом інформації, та є одним з факторів мотивації для аналізу сучасних тенденцій на ринку праці, зокрема для жінок віком 40-50 років, які потребують професійної переорієнтації.

Мотивація – це психофізіологічний процес, що спрямовує і дає напрямок індивідуальній поведінці, організовує та активізує. Мотивація – це те, що спонукає людину до певної діяльності.

Формування мотивації та ціннісних орієнтацій у період професійного навчання, а особливо під час війни, є важливою складовою розвитку особистості. У цих умовах мотивація досягнень і ціннісні орієнтації стають основою не тільки для професійного зростання, а й для психологічної стійкості, яка допомагає людині адаптуватися до швидкозмінних і небезпечних обставин [1].

Під час професійного навчання жінки засвоюють нові навички, розвивають кар'єрні амбіції та працюють над особистим розвитком. У контексті війни ці процеси мають особливе значення, оскільки навчання та професійна діяльність стають своєрідними інструментами подолання кризи, збереження матеріального добробуту і зміцнення самооцінки. Ці процеси також допомагають жінкам зберігати та підсилювати свою ідентичність, не зважаючи на зовнішні потрясіння [3]. Ціннісні орієнтації, що формуються в таких умовах, можуть бути спрямовані на допомогу іншим, самореалізацію через роботу, а також підтримку власної незалежності й життєстійкості.

Результати дослідження цієї роботи отримані у Кременчуцькому міськрайонному центрі зайнятості. Учасниками дослідження стали 40 жінок зрілого віку 40 – 50 років, які наразі залучені у зміні трудової діяльності різних напрямків: економічна: маркетологи, бухгалтери, банківські робітники), робітничі спеціальності (медсестри, продавці, технічний персонал, працівники заводів), педагогічна (вихователі, вчителі), підприємницька (власники малого бізнесу, фрілансери), адміністративна (менеджери з управління, адміністратори закладів сфери послуг).

У віці від 40 до 50 років жінки часто стикаються з переосмисленням свого професійного і особистого життя. На цьому етапі самооцінка стає вирішальним чинником, що впливає на мотивацію не тільки до збереження професійної активності, але й до пошуку нових можливостей, змін або навіть кар'єрних переходів. Професійні досягнення у цьому віці можуть бути результатом позитивної самооцінки, яка дозволяє жінкам подолати внутрішні бар'єри та активізувати свою мотивацію для професійного і особистісного розвитку.

У ході емпіричного дослідження було запропоновано три методики: Тест Т. Елерса Анкета для вивчення мотивації уникнути невдачі; Шкала самоповаги М. Розенберга; опитувальника «Рівень впевненості в собі» Ф. Зімбардо. Результати методик показали, що Анкета Т. Елерса продемонструвала, що адекватна самооцінка сприяє тому, що:

- жінки націлені не на уникнення невдач, а на активний пошук нових можливостей для професійного зростання. Вони розуміють, що труднощі - це частина процесу, і сприймають їх як можливість для особистого розвитку;

- жінки, які зберігають адекватну самооцінку, мають високу самоповагу (за шкалою М. Розенберга), що дозволяє їм стійко долати труднощі та не опускати руки перед викликами. Ці жінки, незважаючи на важкі обставини, розуміють свою цінність як професіоналів і відчують впевненість у собі (як

показує тест Ф. Зімбардо), що допомагає їм підтримувати стабільну кар'єру та матеріальний добробут;

– навіть під час війни жінки, що мають адекватну самооцінку, не тільки підтримують свої професійні амбіції, але й зберігають гармонію між особистим життям, сімейними обов'язками та професійною діяльністю. Вони приймають себе у всіх своїх ролях, що допомагає уникати внутрішніх конфліктів і професійного вигорання.

Адекватна самооцінка стає рушійною силою, що дозволяє жінкам бути активними та вмотивованими у професійній сфері, зберігаючи одночасно стабільність у житті. Вони розуміють свою значущість, знаходять баланс між власними амбіціями та реальністю, що допомагає їм підтримувати високу якість життя навіть у важкі часи.

Список використаних джерел:

1. Занюк С. С. Психологія мотивації. Київ: Ельга-Н; Ника-Центр, 2002. 502 с.
2. Кісіль З.Р., Швець Д.В. Мотивація діяльності людини: Навчальний посібник у схемах, таблицях, коментарях З.Р. Кісіль, Д.В. Швець. Одеса: Видавництво ОДУВС, 2023. 154 с.
3. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
4. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
5. Психологу для роботи. Діагностичні методики: Лемак М. В., Петрище В. Ю. Вид. 2-ге, випр. - Ужгород : Вид-во Олександрі Гаркуші, 2012. 615 с.

ВОЛОШИНА В. В.

*доктор психологічних наук,
професор кафедри теоретичної
та консультативної психології
УДУ імені Михайла Драгоманова*

МОРОЗ А. А.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти,
ОПП «Психологічне консультування» кафедри теоретичної та
консультаивної психології факультету психології
УДУ імені Михайла Драгоманова*

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність зазначеної проблеми зумовлюється потребою пошуку у сучасних українських реаліях способів підтримки ментального здоров'я

населення, зниження його хворобливості й підвищення рівня життєдіяльності особистості загалом. Ситуація тривалого психо-емоційного напруження під час воєнного стану суттєво позначаються на аксіологічній та деонтологічній сферах особистості, часто дестабілізуючи її міжособистісні взаємини.

Огляд літератури, що стосується порушеного питання. У дослідженні М.А.Дроздової (2023) розглядається питання формування й трансформації особистісної і соціальної ідентичності молоді в умовах російсько-української. Дослідниця відстежила динаміку впливу воєнних подій на самовизначення сучасної молоді. На основі саморефлексії уявлень молоді про себе до війни, під час її початку, а також під час активної фази бойових дій вчені вдалось схарактеризувати особливості національної ідентичності української молоді. Основний акцент дослідження робиться на різниці в соціальній й особистісній ідентичності, зокрема на втраті певних довоєнних характеристик та на зростанні національної свідомості.

Юнацькі роки сучасної молоді поділились на «до воєнні і воєнні». До війни у багатьох респондентів домінували аполітичні або інфантильні позиції, проте після початку війни відбулися значні зміни у сприйнятті власної національної ідентичності та громадянської відповідальності. Це дослідження також наголошує, що війна стала для багатьох «точкою неповернення», коли вони вже не можуть жити так, як раніше [1].

Такі наукові праці демонструють важливість розуміння не лише фізичних, але й ментальних наслідків війни, що мають прямий вплив на формування ідентичності молоді в Україні, зокрема на їхню аксіологічну сферу, уявлення про майбутнє та бачення себе частиною нації.

Основні теоретичні положення, що стосуються проблеми формування ідентичності молоді, як основи її ментального здоров'я в умовах війни наступні:

- за переконанням Т. Теджфел, Д. Тернер індивідуальне самовизначення на основі приналежності до соціальної групи, національної чи громадянської спільноти в умовах війни визначає спрямованість поведінки особистості, чітке розуміння своїх можливостей та обмежень і окреслює особистісну самоцінність у справі захисту батьківщини, громади, національної спільноти [4].

- у теорії самовизначення Е.Десі та Р. Райан окреслюється важливість автономії, компетентності та соціальних зв'язків у формуванні особистості. Війна призводить до зниження почуття контролю над своїм життям, що впливає на здатність людини самостійно визначати свій життєвий шлях, змушуючи її переглядати свої цінності та цілі. Неможливість контролювати власні дії та вчинки неодмінно позначається ментальному благополуччю особистості [3].

Тобто, сучасні українські реалії вимагають розуміння значущості міри впливу наслідків війни на формування національної та особистісної ідентичності молоді, оскільки ці зміни матимуть довготривалі ефекти

ментального переживання як окремими особистостями, так і для суспільством в цілому.

Висновок. Аналіз сучасних емпіричних досліджень процесу трансформації ідентичності молоді в умовах війни засвідчив, що військові дії чинять суттєвий вплив на ментальне самопочуття та самовизначення особистості. Війна детермінує переосмислення особистістю її структури соціальних і особистісних цінностей, що сприяє зростанню національної свідомості, підвищенню громадянської відповідальності та підвищенню рівня особистісної ідентичності. Ці зміни не лише впливають на самоідентичність, а й сприяють формуванню нових суспільних структур і взаємовідносин, що, безсумнівно, визначають майбутнє українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Дроздова М. Динаміка ідентичності молодих громадян в умовах російсько-української війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія.* 2023. № 3. С. 113–119. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.3.21>.
2. Лахно П. С. Особливості соціалізації молоді в період воєнного стану. *Науковий вимір соціальнопедагогічних проблем сьогодення*: Зб. матеріалів VII Міжнар. науково-практ. конф., м. Ніжин, 25 трав. 2023 р. Ніжин, 2023. С. 67–69.
3. Столярчук О. А. Навчання та психоемоційний стан українських підлітків в умовах війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Психологія".* 2022. № 1. С. 115–120. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.1.22>.
4. Тадеєва Т. В. Теорія самодетермінації Дісі-Раяна і навчальна мотивація. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка.* 2012. № 3. С. 213–221.

ВОЛОШИНА В.В.

*доктор психологічних наук, професор, завідувачка кафедри теоретичної та консультативної психології факультету психології
УДУ імені Михайла Драгоманова*

ПАПІТЧЕНКО Л.В.

*викладач кафедри теоретичної та консультативної психології
факультету психології
УДУ імені Михайла Драгоманова*

**АКСІОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ В
КРИЗОВИХ УМОВАХ**

Актуальність дослідження. Війна в Україні породила чимало викликів для всіх громадян, незалежно від того, де вони перебувають, в країні чи поза її кордонами. Створились нові обставини і виклики, які змусили українців переглянути свої життєві пріоритети й цінності. Загальна тенденція наслідків кризових ситуацій, таких як війна, тривала ситуація невизначеності й відчаю, економічна нестабільність позначились на усталеній аксіологічній сфері всього суспільства. У критичний момент екзистенціального вибору між прірвою війни й благополуччям своїх близьких, багатьом довелося переосмислювати значущість родинного кола, україномовного середовища, взаємин з друзями та ін.

Розуміння трансформаційних процесів аксіологічної та деонтологічної сфер особистості в умовах кризи зумовлює необхідність переосмислення процесу надання психологічної підтримки й допомоги тим, хто цього потребує. Останні дослідження ціннісної сфери сучасної молоді дозволили відстежити зрушення у пріоритетності особистісно ціннісного для неї. Набувають значущості родинні взаємини, турбота, підтримка ментальне здоров'я близьких, з'явилося бажання пошуку нових можливостей для прояву власних спроможностей. Водночас, значущості набуває збереження і екологічний стан оточуючої дійсності. Тоді як ще у 2015 році домінантними для молоді були цінності «особистого здоров'я» й «освіта», а «родина» залишалась на третій позиції.

Матюю нашого дослідження є презентація особливостей надання психологічної допомоги особистості в кризових умовах в межах ціннісно-особистісної парадигми.

Аналіз наукових досліджень окреслює наукові доробки Т. Парсонс, М. Рокич, В. Васютинського, С. Кримського, М. Боришевського та інших.

Виклад основного матеріалу. Кризи зазвичай стають каталізатором аксіологічних та деонтологічних змін особистості й процесу її життєдіяльності в цілому. За переконанням Т. І. Андрущенко (2022) сучасна молодь, перебуваючи на етапі активного формування життєвих орієнтирів, особливо вразлива до таких впливів. На думку дослідниці, в умовах війни або інших суспільних потрясінь відбувається суттєва аксіологічна трансформація, що призводить до посилення патріотичних, моральних та соціальних цінностей, спричиняючи переоцінку безпекових та адаптаційних особистісних ціннісних орієнтирів [1].

Дослідження В. Волошиної та Л. Папітченко (2022) продемонстрували наявність взаємозв'язку між структурою цінностей особистості та її активним пошуком соціальної підтримки у процесі подолання кризових ситуацій. У дослідженні наголошується на тому, що особистісні цінності спроможні слугувати потужним інструментом особистісної саморегуляції, моральної та емоційної рівноваги, визначати поведінкові орієнтири молоді й стратегії подолання стресових ситуацій [2].

Як ресурс для розвитку резильєнтності у студентів розглядала особистісні цінності Х. Дзюнь (2023). Дослідниця зазначала, що опора на власну структуру цінностей дозволяє особистості використовувати кризові ситуації як можливість для особистісного зростання та переоцінки життєвих орієнтирів. Поряд з цим, молодь із високим рівнем резильєнтності та чіткими ціннісними орієнтаціями легше долає кризи та краще інтегрується у соціальне середовище після пережитих труднощів [3].

Кафедра теоретичної та консультативної психології факультету психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова більше десяти років досліджує проблему становлення аксіологічної сфери молодого покоління XXI сторіччя. Сучасне життя студентства далеке від безтурботності, безпечності й безмежного позитиву. З часу дистанційного навчання до сьогодні в тривогах, вимушеному переміщенні, у постійному інформаційному полі втрат серед військових і смертей мирного населення від терористичних атак, сучасна молодь сформувалась як найбільш цілеспрямована й відповідальна. Переважна більшість з них вже випробувала себе у волонтерстві, виготовленні дронів, участі у концертних виступах для поранених військовослужбовців, що перебувають на реабілітації у госпіталях, у підтримці родин, які втратили рідних тощо. Втім, психіка молодої людини не готова до проживання й споглядання такої кількості важких страждань оточуючих. Поступово вони починають переживати емоційну виснаженість, стрес, тривогу, безвихідь, розчарування, невпевненість у власних силах тощо. Емоційне перенапруження позначається на спроможності до концентрації, знижується рівень навчання, не вистачає часу на міжособистісні взаємини, все більше виникає бажання побути на самоті, що переростає у почуття самотності й позначається на ментальному благополуччі в цілому.

Супервізійний аналіз індивідуальних консультацій групи психологів, які працюють зі студентам в межах діяльності кабінету психології факультету психології з початку пандемії COVID-19 до теперішнього часу, дозволив підтвердити гіпотетичне припущення стосовного того, що структура особистісних цінностей визначає стратегії поведінки молодої людини й шляхи подолання нею кризових ситуацій. Ціннісно-особистісна парадигма як основа індивідуального консультування засвідчила свою ефективність. Ключовими опорами в роботі з емоційним виснаженням, особистісним безсиллям, розчаруваннями, зневірою молодої людини виявились цінності «особистісної гідності», «самоцінності» та «особистісної значущості у творенні нової сторінки історії становлення української нації». Усвідомлення власної цінності сприяє підвищенню психологічної стійкості особистості, адаптивності й пластичності у подоланні труднощів. Розуміння власної значущості стає мотиваційно-деонтологічним підґрунтям для безоцінного ставлення до інших, надання підтримки й допомоги тим, хто цього потребує, пошуку нових життєвих перспектив та смислів.

Таки чином, можемо стверджувати, що ціннісна саморегуляція, як конструкт особистісної аксіосфери, посилюється в процесі індивідуального консультивання і допомагає студентам зберігати психологічну рівновагу, навіть, у найбільш стресових умовах.

Висновки. Таким чином, особистісні цінності студентської молоді варто розглядати як певний психологічний ресурс, що дозволяє менш травматично долати кризові ситуації. Особистісні цінності, як ключові життєві орієнтири, допомагають молоді зорієнтуватися в умовах тривалої невизначеності та постійної кризової ситуації. Вони регулюють процес прийняття життєво важливих рішень, обрати поведінкові стратегії та раціоналізувати емоції. Особистісні цінності які створюють базис особистісного поліфункціонального інтеграла, дозволяють молодій людині залишатися вірною власним переконанням, буди конгруентною з оточуючими та перебувати у постійному русі до поставленої мети.

Трансформація системи цінностей, а, саме, переструктурування інтеграла особистісних цінностей, спричинена умовами воєнного стану чи глибоких кризових потрясінь, безсумнівно, торкаються усіх трьох сфер життєдіяльності особистості: особистісної, соціальної та професійної. В цих умовах ціннісно-особистісна парадигма індивідуального консультивання чи системи психологічного супроводу підтримки особистості, на наше переконання, видається найбільш ефективною у наданні психологічної допомоги сучасній молоді.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко Т. І., Андрущенко Т. В. Війна: духовно-естетичні та моральні цінності – утвердження чи перегляд. *Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності*: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Київ: УДУ ім. М. Драгоманова, 2022. С. 45-48.

2. Волошина В., Папітченко Л. Психологічні особливості формування гідності у молоді 21 століття. *Наукові інновації та передові технології*: журнал. Київ: 2022. № 1(3). С. 359–368.

3. Дзюнь Х. Психологічні особливості розвитку резильєнтності студентської молоді. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/30866> (дата звернення: 06.11.2024)

ВЯТОХА І. Ю.

Кандидат психологічних наук, старший викладач

Доцент кафедри педагогіки і психології

ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

ІНВАЙРОМЕНТАЛЬНІ ЗВУКИ СВІДОМОСТІ: ПСИХОЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження полягає в невивчених ефектах впливу на людину штучного звукового середовища, а саме того його сегмента, що є результатом свідомої звукової активності самої людини. З нарощуванням потужності інформаційного потоку в його сонорних уречевленнях та паралельним зростанням акустичних технологій ця рукотворна частина звукосередовища стрімко розширюється. Відповідно, її значення для людини посилюється (особливо у великих містах); вплив ж життя і здоров'я людини ще маловивчено, але масова свідомість дедалі більше асоціює його загалом із шумовим забрудненням, надаючи відповідному терміну конотації негативності. Це тим більше дивно, тому що людство само є «автором» і генератором цього штучного звукопростору, побоюючись цього собою створеного «продукту». Природно припустити, що це – одне з «чудовиськ», яке породжене «сном розуму», неусвідомлено; проте специфіка людської активності у цьому, що вона незмінно пов'язана з роботою свідомості. Є і в цій генерації штучного звукосередовища відповідна лінія – деякі звукові явища середовища та їх предметні носії народжені людством цілеспрямовано та свідомо. Питання в тому, що це за звукові явища та їх об'єкти – звукові тіла, наскільки вони екологічні і вписуються в загальний контекст штучного звукосередовища, яке носить шлейф неблагополучності.

Тому **метою** роботи є представлення звукових явищ середовища, що народжені цілеспрямованою активністю свідомості людини, показ їх звукових носіїв а також характеристика впливів на здоров'я та благополуччя мешканців.

Огляд джерел. Осмисленням існування звукового середовища як екопростору життя людини займався ряд вчених. Так, звуковий аспект середовища як особливу реальність буття людини вперше виділили канадський та шведський дослідники Р.М. Шейфер та Н.Л. Валін у навчанні про Soundscape, звуковий (аудіальний) ландшафт місцевості. Специфіці різних видів звукосередовища присвячені роботи Л.Г. Бондарєва, А.М. Львовичкіна, К. Левіна; останній увів англитезу «фізичне (зовнішнє) – психічне (внутрішнє) середовище». Але питання про те, що саме в людині, в її психічному середовищі, змушує населяти навколишній світ звуками, і чому вони, незважаючи на своє антропогенне походження, сприймаються по-різному, і які особливості найбільш контрольованої частини звукосередовища – звуків розуму, ще чекають свого освітлення.

Результати дослідження. Взаємини середовища і людини повною мірою далеко ще не усвідомлені. Як середовище є джерелом ресурсів життя людини, так людина віддзеркалює назовні реалії свого внутрішнього світу; середовище – єдине «поле» для цього, що є щедрим можливостями. Так, воно сповнене об'єктів психічного походження, якими можна відчувати цю саму функціональну і водночас несубстанціональну реальність – суб'єктивну. Що особливо справедливо у проекції на особливо ефемерну та летючу ознаку матеріальності – світ звуків. «Автором» більшості звучань людського оточення є сама людина; природні звуки пішли на такий далекий

план, що набули статусу елітно-екологічних, «звуколіків» вищої марки. У розмаїтті ж звукових артефактів вловлюються типологічно однорідні страти, що очевидно кореспондують ізоморфному суб'єктному утворенню, яким, згідно з фрейдистською моделлю, є страти свідомості: несвідоме, підсвідоме, свідомість. І якщо звукогенерація в середу субсвідомих рівнів є область зниженого контролю або зовсім такого відсутності (не предмет даної роботи), то процес звукової активності власне свідомості в середовищі представляє особливий інтерес, тому що має бути породжений деякими мотивами, керуємо метою, спланований, визначений інструментально і термінально під час виконання. Тобто серед немає випадкових чи спонтанних компонентів, висхідних до звукової активності свідомості. І щоб визначити ці навколишні «звучання свідомості», треба відповісти на запитання: яка головна проблема, яка турбує людство, у зв'язку з його звуковим оточенням?

Не секрет, що аудіальна свідомість людства керована ідеєю інтервенції в простір, «просування» себе в середовище, а також екологічною проблемою звукового очищення цього середовища. Ці два взаємозалежні завдання (ідея «промоції»; завдання звукоочищення середовища) лежать в основі звукотрансляції свідомості себе в навколишній світ. Розберемо обставини кожного.

Ідея «промоції». Людський розум через звуки хоче комунікувати з оточенням, інформувати себе, проваджувати себе у середу, і може, бачити себе частиною середовища. Відповідні звуки, які він транслює, мають унікальне звукове джерело, що можна назвати звуковим апаратом свідомості – людський голос, насамперед у його лінгво-артикуляційних можливостях. Йому, як маркеру освоєності Землі свідомістю, місце у всіх її куточках. Тому сюди ж можна віднести всі транслятори голосу, які використовуються з тими самими функціями (інформативною та комунікативною). Як відомо, людський голос у природних параметрах є явище екологічно безпечне: його діапазон, динамічні (максимум розмовної динаміки - не більше 80 дБ.) і тривалісні можливості не перевищують природні звуки земної біоти [2]. А завдяки артикуляційним можливостям та тембру в середовищі присутні звуки-текстові системи та звуки-індивідууми, що інтенсифікуються до індивідуальностей. Вони є звуки природного середовища за показниками якості; але вони ж – штучні звуки за інтенцією до розповсюдженості, оскільки мають вихід на всі георівні не природним шляхом (гучність чи всеприсутність джерела), а техногенним – у «згорнутому» чи декодованому вигляді. Особливості їх об'єктивації у цьому, що це – передформа упредметнення думки, здійснення ідеї. Тобто будь-який задум, відрефлексований, проаналізований і розцінений як перспективний, спочатку вдягається у звуки мови. Він стає одним із середовищних звуків, органічно вбудовуючись у низку природних.

Завдання звукоочищення. Проблема звукового благополуччя людини, створення середовища вітальних, цілющих звуків є специфізація загального екологічного імперативу людства. Були спроби використати в цьому музику, які були тим неспішнішими, чим ближче зачіпали пласт класико-академічних

звучань. У народженні та написанні музики роль свідомості мала: як говорив В.А. Моцарт, не він пише музику, але музику пишуть їм. За такої невизначеності спроби виправити інвайроментальне звукове неблагополуччя музикою загрожують надто непередбачуваними наслідками, що й показала практика. Спроби створити світ штучних тембрів і впровадити цю «віртуальну звукову реальність» у середовище фізичне ще непередбачуваніші: ніхто не досліджував довгострокові ефекти проживання в такому середовищі, але вже зафіксовано як наслідки ефекти апертурності (дезадаптуючої втрати людиною почуття предметності) та еуфорії (аналогу стану наркотичного сп'яніння) [6, с. 23]. Єдиний вектор, що залишився, вказує на природні звучання в їх терапевтичному потенціалі, на створення їх аналогів, по можливості посиливши їх «корисні» функції. Сюди відносяться звуки пристроїв, за допомогою яких людина прогресивно перетворює своє оточення. Групою звукодевайсів, що заслуговує на згадку, є такі «продукти» екоакустичної думки, як звукові арт-об'єкти та звукові пам'ятки, які покликані покращити звукову обстановку сучасних мегаполісів. У їхньому ряду Paley Park у Нью-Йорку, Traffic Amphoras у Лондоні, Bluetooth Tree у м. Марль (Німеччина) [5].

Відповідно, звуки свідомості, об'єктивувавшись, стають цілком керованими звуками довкілля, і служать його мешканцям на користь.

Висновки. У звуковому середовищі сучасної людини присутній сегмент звучань психічного походження, що уречовлюють (звуками) суб'єктивну реальність. У їхній різноманітності вловлюються страти, ізоморфні стратам свідомості (відповідно до фрейдистської моделі). І якщо звуки субсвідомих рівнів не є областю (суворого) контролю, то звуки свідомості контролюються, доцільні, інструментально та термінально визначені в процесі об'єктивації. Подано дві мети створення та об'єктивації таких звуків – «промоція» людини вглиб просторів (у простір середовища) та створення звукових «чистих» (екологічних) полів, особливо в умовах мегаполісів. Рішенням першої задачі є різноманітні версифікації людського голосу в довкіллі, зокрема з допомогою трансляторів; відповіддю на друге завдання є будівництво «звукових пам'яток», які створюють в умовах міського шумового забруднення острівці «чистих» звучань, місць аудіальної релаксації та відпочинку людини.

Список використаних джерел:

1. Гріцик В., Канарський Ю. Екологія довкілля. Київ : Кондор, 2009. 292 с.
2. Дітяшова І. Вплив шумового забруднення урбосистеми на стан здоров'я людей. *Наукові конференції*. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/694> (дата звернення: 11.09.2024).
3. Львовичкіна А. М. Основи екологічної психології : навч. посіб. Київ : МАУП, 2004. 136 с.

4. Майорова К. Академічні дослідження звуку та аудіальний ренесанс в урбаністиці. *Місто-університет: життєвий простір та візуальне середовище* : Матеріали III Міжнар. наук. конф. 2019. С. 316–324.

5. Майорова К., Коровіна А. Звуковий ландшафт міста: яке акустичне середовище потрібне в мегаполісі і як врятувати городян від шуму. *НОЖ*. 2019. URL: <https://knife.media/city-sounds/> (дата звернення: 16.10.2024).

6. Токарев В. Акустична екологія. *Енциклопедія сучасної України*. Київ, 2001. Т. 1 : «А». С. 258.

7. Shaefer R. *The Soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World*. Rochester, 1994. 235 p.

ВЯТОХА І.Ю.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
Український гуманітарний інститут*

СТИНАВСЬКА Н.Г.

*студентка факультету психології
Український гуманітарний інститут*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ОБРАЗУ СВІТУ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність дослідження теми полягає в тому, що людина живе і діє, звершує свою вітальну і розумову активність у відповідності з образом світу, який в неї складається. Її поведінка і життєва стратегія є відображенням цього інтегрального продукту свідомості, що неповторно, згідно індивідуальності людини, переплавив реалії дійсності. Іншими словами, як людина усвідомлює і відчуває цей світ, так вона «вписується» в нього і існує в ньому, керуючись цією ментальною моделлю. Як метафорично висловився К.Г. Юнг, світ має не лише зовнішній прояв, але й внутрішню сутність, і завжди впливає на нас з найглибших і найбільш суб'єктивних рівнів душі. Ця внутрішня сутність, образ світу є результатом безлічі актів сприйняття, і на думку О.М. Леонтьєва, постає як узагальнююче поняття для опису всієї феноменології пізнавальної діяльності людини.

З огляду на цю складність, мотивуючу функціональність, змістовність та інтегральність, образ світу є не частим предметом дослідження в психології.

Тому **метою** роботи було прийнято теоретичний аналіз проблеми образу світу, визначення його психологічного змісту і характеристик.

Огляд джерел. В зарубіжній психології синонімічну ідею «картини світу» досліджував Роберт Редфільд, який розглядав це поняття як характерне певному народу бачення світобудови та уявлення людей про самих себе і свої дії у світі [1]. Кліффорд Гірц надав цьому терміну значення концепції про світ, суспільство та людину, притаманного певній культурі, визначивши його як «традиційну картину світу»[4].

У вітчизняній психології вчення «образ світу» пов'язано з О.М.Леонтьєвим, який розкривав його, як цілісну систему уявлення людини про світ, оточення та самого себе. Дослідження проблеми формування і розвитку образу світу представлені в роботах Є. Артем'євої, Г. Берулави, Є. Клімова, О. Леонтьєва, В. Петухова, В. Серкіна, С.Смірнова, М. Холодної. Розглядання образу світу з точки зору здійснення певних стратегій самореалізації особистості здійснювали Ф.Василюк, Л. Дорфман, В. Ключко, Т. Титаренко. Проблему створення образно-схематичних моделей для узагальнення знань підростаючої особистості в процесі розвитку її свідомості вивчали Г. Балл, С.Максименко, І. Бех, М. Боришевський, І. Булах, І. Кон, Г. Костюк, Ю. Приходько, В. Рибалко, В. Семиченко, В.Татенко, В. Ямницький. Проте, самій сутності образу світу, якостям і характеристикам, що відрізняють його від будь-якого парціального перцептивного утворення, а також типологічним характеристикам у різних верств населення, приділено вченими-психологами ще мало уваги.

Результати дослідження. Розглянувши поняття образу в психології, зазначимо, що образ – це цілісне, багатогранне відображення реального об'єкта, яке сформувалося за допомогою інформації, отриманої через сенсорні системи людини. Об'єднання перцептивних образів, що виникають у пізнавальних процесах людини, формують цілісний образ сприйняття світу. Таким чином, образ світу - це узагальнене цілісне сприйняття реального світу людиною, сприйняття себе у цьому світі, яке відображається у життєдіяльності та взаємозв'язках особистості з оточенням. Сприйняття людиною світу, в якому вона живе відбувається у п'ятивимірному значенні: просторовому, часовому та квазівимірюванні. Квазівимірювання, як вважав О.Леонтьєв, «це перехід через чуттєвість, за кордону чуттєвості, через сенсорні модальності до амодального світу! Предметний світ виступає у значенні, тобто картина світу наповнюється значеннями» [5, с.260]. Тобто особистість, споглядаючи на певний предмет, сприймає його не в окремих ознаках чи асоціаціях, а сприймає його як цілісний предмет.

Образ світу особистості є складним і багатограним, охоплюючи різні аспекти, які відображають те, як людина сприймає, розуміє та взаємодіє зі світом навколо себе.

Вивченням внутрішньої структури образу світу займалися О.Леонтьєв, С.Смірнов, В.Петухов, О.Артем'єва. Враховуючи роль суб'єктивного досвіду в формуванні образу світу як регулятору діяльності та уявленню про світ, була розроблена тришарова модель структури образу світу. В тришаровій моделі виділяють перцептивний, семантичний, ядерний шари, дослідження яких допомагає більш глибоко зрозуміти образ світу особистості. У перцептивному шарі відбувається перетворення образів в уявлення за допомогою передсмыслів. На семантичному шарі, який знаходиться між поверхневими та ядерними структурами, виокремлюються власне смисли, які розкривають ставлення суб'єкта до об'єкта перцептивного світу. Ядерний шар складається з особистісних смислів. Автори тришарової моделі

характеризують ядерний шар як цілемотиваційний комплекс, до складу якого входять мотивація, категорії відносин, узагальнені принципи, основи емоційної, перцептивної, сценарної, оперативної систем [2]. Тришарова модель структури образу світу представляє інтерес для досліджень, тому що розкриває перцептивний світ особистості, її ставлення до нього та розкриває більш глибокі характеристики образу світу.

Функції образу світу різноманітні, пов'язані з природою та призначенням життєдіяльності людини, її світоглядом. Образ світу впливає на формування ідентичності, визначення власних цінностей та переконань, впливає на рішення та дії особистості. В процесі взаємодії з оточуючими людьми, культурними нормами та цінностями відбувається формування образу світу, який впливає на розуміння ролі особистості у суспільстві.

Картина світу допомагає створювати смислові зв'язки між різними подіями, фактами, проводити їх оцінку, чим допомагає людині сприймати реальність та визначає реакцію на зміни в суспільстві.

На формування образу світу особистості впливає багато факторів, з якими стикається людина: культурно- історичні (мова, традиції, соціум, культура) та індивідуальні відмінності образу життя (професійні, вікові, особистісні). Важливу роль у формуванні відіграє соціальний фактор (сім'я, заклади освіти, культурне середовище) [3]. Від народження уявлення про світ у дитини формується від найближчого оточення, далі дитина пізнає світ та засвоює батьківський приклад поведінки, моральних цінностей, отримує досвід відносин з оточенням, розширює коло отриманих знань, отримує вміння робити вибір, самореалізуватися. Зміни образу світу у зрілої особистості базується на отриманих знаннях про світ, про себе і оточуюче середовище, на життєвому досвіді, на уявленнях, почуттях, переконаннях.

Висновки. Отже, образ світу особистості - це узагальнене цілісне сприйняття реального світу людиною, сприйняття себе у цьому світі, яке відображається у життєдіяльності та взаємозв'язках особистості з оточенням. Він має п'ять вимірів (три фізичні, часовий і культурний квазівимір), і тришарову структуру (перцептивний, (утворення уявлень), семантичний (виділення смислів) та ядерний (формування особистісних смислів) шари). Образ світу допомагає усвідомити світ в смислових взаємозв'язках його компонентів, і впливає на формування ідентичності людини, систему прийняття рішень і світосприйняття. Згідно зміни перцептивного поля, образ світу є динамічним утворенням, що допомагає встановити життєвий сценарій, перспективу та траєкторію розвитку індивідуальності особистості і її надбань.

Список використаних джерел:

1. Redfield, R. The Primitive World View. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 1952. vol. 96, no. 1, pp. 30–36.
2. Артемьева Е. Ю. Основы психологи субъективной семантики. Москва: Смысл, 1999. 350 с.

3. Гончаренко С. У. Формування у дорослих сучасної наукової картини світу: монографія. Київ: ІПООД НАПН Україна, 2013. 220 с.
4. Гримич М. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців. К., 2000. 379 с.
5. Леонтьев, А.Н. Избранные психологические произведения: в 2 т. Москва: Педагогика, 1983. Т.2. С. 251–260.

ДАНИЛІНА О.В.

*кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри міжнародної журналістики
Факультет журналістики*

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

КОЗУМЛЯК В.Г.

*магістр економіки, ігропрактик,
директор видавництва настільних ігор Lord of Boards*

ВПЛИВ НАСТІЛЬНИХ ІГОР НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДИТИНИ

Актуальність дослідження обумовлена погіршенням психологічного стану українців на 2024 рік, про що свідчать результати соціопитування, проведеного Центром Разумкова з 20 до 28 червня в усіх регіонах України (за винятком окупованих територій). За даними опитування, за останній рік з минулого літа психологічний стан 55,8% опитаних погіршився. У 33,6% він не змінився. І у 2,9% – поліпшився [1]. Зміни психоемоційного стану відбуваються й у дітей, це особлива вразлива категорія дітей й в мирний час, а з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році діти перебувають в епіцентрі особливої уваги.

Метою нашого дослідження є представлення результатів проекту, реалізованого протягом червня-серпня 2024 року ГО Батьківська спілка у партнерстві з ТОВ «ЛОРД ОФ БОРДЗ» завдяки уряду Японії, яким було запроваджено ініціативу щодо підтримки України та виділено фінансування ЮНЕСКО для здійснення реалізації ініціативи.

Огляд джерел. Для реалізації проекту було розроблено комплексну навчальну програму структурованої групової діяльності для мастер-тренерів та для педагогів (консультантів), спрямовану на здійснення дозвіллевої діяльності з дітьми для зміцнення психічного здоров'я та психосоціального благополуччя дітей під час літніх канікул, розраховану на загальну тривалість 30 годин. Комплексна програма була розроблена з урахуванням положень «Посібника з виявлення та звітування про випадки НЗПСР у сфері освіти», за яким важлива «підтримка благополуччя вчителів, у тому числі самодопомоги, допоможе їм краще викладати, бути більш обізнаними та покращити цілісні результати навчання учнів» [2]. У розробці й реалізації програми було також використано власний досвід впровадження ігор в освітній й виховний процес, оприлюднений у публікаціях [3–7].

Результати дослідження. Проєкт було реалізовано у декілька етапів протягом червня-серпня 2024 року [8]. На першому етапі було розроблено комплексну навчальну програму структурованої групової діяльності для майстрів-фасилітаторів та для педагогів (консультантів). Другим етапом стала підготовка матеріалів та інструментів, необхідних для реалізації навчальної програми.

Гра - це перший спосіб для дитини пізнавати світ. Гра вчить, пояснює, мотивує, виховує і підтримує. Саме тому гра була обрана як інструмент і основу проєкту. Важливим аспектом реалізації програми стали критерії відбору настільних ігор для реалізації поставленої мети - зміцнення психічного оздоровлення та психосоціального благополуччя дітей під час літніх канікул. При підборі ігор були враховані:

- вікові особливості дітей, тому ігри розподілили за категоріями молодший, середній і старший шкільний вік;
- кількість гравців, які можуть одночасно грати в настільну гру та можливість її масштабування/мінімізації;
- тематика настільної гри, що повинна відповідати меті та сприяти досягненню цілей проєкту;
- формування і сприяння покращенню й розвитку конкретних навичок та здібностей кожної дитини, що безпосередньо впливають на психічне здоров'я дітей, їх самовідчуття та здатність ефективно взаємодіяти з оточенням;
- можливість створення певної емоційної атмосфери, що забезпечує здійснення психосоціальної підтримки дітей під час літніх канікул у місцях їх найбільшої концентрації.

Також важливо зауважити, що всі настільні ігри, залучені як інструмент реалізації проєкту, - це українські локалізації, більшість накладів яких було надруковано в Україні (типографії м.Харків, м.Київ) під час і спеціально для проєкту, окрім того, спеціально включено унікальну гру українського автора про борщ.

Третім етапом реалізації проєкту стало впровадження програми. Спочатку навчання за програмою проходили мастер-тренери, згодом вони ділилися здобутими знаннями з соціальними педагогами, психологами, керівниками дитячих груп. До переваг такого двоступеневого навчання відносимо швидке й ефективне масштабування. Таким чином за три місяці літа (червень-серпень 2024 року) вдалося навчити використовувати настільні ігри в роботі з дітьми для покращення їхнього психосоціального стану 202 мастер-тренери й 4798 соціальних педагогів, психологів, керівників дитячих груп. При чому варто відзначити високий рівень мотивації учасників програми, адже вони проходили її за власним бажанням.

На четвертому етапі реалізації проєкту було проведено дослідження оцінки практики настільних ігор у дитячих таборах та позашкільних закладах. Мета проведення цього дослідження - з'ясувати, як окрім психо-соціального розвантаження дітей, формувати навички підтримки себе в стабільному

емоційному стані. У серпні 2024 року було проведено:

- Три фокус-групи з батьками дітей, які брали участь в літніх/денних таборах або позашкільних закладах, де проводилась практика настільних ігор.
- Вісім глибинних інтерв'ю з педагогами (фасилітатори, вожаті, тренери).
- Шість фокус-груп з дітьми (вікові групи: 7-10 років, 11-13 років, 14-17 років).

Усі педагоги під час спілкування підтвердили, що практика настільних ігор позитивно впливає на різні аспекти розвитку дитини, а особливо на комунікабельність та соціалізацію. З найбільш помітних реакцій дітей також відзначено: налагодження комунікації між дитиною та педагогом; діти більш активно проявляють себе у колективі, особливо, якщо дитина сором'язлива; добре підходять для дозвілля під час тривоги/ дощу/ спеки, коли діти мають бути у приміщенні; формат навчання для педагогів у вигляді запису лекцій є зручним, інформації достатньо.

Аналіз відповідей фасилітаторів та керівників дитячих груп показав, що загальний рівень задоволеності роботою в проєкті є високим, де 37,5% учасників вказали, що вони «дуже задоволені», а решта 62,5% — просто «задоволені». Відсутність негативних оцінок свідчить про те, що проєкт відповідає очікуванням учасників і створює сприятливі умови для їхньої роботи. Більшість респондентів (87,5%) вважають, що програма та настільні ігри мають позитивний вплив на дітей, при цьому 62,5% з них відзначили «помітний позитивний вплив». Нейтральний вплив відзначили лише 12,5% учасників, що може свідчити про необхідність адаптації програми для певних груп дітей або в специфічних умовах. Чимало учасників зазначили ефективність програми, як приклад наведемо такий коментар: *«Я думаю, що це загалом дуже корисний проєкт. Зараз часто повітряні тривоги. І ми водимо дітей в укриття. І, зрозуміло, що кожного разу їх треба чимось зайняти. Гра - це ідеально для усіх вікових груп. Це відволікає не тільки дітей, але і дорослих.»* (Оксана Р, мастер-тренер, м. Київ). Також мастер-тренери й педагоги відзначили, що діти можуть модифікувати правила гри, придумувати власні та грати за ними. Це також показує їхню глибоку залученість у процес гри, розуміння правил гри та активну фантазію.

Проєкт було реалізовано у Харків, Київ, Дніпро, Запоріжжя, Львів, Ужгород, Луцьк і т.д., а також в прифронтових селищах, де діти багато часу проводять в укриттях та підвалах.

Висновки. Проєкт довів, що використання настільних ігор здатні суттєво покращити психоемоційний стан дітей, допомогти їм у соціалізації та комунікації, а також сприяти розвитку навичок командної роботи та лідерства. Важливо, що настільні ігри дозволяють педагогам краще зрозуміти потреби дітей та налагодити з ними контакт. Проєкт довів, що ігрові методики є ефективним інструментом для підтримки дітей у складний період, а їх інтеграція в освітній процес сприяє не лише зняттю стресу, але й

формуванню важливих життєвих навичок. Успіх цієї ініціативи підкреслює необхідність її подальшого розвитку та розширення на інші регіони, що дозволить забезпечити психосоціальну підтримку ще більшій кількості дітей в Україні, особливо в умовах тривалого конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Андрейців І. Наскільки погіршився психологічний стан українців за рік і які основні причини – опитування. *LB.UA*. URL: https://lb.ua/health/2024/07/22/625411_naskilki_pogirshivsy_a_psihologichniy.htm (дата звернення: 11.09.2024).
2. Посібник з виявлення та звітування про випадки НЗПСП у сфері освіти. URL: https://docs.google.com/document/d/1h2eeROfl78J8Ny5_hTik-pZQIH00utCSIMSBFI65O9k/edit?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAAR0E8bK3L0ghIbOt4llmxK2Ctv2zC4hEq1FpUJYZTWg8k_h_R_SM1Prifcw_aem_ZmFrZWR1bW15MTZieXRlcw (дата звернення: 11.09.2024).
3. Даниліна О. В. Медіагра у навчанні. *Proceeding of the scientific and pedagogical intership*. February 5 – March 17, 2024. Wrocław, Republic of Poland. P. 8–12. (дата звернення: 11.09.2024).
4. Даниліна О.В. Гра у навчанні: з досвіду практичного застосування у вивченні мови. Частина 1. *Lord of Boards*. URL: <https://lordofboards.com.ua/ru/hra-u-navchanni-z-dosvidu-praktychnoho-zastosuvannia-u-vyvchenni-movy-chastyna-1/> (дата звернення: 11.09.2024).
5. Даниліна О.В. Допомога у розвитку дитини: як розвивати дитину в різних сферах? *Lord of Boards*. URL: <https://lordofboards.com.ua/ru/dopomoha-u-rozvytku-dytyny/> (дата звернення: 11.09.2024).
6. Козумляк В.Г. Як настільні ігри впливають на здоров'я дитини? *Lord of Boards*. URL: <https://lordofboards.com.ua/kak-nastolnye-igry-vliyaut-na-zdorove-rebenka/> (дата звернення: 11.09.2024).
7. Козумляк В.Г. Особливості настільних ігор для сім'ї. *Lord of Boards*. URL: <https://lordofboards.com.ua/osobennosti-nastolnykh-igr-dlya-semi/> (дата звернення: 11.09.2024).
8. Україна: 160 000 дітей отримали підтримку ментального здоров'я в літніх таборах від ЮНЕСКО. *UNESCO*. URL: <https://www.unesco.org/uk/articles/ukrayina-160-000-ditey-otrymaly-pidtrymku-mentalnoho-zdorovya-v-litnikh-taborakh-vid-yunesko> (дата звернення: 11.09.2024).

ДЕМУРА А. К.

здобувачка третього рівня вищої освіти (PhD)

зі спеціальності 053 Психологія,

Український Державний Університет імені Михайла Драгоманова

МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ГІПЕРАКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження. Музикотерапія є актуальним і дієвим засобом корекції гіперактивності у молодших підлітків. У сучасних умовах, коли вони все частіше стикаються з психоемоційними перевантаженнями, пов'язаними зі швидким темпом життя, високими навчальними та соціальними вимогами, ефективні методи корекції стають надзвичайно важливими. Гіперактивні діти, які мають труднощі з контролем поведінки, концентрацією уваги та регуляцією емоцій, потребують особливого підходу, що сприяє їхній соціальній адаптації і психологічному комфорту. При цьому відомо, що заняття підлітків музикою сприяють розвитку навичок концентрації та здатності до самовираження, що дає змогу каналізувати свою енергію у конструктивне русло. Музикотерапія ж впливає на різні аспекти особистості молодшого підлітка, знижуючи емоційне напруження, допомагаючи зосередитися й покращуючи самоконтроль, що є важливим для емоційної саморегуляції. Відтак музикотерапія виявляється актуальним і ефективним засобом корекції гіперактивності у молодших підлітків, допомагаючи їм краще адаптуватися до соціальних норм, регулювати свою поведінку та розвивати емоційну стійкість.

Мета статті – обґрунтування музикотерапії як засобу корекції гіперактивності молодших підлітків.

Огляд джерел. Проблема надання спеціальної допомоги підліткам із розладом гіперактивності та дефіцитом уваги стає дедалі більш актуальною, оскільки кількість таких дітей зростає в усьому світі. Найбільш поширеними термінами на позначення сукупності вказаних симптомів є «синдром дефіциту уваги з гіперактивністю» (СДУГ), «гіперкінетичний розлад із дефіцитом уваги» (ГРДУ), також використовують категорії «гіперактивність», «імпульсивність» та ін. У 2004 році Всесвітня асоціація дитячої та підліткової психології і суміжних професій визнала цей розлад першочерговою проблемою у сфері психічного здоров'я підлітків. За статистикою, поширеність СДУГ становить від 3 до 20%. Офіційно, за критеріями DSM-IV, цей показник складає 3-5%, тобто кожна тридцята дитина має відповідні прояви, а майже у кожному класі загальноосвітньої школи, ймовірно, є хоча б один учень з такими ознаками. За відсутності відповідної допомоги і у несприятливих умовах цей розлад може призвести до низки серйозних проблем, зокрема до гіперактивності, неухважності й імпульсивності, а також спричинити труднощі у взаєминах з соціальним довкіллям та проблеми в навчанні. З віком у дітей із СДУГ може відбуватися зменшення характерної симптоматики, пов'язаної із зайвою рухливістю, хоча проблеми з концентрацією уваги, регуляцією поведінки та здатністю до довільної уваги часто зберігаються. Важливо, що своєчасна корекційна робота, інформаційна та психологічна підтримка з боку сім'ї, педагогів і психологів можуть допомогти запобігти формуванню у молодших підлітків стійких патологічних проявів.

Аналіз наукової літератури (Т. Ілляшенко [3], Л. Кльоц [5], О. Романчук [8], Є. Суковський [9], І. Сухіна [10], О. Тохтамиш [11] та ін.) показує, що

гіперактивність у молодших підлітків проявляється через низку специфічних симптомів, які можуть мати значний вплив на їхнє повсякденне життя, взаємодії з іншими людьми та навчання. Одним із основних проявів є підвищена рухова активність – підлітки можуть мати постійну потребу рухатися, часто не можуть сидіти на місці навіть протягом коротких періодів часу, встають, постійно рухають ногами чи руками, а також активно втручаються в діяльність інших. Імпульсивність також є характерною рисою гіперактивності – підлітки часто приймають рішення без ретельного обмірковування, діють швидко, не думаючи про наслідки, можуть перебивати інших, не даючи завершити думку, або проявляти необдуману агресію. Крім того, вони часто мають труднощі з концентрацією уваги, легко відволікаються на зовнішні стимули або переключають увагу з одного завдання на інше без завершення попереднього. Серед симптомів гіперактивності виділяють і нетерплячість, коли підлітки не можуть зачекати і вимагають негайної реакції або дії. Гіперактивні підлітки також можуть мати проблеми з організацією діяльності, забувати виконувати важливі завдання або часто змінювати пріоритети, що ускладнює навчання. Труднощі з самоконтролем, які є важливим проявом гіперактивності, виявляються в різких перепадах настрою або неадекватних емоційних реакціях на стресові ситуації. Крім того, слід виділити властиві гіперактивним підліткам проблеми з соціальною адаптацією через агресивну поведінку, перебивання або відсутність терплячості до інших, що може призводити до конфліктів з однолітками, учителями або родиною. Перелічені прояви заважають гіперактивним підліткам не тільки в навчальному процесі, але й у встановленні та підтриманні стабільних соціальних взаємин.

Результати дослідження. В результаті здійснених наукових пошукувань вченими (О. Вознесенська [1], С. Горбова [2], М. Кисельова [4], О. Колпакчи [6], Г. Побережна [7] та ін.) виявлено, що важливим засобом корекції гіперактивності молодших підлітків може бути музикотерапія. Зокрема, стверджується, що термін «музикотерапія» походить з греко-латинської мови і в перекладі означає «зцілення за допомогою музики» [4]. Найпоширенішим визначенням музикотерапії є трактування її як одного з видів арттерапії, де музика застосовується з корекційною метою [1]. Музикотерапію також можна охарактеризувати як процес міжособистісного спілкування, де музикотерапевт використовує музику та всі аспекти її впливу – фізичний, емоційний, інтелектуальний, соціальний, естетичний та духовний – для поліпшення або збереження здоров'я клієнта [4]. Під час сеансу музикотерапії відбувається застосування різноманітних музичних практик, таких як спів, музична композиція, вільна імпровізація, слухання, рух під музику, обговорення музики, що сприяє досягненню терапевтичних цілей – активізації пізнавальних і емоційних процесів або, навпаки, їх гальмування, розвиток моторики, релаксації, набуття комунікативних навичок [6]. Музикотерапія передбачає вплив звуків, ритмів, мелодій та гармоній на психофізіологічний стан людини з метою поліпшення емоційного,

когнітивного та фізичного здоров'я [7]. Завдяки музиці та музичним практикам можна корегувати різні психологічні стани, розвивати комунікативні навички, покращувати увагу й пам'ять, а також сприяти загальному емоційному благополуччю особистості [2].

Вивчення наукової літератури дає нам можливість стверджувати, що у процесі корекції гіперактивності молодших підлітків можна використовувати усі основні форми музикотерапії. Зокрема, під час активної музикотерапії молодші підлітки активно беруть участь у музикуванні – співають, грають на музичних інструментах, виконують ритмічні рухи. Така активність сприяє вираженню емоцій, розвитку творчих здібностей, зміцненню комунікативних і соціальних навичок [7]. А у процесі пасивної музикотерапії учасникам пропонують слухати певні музичні твори, що сприяє релаксації, зниженню тривожності, регуляції емоційного стану та покращенню настрою [1]. Методи музикотерапії включають імпровізацію, спів, слухання і ритмічні рухи, які допомагають досягти терапевтичних цілей, таких як належна активізація психоемоційних та пізнавальних процесів, стимуляція моторики, розвиток саморегуляції й соціальних навичок [4]. Залежно від потреб, музикотерапія може застосовуватися як індивідуально, так і в групових заняттях. У процесі музикотерапії діти мають можливість навчитися краще розпізнавати й виражати власні емоції, що допомагає їм справлятися з імпульсивністю та покращує соціальні навички і здатність до емоційної саморегуляції [6].

Музикотерапія є ефективним інструментом для корекції гіперактивності у молодших підлітків, адже вона може позитивно впливати на їхній емоційний стан, поведінку та здатність до саморегуляції. Використання музики допомагає дітям сконцентруватися, знизити рівень тривожності та покращити емоційний контроль, що є важливими аспектами роботи з гіперактивними підлітками. Наведемо способи застосування музикотерапії для цієї мети:

1. Релаксаційна музикотерапія, яка передбачає слухання спокійної, розслаблюючої музики, особливо класичної або природних звуків, що сприяє зниженню рівня тривожності та психічного напруження, допомагає підліткам заспокоїтися, зменшити імпульсивність і зосередитися на своїх емоціях.

2. Ритмічні вправи, зокрема під час гри молодших підлітків на ударних інструментах, сприяють розвитку уваги, координації, а також здатності до самоконтролю. Ритмічна активність дозволяє дитині «виплеснути» надлишкову енергію в безпечний і творчий спосіб, знижуючи прояви гіперактивності.

3. Музична імпровізація, тобто вільна гра на музичних інструментах, яка допомагає підліткам висловлювати емоції та почуття через звук, а також розвиває здатність до самовираження. Імпровізація може бути особливо корисною для дітей, яким важко вербалізувати свої емоції та переживання.

4. Ритмічні танці та музично-рухові вправи допомагають розвивати контроль над тілом, координацію та дисципліну. Це також позитивно впливає на емоційний стан і сприяє розслабленню.

5. Спів та хоровий спів, зокрема виконання пісень або спів у групі, розвиває емоційну стійкість, комунікативні навички та здатність взаємодіяти з іншими. Вокальна активність сприяє концентрації та зняттю напруги, що особливо важливо для дітей з проявами гіперактивності.

6. Аналіз музичних творів, зокрема розмова про музичні твори, емоції, які вони викликають, та їхні можливі асоціації, допомагає розвивати у дітей емоційну грамотність, самоусвідомлення та здатність аналізувати власні відчуття. Це сприяє кращому розумінню власних емоцій і вчить керувати ними [1; 2; 4; 6; 7 та ін.].

Загалом використання музикотерапії для корекції гіперактивності у молодших підлітків дозволяє покращити їхню емоційну стабільність, розвивати комунікативні здібності, знижувати рівень агресії та напруги. Такий підхід надає підліткам можливість відчути радість від творчого самовираження і полегшує їхню адаптацію в соціумі. А прийоми музикотерапії для корекції гіперактивності у молодших підлітків базуються на залученні дітей до активної або пасивної взаємодії з музикою, що сприяє зниженню імпульсивності, покращенню концентрації та емоційного стану. Наведемо основні прийоми, які можуть бути ефективними в роботі з гіперактивними підлітками:

1. Ритмування, що передбачає відтворення ритмів за допомогою ударних інструментів, долонь чи навіть простих об'єктів. Ритмічні вправи допомагають підліткам сконцентруватися, розвивати почуття ритму та самоконтроль. Завдяки повторюваним рухам діти заспокоюються, а ритмування забезпечує вихід надлишкової енергії.

2. Імпровізація на інструментах, під час якої підлітки мають можливість експериментувати з різними інструментами, створюючи мелодії та звукові ефекти, що відображають їхні емоції. Імпровізація сприяє самовираженню, дозволяє вивільнити емоції, які складно вербалізувати, і вчить дітей знаходити нові способи емоційної експресії.

3. Слухання та обговорення музичних творів, коли підлітки слухають спеціально підібрану музику (зазвичай спокійні або структуровані композиції), а після цього діляться своїми відчуттями. Обговорення творів допомагає усвідомити власний емоційний стан, вчить аналізувати почуття і розвивати емпатію. Це також розвиває навички активного слухання і концентрації.

4. Релаксаційна музикотерапія, яка включає слухання розслаблюючої музики (наприклад, класичні композиції або звуки природи), що допомагає знизити психоемоційне напруження, зменшити рівень тривожності та досягти внутрішнього спокою. Релаксаційна музика сприяє глибокому диханню і розслабленню, допомагаючи впоратися з підвищеною збудливістю.

5. Вокалотерапія (спів), коли підлітки можуть співати улюблені пісні або повторювати прості вокальні вправи. Спів допомагає регулювати дихання, розвиває емоційний контроль та увагу. Вокальні вправи, зокрема у груповому форматі, сприяють зняттю психоемоційного напруження і зміцнюють навички соціальної взаємодії.

6. Рухи під музику, зокрема поєднання музики з ритмічними рухами, танцювальними кроками чи розминкою, дає дітям можливість «переключити» надлишкову енергію в творчий процес. Рух під музику покращує координацію, увагу, сприяє фізичній розрядці, що особливо важливо для гіперактивних дітей.

7. Музично-візуальна імпровізація, під час якої підліткам пропонують зобразити музику через малювання або ліплення під час прослуховування певної композиції. Вказане дозволяє візуально передати емоції, викликані музикою, й поглибити розуміння власного емоційного стану [1; 2; 4; 6; 7 та ін.].

Зазначимо, що перелічені прийоми сприяють психоемоційному розвитку, допомагають знизити рівень тривожності і напруги, навчають молодших підлітків регулювати свої емоції та розвивають навички соціальної взаємодії. Музикотерапія в роботі з гіперактивними підлітками створює комфортні умови для корекційного процесу, полегшує адаптацію до соціуму та підтримує психологічний добробут. Відтак можна констатувати, що музикотерапія є ефективним методом корекції гіперактивності у молодших підлітків, оскільки поєднує емоційний, когнітивний і фізичний вплив. Використання музики дозволяє знизити у них рівень тривожності, поліпшити концентрацію уваги, розвинути навички самоконтролю і саморегуляції, а також допомагає підліткам краще адаптуватися в соціумі.

Висновки. Отже, музикотерапія виступає ефективним засобом корекції гіперактивності у молодших підлітків. Використання музикотерапії допомагає сконцентруватися, знизити рівень тривожності та покращити емоційний контроль, що є важливими аспектами роботи з гіперактивними підлітками. У процесі корекції гіперактивності молодших підлітків доцільним є використання різноманітних методів роботи, зокрема релаксаційної музикотерапії, ритмічних вправ, музичної імпровізації, ритмічних танців, музично-рухових вправ, співу, хорового співу, аналізу музичних творів та ін. Серед основних прийомів, які можуть бути ефективними в роботі з гіперактивними підлітками, виділимо ритмування, інструментальну імпровізацію, слухання та обговорення музичних творів, релаксаційну музикотерапію, вокалотерапію (спів), рухи під музику, музично-візуальну імпровізацію та ін., що дозволяють візуально передати емоції, викликані музикою, та поглибити розуміння власного емоційного стану. Музикотерапія в роботі з гіперактивними підлітками створює комфортні умови для корекційного процесу, полегшує адаптацію до соціуму та підтримує психологічний добробут. Відтак можна констатувати, що музикотерапія є ефективним методом корекції гіперактивності у молодших підлітків, оскільки поєднує емоційний, когнітивний і фізичний вплив. Використання музики дозволяє знизити у них рівень тривожності, поліпшити концентрацію уваги, розвинути навички самоконтролю і саморегуляції. Застосування вказаних методів, форм і прийомів музикотерапії у роботі з гіперактивними підлітками дає змогу спрямовувати їх енергію у творчий процес, поліпшуючи навички соціальної взаємодії та знижуючи рівень тривожності й імпульсивності.

Список використаних джерел:

1. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога: використання арт-технологій в освіті. Київ : Шкільний світ, 2017. 120 с.
2. Горбова С. А. Музикотерапія : досвід чи інновація? *Логопед.* 2012. №12. С. 10-13.
3. Ілляшенко Т. Гіперактивна дитина : психологічний супровід у навчальному закладі. Київ : Шкільний світ, 2017. 88 с.
4. Кисельова М. В. Арт-терапія в практичній психології і соціальній роботі. *Практична психологія і соціальна робота.* 2017. №3. С. 12-17.
5. Кльоц Л. Гіперактивність як медико-психологічна проблема. *Формування професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільної і початкової школи : збірник науково-методичних праць.* 2014. С. 261-266.
6. Колпакчи О. Арт-терапія : курс лекцій. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 288 с.
7. Побережна Г. Потенціал музикотерапії. *Мистецтво та освіта.* 2008. № 2. С. 9-12.
8. Романчук О. Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги : практичне керівництво. Львів : Крео, 2008. 323 с.
9. Суковський Є. Г. Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги у дітей : poradnik для батьків. Львів : Колесо, 2008. 144 с.
10. Сухіна І. В. Гіперактивна дитина. Харків : Ранок, 2018. 40 с.
11. Тохтамиш О.М. Дитяча гіперактивність : виникнення, розвиток, методи психосоціальної допомоги. *Актуальні проблеми психології.* 2005. Т.1, ч. 14. С. 154-156.

ДОЛИНСЬКА Л.В.

*кандидат психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної психології*

КОРОТКА І.Ю.

*студентка 2-го курсу магістратури,
освітньої програми «Психологія»
УДУ імені Михайла Драгоманова*

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА СКЛАДОВА В СТРУКТУРІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. Важливим аспектом у готовності психолога до здійснення професійної діяльності є чітке окреслення та усвідомлення суспільних, особистісних та професійних морально-етичних цінностей. Суперечності сучасного світу роблять цю проблему особливо актуальною та потребують теоретичних та емпіричних досліджень морально-етичної складової українських психологів в умовах війни.

Метою нашого дослідження є теоретичне окреслення морально-етичних цінностей, які є основними елементами в структурі готовності психолога до професійної діяльності.

Огляд джерел. Проблема готовності психолога до професійної діяльності та її структури досліджена достатньо глибоко, зокрема у роботах Н. Мишко, О. Іващенко, О. Сафіна, О. Шолоха, Л. Мороз, О. Гульбса, Н. Антонової, Т. Гуркової, А. Руденка, І. Вахоцької та інших. Спільними елементами готовності психолога до професійної діяльності є професійні знання, уміння, навички, необхідні властивості, якості та установки особистості [2, с. 150].

Ми будемо дотримуватися структури психологічної готовності за О. Сафіним, оскільки вважаємо центральним та інтегрувальним для всіх інших компонентів психологічної готовності психолога до професійної діяльності саме мотиваційно-ціннісний компонент. О. Сафін вважає, що структура психологічної готовності до професійної діяльності складається з мотиваційно-ціннісного, емоційного та когнітивного компонентів, а центральне місце посідає й об'єднує всю структуру в єдине ціле саме мотиваційно-ціннісний компонент [3, с. 70].

Водночас в мотиваційно-ціннісному компоненті важливою є морально-етична складова, окремих спеціальних досліджень якої нами не виявлено, що на сучасному етапі є надзвичайно актуальним. Тому, завданням нашого дослідження є виокремлення загальнолюдських, особистісних та професійних морально-етичних цінностей в структурі готовності майбутнього психолога, оскільки вони є необхідними на кожному етапі роботи психолога

Отже, вивчення складових готовності психолога до професійної діяльності є популярною та досліджуваною темою сучасної психології. В той же час, тема розвитку морально-етичних цінностей як складової готовності майбутніх психологів до професійної діяльності потребує подальшого дослідження.

Результати дослідження цієї проблеми. Вчені-психологи акцентують увагу на різних морально-етичних цінностях психолога, необхідних для професійної діяльності:

1) доброзичливість, повага, відповідальність, співчуття (О. Іващенко) [1, с. 27];

2) загальнолюдські морально-етичні цінності (прагнення працювати на благо клієнта, доброзичливості, поваги до особистості, її прав і свобод) та специфічні для професії психолога (принцип конфіденційності та збереження таємниці клієнта; уникання фізичного контакту з клієнтами окрім контакту, передбаченого експериментами чи психологічними техніками; уникання ділових та інших стосунків із клієнтами, окрім клієнт-терапевтичних) (Т. Яблонська, Н. Булатевич) [4, с. 238];

3) повага прав та гідності клієнта, компетентність, відповідальність, чесність та сумлінність (Європейська Федерація Професійних Психологічних Асоціацій) [6];

4) повага до прав і гідності людей, компетентність, професіоналізм і наукову відповідальність, цілісність (повагу до інших, справедливість, чесність), соціальна відповідальність, турбота про благополуччя людей (Американська психологічна асоціація) [5].

Висновки. Однією з основних умов розвитку готовності майбутнього психолога до професійної діяльності є розвиток морально-етичних цінностей, без яких спеціаліст не зможе ефективно виконувати свою професійну та соціальну функції. До таких цінностей належать як загальнолюдські, так і специфічні для професії психолога цінності: компетентність, доброзичливість, соціальна відповідальність та турбота про благополуччя людей, повага прав та гідності клієнта, наукова відповідальність, конфіденційність та збереження таємниці клієнта, уникнення фізичного контакту та будь-яких інших стосунків із клієнтами, окрім клієнт-терапевтичних. Наступним етапом нашого дослідження передбачено емпіричне дослідження розвитку визначених нами складових. В подальшому дана проблема потребує розвитку окремих складових морально-етичного компоненту готовності психолога до професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Іващенко О.А. Моральні цінності психолога. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки.* 2016. Вип. 1., Т.1. С. 26–29.
2. Мишко Н.М. Дослідження психологічної готовності до професійної діяльності майбутніх психологів, які здобувають другу вищу освіту. *Наука і освіта.* 2016. №2-3. С. 149–155.
3. Сафін О.Д. Умови розвитку психологічної готовності студентів-психологів до професійної діяльності. *Наука і освіта.* 2022. №3. С. 70–75.
4. Яблонська Т.М., Булатевич Н.М. Етичні виміри діяльності психолога в практиці психологічного консультування. *Psychological Journal.* 2018. №5(15). С. 237–247.
5. Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct (Including 2010 and 2016 Amendments). URL: <http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx> (accessed on 5.11.2024).
6. Meta-Code of Ethics. URL: <http://ethics.efpa.eu/metaand-model-code/meta-code/> (accessed on 5.11.2024).

КАШПУР Ю. М.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та
консультативної психології
УДУ імені Михайла Драгоманова*

ГУРКОВА М. Д.

Здобувач бакалаврського рівня

освітньо-професійної програми
«Психологія врегулювання конфліктів»
факультету психології
УДУ імені Михайла Драгоманова

«ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ У КРИЗОВОМУ ПСИХОЛОГІЧНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ»

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності. Кризове консультування є важливим інструментом психологічної допомоги, який спрямований на підтримку клієнтів у критичні моменти життя, коли рішення стають складнішими, а ризик імпульсивних дій зростає. Зіткнувшись із такими обставинами, особи часто втрачають впевненість у власних силах і потребують допомоги фахівця для збереження автономності й прийняття свідомого вибору. Актуальність теми визначається зростаючою потребою у кризовому консультуванні через нестабільні соціальні та економічні умови, а також збільшенням випадків емоційного вигорання, тривоги та депресії серед населення [1, с. 12–13].

Метою нашого дослідження є визначення та презентація ефективних методів кризового консультування, які сприяють розвитку самостійності та автономії клієнта, а також аналіз етичних аспектів, пов'язаних із процесом прийняття рішень у кризових умовах.

Аналіз наукових досліджень, на які спирається автор. Роботи В. Франкла акцентують увагу на пошуку сенсу як основі людського існування, а його підхід до кризового консультування зосереджує увагу на самопізнанні та виборі сенсів у ситуаціях, які людина не може змінити [2, с. 54–55]. Методики Карла Роджерса, навпаки, орієнтовані на клієнт-центрований підхід, де роль психолога полягає в емпатичному слуханні та створенні атмосфери довіри, що дозволяє клієнту більш ефективно приймати рішення [3, с. 78]. І. Петрова зазначає, що криза часто змушує клієнта переглядати свої цінності та пріоритети, що може посилювати відчуття тривожності або фрустрації, але одночасно відкриває можливість для особистісного зростання [4, с. 45–46].

Однією з головних проблем у кризовому консультуванні є питання балансування між підтримкою клієнта і повагою до його автономії. Як уникнути надмірного впливу, коли клієнт звертається за порадою, але має зберегти здатність до самостійного вибору? Проблеми міжособистісної залежності й ризик перекидання відповідальності на психолога ускладнюють процес консультування. Необхідність забезпечення здорової дистанції і підтримки самостійності клієнта вимагає глибокого розуміння етичних стандартів і тонкого підходу до вирішення складних випадків [5, с. 93].

Виклад основного матеріалу. Кризові ситуації мають особливу природу: вони активують емоційні й когнітивні стани, які ускладнюють здатність особи приймати виважені рішення. Але з іншого боку, це доволі важка ситуація в житті особистості, яка дає можливість у короткі терміни

проявити здатність до швидкого реагування та прийняття життєвих рішень за наявності додаткового навантаження. За словами М.Літвака, криза стимулює людину активувати приховані ресурси, проте в умовах емоційної нестабільності часто ухвалюються нераціональні рішення, зокрема через страх, почуття провини чи сором [6, с. 35].

Результатом переосмислень в кризових ситуаціях є зміни в структурі особистісних уявлень про себе, про найближче оточення та світ. Новоутворення можуть носити як продуктивний, так і непродуктивний характер. Відтак, особистість, яка перебуває в кризі, не може залишатися колишньою; іншими словами, їй не вдається осмислити свій актуальний психотравмуючий досвід, оперуючись лише на засвоєні раніше, шаблонні категорії або використовувати прості звичні моделі пристосування.

Основна стратегія роботи кризового психолога полягає у спільному з клієнтом переформулюванні актуальної проблеми в особистісне завдання, перетворюючи критичність сприйняття ситуації на цілком керовану проблему через власний вибір та відчуття спроможності впливати на використання власних ресурсів. Загальна схема діяльності психолога в процесі кризового консультування у загальному вигляді виглядає наступним чином: виявлення проблеми - діагноз - аналіз фактів - план втручання - втручання у вигляді консультування - оцінка результатів спільної діяльності консультанта і клієнта. Однією з важливих стратегій роботи є надання клієнту підтримки у розпізнаванні емоцій та допомога у розвитку навичок саморегуляції.

Техніки та методи прийняття рішень у кризовому консультуванні. Кризове консультування включає ряд технік, що спрямовані на розширення перспектив клієнта і відновлення його здатності самостійно приймати рішення. Ось деякі з них:

- **Метод когнітивного переструктурування:** використовується для розпізнавання і заміни дисфункціональних думок та переконань клієнта, які блокують його здатність до самостійного вибору. Д. Адамс відзначає, що така техніка сприяє відновленню когнітивної гнучкості та дає клієнту можливість побачити альтернативні шляхи вирішення проблеми [7, с. 22].

- **Екзистенційний підхід:** В. Франкл розробив техніки, що допомагають клієнту знайти сенс у кризовій ситуації. Його логотерапія орієнтована на виявлення внутрішніх цінностей і допомагає клієнту приймати рішення з позиції сенсу і особистих пріоритетів [2, с. 15–17].

- **Транзактний аналіз:** допомагає клієнтам аналізувати свою поведінку та взаємодію з оточенням з точки зору трьох его-станів («Батько», «Дорослий», «Дитина»). Цей метод сприяє усвідомленню ролі, яку клієнт грає у своїй кризовій ситуації, і дає можливість здійснювати вибір з позиції «дорослого», тобто розсудливого та відповідального підходу [1, с. 120].

Етичні аспекти у процесі кризового консультування. У кризовому консультуванні етичні стандарти відіграють вирішальну роль. Психолог повинен підтримувати автономію клієнта, не нав'язуючи власних рішень або переконань. Етичні проблеми можуть виникати, коли психолог намагається

надмірно вплинути на клієнта, створюючи залежність. Однією з важливих технік є спільне формування цілей консультування: на початку сесії психолог і клієнт обговорюють та узгоджують цілі і очікування, що дозволяє створити основу для партнерських взаємин [3, с. 40].

Кейс-аналіз у кризовому консультуванні. Аналіз конкретних випадків у кризовому консультуванні може допомогти зрозуміти, як клієнт реагує на кризу, а також визначити методи, що підходять для вирішення подібних ситуацій. Наприклад, у випадку раптової втрати роботи клієнт може переживати шок і невпевненість у власній компетентності. Використання когнітивного перебудови дозволяє поступово зменшити відчуття безпорадності, допомагаючи клієнту розвинути навички планування та пошуку нових можливостей. Такий підхід є ефективним у випадках, де кризу викликано зовнішніми обставинами, оскільки дає можливість розвивати навички адаптації [4, с. 145–147].

Висновки. Кризове консультування потребує делікатного підходу, який поважає автономію клієнта, але водночас забезпечує підтримку у кризових обставинах. Використання когнітивних, екзистенційних, транзактних технік і технік саморегуляції сприяє розвитку самостійності клієнта у прийнятті рішень. Психолог повинен дотримуватися етичних стандартів і пам'ятати про можливі наслідки втручання у процес вибору клієнта. Розробка та вдосконалення етичних стандартів кризового консультування потребує подальших досліджень, особливо в умовах культурних та соціальних змін, що впливають на сприйняття кризи і вибору.

Список використаних джерел:

1. Берн Е. Ігри, в які грають люди. Київ: Наукова думка. 2018. 290 с.
2. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Київ: Дух і літера. 2015. 203 с.
3. Роджерс К. На шляху до себе. Одеса: Видавництво "Сфера", 2016. 278 с.
4. Петрова І. Кризова психологія. Харків: Видавничий центр "Академія", 2019. 364 с.
5. Літвак М. Психологія вибору в кризових ситуаціях. Дніпро: Видавничий дім "Книголюб". 2019. 245 с.
6. Карнегі Д. Як перестати турбуватись і почати жити. Львів: Свічадо. 2017. 320 с.
7. Адамс Д. Розвиток навичок кризового консультування. Київ: Психологічний інститут. 2020. 182 с.

КОРЧУК О. С.

*старший викладач кафедри педагогіки та психології
Український гуманітарний інститут*

ПРОБЛЕМА ДУХОВНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Актуальність дослідження. До низки стратегічних завдань Державної національної програми «Освіта» входить формування високодуховної, гармонійно розвинутої особистості, від якої буде залежати добробут, процвітання і майбутнє держави.

В умовах війни суспільство потребує не просто спеціалістів які володіють знаннями і практичними навичками, а високодуховних спеціалістів. Історія свідчить, що подолання кризових і деструктивних процесів у суспільстві найбільш ефективно відбувається з опорою на духовність.

Особливо актуальною є проблема формування духовності у майбутніх психологів. Професія накладає відбиток на особистість, та виявляє сутність людини, її роль як особистості. Духовність особливо важлива для типу професій «Людина – Людина», тому що їхнім покликанням є одвічні цінності. Це професії, в яких складники духовності особистості, що є в основі, і професійно важливі якості переплітаються.

Метою дослідження. Дослідити проблему духовності та її формування у професійній підготовці майбутніх психологів.

Сучасні умови ставлять перед вищими навчальними закладами нові виклики у напрямку виховання особистості, створення навчального середовища, у якому майбутні психологи могли б засвоювати загальнолюдські та духовні цінності, обрання життєвих пріоритетів, формування високоморальних якостей – любов, повагу, співпереживання.

Огляд джерел. У науковій літературі досить активно досліджуються і втілюються в освітянську практику питання формування духовності та моралі як складової виховного процесу.

Психологічні проблеми духовності розкриваються в роботах українських психологів І.Беха, Г. Костюка, В. Баранівського, М.Боришевського.

Поняття «духовність» використовується в понятійному апараті багатьох наук: богослов'я, філософія, педагогіка, етика, соціологія, психологія та ін.

Існують розбіжності у тлумаченні (інтерпретації) поняття «духовність» у поглядах науковців різних галузей. Одні відносять духовність до релігійності, інші – до усвідомлення сенсів, задля яких варто жити. Визначення духовності також пов'язують з морально-етичними цінностями людини, а в науковій психології вона інтерпретується як ціннісно-смилова сфера [1].

З філософської точки зору, духовність – це сфера буття людського духу, “категорія людського буття, що виражає його здатність до творення культури і самотворення” [2]. Духовність трактується як форма активності людини спрямована на фізичний, емоційний, ментальний і соціальний розвиток.

“Традиційна сучасна психологія, що ґрунтується здебільшого на матеріалістичних світоглядних позиціях, не має, як це не парадоксально звучить, жодного прямого відношення до душевного життя як такого. В той же

час, суб'єктивна цінність духовних явищ вища, ніж цінність явищ, які традиційно вивчає психологія»[3].

І.Д. Бех дає таке визначення духовності: «Духовність – фундаментальне надбання людини, в якому акумульовано всю людську культуру (наука, мистецтво, релігія, мораль, право тощо), де створюються цінності, які привласнює у своєму розвитку особистість»[4].

У богослов'ї поняття духовність пов'язують з релігійною спрямованістю людини.

М. Боришевський створив концептуальну модель зрілої особистості, в якій духовна сфера включає систему ціннісних орієнтацій, що формуються в навчально-виховному процесі. Суттєвою ознакою духовності є її універсальний характер, що виявляється у її зв'язках з будь-якими проявами активності людини. Все, що робить людина, як поводить, чим, якими цінностями, потребами мотивується її активність, можна оцінити з позиції духовності [1].

Якщо ми розглядаємо духовність як властивість психіки людини жити відповідно до вищих принципів добра, милосердя, терпимості, любові, то духовність – це суто людське спрямування, рефлексія з метою формування свого внутрішнього світу. З духовністю ми пов'язуємо потребу людини пізнати світ, себе в ньому, смисл і покликання в житті. Але найважливіша роль у становленні та розвитку духовності належить вірі людини у вищу силу Бога.

В. Франкл, окрім тілесного і психічного рівнів виділяє духовний рівень – “ноосферу. Любов в усіх її проявах, від любові до ближнього до любові до Бога, що є найповнішим виявленням людського духу [5].

Виявом духовності за Франклом, є моральність і здатність до вибору між добром і злом, а внутрішнім механізмом цього вибору є совість. Вступаючи в діалог з совістю, людина спілкується з Богом, і в такому розумінні духовність спонукує її до пошуку сенсу, як в буденних ситуаціях, так і сенсу буття у вірі.

Яке ж місце релігії і віри в Бога у виховному процесі?

К.Д.Ушинський писав: «Якщо ми не ставимо релігію осередком гуманної освіти, то тільки тому, що вона повинна стояти на чолі освіти, і тому, що взагалі не ставимо релігійне виховання в число наук. Наука вивчає тільки збагненне, релігія спрямовує дух людини до вічного, і вічно незбагненого. Свідома думка є підстава науки, уроджена кожній людині віра – підстава релігії» [6].

Результати дослідження. За роки незалежності України були створена низка ВНЗ, які у своїй меті закладали не лише надання якісних освітніх послуг, але й всебічний розвиток здобувачів освіти, включаючи ціннісно-орієнтовані компоненти. Наприклад, Український гуманітарний інститут, створений в 1999 році в м. Буча, звертає особливу увагу в окресленій місії закладу на «формуванні цілісної особистості на основі християнських цінностей і відповідальності перед Богом і суспільством» [7]. Одним із блоків в навчальних планах спеціальності 053 «Психологія» є 18 кредитів вибіркових дисциплін ціннісно-орієнтованого компоненту. Кураторські години, які є

важливим чинником проведення виховної роботи в академічних групах. Різні форми позанавчальної діяльності студентів: соціальні проекти, гуртки, музичні колективи.

Висновки. Таким чином, у сучасній науці є різні погляди на визначення сутності духовності. Ряд дослідників сприймають науку та віру з позиції антогонізму. Дуже часто духовність пов'язується лише з окремими сферами життя людини – релігією, вірою, моральними якостями. Духовність не є сталим утворенням, це динамічна система, наслідок наполегливої праці над собою, одна з найсуттєвіших характеристик особистості. Готуючи майбутніх спеціалістів до виконання професійної діяльності, ми можемо закласти міцний фундамент духовних цінностей, якостей, принципів, які стануть основою їхньої професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Боришевський М. Й. Духовність в особистих вимірах. *Збірка наукових праць Інституту психології ім.Г.С. Костюка*. 2008. С. 61–69.
2. Возняк С. М. Філософія як теоретична основа загальнолюдського та національного в структурі духовності особистості. *Єдність національного та загальнолюдського у формуванні морально-духовних цінностей*. 2002. С. 5–9.
3. Савчин М. В. Духовний потенціал людини. Івано-Франківськ : Вид-во «Плай» Прикарпат. ун-ту, 2001.
4. Бех І. Д. Педагогіка успіху: виховні втрати та їх подолання. *Вісник АПН України*. 2004. № 4.
5. Франкл В. Людина в пошуках граничного сенсу. Харків: Навч. посіб. для студентів ВНЗ: У 3-х т. КСД, 2016. 160 с
6. Ушинський К. Д. Проблеми педагогіки. М : Вид-во УРАО, 2002. 592 с.
7. Місія, бачення, цінності - Український гуманітарний інститут. *Український гуманітарний інститут*. URL: <https://ugi.edu.ua/institute/mission/> (дата звернення: 08.10.2024).

ЛУК'ЯНЧУК Н. В.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
Українського гуманітарного інституту*

ТВОРЧИСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГА

Актуальність дослідження. Творчість є одним із ключових факторів особистісного зростання, отже відіграє важливу роль і у професійному становленні психолога.

Сучасний світ потребує креативних рішень у психології для вирішення нових та комплексних проблем клієнтів. Нинішні виклики психотерапії та

консультування вимагають гнучкості, здатності до інновацій та пошуку нестандартних рішень. Творче мислення допомагає у розробці не тільки унікальних підходів до клієнтів, а й у розвитку професійної рефлексії, яка потрібна для підвищення кваліфікації самого спеціаліста. Креативний підхід може позитивно вплинути на практику та розвиток професіоналізму молодих психологів.

Метою нашого дослідження є прагнення довести значення творчості в професійному зростанні психолога, а також знайти нові підходи для розвитку креативності в навчанні.

Огляд джерел. В Україні видатну роль у вивченні творчості відіграє академік Валентин Моляко [1], який досліджував творчий потенціал і його вплив на професійне становлення. Він аналізував творчість як багатофакторний феномен, який потребує розвитку протягом усього життя. В. О. Моляко акцентував на важливості розвитку творчого мислення для ефективної практики психологів, зазначаючи, що цей аспект значно впливає на якість професійної діяльності, допомагає виявляти нові підходи та шляхи вирішення проблем клієнтів [1].

У світовій науковій спільноті значний внесок у дослідження творчості в психології зробили такі вчені як Дж. Гілфорд (J.P. Guilford) [2], який визначав творчість як один з основних аспектів інтелекту і пропонував, що психологи мають розвивати здатність до дивергентного мислення [2]. Дж. Гілфорд та його роботи з вивчення дивергентного мислення також важливі для розуміння когнітивних процесів, що лежать в основі творчості. Його дослідження спрямовані на розрізнення конвергентного та дивергентного мислення – перший тип мислення пов'язаний з пошуком однієї правильної відповіді, тоді як другий дозволяє генерувати безліч варіантів вирішення проблеми [2]. Крім того, Ховард Гарднер (Howard Gardner) своїм підходом багатьох інтелектів відкрив нове розуміння креативності як частини більш широкої концепції інтелектуальної активності, що містить художні, міжособистісні та інтраособистісні навички. Це розширення поняття інтелекту та креативності особливо важливе для роботи психологів, які застосовують багаторівневі підходи до розуміння клієнтів [3].

М. Рунко (M.A. Runco), який досліджував зв'язок між креативністю та інноваційним мисленням, особливо в контексті професій, що потребують індивідуального підходу, як наприклад, психологія [4].

Т. Амато (T.A. Amabile) акцентує на важливості підтримки креативності в професійних середовищах і вважає, що цей аспект стимулює розвиток внутрішньої мотивації, а також сприяє зростанню професійної компетентності [5].

Р. Штернберг (R.J. Sternberg) розглядає творчість як частину «успішного інтелекту», тобто здатність вирішувати реальні проблеми в непередбачуваних умовах, що є особливо важливим для психологів, які стикаються з унікальними ситуаціями кожного клієнта [6].

Результати дослідження. Одним із найважливіших аспектів вивчення творчості є його зв'язок з когнітивною гнучкістю та дивергентним мисленням, що підтверджують дослідження таких вчених, як Міхай Чіксентміхайї (Mihaly Csikszentmihalyi) та Тереза Амабайл (Teresa M. Amabile).

Дослідження Чіксентміхайї про стан потоку («flow»), у якому людина повністю занурюється у творчий процес, показують, що творчий стан сприяє глибокій концентрації та ефективності. Чіксентміхайї наголошує, що розвиток творчості у професійному середовищі сприяє не тільки особистому задоволенню, а й підвищенню рівня майстерності фахівця. Він писав: «Творчість – це процес, у якому поєднуємо елементи знання в такий спосіб, що дозволяє створювати щось нове» [7].

Крім того, Тереза Амабайл зробила значний внесок у розуміння ролі мотивації у творчому процесі. Її модель Componential Theory of Creativity виділяє чотири компоненти творчості: експертність, креативні навички, внутрішню мотивацію та навколишнє середовище. Амабайл зазначає: «Внутрішня мотивація важливіша для творчості, ніж зовнішні стимули, такі як нагороди» [8].

Сьогодні дослідження багатьох практикуючих психологів акцентують увагу на творчих методах у роботі. Саме таких як використання метафор, творчих технік у терапії та консультативних сесіях. Зокрема, такі техніки як арт-терапія або нарративні практики стимулюють розширення мислення клієнтів та дозволяють психологам використовувати нестандартні підходи для досягнення терапевтичних цілей.

Творчі методи вже стали частиною психотерапевтичної практики. Арт-терапія, драма-терапія, пісочна терапія – це лише деякі з напрямків, які ґрунтуються на творчому самовираженні клієнта та психолога. Такі підходи дозволяють не лише показати внутрішній світ людини, а й знайти нові способи його трансформації.

Робота з метафорами, символами та образами особливо ефективна в тих випадках, коли клієнту складно вербалізувати свої почуття та переживання. Наприклад, арт-терапія допомагає дітям та підліткам розкривати свої емоції через малюнки чи скульптури, а пісочна терапія дає можливість працювати з глибинними пластами свідомості. Взаємодія через творчість знижує психологічний захист клієнта, дозволяючи швидше досягти терапевтичного ефекту.

Психологічна наука перебуває у постійному розвитку, і творчий підхід грає ключову роль формуванні нових теорій і методів. Дослідження показують, що психологині Наталі Роджерс, Ані Де Ла Пріда та інші, які активно використовують творчість у своїй практиці, часто стають ініціаторами інноваційних змін у галузі психотерапії та консультування. Наприклад, застосування креативних методів дозволяє розвивати нові способи інтерпретації та аналізу психічних процесів клієнтів.

Українські дослідники [9] показали, що для формування творчого мислення у студентів ВНЗ слід використовувати різні методи проблемного

навчання, апробовані в економічно розвинених країнах. До таких методів можна віднести: «мозковий штурм, «обернений мозковий штурм» – це метод розвитку конвергентного мислення, здатності до аналізу та вибору оптимального рішення, обговорення слабких місць, прийом аналогій, прийом вільних асоціацій, питання, прийом системного аналізу тощо. Це методи для тренування умінь, необхідних для вирішення проблем, а також інші спеціальні методи та прийоми для розробки й оцінки ідей.

Уже давно застосовуються індуктивні прийоми навчання для студентів зарубіжних країн: «тріада», «коло», «ситуативні картинки», «незакінчені історії або речення» тощо. [9].

Механізми розвитку творчості в українських навчальних закладах в більшій мірі ініціатива самих викладачів та їхніх кафедр. Дослідження показують, що творчість можна розвивати, проте недостатньо вивчено, які саме підходи є найбільш ефективними для цього. Проблема полягає у відсутності комплексної методології розвитку творчого потенціалу психологів, що охоплює різні види мислення (дивергентне, абстрактне, інтегративне тощо).

Висновки. Творчий підхід у психотерапії та консультуванні допомагає ефективніше вирішувати складні проблеми клієнтів та розширює можливості психологів у їхній практиці. Роботи таких вчених, як Міхай Чіксентміхайі, Тереза Амабайл, Джой Гілфорд і Ховард Гарднер, Валентин Моляка, поглиблюють наше розуміння творчості як ключового чинника успішної професійної діяльності у психології.

Творчість є невід'ємною частиною професійного розвитку психолога. Вона сприяє розвитку гнучкості мислення, емоційної відкритості та здатності до інновацій, що важливо в умовах реальності, яка змінюється, і зростаючих вимог до професії. Адже більшість програм підготовки психологів фокусується на традиційних методах, з меншим акцентом на розвиток творчого мислення. Тому хочемо підкреслити, що необхідність включення курсів з розвитку креативності/творчості у підготовку сучасних психологів є важливим та вагомим кроком. На жаль, на сьогодні немає узгодженої методології, яка б забезпечувала ефективний розвиток творчих навичок у студентів і практикуючих фахівців. Але сьогодні вимагає нових сміливих та творчих рішень.

Список використаних джерел:

1. Моляко В. О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 8. С. 1–4.
2. Guilford J. P. Creativity. *American Psychologist*. 1950. Vol. 5, no. 9. P. 444–454.
3. Gardner H. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books, 2011. 528 p.

4. Runco M. A. Creativity. *Annual Review of Psychology*. 2004. Vol. 55. P. 657–687.
5. Amabile T. M. The social psychology of creativity: A componential conceptualization. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1983. Vol. 45, no. 2. P. 357–376.
6. Sternberg R. J. *Handbook of Creativity*. Cambridge, 1999. 520 p.
7. Csikszentmihalyi M. *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. Harper Perennial, 1996. 456 p.
8. Amabile T. M. *Creativity in Context*. Boulder, CO : Westview Press, 1996. 336 p.
9. Корсунська Н. О., Мельничук Л. Ю., Мельничук О. В., Хоменкова Л. Ю. Психолого-педагогічні методи розвитку творчого мислення для студентів ВНЗ. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. *Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 3. С.108–116.

НЕКІЗ Т. А.

*Доктор філософії у сфері психології,
викладач кафедри теоретичної та консультативної психології
УДУ імені Михайла Драгоманова*

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах глобалізації та швидких технологічних змін розвиток критичного мислення є важливим компонентом освіти, який дозволяє учням не лише опанувати нові знання, але й аналізувати інформацію, ставити під сумнів її достовірність та робити власні обґрунтовані висновки. У цьому контексті, європейські підходи до розвитку критичного мислення становлять важливу основу для реформування шкільної освіти в Україні, яка активно інтегрується у європейський освітній простір.

Метою дослідження є теоретичний аналіз європейських підходів до розвитку критичного мислення та можливість їх впровадження в українську систему освіти.

Огляд джерел. Критичне мислення в європейській системі освіти розглядається як здатність учнів аналізувати, оцінювати та застосовувати інформацію для вирішення проблем та ухвалення рішень. Європейські освітні стандарти, зокрема «Рамка компетентностей для демократичної культури», підкреслюють, що критичне мислення є ключовою компетентністю для участі в демократичному суспільстві. Це вимагає від учнів здатності розпізнавати маніпуляції, аналізувати різні точки зору та аргументи, а також відповідально ставитися до інформації, яка надходить через медіа та інші джерела.

Окрім того, С. Терно зауважив, що важливим є питання матеріально-технічного забезпечення шкіл, оскільки цифрова грамотність та інтеграція

новітніх технологій у навчальний процес вимагає доступу до сучасних засобів навчання [3].

Основні принципи розвитку критичного мислення в європейській освіті передбачають залучення учнів до активного навчання, в якому вони не просто засвоюють готові знання, але й навчаються ставити запитання, шукати альтернативні рішення та співпрацювати з іншими. Такі підходи сприяють вихованню громадян, які здатні критично оцінювати інформацію та брати активну участь у громадському житті.

О. Чуба стверджувала, що інтеграція цифрових технологій у навчальний процес також відіграє значну роль у формуванні критичного мислення. Європейські країни активно впроваджують цифрову грамотність як одну з ключових компетентностей сучасної освіти. Учні навчаються працювати з великими обсягами інформації, аналізувати її достовірність, а також захищатися від дезінформації та фейкових новин, що є особливо важливим в умовах інформаційного суспільства [2].

Результати дослідження. У європейських країнах використовуються різноманітні методики для стимулювання критичного мислення в учнів. Одним із найпоширеніших методів є проблемно-орієнтоване навчання, яке дозволяє учням працювати з реальними життєвими ситуаціями та самостійно шукати рішення для складних проблем. Такий підхід сприяє розвитку аналітичних здібностей, оскільки вимагає від учнів самостійного аналізу ситуацій та формування власних висновків на основі доступної інформації.

Запровадження європейських підходів до розвитку критичного мислення в українській шкільній освіті є важливим кроком на шляху реформування освітньої системи. Проте цей процес супроводжується низкою викликів. По-перше, необхідно підготувати педагогічний склад до нових методів навчання, оскільки традиційні підходи, засновані на пасивному засвоєнні знань, вже не відповідають сучасним вимогам. Учителі повинні володіти новими методиками та бути готовими до постійного професійного розвитку [1].

По-друге, важливим питанням є адаптація навчальних програм. Європейський досвід показує, що розвиток критичного мислення потребує систематичного підходу та інтеграції цього компоненту в усі предмети шкільної програми. Це включає не лише гуманітарні науки, де традиційно розвиваються аналітичні навички, але й точні науки, де критичне мислення допомагає учням вирішувати складні наукові задачі.

Висновки. Таким чином, європейські підходи до розвитку критичного мислення можуть стати надійною основою для реформування української шкільної освіти. Інтеграція цих підходів у навчальний процес дозволить виховати нове покоління громадян, здатних не лише засвоювати знання, але й критично мислити, аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Це сприятиме підвищенню якості освіти, що відповідає європейським стандартам, а також забезпечить формування активних і відповідальних громадян для демократичного суспільства. Посилення уваги

до критичного мислення як ключової компетентності є важливим кроком на шляху до подальшого розвитку української освітньої системи в контексті європейської інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Онищук Л. Нова Українська Школа: реалії та перспективи. *Український Педагогічний журнал*. 2018. № 1. С. 47–53.
2. Чуба О. Формування критичного мислення як психолого-педагогічна проблема сучасності. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 3. С. 202–208.
3. Terno S. Critical Thought: Teaching Methods and Teaching Style. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2019. № 2(52), 183-189.

НОСОВА О. В.

*аспірантка 3-го року навчання,
спеціальності 053 «Психологія»*

*Українського Державного Університету ім. Михайла Драгоманова,
Український гуманітарний інститут*

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ПСИХОЛОГА В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність дослідження. В умовах війни психологічна діяльність набуває нового значення, оскільки психологи змушені працювати в умовах високого рівня стресу та ризику, надаючи допомогу людям, які зазнали важких психічних травм. Одним з основних викликів, з якими стикаються фахівці, є потреба у високому рівні стресостійкості, яка стає важливою передумовою їхнього професійного зростання. Військові дії значно збільшують рівень професійного навантаження, що може призводити до емоційного вигорання, психологічної втоми та інших професійних ризиків [1, с. 118]. Стресостійкість у такому контексті виступає інструментом не лише самозахисту психолога, а й засобом підвищення ефективності його роботи з клієнтами, які переживають стресові розлади різної етіології.

Метою дослідження є аналіз впливу різних чинників на формування стресостійкості у психологів, які працюють в умовах війни, а також визначення шляхів підвищення цього показника для забезпечення їх професійного розвитку.

Огляд джерел. З огляду на сучасні дослідження, можна зробити висновок, що стресостійкість безпосередньо впливає на професійну діяльність психолога. Наприклад, вивчення поведінкових реакцій та адаптаційних механізмів фахівців у кризових ситуаціях, проведене Хараджи М. В. та Іващенко А. І., показує, що високий рівень стресостійкості знижує ризик розвитку емоційного вигорання та покращує ефективність надання психологічної допомоги [2, с. 24]. Крім того, результати досліджень,

проведених Низовець-Кроптою О. А., вказують на те, що психологи з розвиненими навичками саморегуляції краще адаптуються до умов хронічного стресу та демонструють вищий рівень професійної стійкості [3, с. 21]. Зокрема, було встановлено, що у 72% випадках психологи, які активно використовують техніки саморегуляції, відзначають зниження рівня стресу на 35% після роботи з травмованими клієнтами [2, с. 25].

Незважаючи на значні успіхи в дослідженні стресостійкості психологів, залишається низка аспектів, які потребують додаткового вивчення. Одним з таких аспектів є вплив соціальної підтримки на рівень стресостійкості фахівців. Дослідження, проведене Низовець-Кроптою О. А., показують, що соціальна підтримка з боку колег, керівників і навіть клієнтів може істотно знижувати рівень стресу у психологів, які працюють в умовах війни [3, с. 22]. Однак, взаємодія соціальної підтримки з іншими факторами, такими як індивідуальні риси особистості, залишається недостатньо вивченою. Крім того, потребує подальшого аналізу вплив організаційних умов, зокрема регулярної супервізії, на розвиток стресостійкості у психологів [2, с. 26].

Основним результатом дослідження стресостійкості психологів, що працюють в умовах війни, є вивчення впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на формування цієї професійно важливої якості. Результати дослідження показали, що ключовими зовнішніми чинниками є наявність регулярної супервізії та підтримки з боку колег і керівників. Психологи, які беруть участь у супервізійних сесіях, значно рідше стикаються з емоційним вигоранням і проявляють вищий рівень стресостійкості. Наприклад, у групах, де супервізія проводиться щотижнево, показники стійкості до стресу зростають на 25% порівняно з тими фахівцями, які не мають доступу до такої підтримки [4, с. 60]. Це свідчить про важливість зворотного зв'язку та обговорення професійних труднощів для зниження рівня психологічного навантаження.

Крім супервізії, важливу роль відіграє соціальна підтримка. Дослідження показують, що психологи, які відчувають підтримку з боку колег, демонструють вищі показники стресостійкості. У середньому, рівень емоційного вигорання в таких групах знижується на 40% [3, с. 22]. Соціальна взаємодія в професійному середовищі дозволяє психологам знижувати рівень тривожності та почуття ізоляції, що є ключовими факторами для підтримання їхнього психологічного здоров'я в умовах постійного стресу.

Що стосується внутрішніх чинників, то особливе значення мають техніки саморегуляції. Результати показують, що 68% психологів, які регулярно практикують методи медитації або когнітивної реструктуризації, демонструють кращі показники стійкості до стресу [2, с. 25]. Ці фахівці здатні краще контролювати свої емоційні реакції та знижувати рівень внутрішнього напруження. Це особливо важливо в умовах війни, коли психологи часто стикаються з випадками вторинної травматизації, працюючи з травмованими клієнтами. Ті психологи, які не використовують техніки саморегуляції, частіше повідомляють про ознаки емоційного виснаження та професійного вигорання [4, с. 61].

Окрім медитації та когнітивних технік, дослідження показують, що розвиток емоційної інтелігентності також позитивно впливає на рівень стресостійкості. Психологи з високим рівнем емоційної інтелігентності здатні краще розуміти свої емоції та емоції клієнтів, що зменшує негативний вплив стресу під час роботи в кризових ситуаціях. Наприклад, було виявлено, що такі фахівці вдвічі рідше стикаються з симптомами вторинної травматизації [1, с. 119].

Висновком дослідження є те, що стресостійкість психологів формується не тільки на основі індивідуальних характеристик, але й під впливом професійного середовища. Чинники, такі як соціальна підтримка, регулярна супервізія, професійний розвиток та використання технік саморегуляції, відіграють вирішальну роль у збереженні психологічного здоров'я фахівців. Водночас, особиста відповідальність психологів за власний емоційний стан є не менш важливою складовою стресостійкості. Отримані результати свідчать про необхідність впровадження системних заходів для підтримки стресостійкості психологів, що працюють в умовах військових дій. Це включає не лише навчання технік саморегуляції, але й створення умов для регулярної професійної підтримки через супервізійні та колегіальні програми. Лише комплексний підхід дозволяє забезпечити стійкість до професійних ризиків та зберегти емоційну стабільність фахівців на тривалий період часу.

Список використаних джерел:

1. Вус В. Фільманаліз у роботі психолога в часи війни. *Проблеми політичної психології*. 2022. Т. 26. URL: <https://doi.org/10.33120/popp-vol26-year2022-118>(дата звернення: 08.10.2024).
2. Хараджи М. В., Іващенко А. І. Супервізія як метод професійного зростання психолога. *Науковий вісник ужгородського національного університету. серія: психологія*. 2022. № 1. С. 23–26. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.1.4>(дата звернення: 08.10.2024).
3. Nyzovets-Kropta O. A. Professional adaptation of psychologists in the context of military operations in ukraine. *Scientific notes of taurida national V.I. vernadsky university, series psychology*. 2024. No. 1. P. 19–24. URL: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.1/04>(date of access: 08.10.2024).
4. Tytarenko T. M. Технології відновлення психологічного здоров'я Особистості в умовах війни. *Scientific studios on social and political psychology*. 2019. № 43(46). С. 54–62. URL: [https://doi.org/10.33120/ssj.vi43\(46\).24](https://doi.org/10.33120/ssj.vi43(46).24)(дата звернення: 08.10.2024).

ПАРАСЄЙ-ГОЧЕР А. О.

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології,
Український гуманітарний інститут

ШНУРЕНКО В. М.

Магістрант практичної психології

ОП «Психологія»

Міжрегіональна академія управління персоналом

АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ ВІДМОВИ ВІД ЕВАКУАЦІЇ З «ГАРЯЧИХ ТОЧОК» В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження. Кількість людей, змушених залишати свої домівки, постійно зростає з року в рік. Війна в Україні стала першопричиною того, що вперше в історії загальна кількість осіб, які були змушені залишити свої домівки, перевищила 100 мільйонів у всьому світі [1]. З початку російського вторгнення понад 9 мільйонів людей виїхали з України [2], а число внутрішньо переміщених осіб у межах країни перевищило 10 мільйонів [8].

Попри офіційну статистику та численні повідомлення у засобах масової інформації, від самого початку російської військової агресії проти України на новоокупованих агресором територіях, а також у прифронтових зонах спостерігалася на перший погляд парадоксальна ситуація. Незважаючи на інтенсивні обстріли та реальну загрозу залишитися на окупованій території як безправні особи, проти яких окупанти масово застосовували незаконні методи, насилля та порушення основних прав і свобод [3], значна кількість громадян відмовлялися від запропонованої можливості евакуації на безпечні території. Це явище можна пояснити низкою факторів, включаючи страх перед невизначеністю, прив'язаність до рідного місця та недовіру до інформаційних джерел. Крім того, відсутність чіткої інформації та обмеженість ресурсів для евакуації також відігравали важливу роль. У результаті багато людей залишалися на небезпечних територіях, піддаючи себе постійним загрозам життю та здоров'ю.

Таку ситуацію доводилося особисто спостерігати з перших днів війни, зокрема у Бучі, де на території студентського містечка Українського гуманітарного інституту зібралося близько 200 осіб з Гостомеля, серед яких переважали жінки, діти, молоді дівчата та літні люди. Незважаючи на реальну та відносно безпечну можливість евакуації на мирні території, ці люди відмовлялися від виїзду до того моменту, поки це не стало смертельно небезпечно. Таке рішення часто зумовлювалося різноманітними психологічними та соціальними факторами, включаючи страх невідомості, почуття відповідальності за інших членів громади та брак довіри до інформації про безпеку евакуації. Внаслідок цього, багато осіб залишалися на територіях, які швидко ставали зоною активних бойових дій, що значно підвищувало ризики для їхнього життя та здоров'я.

Аналогічні ситуації спостерігалися і в Чернігові та Сумах, де автор Шнуренко Вадим особисто, в ролі волонтера, надавав допомогу з евакуації. У Чернігові багато мешканців відмовлялися залишати місто, навіть коли останній міст через річку Десна був зруйнований, ускладнюючи можливість

безпечного виїзду. У Сумах громадяни не хотіли покидати місто до моменту, поки кільце окупації майже повністю не замкнулося навколо міста. Подібні випадки відзначали й інші волонтери, які працювали на Донеччині, Харківщині [5], у Херсоні [6], Миколаєві [7] та в інших регіонах. Це свідчить про наявність глибоких психологічних бар'єрів і факторів, які впливали на рішення людей залишатися у небезпечних зонах навіть за умов серйозної загрози їхньому життю.

Особисто доводилося спостерігати випадки, коли люди демонстрували схожу поведінку навіть у тих ситуаціях, коли вони самі попередньо просили телефоном або через родичів організувати їхню евакуацію. Проте, коли рятувальники чи волонтери прибували для здійснення евакуації, постраждалі часто відмовлялися залишати свої домівки, що знаходилися в зоні активних бойових дій. Чому ж таке відбувалося? Ігноруючи можливість евакуації з небезпечних територій, люди наражають себе на смертельну небезпеку, а також ускладнюють роботу державних служб і волонтерів, які, зважаючи на обставини, могли б ефективніше надати допомогу у безпечніших умовах. Проте їм доводиться працювати під обстрілами, у ситуаціях руйнування інфраструктури, мостів, за умов дефіциту пального та інших ускладнень. Виникає запитання: чи варте збереження майна чи звичних умов життя такої високої ціни, як людське життя, здоров'я, безпека та мир?

Об'єктом дослідження є психологічні та соціальні процеси, що відбуваються під час прийняття рішень населенням в ситуації евакуації в зонах активних бойових дій.

Предметом дослідження є причини відмови від евакуації та їх наслідки для фізичного та психічного стану осіб, які залишаються в «гарячих точках» під час військової агресії росії проти України.

Мета дослідження полягає у демонстрації необхідності та переваг негайної евакуації з потенційно небезпечних зон, з використанням першої доступної можливості, незалежно від втрат майна чи емоційної прив'язаності до місцевості. Зволікання може спричинити серйозні ризики для життя та здоров'я не тільки осіб, які потребують евакуації, але й тих, хто здійснює порятунок в умовах значного ризику. Це стосується операцій, що відбуваються під обстрілами, бомбардуваннями, у ситуаціях фізичного та психологічного тиску з боку окупаційних сил.

Виклад основного матеріалу. Аналіз причин, що призводять до зволікання, нехтування правилами безпеки або легковажного ставлення до перебування на окупованих територіях, є важливим аспектом дослідження соціальної поведінки під час війни. Однією з причин, через яку люди відмовляються покидати небезпечні місця, є відчуття зради та внутрішнього конфлікту. Наприклад, жінка з Сумщини розповідає: «Під час поїздки... з'явилось відчуття, що я зрадниця [8]. Що страх взяв гору, а мала б страждати разом з усіма». Це свідчить про сильне почуття солідарності та страх бути сприйнятим як той, хто полишив своїх.

Деякі люди не залишають свої домівки через патріотичні почуття. Прикладом є студентка з Чернігівщини, Анастасія Шкода, яка зазначила: «Ми у своєму селі, нікуди не підемо, будемо захищатися і далі працювати». Це позиція молодої, освіченої людини, яка підкреслює вірність своїй землі та готовність протистояти загрозам, що викликає повагу та захоплення. Напевно, на таких людях тримається вільна, хоч і тимчасово, частково окупована Україна.

Іншою причиною є особисті або професійні зобов'язання перед громадою, які мають волонтери, медики, рятувальники та священнослужителі різних конфесій. Ці люди залишаються на небезпечних територіях, щоб допомагати іншим і підтримувати моральний та фізичний стан суспільства [9; 10; 11].

Окрему категорію становлять люди з важкими хворобами чи ті, хто не може бути транспортований через стан здоров'я, а також особи, які доглядають за такими рідними. Значна частина населення сподівалася на швидке завершення бойових дій, на «лояльність» чи «людяність» з боку окупантів або на інші зовнішні фактори, зокрема на везіння чи Божу охорону. Як зазначає один зі свідків: «...пересиджували у підвалі. Думали, що це ненадовго» [13].

Історично під час військових конфліктів ніколи не відбувалася повна евакуація населення. Залишаються і ті, хто має різні політичні чи особисті мотиви, включаючи колаборантів, на яких чинять тиск як окупанти, так і законна влада, або осіб, для яких не має значення, під чиєю владою вони живуть [14; 15]. Така категорія людей часто також включає осіб, пов'язаних із кримінальною діяльністю, але їхній аналіз виходить за межі цього дослідження.

Мотиваційні пропозиції для прийняття ефективних рішень в умовах перебування на потенційно небезпечних територіях у період воєнного стану.

Життєві обставини часом поєднують парадокси: навіть у періоди смертельної небезпеки для багатьох людей, особливо молодих, освічених, активних та мобільних, з'являються нові можливості. Це не повинно сприйматися як цинізм, але у трагічних подіях, що вражають окремих людей, країну та людство загалом, іноді виникають умови для реалізації мрій, здібностей та талантів. Зокрема, під час військових конфліктів активізуються спонсори-донори, які прагнуть допомогти людям, що опинилися на територіях бойових дій [16]. Також багато країн полегшують еміграційне законодавство, спрощують візові процедури для біженців, забезпечують сприятливі умови для працевлаштування та навчання переселенців [17]. Це не просто теоретична можливість: хоча деякі люди не можуть адаптуватися й згодом повертаються додому, для багатьох евакуація стає тимчасовим соціальним ліфтом або цілком реальною можливістю покращити своє життя.

Проте слід зважати на те, що залишення на окупованих територіях часто супроводжується суттєвими гуманітарними проблемами. Люди

стикаються з дефіцитом води, їжі, опалення, електропостачання, відсутністю доступу до медичних послуг та засобів до існування, мародерством, насильством, грубим порушенням прав і свобод. Це підтверджують численні репортажі та свідчення з Бучі, Ізюму, Херсона, Маріуполя, Чернігова [18], які показують тисячі невинних жертв, що загинули без суду і слідства, а також братські могили на деокупованих територіях. Такі обставини були несподіваними для багатьох мешканців цих регіонів.

З іншого боку, переселенці, незважаючи на труднощі, що супроводжують початок нового життя у незнайомих місцях (пошук житла, роботи тощо), часто отримують доступ до базових умов виживання. Люди, які евакуювалися до відносно безпечних місць, зазвичай мають більш-менш стабільне забезпечення їжею, житлом, доступ до медичного обслуговування, правову підтримку та допомогу громади, що сприяє їхньому адаптаційному процесу навіть у складних обставинах.

Висновки. Тема проблеми окупації та евакуації населення з потенційно та фактично окупованих територій під час військової агресії росії проти України є відносно новою і недостатньо дослідженою в контексті глибоких наукових досліджень, хоча загарбницька війна триває вже понад 10 років. Однак аналіз великого обсягу матеріалів, представлених як у засобах масової інформації, так і в офіційних документах ООН, ОБСЄ, Міністерства внутрішніх справ, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та інших громадських організацій, дозволяє зробити наступні висновки:

1. Втрачене життя є непоправною втратою, тому залишатися на окупованих територіях з мотивами збереження майна або надіями на можливість контролю ситуації недоцільно. Якщо ви не є озброєною та спеціально підготовленою особою, протистояння військовим формуванням, злочинним групам або мародерам є фактично неможливим. В умовах відсутності свідків та правосуддя, здійснення будь-якого ефективного спротиву незаконним діям є малоімовірним. Окрім того, голод, холод та захворювання стають непереборними перешкодами у боротьбі за виживання.

2. Евакуйовані особи не мають жодних обмежень щодо повернення до своїх домів після стабілізації ситуації та відновлення безпечних умов життя. Збереження життя та здоров'я є найкращою основою для можливості повернення до рідної оселі.

3. Індивідуальне прийняття рішень є невід'ємною складовою людської поведінки, і кожен обирає стратегію дій залежно від власної ситуації. Однак у період військових дій цивільним особам слід уникати застосування прислів'я «хто не ризикує, той не досягає успіху». Набагато важливіше ретельно зважити всі «за» та «проти», запитавши себе, чи варте життя та здоров'я ризиків, пов'язаних із ухваленням необдуманих рішень.

4. Більшість громадян знайомі з наочними агітаційними матеріалами щодо поведінки під час надзвичайних ситуацій — ядерних, хімічних, біологічних, техногенних та інших небезпек. Проте зазвичай недостатньо уваги приділяється рекомендаціям щодо збереження життя під час обстрілів,

бомбардувань та окупації, особливо у мирний час. Водночас інструкції з дій у надзвичайних ситуаціях воєнного характеру добре викладені на офіційному сайті Державної служби України [19] з надзвичайних ситуацій, де вони починаються словами: «При першій можливості покиньте разом із сім'єю небезпечну зону» [19].

Список використаних джерел:

1. Верховний комісар ООН у справах біженців Філіппо Гранді. Global displacement hits another record, capping decade-long rising trend. *UNHCR*. 2022. URL: <https://www.unhcr.org/news/press/2022/6/62a9d2b04/unhcr-global-displacement-hits-record-capping-decade-long-rising-trend.html> (дата звернення: 20.10.2024).
2. ООН: из Украины с начала войны выехали 9 млн человек. *Радіо свобода*. 2022. URL: <https://www.svoboda.org/a/oon-iz-ukrainy-s-nachala-voyny-vyehali-9-mln-chelovek/31941888.html>. (дата звернення: 20.10.2024).
3. У Херсоні підтверджено випадки зґвалтування дівчат окупантами. *МІСТО*. 2022. URL: <https://misto.vn.ua/vijna/u-xersoni-pidtvverdzheno-vipadki-z%D2%91valtuvannya-divchat-okupantami/> (дата звернення: 01.10.2024).
4. Сергацкова К. Між Слов'янськом та російською армією кілька кілометрів, але мешканці не хочуть евакуюватися. Чому? *ЗАБОРОНА*. 2022. URL: <https://zaborona.com/mizh-slovyanskom-ta-rosijskoyu-armiyeyu-kilka-kilometriv-ale-meshkanczi-ne-hochut-evakuyuvatysya-chomu-os-shho-vony-kazhut/> (дата звернення: 02.10.2024).
5. Юлія Д., Роман К. "Завжди може прилетіти": як проходить евакуація на деокупованих територіях Харківщини. *Суспільне новини*. 2022. URL: <https://suspilne.media/288981-zavzdi-moze-priletiti-ak-prohodit-evakuacia-na-deokupovanih-teritoriah-harkivshini/> (дата звернення: 10.10.2024).
6. Ірина Г. У Херсоні лишаються близько 80 тис. жителів. Більшість з них не хочуть евакуюватися. *LB.UA*. 2022. URL: https://lb.ua/society/2022/11/21/536579_hersoni_lishayutsya_bлизko_80_tis.html (дата звернення: 10.10.2024).
7. Кротовська О. Нікуди не збираємося, хіба що в бік Херсона. Кім спростував фейк рф про евакуацію з Миколаївщини. *The Page*. 2022. URL: <https://thepage.ua/ua/news/evakuaciya-z-mikolayeva-ta-oblasti-ce-fejk>. (дата звернення: 11.10.2024).
8. Соболева К. Сумчани повертаються додому з вимушеної евакуації. *Всі Суми ПАНОРАМА*. 2022. URL: <https://rama.com.ua/sumchani-povertajutsja-dodomu-z-vimushenoi-evakuacii/>. (дата звернення: 10.10.2024).
9. Як пастор з Харківщини, його дружина та 12 дітей, допомагали односельчанам під час окупації. *Українська Церква Християн Віри Євангельської*. 2022. URL: <https://www.chve.org.ua/simya-kibish-harkivshyna-22/>. (дата звернення: 09.10.2024).
10. Верховна Рада України відзначила благодійну організацію ADRA Ukraine Грамотою. *ADRA*. 2022. URL:

<https://www.adra.ua/%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D0%B1%D0%BB%D0%B0/>. (дата звернення: 08.10.2024).

11. Загребя В. Почесні грамоти Верховної Ради України отримали адвентистські установи та служитель Церкви. *Церква адвентистів сьомого дня*. 2022. URL: <https://adventist.ua/news/ukraine/Pochesni-hramoty-Verkhovnoi-Rady-Ukrainy-otrymaly-adventystski-ustanovy-ta-sluzhytel-Tserkvy/>. (дата звернення: 07.10.2024).

12. Випробування для людей з інвалідністю. *Голос України Видання Верховної Ради України*. 2022. URL: <http://www.golos.com.ua/article/362478>. (дата звернення: 03.10.2024).

13. Чабан А. Ви можете допомогти нужденним прямо зараз. *HELPUA.ORG*. 2022. URL: <https://helpua.org/ua/lyudy-yaki-vtratyly-majzhe-vse-ne-povynni-vtratyty-nadiyu-dopomozhemo-razom/>. (дата звернення: 05.10.2024).

14. Мірер П. Як шукають колаборантів на звільнених територіях та про що застерігають правозахисники. *Суспільне Новини*. 2022. URL: <https://susplne.media/283386-ak-sukaut-kolaborantiv-na-zvilnenih-teritoriah-ta-pro-so-zasterigaut-pravozahisniki/>. (дата звернення: 20.10.2024).

15. Доля зрадників: кого із колаборантів на окупованих територіях вже ліквідували. *Слово і Діло: аналітичний портал*. 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/09/23/infografika/bezpeka/dolya-zradnykiv-koho-kolaborantiv-okupovanyx-terytoriyax-vzhe-likviduvaly>. (дата звернення: 21.10.2024).

16. Мельник О. Як створити благодійну організацію в Україні під час війни. *Економічна правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/21/694043/>. (дата звернення: 20.10.2024).

17. Тищенко-Ламансткий Р. Гроші, робота, освіта. На що можуть розраховувати біженці з України за кордоном. *Твоє місто*. 2022. URL: <https://tvoemisto.tv/exclusive/bizhenets chy osoba yaka potrebuie zahystu m ozhlyvosti dlya ukraintsiv u yevropi ta ssha 131184.html>. (дата звернення: 22.10.2024).

18. Радіо Свобода Україна. Буча: що відбувалося під час окупації? Розповідає очевидець, 2022. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9CaY9SrlmQ> (дата звернення: 23.10.2024).

19. Дії населення в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру. *Державна служба України з надзвичайних ситуацій*. 2022. URL: <https://dsns.gov.ua/uk/abetka-bezpeki/diyi-naselennya-v-umovax-nadzvicainix-situacii-vojenogo-xarakteru>. (дата звернення: 20.10.2024).

РИБАЧУК Г.О.

*студентка 3 курсу спеціальності 053 «Психологія»
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

ВПЛИВ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА СОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ

Актуальність. Перфекціонізм, як особистісна характеристика, що відображає прагнення до досконалості, може мати як позитивні, так і негативні наслідки на психічне здоров'я та соціальну адаптацію особистості. У зв'язку із зростанням тенденцій до ідеалізації досягнень у соціальних мережах, особливо актуальним стає дослідження перфекціонізму в сучасному суспільстві. Метою цієї роботи є дослідження впливу перфекціонізму на різні сфери життя людини, його зв'язок із психічними проблемами, такими як депресія, тривожність та прокрастинація, а також вплив на соціальну адаптацію.

Мета дослідження полягає в вивченні та теоретичному обґрунтуванні проблеми впливу перфекціонізму на психічне життя та соціальну адаптацію людини. Вказана мета передбачає вирішення наступних **завдань**:

- проаналізувати комплексне визначення перфекціонізму.
- визначити прояв перфекціонізму у різних сферах людини.
- визначити причини виникнення, характеристику та вплив перфекціонізму на соціальну адаптацію та психічне здоров'я.

Результати дослідження. Перфекціонізм, як поняття, має глибокі корені в психології, беручи початок у працях Карен Хорні, Альфреда Адлера та інших дослідників. Він визначається як особистісна риса, яка відображає прагнення до ідеальності у всіх сферах діяльності [3 с. 4].

За класифікацією Карена Кітлера Адкінса, існують позитивний та негативний типи перфекціонізму. Позитивний сприяє самореалізації та досягненню цілей, тоді як негативний асоціюється з надмірною самокритикою, тривожністю та низькою самооцінкою [1 с. 3].

Позитивний вплив перфекціонізму спостерігається у професійній діяльності, де він сприяє високим стандартам роботи та досягненню цілей. Проте надмірний перфекціонізм веде до стресу, депресивних та тривожних станів, що знижують рівень соціальної адаптації особистості.

Відповідно до досліджень, особи з високим рівнем невротичного перфекціонізму частіше стикаються з проблемами самооцінки, переживають страх невдачі та страждають від відчуття ізольованості від суспільства [2 с. 12].

Особи, в яких наявний здоровий перфекціонізм досягають успіхів без шкоди своєму психічному здоров'ю. Вони отримують задоволення від власної старанності та можуть гідно оцінити результати своєї праці та свої старання [4 с. 2].

Зв'язок перфекціонізму з прокрастинацією. Прокрастинація часто стає наслідком перфекціонізму: через надмірно високі очікування та страх невдачі людина відкладає виконання завдань. Як зазначає Шерон Мартін, "прокрастинація є способом уникнути невдачі, бо невиконане завдання не може бути оцінене як недостатньо досконале" [5 с. 109].

Дослідження показують, що соціально орієнтований перфекціонізм корелює з академічною прокрастинацією, особливо у студентів, де існує тиск відповідати очікуванням соціуму [6].

Практичні рекомендації. Управління перфекціонізмом передбачає навчання технік самооцінки, прийняття та навички здорового ставлення до критики. Наприклад, рекомендації включають роботу з позитивною самооцінкою та акцент на реалізацію реалістичних цілей, що допомагає знижувати вплив негативного перфекціонізму.

Психотерапевти можуть використовувати когнітивно-поведінкову модель перфекціонізму, розроблену Роз Шафраном, для роботи з клієнтами, у яких перфекціонізм спричиняє значне емоційне напруження та соціальні труднощі [7 с. 12].

Висновки. Перфекціонізм, як особистісна характеристика, має складний вплив на психічне здоров'я та соціальну адаптацію. Конструктивний перфекціонізм допомагає у досягненні цілей та сприяє особистісному зростанню, тоді як невротичний перфекціонізм веде до емоційних проблем і прокрастинації. Для зниження деструктивного впливу перфекціонізму слід зосередитися на розвитку навичок самооцінки та прийняття помилок як природної частини життя.

Список використаних джерел:

1. Karamushka, L., Grubi, T. Typology of perfectionism. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. № 1 (4). 2016. URL: <http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/ojep/article/view/214/184>. (дата звернення: 20.10.2024).
2. Chernova L. V., Bayer O. O. Maternal upbringing as a factor of Perfectionism Development. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Психологія»*. 2016. No. 22. P. 11–18.
3. Хорні К. Наші внутрішні конфлікти. Конструктивна теорія неврозу. Київ: Сварог, 2023. 244 с.
4. Кононенко О. І. Перфекціонізм особистості: норма чи патологія? *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2017. Вип. 3(2). – С. 170–174.
5. Мартін Ш. Перфекціонізм. Київ: Діалектика, 2021. 258 с.
6. Jadidi F., Mohammadkhani S., Tajrishi K. Z. Perfectionism and Academic Procrastination. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2011. Vol. 30. P. 534–537. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.104>.
7. Лемещук М. Когнітивно - поведінкова психотерапія дезадаптивних станів у студентів з високим рівнем перфекціонізму. Вінниця, 2016. URL: <http://surl.li/sawzgn> (дата звернення: 21.10.2024).

РУБАНЕЦЬ О.В.

*аспірантка кафедри теоретичної та консультативної психології
Український Державний Університет
імені Михайла Драгоманова*

НАРАТИВНИЙ ПІДХІД ПРИ ФОРМУВАННІ І РОЗВИТКУ КАР'ЄРНИХ ШЛЯХІВ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Актуальність дослідження. З урахуванням турбулентності сучасного ринку праці, зміни ландшафту робочих місць і ролей, розвитку цифрових технологій та штучного інтелекту, появи нових професій, внутрішньої та зовнішньої міграції молоді – багато кар'єрних рішень будуть вимагати творчого, нестандартного підходу, який формується саме при використанні нарративного підходу і діджитальних кар'єрних історій зокрема.

Мета. Дослідити можливості і переваги використання сторителінгу для творчого та ефективного підходу при формуванні та розвитку кар'єрних шляхів сучасної молоді.

Огляд джерел. Проблема основних теорій та підходів стосовно формування кар'єрних траєкторій та виборів кар'єрного шляху перебуває в полі зору багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених.

Як зазначено в теорії конструювання кар'єри, індивіди інтерпретують і розуміють свою кар'єру через розповіді, які вони створюють щодо свого career journey [3].

Надано ґрунтовний огляд і аналіз основних теорій кар'єри та впливу ряду чинників на кар'єрний вибір [5].

Досліджувалася проблема цифрових нарративів як інструмент залучення здобувачів вищої освіти до освітньо-просвітницької діяльності [1].

Системно висвітлено і проаналізовано теоретико-методичні засади проектування цифрових нарративів у навчанні майбутніх магістрів освіти [4].

«За останні роки цифрові нарративи перетворили аудиторії коледжів та університетів у простори креативної, творчої, мультимедійної діяльності. Цифрові нарративи довели, що вони є могутнім засобом для студентів, щоб представити рівень засвоєння і розуміння ними текстів й контекстів у формі, що вирізняється від форми традиційних письмових робіт» [2].

Спираючись на аналіз літератури, можна зазначити, що проблема використання нарративного підходу саме для дослідження кар'єрних шляхів сучасної молоді є недостатньо вивченою.

Результати дослідження. Базуючись на досвіді практичної роботи в бізнес-структурах та досвіді роботи викладачем, нами виділено наступні можливості та переваги використання нарративного підходу:

- сторителінг дає можливість конструювати власне майбутнє і обирати варіативні траєкторії професійного зростання;
- історії кар'єрного зростання, успіхів і невдач інших людей дають

можливість прожити даний досвід, слухаючи, обдумуючи і обговорюючи дану історію з кар'єрним коучем чи з колегами по групі;

- нарративний підхід у м'якій недирективній формі дає лайфхаки, як інші люди діяли в аналогічних ситуаціях, на що спиралися в складні моменти кар'єри, як якщо не повністю уникнути невдач – то принаймні навчитися брати з них «вивчені уроки» і зберігати власний психологічний ресурс та самооцінку;
- кар'єрні розповіді створюють вільну, творчу атмосферу в групі та підсилюють креативний потенціал кожного індивіда, вчать не боятися помилок, а сприймати їх як досвід;
- директивний або бінарний підхід, коли є важливе кар'єрне запитання і «правильна» або «неправильна» відповідь на нього, – результатує в страх невдачі і помилки, який блокує творчість і адаптивний підхід при виборі кар'єрних варіантів, формує т.зв. «тунельне бачення» і суттєво обмежує можливості молоді при розв'язанні подальших кар'єрних дилем і прийнятті важливих кар'єрних рішень;
- історії дають відчуття кар'єрної подорожі (career journey), яка все ще триває, можна разом створювати наступні повороти і траєкторії, це історія з відкритими фіналом, яку ми творимо прямо зараз, як художник улюблену картину;
- цифрові наративи – це мова, якою розмовляє сучасна молодь, діджитальні історії розповідають і споживають в форматі тексту, картинок та в відео-форматі. Саме таке спілкування для молоді є знайомим, безпечним, і ефективним. Якщо такою сучасною «мовою» володіє викладач, що має донести цікавий складний матеріал – то саме вона буде зрозуміла і почута;
- з урахуванням викликів сучасного світу, постійних змін на ринку праці, нових вимог і нових професій – саме нарративний підхід дає фундацію бути гнучким, відкритим новим можливостям, що притаманне людині з творчим потенціалом і «відкритим» світосприйняттям (open mindset).

Висновки. Робота з наративами, зокрема з цифровими (Digital Storytelling), є ефективним підходом для розвитку творчої складової на всіх етапах кар'єрного зростання сучасної молоді.

Список використаних джерел:

1. Бойчук М., Бахомент С., Боремчук Л., Герасимчук Г. Цифрові наративи як інструмент залучення здобувачів вищої освіти до освітньо-просвітницької діяльності. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. Вип. 4. С. 195–202.
2. Digital Storytelling Across the Curriculum. URL: http://storykeepers.wikispaces.com/file/view/Digital_Storytelling_Part2.pdf/295015942/Digital_Storytelling_Part2.pdf
3. Savickas M. L. The theory and practice of career construction. *Career development and counseling: Putting theory and research to work*. 2005. Vol. 1. P. 42–70.

4. Тимчук Л. Теоретико-методичні засади проектування цифрових нарративів у навчанні майбутніх магістрів освіти. Київ, 2017. – 468 с.

5. Чайка Р. Оптимізація психологічного процесу кар'єрного вибору ІТ-спеціалістів. Київ, 2024. 272 с.

САВЧЕНКО Т.О.

*здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спеціальності 053Психологія
учитель Наукового ліцею «Політ»
м. Кременчук*

НАВЧАЛЬНА ДИСКУСІЯ ЯК ФОРМА РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження. Гендерний стереотип, що закріплює сімейні та професійні ролі згідно зі статтю, належить до одного з поширених. Безсумнівним є той факт, що ґендерні уявлення молодого покоління закладаються спершу в батьківських родинах і освітніх закладах [3, с. 16]. Якщо в дитячі роки ґендерний стереотип сприяє статеворольовій ідентифікації й засвоєнню ґендерної ролі, то в підлітковий вік із його динамікою становлення «Я»-концепції він гальмує гармонізацію статеворольових позицій, ускладнюючи ґендерну соціалізацію [2, с. 24].

За нинішніх суспільно-політичних реалій воєнного стану є потреба у формуванні здатності до відмови від стереотипів мислення, діяльності та поведінки щодо чоловіків і жінок [1, с. 58]. Також нав'язані дитині статеворольові упередження визначають особистісні погляди й позиції підлітка в подальшому житті.

Мета дослідження – визначити коло проблемних питань для обговорення на заняттях гуманітарного циклу у формі навчальної дискусії з метою подолання ґендерних стереотипів підлітків.

Огляд джерел. Важливі проблеми ґендерної політики у сфері освіти досліджувалися в працях Л.В. Гонюкова, Н.В. Грицьак, Л.С. Кобелянської, Т.М. Мельник, Н.Д. Чухим та ін. У сучасній українській педагогіці ґендерну проблематику ґрунтовно досліджують В. Кравець, І. Мунтян, О. Цокур; особливості ґендерної соціалізації дошкільників і школярів вивчають Т. Говорун, О. Кікінежді; підлітків – С. Вихор, В. Москаленко.

Результати дослідження. Набуття ґендерної компетентності можливе під час занять із предметів гуманітарного циклу за умови розуміння здобувачами освіти поняття «ґендерний стереотип». Під час аналізу того чи того художнього твору (класичного, програмового, і сучасного – літератури, кінематографа, театру) у формі дискусії предметом обговорення здобувачами освіти є таке коло питань (прикладі варіативні):

- Наскільки модель спілкування в родині (Кайдаші («Кайдашева сім'я»), Варениченки, Польські («Хіба ревуть воли, як ясла повні?», П. Мирний та І.

Білик), Борулі («Мартин Боруля», І. Карпенко-Карий), родини інститутки («Інститутка», Марко Вовчок)) стимулює розвиток вільної/залежної від ґендерних стереотипів особистості (Карпо й Лаврін; Галя Гудзь, Грицько Чупруненко, дочки «генеральші»; Степан і Марися; інститутка)?

- Зважаючи на сімейні традиції родини, визначте їх потенціал у вихованні ґендерної культури дітей (Регіна Твардовська («Перехресні стежки», І. Франко)).

- Схарактеризуйте образи-персонажі, яких можна вважати економічно незалежними (Влада Матусевич («Музей покинутих секретів», О. Забужко); Федора («Око Світу»), Г. Пагутяк) або економічно залежними в суспільстві (Чіпка («Хіба ревуть воли, як ясла повні?»); Мелашка («Кайдашева сім'я»), І. Нечуй-Левицький). Які причини перешкоджають економічній статевій рівноправності?

- На прикладі персонажів одного твору визначте можливість перспективної роботи для чоловіка й жінки (диалогія «Не вагітна» і «Мам», К. Саварина).

- На прикладі персонажа поясніть проблеми жінки, яка робить кар'єру (Галя Чернобай («#ГАЛЯБЕЗГОЛОВИ», Люко Дашвар); Влада Матусевич («Музей покинутих секретів», О. Забужко)). Чим вони обумовлені?

- Які позитивні й негативні моменти в житті жінки-працівника (Дарина («Музей покинутих секретів»); Мотря («Хіба ревуть воли, як ясла повні?»))?

- Яким є особистісний набір чоловіка й жінки – керівників (вік, досвід, здібності, професійна мотивація, звички, хобі тощо) («Букова земля», М. Матіос)?

- Жінка-керівник. Яка її участь у повсякденному житті родини (пані Жадкіна («#ГАЛЯБЕЗГОЛОВИ»))?

- Приклад егалітарних стосунків у родині («Музей покинутих секретів», «Не вагітна», «Покров», Люко Дашвар)? Переваги? Недоліки?

- Нетрадиційний розподіл ролей і поводження: еволюція явища (фільми Йоргоса Лантимоса «Бідолашні створіння», «Види милосердя» тощо).

Висновки. Отже, залучення здобувачів освіти до такої форми роботи як дискусія сприяє незалежності від ґендерних стереотипів і формуванню всіх складових ґендерної компетентності, що вкрай необхідно в нашому нестабільному й динамічному світі.

Список використаних джерел:

1. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Стать та сексуальність: Психологічний ракурс. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 1999. 384 с.
2. Городнова Н.М. Статеве виховання дітей в умовах школи. К.: КМІУВ імені Б.Д. Грінченка. 2000. 66 с.
3. Мирошніченко А.В. Основні інститути ґендерної соціалізації підлітків. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2014. Том 11. Вип. 10. С. 15–26.

САКОВСЬКА В. В.

*аспірантка кафедри теоретичної та консультативної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

КРИЗОВА СИТУАЦІЯ ЯК ЧИННИК ЗМІНЮВАННЯ ЦІННІСНОГО САМОСТАВЛЕННЯ

Актуальність проблеми. Кризові умови воєнного стану у сьогоденні, такі як: терористичні акти, полон, тортури, роз'єднання сімей, екологічні катастрофами і подібні, виступають каталізатором у процесі зміни ціннісного самоствалення дорослої особистості. Через позитивне ціннісне ставлення до себе особистість успішно адаптується до кризової ситуації, може протистояти стресу а також після травмуючих подій здатна самовідновлюватись як на фізичному, так і психічному рівнях. Така особистість у кризовій ситуації намагається продовжувати й розширювати свою професійну діяльність, долучається до надання різної допомоги оточуючим на засадах волонтерства, прагне рятувати життя інших та сприяє загалом перемозі країни у цій війні.

Ступінь розроблення проблеми. Методологічною основою дослідження виступають роботи І.Д. Бега, у яких розкрито сутність, змістове наповнення та структуру ціннісного ставлення особистості до себе.

Виклад основного матеріалу. Феномен «ставлення» І.С. Булах презентувала на основі вивчення форм поведінки особистості та її ставлень до себе й оточуючих, що пов'язано з її суб'єктивним досвідом [2]. В.В. Горбатих у психологічному змісті поняття «ставлення» виокремила емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти. Вчена довела, що домінуючим є емоційний компонент у зазначеній структурі, оскільки безпосереднє ставлення особистості виникає у процесі своєрідного накладання її емоцій на об'єкт, який нею усвідомлюється [3]. Така наукова позиція вченої приводить нас до висновку, що ціннісне ставлення дорослої особистості до себе існує через наявність емоційного компонента у змісті «ставлення».

Ціннісний характер ставлень, відповідно до думки вченої І.В. Яворської-Ветрової, визначається в їх змістах, що сприяють як особистісному, так і професійному розвитку людини, її стресостійкості й життєстійкості. Науковиця довела, що особистісна значущість, вирішення, або не вирішення протиріч змістовно протилежних ціннісних ставлень свідчать про провідне значення і найбільшу «дієвість» цих ставлень для особистості. Людина з позитивним ціннісним самостваленням під час техногенної катастрофи усвідомлюючи свої властивості (відданість, працьовитість, організованість, чесність, сензитивність), виявляє до них прихильність, схвалює в собі їх – у результаті має дії, які приносять користь і задоволення як їй самій, так і оточуючим її людям [3].

Презентуючи ще одну психологічну особливість ціннісного самоставлення дорослої особистості в кризовій ситуації, варто звернутись до твердження видатного академіка І.Д. Беха про те, що ціннісне ставлення до себе є усвідомленим, внутрішньо детермінованим, осмисленим ставленням людини до власних особистісних властивостей [1]. Як виявила пізніше, В.В. Горбатих, ціннісне самоставлення особистості дорослого віку включає в себе сформованість вміння цінувати себе як носія фізичних, психологічних та соціальних утворень [3].

Відповідно з вищевизначеними розуміннями цього поняття можна проаналізувати ціннісне самоставлення та підкреслити, що ціннісне ставлення особистості до власного фізичного «Я» виявляється у здатності надавати адекватну оцінку власній зовнішності, образу тіла, фізичній витривалості, працездатності, функціональним ресурсам, можливості відновлювати фізичну силу після навантажень, вольовим рисам, стану здоров'я та способу життя загалом. Усвідомлення людиною таких своїх характеристик і є умовою життєстійкості у кризових ситуаціях, які на сьогодні перенасичені терористичними актами з боку ворога. Цим можна пояснити моральну патріотичну поведінку людей, які вступають до лав ЗСУ, активно здійснюють професійну діяльність у рятувальних службах, або продовжують волонтерську діяльність у найбільш уражених місцях.

Треба підкреслити, що ціннісне самоставлення особистості в кризових умовах також можна розглядати і у взаємозв'язку із ціннісним ставленням до власного психологічного «Я». Так, усвідомлення людиною культури пізнання свого внутрішнього світу – думок, переживань, намірів, прагнень, цілей, життєвих перспектив, ідеалів та цінностей надає їй можливість адаптуватись до нових, жорстоких реалій. На основі прийняття особистістю себе з «позитивними» і «негативними» якостями, вона може приймати адекватні рішення та здійснювати особистісні вибори в екстремальній ситуації. Водночас особистісні вибори залежать від суб'єктивного досвіду людини, оскільки одна людина вирішує перебувати в умовах активних бойових дій, інша – виїжджає за межі країни, третя – залишається на тимчасово-окупованій території, четверта – евакуюється тощо.

Більше того, у контексті розуміння ціннісного самоставлення особистості в кризових ситуаціях, важливо взяти до уваги і соціальне «Я». Сьогодні військові дії ворога з терористичними актами ілюструють, що усвідомлення особистістю власного статусу в соціальній групі та здатність налагоджувати спільну з однодумцями діяльність збільшують її ефективність. Це відображено у можливості людини організувати спільноту однодумців для порятунку інших з небезпечних для їх життя місць, долучитись до допомоги в іншій ролі волонтера, чи організувати нову, соціально-корисну справу.

Отже, у цьому дослідженні ми презентували декілька особливостей впливу кризової ситуації на процес змінювання ціннісного ставлення до себе в дорослої особистості. Одна з цих особливостей полягає у зміні в змістовій структурі «ставлень». Особистісна значущість, вирішення (не вирішення)

протиріч змістовно протилежних ціннісних ставлень в кризових умовах свідчать про провідне значення цих ставлень для особистості. Наступною особливістю впливу кризової ситуації на ціннісне самоставлення є наступне: ціннісне ставлення до себе вибудовується на підставі осмислення фізичного «Я» (розуміння вольових рис, власної працездатності, відновлення сил після бойових дій, чи звичайних фізичних навантажень), психологічного «Я» (усвідомлення думок, почуттів, прагнень), соціального «Я» (розуміння власного статусу в соціальній групі, уміння налагоджувати спільну, корисну, діяльність, усвідомлення громадянської ідентичності).

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні розвитку структурних компонентів ціннісного самоставлення особистості дорослого віку в умовах кризової ситуації.

Список використаної літератури:

1. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ–Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.
2. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії та перспективи: монографія. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 340 с.
3. Горбатих В.В. Самоставлення особистості як емоційний компонент самосвідомості. Вісник Запорізького національного університету, Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2010. №2 (13). С. 48-52.
4. Яворська-Ветрова І.В. Теоретичний аналіз проблеми самоставлення: ціннісний аспект. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології Г.С. Костюка НАПН України. Т. 6 (13). С. 198-206.

СЕМЕНЮК (АБРАМЮК) О.Ю.

студентка III курсу

спеціальності 053 «Психологія»

Український гуманітарний інститут

«ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ТА ЧИННИКІВ ВПЛИВУ»

Актуальність дослідження обумовлена тим, що самооцінка – це комплексне явище, яке впливає на всі сфери життєдіяльності індивідуумів. Самооцінка – одне з ключових компонентів розвитку особистості та впливає на всі складові життя. Наразі питання самооцінки набуло значної актуальності та обговорення, особливо в питаннях самореалізації особистості, її побудови стосунків зі соціумом. Звертаючи увагу на це, важливо розуміти, як формується самооцінка, які чинники та механізми впливають на це та як воно змінюється протягом життя. Враховуючи значний вплив соціальних факторів та особистісних взаємин на формування самооцінки, це дослідження має важливе практичне значення для психологічного супроводу індивідів різного віку.

Метою нашого дослідження є теоретичний аналіз механізмів, що впливають на формування самооцінки та розвиток цього явище протягом життя.

Огляд наукових джерел. Поняття самооцінки досліджувалось багатьма вченими в різні епохи та кожен будував своє власне розуміння. Вперше цей термін був запропонований вченим Вільямом Джемсом. Самооцінка – це власна адекватна або неадекватна оцінка особистості, своїх можливостей, досягнень, розуміння почуттів та емоцій, віра в себе. Теорія В. Джемса поділяє поняття «самооцінки» на три складові: фізична, соціальна, духовна. Де фізична складова найнижча, соціальна – середня та духовна – найвища. Розвиток всіх складових сприяє на формування адекватної самооцінки [1].

Американський психолог Стенлі Куперсміт досліджував формування самооцінки у індивідуумів з раннього дитинства та виявив, що є три сфери, які впливають на це. Розглянемо їх детальніше: перше – це ступінь прийняття дитини батьками, вияв достатньої уваги та любові, друге – це встановлення правил, які визначають, що дозволено робити, а що заборонено та третя сфера – демократія в родині, коли батьки ставлять рамки дозволеного та забороненого, вони залишають право за дитиною обирати, що вона хоче чинити та від чого утримується [2].

Вчений Альфред Адлер теж зауважив, що самооцінка починає своє формування з раннього дитинства та на основі цього розробив власну теорію. Психолог зазначив, що кожне немовля народжується з «почуттям неповноцінності» та в період зростання це стає рушійною силою для розвитку і самореалізації, також безпосередньо на цей процес впливають стосунки з батьками та оточенням [5]. Психолог Абрахам Маслоу, створюючи свою «Піраміду ієрархії потреб», зазначив, що самооцінка є важливою складовою в самоповазі та самоактуалізації, що допомагає в особистісному зростанні та формуванні індивідуальності [3].

Карл Роджерс, представник феноменологічного підходу, зауважив, що основною рушійною силою дій людини є бажання до самоактуалізації. Для досягнення гармонії в самооцінці важливо знайти узгодження між «Я-реальне» та «Я-ідеальне», з цього випливає, що самооцінка базується на внутрішній узгодженості – відсутність непорозуміння з різними образами себе та на стані конгруентності – неприсутність непорозуміння між сприйманням себе та реальним суб'єктивним досвідом [4]. Ці теорії показують комплексне бачення процесів формування самооцінки, які залежать від багатьох чинників, таких як вплив родини, соціального середовища, внутрішніх установок та життєвих обставин.

Результати дослідження самооцінки, її теоретичний аналіз психологічних концепцій та чинників впливу показали, що процес формування відбувається з раннього дитинства та є комплексним явищем. В перше чергу найважливішу роль відіграють батьки у спілкуванні та відношення до дитини, та на другій позиції оточення, соціалізація особистості,

побудова стосунків з ровесниками, вчителями, в дорослому віці з партнером, колегами по роботі. Позитивні відгуки зі сторони оточення сприяють формуванню адекватної самооцінки, проте негативні сприяють формуванню неадекватної самооцінки. Самооцінка має важливу роль у психічному здоров'ї та розвитку індивідуумів, впливає на комунікацію, бажання ставити цілі та досягати їх. Важливо розвивати адекватну самооцінку за допомогою самосприйняття, самоповаги та об'єктивного оцінювання власних здібностей.

Висновки. Отже, Самооцінка є динамічною і багатовимірною структурою особистості, що формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Дослідження показують, що вона розвивається від раннього дитинства та змінюється в залежності від побудови стосунків з соціумом, самореалізації та життєдіяльності. Важливими чинниками у формуванні адекватної самооцінки є позитивні відгуки зі сторони батьків та навколишнього світу, розуміння своїх можливостей, реальна оцінка власних здібностей та досягнень.

Список використаних джерел:

1. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
2. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. Київ: Каравела, 2018. 372 с.
3. Піраміда Маслоу: Ієрархія потреб. 2023. URL: <https://psyhologer.com.ua/piramida-maslou/>. (дата звернення: 21.10.2024).
4. Психологічний аналіз самооцінки у наукових дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених. 2016. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2016_2/62.pdf. (дата звернення: 21.10.2024).
5. Мельниченко Р. Що таке самооцінка і до чого тут комплекс неповноцінності. *Українська правда*. 2019. URL: <https://life.prawda.com.ua/society/2019/08/26/238009/>. (дата звернення: 21.10.2024).

СПІВАК Л. В.

*викладач кафедри педагогіки та психології
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»,
аспірантка спеціальності 053 «Психологія»*

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені І. Зязюна НАНУ

ВПЛИВ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ (КПТ)

Актуальність теми дослідження. Дослідження допомагають розширити наше розуміння важливості когнітивно-поведінкової терапії та зв'язку образу життя з емоціями. Вони надають нові наукові дані та

інформацію, які можуть бути корисними для практикуючих спеціалістів, пацієнтів та суспільства в цілому. Дослідження, що підтверджують ефективність когнітивно-поведінкової терапії та впливу образу життя на емоції, мають практичне значення. Вони можуть служити основою для розробки ефективних методів та стратегій лікування, а також рекомендацій для людей, які бажають покращити своє психічне благополуччя та якість життя. Дослідження, які досліджують вплив КПТ та образу життя на емоції, мають значний соціальний вплив. Вони можуть допомогти створити свідомість про важливість психічного здоров'я, звернути увагу на ефективні методи лікування та спонукати людей приймати позитивні зміни у своєму житті.

У сучасному світі все більше людей стикаються з психічними проблемами та негативними емоціями. Тому дослідження, що досліджують методи та стратегії для боротьби з ними, є дуже актуальними та мають практичне значення для багатьох людей. Дослідження щодо КПТ та зв'язку образу життя з емоціями сприяють розвитку наукової галузі психології та психічного здоров'я. Вони доповнюють існуючі знання та вносять нові уявлення про механізми впливу психологічних факторів на емоційний стан людини. Усі ці аспекти підтверджують актуальність дослідження КПТ та зв'язку образу життя з емоціями, оскільки вони впливають на практичну діяльність, соціальну свідомість та розвиток наукової галузі.

Мета даного дослідження полягає у аналізі взаємозв'язку між негативними емоціями, процесом прийняття рішень та психічним благополуччям. Основна ціль полягає в розумінні впливу негативних емоцій на процес прийняття рішень та загальний психічний стан людини. Робота спрямована на виявлення патернів і механізмів, за допомогою яких негативні емоції впливають на когнітивні процеси та прийняття рішень, а також на дослідження можливих методів і підходів для покращення емоційного стану та якості життя людей. Метою є надання цінних наукових висновків та рекомендацій, які можуть бути використані для розробки ефективних стратегій психотерапії, тренінгів з прийняття рішень та методів покращення психічного благополуччя.

Основні результати дослідження. Негативні емоції, такі як тривога, страх і депресія, мають значний вплив на психічний стан і якість життя людей. Вони можуть спотворювати мислення, знижувати самооцінку і обмежувати функціонування в різних сферах життя. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є одним з найпоширеніших підходів у психотерапії, який допомагає змінити негативні мислительні схеми та поведінкові паттерни.

Дослідження показують, що негативні емоції можуть впливати на процес прийняття рішень. Наприклад, тривога може призвести до переоцінки ризику та зниження віри в свої здібності, що ускладнює раціональне прийняття рішень. Депресія, зі свого боку, може супроводжуватися негативними думками про себе і навколишній світ, що спотворює процес оцінки альтернатив і прийняття рішень. КПТ як ефективний підхід до роботи

з негативними емоціями. КПТ надає інструменти для роботи з негативними емоціями та спотвореннями мислення, які можуть виникати під час прийняття рішень. Застосування КПТ включає кілька ключових етапів:

- Ідентифікація негативних думок і емоцій: Аналіз власних думок і емоцій допомагає виявити негативні патерни мислення, які впливають на здатність приймати рішення

- Когнітивна перебудова: Мета цього етапу полягає в заміні негативних думок більш реалістичними і позитивними твердженнями. Людина вчиться відрізняти факти від спотворень мислення та переоцінювати реальні ризики і можливості.

- Тренування навичок регуляції емоцій: Вивчення і тренування навичок регуляції емоцій є важливими аспектами КПТ. Когнітивно-поведінкові терапевти навчають своїх клієнтів методам справлятися з негативними емоціями, такими як розслаблення, дихальні вправи, візуалізація або інші техніки, які сприяють зниженню рівня тривоги, страху або депресії.

- Постановка цілей і дій: У процесі КПТ клієнти вчать ставити реалістичні цілі і розробляти плани дій для їх досягнення. Це допомагає подолати паралізуючий вплив негативних емоцій і активно брати участь у процесі прийняття рішень.

- Поступова експозиція: Когнітивно-поведінкова терапія також використовує метод експозиції для допомоги клієнтам у подоланні своїх страхів і тривог. Через поступовий і контрольований вплив на негативні ситуації або стимули, клієнти можуть поступово знизити свою реакцію на них і розвинути нові способи мислення і поведінки.

Дослідження показують, що КПТ є ефективним підходом до роботи з негативними емоціями та прийняття рішень. Вона допомагає людям розвинути більш адаптивні та конструктивні стратегії мислення та поведінки, що в свою чергу сприяє поліпшенню психічного благополуччя та функціонування. У підсумку, негативні емоції можуть суттєво впливати на процес прийняття рішень. Когнітивно-поведінкова терапія надає ефективні інструменти для роботи з негативними емоціями, спотвореннями мислення та розвитку навичок регуляції емоцій. Шляхом ідентифікації та зміни негативних патернів мислення, встановлення реалістичних цілей та розробки планів дій, КПТ допомагає клієнтам приймати більш обґрунтовані та адаптивні рішення, поліпшуючи їх психічне благополуччя та якість життя.

Наші емоції тісно пов'язані зі способом життя, який ми ведемо. Спосіб життя включає наші щоденні звички, режим дня, фізичну активність, харчування, соціальні контакти та інші аспекти нашого життя. Вплив способу життя на негативні емоції може бути значним, і розуміння цієї взаємозв'язку може допомогти нам поліпшити наше психічне благополуччя. Дослідження показують, що фізична активність грає важливу роль у покращенні емоційного стану та зниженні негативних емоцій. Регулярні фізичні вправи сприяють виділенню ендорфінів, так званих "гормонів щастя", які сприяють покращенню настрою та зниженню рівня стресу. Вони також можуть

допомогти зі справлянням з тривогою та депресією. Тому включення фізичної активності в наш спосіб життя може допомогти знизити негативні емоції та підвищити загальне емоційне благополуччя.

Харчування також може впливати на наші емоції. Здорове та збалансоване харчування, що містить достатню кількість поживних речовин, може допомогти підтримувати стабільний рівень енергії та настрою. Деякі продукти містять речовини, які можуть підвищувати рівень енергії та настрою, наприклад, триптофан, який є попередником серотоніну, речовини, пов'язаної з почуттям щастя і задоволення. Однак неправильне харчування, багате простими вуглеводами та жирною їжею, може призводити до коливань настрою та погіршення емоційного стану. Тому здорове та збалансоване харчування може бути важливим фактором для підтримання емоційного благополуччя.

Соціальні контакти та якість наших взаємин також грають важливу роль у наших емоціях. Підтримка та розуміння від інших людей можуть допомогти нам справитися з негативними емоціями та стресом. Взаємодія з близькими людьми, участь у соціальних подіях та підтримка соціальних зв'язків сприяють поліпшенню настрою та зменшенню відчуття самотності. З іншого боку, ізоляція та відсутність підтримки можуть сприяти розвитку негативних емоцій та психічних проблем. Тому підтримка соціальних зв'язків та активна участь у суспільстві можуть мати позитивний вплив на наш емоційний стан.

Висновки. Спосіб життя та негативні емоції тісно пов'язані між собою. Фізична активність, здорове харчування та підтримка соціальних зв'язків можуть допомогти нам справитися з негативними емоціями та поліпшити наше емоційне становище. Розуміння цього зв'язку може допомогти нам здійснити позитивні зміни в нашому житті, що сприятимуть поліпшенню нашого емоційного благополуччя.

Список використаної літератури:

1. Зеленська, В. О. Когнітивно-поведінкова терапія: Теорія та практика. Київ: Видавництво «Наука і освіта», 2020.
2. Іванова, Л. В., Петренко, В. І. Психологія емоцій та емоційної регуляції. Львів: Видавництво «Літера ЛТД», 2018.
3. Вороніна, Т. А. Психологія емоцій: Основи теорії та практики. 2-ге вид. Київ: Видавництво «Київський університет», 2017.
4. Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B. F., Emery, G. Cognitive Therapy of Depression. New York: Guilford Press, 1979.
5. Лукаш, М. П. Психотерапевтична робота з депресією за допомогою когнітивно-поведінкової терапії. Харків: Видавництво «Харківський університет», 2019.
6. Грехем, Р. П. Когнітивно-поведінкова терапія для лікування тривожних розладів у дітей та підлітків. Київ: Видавництво «Освіта України», 2015.

ХОМЕНКО Л. М.

*к.е.н., доцент кафедри обліку і фінансів
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

РОЗВИТОК НАВИЧОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження Розвиток держави неможливий без постійного вдосконалення системи вищої освіти. В умовах глобалізації зростає потреба в професіоналах з високою кваліфікацією, здатних до мобільності, самостійної роботи та творчого підходу, які постійно прагнуть до професійного розвитку та покращення своїх навичок.

Одним із ключових завдань вітчизняних закладів вищої освіти під час модернізації є інтеграція освіти з наукою і виробництвом, а також підготовка фахівців на рівні, що відповідає міжнародним стандартам. Для цього необхідно забезпечити високу якість навчання та підготувати спеціалістів, здатних мислити творчо і ефективно застосовувати теоретичні знання на практиці.

Феномен креативного мислення і механізми його розвитку привертають увагу науковців протягом багатьох століть. Це обумовлено тим, що креативне мислення є ключовою складовою інтелектуального розвитку особистості та її здатності знаходити нестандартні рішення у різних ситуаціях. Сучасна освіта, спираючись на тенденції гуманізації та гуманітаризації, підкреслює значення креативності як важливої цінності. З огляду на вимоги ринку праці розвиток навичок креативного мислення у здобувачів вищої освіти стає особливо актуальним, оскільки такі навички дозволяють адаптуватися до змін і бути конкурентоспроможними.

Метою нашого дослідження є з'ясування факторів, які сприяють розвитку креативності у здобувачів гуманітарного профілю. Результати дослідження дозволили виявити важливі аспекти, які впливають на цей процес, і допомогли зрозуміти, які методи та умови найбільш ефективно стимулюють креативне мислення у здобувачів.

Огляд джерел. Креативність (від лат. creatio – створення) – творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і входять у структуру обдарованості як незалежний фактор. На думку П. Торренса, креативність включає в себе підвищену чутливість до визначення цих проблем, до дефіциту або протиріч знань, дій з визначення цих проблем, до пошуку їх рішень на основі висунення гіпотез, до перевірки й зміни гіпотез, до формулювання результату вирішення проблем [1].

Дійшли висновку, що більшість теорій креативності та теоретико-методичних досліджень її формування об'єднує фундаментальне положення про те, що кожна людина певною мірою має здатність до творчості. Тому в

межах нашого дослідження креативність студентів розглядається як комплексне, багатовимірне та динамічне явище особистості. Це явище допомагає знаходити нестандартні рішення у професійній діяльності, даючи майбутньому фахівцю можливість трансформувати не тільки навколишній світ і оточуючих, але й самого себе.

Так, розвиток креативності є важливою темою сучасних досліджень, і вчені виділяють два основні підходи до неї. Один з них зосереджується на пошуку конкретних практик, методів та інструментів, які допомагають розвивати креативне мислення. [2, 3, 4]. Важливо зазначити, що ці методики відрізняються залежно від професійної сфери майбутнього спеціаліста. Крім того, за другого підходу поширена думка, що здобувачі або фахівці зможуть продовжувати використовувати ці інструменти самостійно в своїй професійній діяльності.

Ця ідея підкреслює, що розвиток креативності є не лише універсальною навичкою, але й такою, що адаптується до конкретних професійних вимог.

Результати дослідження цієї проблеми дали змогу виявити фактори, що сприяють розвитку креативного мислення, формують освітнє середовище, яке відіграє ключову роль у процесі творчого становлення особистості. По-перше, таке середовище покращує емоційний інтелект здобувача, що допомагає йому краще розуміти свої емоції та керувати ними. По-друге, доброзичлива атмосфера, яку створюють викладачі та здобувачі, забезпечує психологічний комфорт і підтримує свободу творчого самовираження. Важливим аспектом виступає також залучення здобувачів до створення інформаційного продукту, що сприяє розвитку їхніх навичок у вирішенні складних задач.

Крім того, здобувач має можливість самостійно подолати бар'єри на шляху до розвитку креативного мислення, що вимагає від нього активної участі у навчальному процесі та вміння пристосовуватися до нових викликів.

Здатність творчо мислити, а також використовувати нестандартні та інноваційні підходи для вирішення професійних завдань, може стати важливою конкурентною перевагою в умовах взаємодії зі штучним інтелектом. Творчі рішення дозволять людині зберігати унікальність, яка складно піддається автоматизації. Це не тільки допоможе зберегти робочі місця, але й сприятиме адаптації до швидких змін у професійній сфері, що супроводжуються технологічними нововведеннями.

Тому вивчення креативності, її переваг, можливостей та методів формування виступає перспективним напрямом дослідження. Розвиток креативного мислення може допомогти людям залишатися затребуваними на ринку праці та взаємодіяти зі штучним інтелектом на рівних, особливо в професіях, що вимагають нестандартного підходу та гнучкості мислення.

Дослідження, яке провели у 2024 року, зосереджене на вивченні факторів, що впливають на формування креативності у здобувачів економічного спрямування студентів гуманітарного профілю і є важливим кроком у розумінні цього процесу. Особливу увагу було приділено тому, чи

усвідомлюють здобувачі важливість розвитку креативності у своїй професії. Таке дослідження може виявити конкретні інструменти й методи, які сприяють креативності, а також допомогти в удосконаленні освітніх програм для спеціалістів економічного спрямування, забезпечуючи їх актуальними знаннями та навичками.

В опитуванні взяли участь 67 студентів бакалаврів, які навчаються за освітніми програмами «Облік та оподаткування», «Менеджмент» та «Фінанси, банківська справа та страхування» Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

Більшість респондентів оцінили важливість креативності для професійної діяльності здобувачів економічного спрямування за шкалою від 1 до 10, де 1 означає «зовсім не важлива», а 10 – «ключова компетенція» (8 - 10%, 9 - 24%, 10 - 50%). Таким чином, 84% опитаних вважають цю навичку дуже важливою. Це співвідноситься з відповідями на друге питання стосовно розвитку креативності : 8 - 9%, 9 - 23%, 10 - 52%, де 84% респондентів також визнали креативність важливою для професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю. Ці результати служать основою для мотивації учасників освітнього процесу, стимулюючи розвиток креативних підходів до виконання завдань. Усвідомлення важливості цієї компетенції також сприяє створенню індивідуальних і колективних інструментів для активізації креативного мислення.

На нашу думку, одним із ключових факторів, що сприяють розвитку креативності, є обізнаність студентів із методами та інструментами креативного мислення. Більшість респондентів (80%) зазначили, що володіють цими навичками. Решта опитаних (20%) вважають, що не мають достатнього рівня знань щодо цих методів. Також 25% респондентів не використовують методики та інструменти креативного мислення в освітньому процесі. Проте значна частина тих, хто не застосовує ці методики під час навчання, навели приклади завдань, для виконання яких необхідне використання креативних підходів.

Здобувачі однієї освітньої програми, одного курсу та університету можуть надавати протилежні відповіді на ці питання з кількох причин.

По-перше, це може бути пов'язано з індивідуальними особливостями кожного здобувача, такими як рівень їхньої самомотивації та самодисципліни. Деякі здобувачі можуть бути більш активними та ініціативними, в той час як інші можуть не усвідомлювати важливість креативності або не мати достатньої мотивації для її розвитку.

По-друге, різниця у відповідях може бути результатом неусвідомленого ставлення до власних освітніх потреб. Деякі здобувачі можуть не усвідомлювати наскільки важливі методи та інструменти креативного мислення для їхньої професійної підготовки, і, відповідно, не надавати їм належного значення. Це може свідчити про недостатню інформацію або підтримку з боку викладачів і навчального середовища.

На розвиток креативності суттєво впливають характер завдань і умови їх виконання. Позитивні емоції у респондентів (60%) викликають завдання для групової роботи, тоді як індивідуальна робота над власним інформаційним продуктом подобається 55% опитаних. Такі результати узгоджуються з відповідями на відкрите питання, в якому респондентам пропонувалося навести приклади найцікавіших практичних завдань. Серед них найчастіше згадуються: створення ділової ситуації (зокрема, для підготовки та аналізу інформації на задану тему), припустимо фінансового спрямування; запис подкасту; розробка прототипів сувенірної випуку конкурентоспроможної продукції; створення сценарію стратегії фінансового розвитку; написання есе тощо.

Висновки. Фактори, які сприяють розвитку креативності у майбутніх фахівців економічного профілю, тісно пов'язані зі створенням студентоцентрованого освітнього середовища. Таке середовище сприяє розвитку емоційного інтелекту, забезпечує доброзичливу атмосферу та свободу для творчого самовираження студентів, а також надає можливість продемонструвати завершений інформаційний продукт. Крім того, воно має спонукати здобувачів до самомотивації, самодисципліни та саморозвитку. Створення такого освітнього середовища дозволяє подолати бар'єри у процесі вдосконалення креативного мислення. Таким чином, різноманітність завдань та форма їх виконання можуть істотно впливати на емоційний стан здобувачів вищої освіти та їхню креативність.

Список використаних джерел:

1. Torrance E. P. Guiding creative talent. Englewood Cliffs, W. J. : Prentice-Hall, 1964. 23 p.
2. Бондар Т. О. Освітні інструменти для розвитку критичного і креативного мислення в умовах інформаційного суспільства. *Філософські обрії*. 2019. Вип. 42. С. 133–137.
3. Глотова І. В. Розвиток креативності в системі сучасної освіти. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 144(2). С. 7–9.
4. Голубчак К. Т. Методика дизайн-мислення в архітектурній освіті як інноваційний засіб формування креативності майбутніх архітекторів. *Містобудування та територіальне планування*. 2021. Вип. 76. С. 63–70.

ЦЬОМИК Х. Б.

Доктор філософії в галузі психології (PhD),
викладач кафедри теоретичної та консультативної психології
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

**РОЗВИТОК САНОГЕННОГО МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИКА УСПІШНОЇ
ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

Актуальність дослідження розвитку саногенного мислення як чинника успішної профорієнтаційної роботи зумовлена зростаючими вимогами до психічного та емоційного здоров'я молоді в умовах сучасного соціуму. Саногенне мислення, яке спрямоване на збереження та зміцнення психічного здоров'я, дозволяє молодим людям усвідомлено підходити до вибору професії, аналізуючи свої інтереси, здібності та потенційні ризики. В сучасних умовах ринку праці, коли важливі не тільки професійні навички, але й стресостійкість, здатність до адаптації, вміння самостійно ухвалювати рішення, розвиток саногенного мислення набуває особливої цінності. Воно сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання, кар'єрного зростання, а також ефективної самореалізації в професійній діяльності. Для профорієнтаційної роботи це важливо, оскільки вона орієнтується не тільки на надання інформації про професії, але й на розвиток здатності до саморефлексії та управління своїм емоційним станом. Розвиток саногенного мислення допомагає учням знизити рівень тривожності при виборі професійного шляху та підвищити рівень самовизначення. З огляду на глобальні виклики, пов'язані з нестабільністю ринку праці та постійними змінами в технологіях, такі навички стають необхідними. Профорієнтаційна робота, яка включає елементи розвитку саногенного мислення, може підвищити не тільки успішність кар'єрного вибору, але й забезпечити молодим людям стійкість до стресів і гнучкість у майбутньому професійному житті.

Метою нашого дослідження є вивчення розвитку саногенного мислення як важливого чинника для забезпечення успішної профорієнтаційної роботи. Зокрема, дослідження спрямоване на виявлення впливу саногенного мислення на процес прийняття рішень у виборі професії, а також на адаптацію молоді до змін у професійному середовищі. Це дозволить розробити рекомендації для ефективної профорієнтаційної підтримки, орієнтованої на розвиток позитивного мислення та стресостійкості.

Огляд джерел. Огляд літератури на тему розвитку саногенного мислення як чинника успішної профорієнтаційної роботи охоплює декілька важливих аспектів, які стосуються теоретичних основ саногенного мислення, його впливу на психічний стан людини та роль у професійній орієнтації. Перші дослідження саногенного мислення були представлені в працях українського психолога А. М. Кочаряна. Саногенне мислення — це такий тип мислення, який допомагає індивіду уникати стресу, негативних переживань та сприяє підтриманню психічного здоров'я [5]. А. М. Кочарян відзначає, що це мислення ґрунтується на раціональності, емоційній саморегуляції та усвідомленні своїх почуттів і думок. Це мислення сприяє розвитку психологічного благополуччя та здатності ефективно вирішувати життєві проблеми. У контексті профорієнтаційної діяльності, саногенне мислення відіграє вирішальну роль у процесі прийняття рішень щодо вибору професії.

Н. В. Логвиненко підкреслює, що такий тип мислення допомагає знизити рівень тривожності, що супроводжує молодих людей під час визначення своєї майбутньої професійної діяльності [6]. Здатність керувати своїми емоціями, відстежувати й усвідомлювати свої цілі та мотивації сприяє більш раціональному підходу до вибору професії, що підвищує шанси на успішну самореалізацію в обраній сфері. Дослідження саморегуляції також показують, що вона є важливим фактором у профорієнтаційній роботі. Саморегуляція полягає у здатності індивіда контролювати свої емоційні реакції та поведінку. Саногенне мислення допомагає в розвитку цієї здатності, що дозволяє людині приймати зважені рішення в умовах невизначеності, що є характерним для профорієнтаційного процесу. Дослідження О. В. Чепурного підтверджують, що молодь з високим рівнем саморегуляції демонструє більшу впевненість у своїх професійних виборах і стійкіше переносить складнощі навчання та роботи [9].

Крім теоретичного аналізу, значна кількість досліджень присвячена практичним аспектам розвитку саногенного мислення у школярів і студентів. Психолого-педагогічні методики, спрямовані на розвиток цього типу мислення, включають тренінги емоційної компетентності, техніки медитації та саморефлексії. Такі підходи, за даними Н. М. Волкової сприяють не лише психічному благополуччю, але й формуванню чіткіших професійних орієнтирів, що значно підвищує успішність профорієнтаційної роботи [2].

Результати дослідження цієї проблеми дали змогу виявити і узагальнити основні положення щодо саногенного мислення як чинника успішної профорієнтаційної роботи. Ця тема охоплює декілька ключових напрямків, які важливі для психології, педагогіки та профорієнтації. Основна увага в таких дослідженнях зосереджена на тому, як формування здорового, конструктивного мислення сприяє ефективності процесу професійного самовизначення та адаптації особистості.

Важливим власне окреслити сутність поняття «саногенне мислення» (від грецького *saпо* — «оздоровлювати») є типом мислення, спрямованим на збереження та покращення психічного та фізичного здоров'я людини. Воно відрізняється від патогенного мислення, яке може спричинити внутрішній стрес, дискомфорт і призводити до деструктивних реакцій. У контексті профорієнтації саногенне мислення допомагає молодій людині знизити тривожність, покращити саморегуляцію та приймати зважені рішення, що стосуються майбутньої професії. Це дозволяє уникнути емоційних блоків та самосаботажу під час професійного самовизначення.

На етапі вибору професії молоді люди часто стикаються зі стресовими ситуаціями, невизначеністю та тиском з боку суспільства або батьків. Саногенне мислення допомагає впоратися з цими труднощами завдяки таким компонентам як рефлексія, критичне мислення, стресостійкість та позитивна мотивація.

Рефлексія та критичне мислення є важливими когнітивними процесами, що допомагають людині осмислювати свій досвід, виносити уроки з

попередніх дій і приймати раціональні рішення. Науковий інтерес до цих феноменів був виражений у численних дослідженнях, що розглядають їхню роль в освіті, психології та когнітивній науці. Рефлексія — це процес осмислення власних думок, емоцій і дій, зокрема критичний аналіз власного досвіду. Дж. Дьюї, один з провідних теоретиків рефлексивного мислення, вважав, що рефлексія є складовою глибокого навчання і саморозвитку. Він наголошував, що рефлексія має на меті не просто спостереження за власними діями, а систематичне їх осмислення з метою удосконалення [3]. Дьюї також відзначав, що рефлексія є активним процесом, що вимагає постійного аналізу й усвідомлення контексту, у якому відбуваються дії. Інші дослідники, такі як Д. Шон, підкреслювали, що рефлексія має значення не тільки після події (рефлексія після дії), але й під час (рефлексія в дії). Це допомагає адаптувати свою поведінку в режимі реального часу, що є важливим у професіях, де потрібна швидка реакція на змінні умови [10].

Критичне мислення — це здатність до раціонального, обґрунтованого аналізу інформації з метою прийняття аргументованих рішень. За визначенням Р. Енніса, одного з провідних дослідників у цій сфері, критичне мислення включає здатність до аналізу аргументів, виявлення хибних висновків, оцінки доказів і формулювання висновків на основі логіки [4]. На думку вчених, таких як П. Фейсіо та Д. Халперн, критичне мислення вимагає не тільки когнітивних здібностей, але й певного емоційного підходу: відкритості до нових ідей, готовності переглядати свої переконання й уникати когнітивних упереджень. Дослідники також наголошують на важливості систематичного тренування критичного мислення як одного з базових елементів сучасної освіти [7,8].

Науковці погоджуються, що ці два процеси взаємопов'язані. Рефлексія є основою для критичного мислення, оскільки без здатності аналізувати власні дії та установки людина не зможе об'єктивно оцінювати інформацію чи піддавати її сумніву. Водночас, критичне мислення сприяє розвитку рефлексії, оскільки допомагає виявляти слабкі місця в аргументах і діях та шукати нові шляхи вдосконалення.

Таким чином, рефлексія і критичне мислення є взаємодоповнюючими процесами, що сприяють глибшому розумінню дійсності, розвитку особистості та підвищенню якості прийняття рішень в тому числі й у випадку вибору професії.

Стресостійкість — здатність знижувати рівень тривоги та напруги через конструктивний підхід до вирішення проблем, що виникають у процесі професійного самовизначення. На думку І. С. Булах стресостійкість як ключовий фактор у подоланні кризових ситуацій. Вона вказує, що стресостійкість є важливою складовою адаптації людини до несприятливих умов. Вчена підкреслює, що стресостійкість допомагає зберегти емоційну стабільність, підтримувати продуктивність і зосередженість навіть у складних обставинах. Крім того, вона зазначає, що стресостійкість не є вродженою рисою, а може бути розвинута через особистісний ріст і саморефлексію [1].

Відповідно за допомогою цієї риси під час профорієнтаційної роботи та впродовж професійного шляху особистість зможе залишатися емоційно стійкою та цілеспрямованою не зважаючи на невдачі та труднощі.

Позитивна мотивація — спрямованість на пошук сенсу в майбутній професії, що підвищує стійкість до труднощів у навчанні та кар'єрі. К. Роджерс вважав, що людина має природну схильність до зростання, розвитку і самовдосконалення. Позитивна мотивація, за його словами, виникає тоді, коли людині надають умови для реалізації її потенціалу: прийняття, розуміння та свобода вибору. Важливо створити атмосферу, в якій людина може вільно виражати себе, щоб досягти внутрішньої гармонії. Е. Десі та Р. Райан досліджували внутрішню та зовнішню мотивацію. Вони вважають, що позитивна мотивація виникає, коли людина відчуває автономію, компетентність і пов'язаність з іншими. Внутрішня мотивація є більш стійкою і продуктивною, оскільки вона базується на внутрішніх інтересах і бажанні самовдосконалюватися, а не на зовнішніх винагородах [11]. Б. Ф. Скіннер вважав, що мотивація є результатом підкріплення. Позитивна мотивація виникає тоді, коли позитивні наслідки дій посилюють бажання повторювати поведінку. У випадку позитивної мотивації, людину заохочують досягати цілей через винагороди або підкріплення позитивної поведінки [12].

Позитивна мотивація, на думку різних вчених, може виникати як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел. Вона може базуватися на пошуку сенсу, задоволенні базових та вищих потреб, або ж на переживанні внутрішнього задоволення від діяльності. Але спільною рисою є те, що вона веде до особистісного зростання та самореалізації.

Саногенне мислення значно підвищує якість профорієнтаційної роботи, оскільки сприяє розвитку в учнів здатності до самостійного вибору професійного шляху: профорієнтаційні консультації мають на меті не лише допомогу у виборі спеціальності, а й розвиток у школярів навичок саморегуляції та усвідомленості, які формують здорове ставлення до процесу вибору професії; групова та індивідуальна робота з учнями з використанням методик розвитку саногенного мислення (наприклад, когнітивно-поведінкової терапії, методів арт-терапії або позитивної психології) сприяє кращій адаптації до умов навчання та праці.

Для розвитку саногенного мислення у процесі профорієнтаційної роботи можуть використовуватися різні психологічні техніки та методики:

- когнітивно-поведінкові техніки — спрямовані на зміну негативних установок, що стосуються майбутньої професії або власних можливостей. Вони допомагають молоді переосмислити свій страх перед помилками та невдачами;
- техніки релаксації та саморегуляції — навчання навичкам управління емоційним станом через медитації, дихальні вправи, що допомагають знизити рівень стресу під час прийняття важливих рішень;

- групова робота і коучинг — використання групових обговорень та вправ на розвиток критичного мислення та позитивного сприйняття власних можливостей.

Розвиток саногенного мислення як чинника успішної профорієнтаційної роботи допомагає молодим людям краще орієнтуватися у своїх професійних вподобаннях, знижує рівень тривожності та покращує самосприйняття в процесі вибору професії. Такий підхід сприяє гармонійному професійному самовизначенню, підвищенню ефективності навчання та поліпшенню якості життя.

Висновки. Таким чином, розвиток саногенного мислення є потужним інструментом у профорієнтаційній роботі. Воно дозволяє молодим людям краще зрозуміти свої інтереси, зменшити рівень тривожності при виборі професії та підвищити саморегуляцію. Це, в свою чергу, сприяє більш обґрунтованому й успішному вибору професійної діяльності, що є важливим елементом ефективної профорієнтації.

Список використаних джерел:

1. Булах, І. С. Психологія життєвих криз. Київ, 2023. 250 с.
2. Волкова Н. М. Психолого-педагогічні аспекти розвитку саногенного мислення у студентів. Донецьк: ДонНУ, 2018. 150 с.
3. Дьюї Дж. Як ми мислимо. Київ : Основи, 2002. 272 с.
4. Енніс Р. Критичне мислення: чого воно вимагає? *Наукові дослідження критичного мислення*. 2010. Т. 45, № 4. С. 23–34.
5. Кочарян А. М. Саногенне мислення і психічне здоров'я. Київ: Наукова думка, 2000. 180 с.
6. Логвиненко Н. В. Психологічні аспекти саногенного мислення у виборі професії. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 215 с.
7. Фейсіо П. Критичне мислення: підходи до викладання. Львів : Літера, 2013. 198 с.
8. Халперн Д. Розвиток критичного мислення: когнітивний підхід. Харків : Ранок, 2015. 376 с.
9. Чепурний О. В. Саморегуляція як чинник професійної успішності молоді. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 230 с.
10. Шон Д. Рефлексивний практик: як професіонали думають у дії. Київ : Академія, 2011. 314 с.
11. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Plenum, 1985. 372 p.
12. Skinner B. F. About behaviorism. New York: Vintage Books, 1976. 304 p.

ШАТОВА Л. Г.

*фахівець 1 категорії факультету економіки і управління
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРІВ

Актуальність дослідження. В сучасних умовах розвитку країни одним із ключових стратегічних ресурсів стає інноваційний кадровий, управлінський та особистісний потенціал. Для впливу на соціально-економічний розвиток України необхідно змінювати систему підготовки менеджерів, які здатні ефективно працювати як у стабільних умовах, так і в умовах змін, нестандартних ситуацій та криз. Важливо, щоб менеджери не тільки виконували роль лідерів, але й ставали соціальними інноваторами, створюючи власні малі підприємства, що є надзвичайно актуальним для сучасної України.

Метою нашого дослідження є аналіз теоретичних підходів до вивчення психологічних особливостей, що визначають розвиток професійних якостей менеджерів. Основна увага приділяється тому, як різні психологічні теорії пояснюють ключові аспекти розвитку та прояву управлінських здібностей, а також підприємницьких якостей, що є важливими для ефективного керівництва в умовах ринкової економіки.

Огляд джерел. Дослідники вважають, що успішність діяльності управлінця залежить не лише від його професійної підготовки, тобто сукупності знань, умінь і навичок, а від наявності у нього цілісного комплексу особистісних якостей. Саме ці властивості дозволяють ефективно управляти ситуацією. У поєднанні ці управлінські якості формують потенціал особистості управлінця як інтегрального явища, що визначає його здатність до результативного керівництва. При цьому дослідники схильні виокремлювати професійно значущі якості або групи якостей, які властиві управлінцям (К.О. Абульханова-Славська, В.Г. Асєєв, О.М. Борисова, В.В. Третьяченко, С.П. Дирін, А.П. Двінін, Н.А. Зайцева, А.І. Кітов, Т.В. Корнілова, Р.Л. Кричевський, Г.Х. Попов, А.П. Ситников, А.У. Хараш, В.Н. Чернишов, М. Вудвок, Д. Френсіс та ін.).

Результати дослідження. З точки зору психології, кожна професія висуває певні вимоги до психічних властивостей особистості, таких як спеціальні здібності, інтелект, увага, воля, пам'ять тощо. Для ефективного виконання професійних обов'язків необхідні відповідні задатки, індивідуально-психологічні та особистісні якості.

Теоретичний аналіз наукової літератури про психологічні особливості професійного становлення майбутніх менеджерів з маркетингу, а також виділення аспектів, які ще потребують дослідження та наукового

обґрунтування, спонукали до вивчення цього питання в реальних умовах. Для дослідження були використані наступні методики:

1. Методика Т. Елерса для дослідження мотивації студентів на досягнення успіху.
2. Методика Т. Елерса для дослідження мотивації студентів на уникнення невдач.

Емпіричне дослідження психологічних особливостей професійного становлення майбутніх менеджерів виявило кілька важливих аспектів. Згідно з результатами дослідження мотивації студентів на досягнення успіху, проведеного за методикою Т. Елерса, більшість учасників, а саме близько 80%, демонструють середній рівень мотивації. У дослідженні мотивації на уникнення невдач 50% майбутніх менеджерів виявили високий рівень цієї мотивації, тоді як низький, середній та надто високий рівні представлені приблизно в однакових пропорціях.

Загалом, результати показують, що більшість студентів мають середній рівень мотивації на досягнення успіху та високий рівень мотивації на уникнення невдач. Ці результати не слід оцінювати однозначно, оскільки високий рівень мотивації на досягнення успіху не завжди є позитивним, а високий рівень мотивації на уникнення невдач може не бути негативним.

Майбутньому менеджеру необхідно розробити власну ефективну мотиваційну модель для прийняття рішень, спрямовану на досягнення позитивних результатів. Формування такої моделі можливе на основі практичного досвіду, коли успіх досягався завдяки мотивації на досягнення результату або мотивації уникнення невдач. Важливо зазначити, що жодна з мотивацій не повинна домінувати в процесі прийняття рішень; натомість, менеджер має самостійно знайти оптимальне пропорційне співвідношення між ними.

Оскільки професійну діяльність здійснює реальна особистість, використовуючи всі свої знання, навички та психологічні ресурси, важливо розглянути управлінський і підприємницький потенціал менеджерів. Менеджер - це людина, яка професійно виконує функцію управління в умовах ринкових відносин.

Сучасні тенденції розвитку суспільства вимагають підвищення рівня психологічного супроводу у різних професійних сферах. Особливу увагу слід приділити комплексному психологічному забезпеченню на всіх етапах професійного розвитку людини. Це включає постійне підвищення професійної кваліфікації та ефективності фахівця, за умов безперервного особистісного зростання. Такий супровід має базуватися на науково обґрунтованих дослідженнях, які відображають психологічні аспекти професійної діяльності та розвитку спеціаліста у конкретній сфері.

Робота менеджера відзначається високою інтенсивністю, насиченим графіком, а також значним впливом зовнішніх факторів. Це супроводжується численними соціальними контактами на різних рівнях і часто потребує безпосередньої комунікації з людьми. Внаслідок цього менеджер стикається

з постійними економічними, організаційними та соціально-психологічними стресами. Такі умови роботи можуть призвести до розвитку синдрому емоційного вигорання, що негативно впливає на ефективність та професійний добробут.

Висновки. Підприємницький потенціал розглядається як сукупність психологічних характеристик особистості, що впливають на успіх у підприємницькій діяльності. До його структурних складових належать професійна орієнтація, інтелектуальні якості (як вербальні, так і невербальні), емоційно-вольові характеристики (психоемоційний стан та вольова рішучість), комунікативні навички (товариськість, організаційно-лідерські якості, адаптивність) та ділові якості (самостійність та підприємливість), а також інтернальність.

Результати досліджень дозволяють удосконалити чинні методи навчання та розвитку майбутніх менеджерів з маркетингу, а також створити нові методики для покращення їх психологічного та емоційного стану.

Список використаних джерел:

1. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : Перун, 2005.
2. Шкільняк М. М, Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Крисько Ж. Л., Демків І. О. Менеджмент : навчальний посібник. Тернопіль : Крок, 2017 р. 252 с.
3. Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. Менеджмент : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. Х. : Право, 2013. 216 с.
4. О. В. Баєва, Л. В. Лазоренко, Н. І. Новальська та ін. ; за ред. О. В. Баєвої, Н. І. Новальської. Менеджмент і адміністрування : в 2 ч. Ч. 1. Історія менеджменту. Теорія організацій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. 336 с. Бібліогр.: с. 329–335.
5. О. В. Баєва, Н. І. Новальська, Л. О. Згалат Лозинська за ред. О. В. Баєвої, Н. І. Новальської. Менеджмент і адміністрування : в 2 ч. Ч. II. Менеджмент : навч. посіб. К. : ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. 326 с.
6. Н. І. Мельник. Феномен «професійної компетентності» в українській та європейській педагогічній теорії: порівняльний аспект. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2017. № 28. с. 54–60.

ШЕВЧУК Н. Ю.

студентка 3 курсу спеціальності 053 «Психологія»
кафедра педагогіки та психології
Український гуманітарний інститут

**РОЛЬ САМОСВІДОМОСТІ ТА РЕФЛЕКСІЇ В ПРОЦЕСІ ОСОБИСТІСНОГО
СТАНОВЛЕННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ЖИТТЯ**

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день перед людиною постають нові виклики, що характеризуються нестабільністю та швидкими змінами. Тому потреба у вивченні саморефлексії збільшується, розуміння людиною своїх сильних і слабких сторін, мотивів та дій стає дедалі актуальнішим у сучасному світі. Усвідомлені власного потенціалу, знаходження свого місця в суспільстві, є по-своєму важливо в різних вікових етапах – від дитинства до старості. Психологи вважають, що інтроспекція є важливим чинником у формуванні особистості на всіх етапах життя, її роль в суспільстві та культурна адаптація постає важливим питанням як в дитинстві так і в старості. Тому, висвітлення проблеми саморефлексії та впливу культури і суспільства на різних вікових етапах є важливим напрямом цього наукового дослідження, вивчення цього явище дозволить зрозуміти способи саморегуляції та самосприйняття особистості в будь-якому віці.

Метою нашого дослідження є вивчення впливу саморефлексії на особистісний розвиток людини на всіх етапах життя, а також визначальну роль соціокультурних факторів у формуванні самооцінки та самосвідомості.

Огляд джерел. Вивчення саморефлексії, як важливого компонента особистісного розвитку, є предметом багатьох досліджень. Рефлексія є хорошим інструментом самосвідомості, який дозволяє людям аналізувати свої думки, почуття, та вчинки, вона допомагає більше дізнатись про себе, та самовдосконалюватись [4]. Американський психолог Вільям Джеймс запевняє, що інтроспекція є основою для глибокого самоаналізу, який дозволяє людям оцінити свої сильні та слабкі сторони [2]. Багато зарубіжних науковців у своїх працях про самосвідомість та її впливу на особистість спираються на важливу роль соціокультурного фактора у формуванні самосприйняття. Самосвідомість дозволяє людині знайти діяльність, в якій вона може максимально самореалізуватися, та коло людей, яке стає референтною групою. Самосприйняття дає змогу створенню індивідуального стилю життя [5].

На кожному етапі життя самосвідомість і саморефлексія мають різний рівень розвитку, від початкового усвідомлення себе в дитинстві до глибокого самоаналізу в дорослому і літньому віці. Дослідження показують, що здатність до саморефлексії одночасно пов'язана з успішністю особистісного розвитку і самореалізації на всіх етапах життєвого шляху. У наукових дослідженнях виокремлюється, що рівень розвитку самосвідомості та саморефлексії змінюється протягом всього життя людини: від першого усвідомлення себе в дитинстві до глибокого самоаналізу в літньому віці. Психологи стверджують, що уміння саморефлексії є головним компонентом успішного розвитку і реалізації особистості на кожному етапі життєвого шляху, що робить її важливою складовою вивчення та розуміння процесів самопізнання і особистісного зростання.

Результати дослідження цієї проблеми дали змогу виявити і узагальнити основні положення щодо ролі самосвідомості та рефлексії в процесі особистісного становлення на різних етапах життя. У ході

дослідження було виявлено, що саморефлексія є важливим фактором розвитку особистості протягом усього життя. Вже починаючи з раннього дитинства і аж до старості саморефлексія та її роль набуває нових форм і з кожним етапом змінюється.

Самосвідомість на ранніх етапах життя, таких як дитинство, формується під впливом саме зовнішнього середовища, зокрема через взаємодію з батьками та близькими людьми. Одним із перших проявів самосвідомості людини є усвідомлення власного тіла та можливості його контролю, це відбувається на ранніх етапах життя, таких як дитинство. Це супроводжується першим використанням займенника «Я», та відкиданням допомоги дорослих з посилом робити все самостійно. Дитина представляє себе як окрему істоту та може реагувати на оцінки й очікування дорослих. На цьому етапі відбувається позитивне підкріплення самосприйняття від соціального оточення, яке формує перші прояви дитини про себе та свої можливості.

У підлітковому віці виникають нові відтінки самосприйняття, підлітки починають осмислювати свою ідентичність, відмінності від інших, а також своє місце в суспільстві. Саме цей період, є першим кроком коли соціальні та культурні чинники мають найбільший вплив на формування особистісних характеристик. Підлітки активно рефлексують не лише над власною поведінкою, а й над своїми стосунками з оточуючими, що часто відбувається в конфліктах із суспільством чи близькими людьми. Важливим механізмом у цей період є порівняння себе з іншими, що може як підвищити самооцінку, так і створити невпевненість.

В юнацькому віці самосприйняття формується через прагнення до самореалізації, розвитку індивідуальних якостей. Саморефлексію на даному етапі часто пов'язують з пошуком життєвих цінностей, інтересів, підлітки потребують задовольняти потреби в дружбі, любові та особистісному спілкуванні. В період юності починається активний пошук способів особистого розвитку та прагнення знайти сферу для реалізації свого потенціалу. Молоді люди вже мають такі особистісні якості: усвідомленість, самостійність; рефлексія власного життєвого шляху, прагнення до самореалізації. Виникають нові соціальні потреби, життєві цінності, наукові й політичні погляди [1].

У зрілому віці саморефлексія набуває більш ширшого значення для людини. Оцінка минулого досвіду, аналіз життєвих досягнень і переосмислення власних цінностей, складають фундамент в самосприйнятті особистості. Дорослі люди використовують саморефлексію, як інструмент для перегляду та порівняння своїх цілей, та досягнення життєвих завдань, це допомагає їм в корегуванні своїх майбутніх планів. Лише за умови успішного подолання кризових моментів таких як: зниження працездатності, зміна лідерської діяльності та соціальний статус, доросла людина може стати активною і відповідальною за власне життя [3]. На цьому етапі самосприйняття і саморефлексія є місцем координації внутрішнього світу і

досягнення психологічної рівноваги. Крім того, переосмислюється роль соціального середовища: людина починає критично ставитися до соціальних впливів і розглядає їх як інструмент підтримки особистого зростання. У дорослому віці самосвідомість зосереджується на оцінці життя, його сенсу та наслідків. Цей період характеризується глибоким аналізом минулих подій, коли більшість людей починає розуміти свої досягнення та помилки. Саморефлексія стає інструментом підтримки внутрішньої гармонії, подолання кризових моментів і підтримки соціальної активності.

Таким чином, результати дослідження підтвердили, що саморефлексія в процесі розвитку особистості на всіх етапах її життя є невід'ємною його частиною та одним з головних етапів формування людини. Від дитинства до старості, здатність людини до рефлексії є чи не основним фактором, що впливає на успішність самореалізації, адаптації до соціуму та досягнення внутрішньої гармонії. Також культурні норми, традиції, соціальні очікування, близькі люди, однолітки, можуть змінювати процеси самосприйняття і саморефлексії, надаючи їм різних відтінків у залежності від соціального контексту [6].

Висновки. Отже, саморефлексія є домінуючим фактором розвитку особистості на всіх етапах життя. У дитинстві самосприйняття формується під впливом зовнішнього середовища, а до дорослого віку воно набуває складних характеристик, що включають внутрішні цінності та соціальні очікування. Отже, розвиток саморефлексії сприяє успішній соціалізації та самореалізації людини в сучасному суспільстві, а також дає їй змогу адаптуватися до соціальних та культурних змін і зберігати особисту внутрішню гармонію та цілісність.

Список використаних джерел:

1. Гуцало Е. У. Розвиток особистості в ранній юності. Розвиток самосвідомості. Самооцінка. Криза ідентичності. Криза юнацького віку. URL: https://wiki.cusu.edu.ua/index.php/Вікова_психологія_Гуцало_Е.У. (дата звернення: 16.10.2024).
2. Інтроекція це. *Український психологічний Хаб*. URL: <https://www.psykholoh.com/post/%D1%96%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%86%D0%B5>.
3. Карпенко Є. В. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених. Львів: Просвіт, 2014. 152 с.
4. Освіта на основі життєвих навичок. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/19/114>.
5. Поняття самосвідомості та інтроекція як метод її дослідження. URL: <https://studfile.net/preview/4542915/page:19/>.
6. Сприйняття та представлення себе. *LibreTexts*. 2022.

СУГОНЯК В.П.

кандидат фізико-математичних наук
кафедра педагогіки та психології
Українського гуманітарного інституту

ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГІВ, ПЕДАГОГІВ, ЖУРНАЛІСТІВ

Сучасні вимоги до професійної підготовки фахівців незалежно від їх майбутньої спеціальності передбачають формування та розвиток їх творчих здібностей. Це необхідно для знаходження адекватних відповідей на численні виклики, які ставить нині динамічне та непередбачуване життя. В цьому актуальність виховання креативності.

Саме вивчення математики сприяє проявам нестандартних підходів до проблем, які постійно виникають у професійній діяльності. Але студенти-гуманітарії (психологи, педагоги, журналісти та інші) упереджено ставляться до математики. Вони вважають, що ця наука їм не потрібна. Важливо переконати їх у зворотньому, оскільки достовірність та обґрунтованість будь-якого знання неможливі без математики.

Цій проблемі приділяється певна увага [1; 2; 3; 4; 5]. В той самий час є потреба в адаптації вивчення математики до професійних потреб майбутнього фахівця.

Так в сучасній журналістиці є спеціалізація «журналістика даних». Актуальною є здатність отримувати інформацію і подавати її наочно, зрозуміло, аналітично. Для цього необхідний статистичний, кореляційний, факторний, регресійний, кластерний аналіз, що неможливо без застосування математики. Так само є потреба в доказових розслідуваннях. Саме математика, яка ґрунтується на логіці, дає можливість це зробити.

Психологія - наука дослідна та кількісна, оскільки в своїй роботі психолог вимірює час реакції, обсяг пам'яті, здібності і т. д. Кожна наука, яка оперує величинами, використовує математику. Як знання правопису дозволяє грамотно писати так і знання математики дозволяє аналізувати та обробляти дані.

Ще в 1822 році Йоган Фрідріх Герbart у німецькій академії наук зробив доповідь «Про можливості та необхідність застосувати математику в психології». В наш час сформувався такі напрями як математична психологія (математичне моделювання психічних процесів) та психометрія (теорія та практика вимірювань в психології). Ґрунтовні психологічні дослідження спираються на математичні розрахунки, причому в наукових публікаціях слід зазначати їх принципи, межі застосовності, похибки.

Одна із цілей освіти - навчити думати [4, с. 284].

Викладач - не тільки джерело інформації (зараз таких джерел багато) але ще й та особа, яка виховує у своїх слухачів кваліфіковано працювати з нею: шукати, верифікувати, систематизувати, аналізувати, робити висновки.

Найкраще привчати до цього шляхом розв'язку логічних та математичних задач. Математичне мислення стадії завершеності постає строгим та формальним: основні поняття, аксіоми, означувані поняття, теореми. До цього воно творче, евристичне, здогадливе.

Яскравим прикладом такого творчого мислення є знаходження суми чисел від 1 до 100, продемонстроване Карлом Фрідріхом Гауссом (1777–1855) в його шкільному віці:

$$S = 1+2 + \dots + 99 + 100;$$

$$S = 100 + 99 + \dots + 2+1;$$

$$2 S = 100 * 101 ; S= 5050.$$

Вчитель хотів надовго зайняти учнів цим завданням. Пізніше Гаусса називали "Королем математиків".

В Українському гуманітарному інституті студенти спеціальності «Початкова освіта» вивчають предмет «Теоретичні основи математики»; студенти спеціальності «Психологія» вивчають предмет «Математичні методи в психології»; студенти спеціальності «Журналістика» вивчають предмет «Статистика та аналіз даних». Вони отримують творчі завдання, що сприяє розвитку креативного мислення, намагання діяти оптимальніше, дивитися на шаблони як на один з можливих варіантів.

Зокрема майбутні психологи та журналісти освоюють статистичні методи. При цьому важливо вміти утворювати репрезентативну вибірку, впорядковувати зібрані дані, будувати відповідні графіки, виконувати обчислення вибірових характеристик, оцінювати невідомі параметри генеральної сукупності, висувати гіпотези та перевіряти їх.

До цієї роботи потрібен творчий ти критичний підхід; розуміння того, що теоретичні побудови мають обмежену застосовність. Поза нею виникає необхідність пошуку та розвитку адекватного задачі математичного інструментарію.

При проведенні дисперсійного аналізу креативність проявляється у виявленні істотних чинників, які зумовлюють дане явище.

Математика це завжди розв'язок задач і часто пошук закономірностей. Все зазначене сприяє розвитку структурованого та алгоритмічного підходу, знаходженню нового, інноваційного вирішення проблеми. При цьому використовують дотепні, тонкі, творчі прийоми.

Всесвіт описується величинами великими (маса Сонця) та малими (маса електрона). Для їх запису, називання, виконання дій з ними математики винайшли стандарту форму: маса Сонця $2 \cdot 10^{30}$ кг, маса електрона $9 \cdot 15^{-31}$ кг. Цей підхід не просто кращий. Він є безальтернативним.

Ще один приклад математичної творчості – десяткова позиційна система числення з використанням арабських цифр. Її перевага очевидна хоча б з того, що вона є загальноприйнятною.

Гідним подиву та захоплення є факт застосовності математики (взірця точності та визначеності) до опису випадково, невизначеного. Основою цього підходу є три прості аксіоми Колмогорова А. М. (1903-1987), запропоновані

ним в 30-ті роки ХХ сторіччя. Такий здобуток можливий лише на базі творчого осмислення проблеми, відмови від існуючих неперспективних методів.

З усього зазначеного впливають наступні висновки:

1) вивчення математики - найкращий спосіб розвитку творчих здібностей особистості;

2) студенти всіх спеціальностей мають бути знайомими з математичними методами, які застосовуються в їх професійній роботі (жодної галузі людської діяльності, в якій була б відсутня математика, немає);

3) є необхідність створення банку професійно орієнтованих творчих задач, розв'язок яких можливий лише математичними методами.

Список використаних джерел:

1. Айзенк Г. Ю. Структура личности. КСП, 1999. 464 с.
2. Климчук В. О. Математичні методи в психології. Київ: Освіта України. 2009. 288 с.
3. Пойа Д. Математика и правдоподобные рассуждения. М: Наука. 1975. 464 с.
4. Пойа Д. Математическое открытие. М. 1970. 452 с.
5. Руденко В. М., Руденко Н. М. Математичні методи в психології. Київ: Академвидав. 2009. 384 с.

СЕКЦІЯ IV БОГОСЛОВ'Я

КАМПЕН К. С.

доцент кафедри філософії, теології та історії церкви,
Український гуманітарний інститут

КОНЦЕПЦІЯ ХРИСТІЯНСЬКОГО ЛІДЕРСТВА У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ

1. Актуальність теми дослідження. Християнське лідерство як концепція навчання у вищій школі набуває особливого значення у сучасному світі, що характеризується глобалізацією, моральною кризою та секуляризацією. Ця концепція формує у студентів не лише професійні компетенції, але й високі моральні цінності, сприяючи гармонійному розвитку особистості та суспільства. В українському контексті, де церква та релігійні інститути мають значний вплив на культуру та суспільство, інтеграція принципів християнського лідерства у навчальні програми вищої школи є важливим чинником для підготовки відповідальних, етичних і духовно зрілих лідерів.

2. Основні результати дослідження. Служіння є центральною ідеєю християнського лідерства, яка базується на вченні Ісуса Христа: "Хто хоче бути першим серед вас, нехай буде вашим слугою" (Мт. 20:26). Лідер не прагне влади чи контролю, а зосереджується на розвитку потенціалу кожної людини, допомагаючи їй реалізувати свої здібності. Цей підхід особливо актуальний у сучасному світі, де часто панує авторитарний стиль управління, що призводить до конфліктів і недовіри.

Християнський лідер розглядає свої обов'язки крізь призму духовних цінностей. Він несе відповідальність не лише перед людьми, але й перед Богом, що підсилює вимоги до його чесності, справедливості та прийняття рішень. Лідер має діяти етично навіть у складних обставинах, демонструючи приклад для інших. Це стосується як особистих вчинків, так і організаційних рішень.

Смирення полягає у визнанні своїх обмежень та відкритості до порад і критики. Лідер не ставить себе вище за інших, а визнає рівність усіх перед Богом. Жертовність проявляється у готовності працювати на благо інших, навіть якщо це вимагає особистих втрат чи зусиль. Наприклад, лідер може витратити додатковий час на допомогу своїй команді або брати на себе складні завдання, які інші уникають.

Такі курси знайомлять студентів із біблійними прикладами лідерства, які ілюструють ключові аспекти етичної поведінки. Наприклад, Ісус Христос, який омив ноги своїм учням, демонструє служіння; апостол Павло, незважаючи на труднощі, залишався вірним своєму покликанню. Окрім теорії, студенти обговорюють конкретні сценарії, як застосувати ці принципи в сучасному управлінні, зокрема в бізнесі, освіті чи соціальних ініціативах.

Студенти беруть участь у реальних проєктах, які допомагають громадам: наприклад, організація благодійних акцій, допомога літнім людям або підтримка дітей з вразливих сімей. Такий досвід дозволяє не лише зрозуміти теоретичні засади служіння, але й розвинути емоційну зрілість, співчуття та організаційні навички. Аналізувати поведінку як історичних, так і сучасних лідерів (наприклад, Мартіна Лютера Кінга чи Матері Терези) дозволяє студентам зрозуміти, як християнські принципи можуть допомогти подолати труднощі, надихнути інших і зберегти моральну стійкість у кризових ситуаціях.

Вивчаючи християнське лідерство, студенти глибше усвідомлюють роль етичної поведінки у будь-якій сфері життя. Вони вчаться брати відповідальність за свої рішення та їх наслідки, розвиваючи здатність діяти морально навіть під тиском або в умовах невизначеності.

Робота у команді під час практичних завдань сприяє розвитку взаєморозуміння, довіри та навичок конструктивного вирішення конфліктів. Студенти вчаться спілкуватися відкрито, слухати інших та шукати спільні рішення, що відповідають інтересам команди.

Завдяки практичному досвіду та прикладам, студенти починають цінувати важливість служіння іншим. Вони усвідомлюють, що їхня праця може сприяти покращенню життя спільноти, і це стає для них мотивуючим фактором у професійній діяльності та особистому житті. Такі зміни свідчать про ефективність інтеграції концепції християнського лідерства у вищу освіту як інструменту формування духовно зрілих і соціально відповідальних лідерів.

3. Висновок. Концепція християнського лідерства має великий потенціал для інтеграції у навчальний процес вищої школи. Вона допомагає формувати не лише професійні знання, але й морально відповідальних особистостей, здатних стати лідерами, які сприятимуть позитивним змінам у суспільстві.

Для ефективного впровадження необхідно забезпечити:

- Підготовку викладачів, які зможуть викладати цей напрямок на високому рівні.
- Розробку інноваційних навчальних програм, що враховують сучасні виклики.
- Створення платформи для обміну досвідом між студентами, викладачами та релігійними організаціями.

Розвиток християнського лідерства у вищій школі є важливим кроком на шляху до створення суспільства, заснованого на принципах духовності, справедливості та взаємоповаги.

Список використаних джерел:

1. Вітченко А. О. Духовний потенціал військового лідерства. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2024. № 2(109). С. 25–39. URL: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-109-2-25-39>.
2. Лідерство та комунікації в організації: навч. посіб. / упоряд.: Н. Я. Михаліцька, М. Р. Яцик. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 512 с.
3. Поцюрко М. М. Християнське підґрунтя філософії свободи Г. Сковороди: сучасна ціннісна рецепція. *Перспективи: соціально-політичний журнал*. 2024. № 2. С. 30–36.

КОРЕЩУК І. І.

*доцент кафедри філософії, теології та історії церкви,
Український гуманітарний інститут*

СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ ГОМІЛЕТИКА СТУДЕНТАМИ БОГОСЛОВСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Актуальність теми дослідження. Гомілетика як наука про підготовку і виголошення проповідей є важливим компонентом богословської освіти, адже саме через проповідь передаються основні ідеї та моральні цінності християнства. У сучасному світі, де комунікація стає все більш багатогранною, а вимоги до публічного виступу зростають, формування риторичних, аналітичних і духовних навичок майбутніх священнослужителів набуває нового значення. Вивчення специфіки викладання та засвоєння гомілетики на богословських факультетах дозволяє вдосконалювати методику навчання, адаптувати її до потреб студентів і сучасного суспільства.

Основні результати дослідження. Основна мета курсу гомілетики – формування у студентів здатності до створення та виголошення богословсько обґрунтованих, структурованих і змістовних проповідей. Проповідь має бути зрозумілою, надихаючою та відповідати сучасним соціокультурним і духовним викликам. Цей курс спрямований не лише на академічну підготовку, але й на розвиток особистих якостей студентів, зокрема їхньої духовної чуйності, здатності до емпатії та ефективної комунікації.

Студенти засвоюють основні теоретичні засади проповіді, зокрема її жанри (виховна, настановна, місіонерська тощо), стилістичні особливості та структурні елементи (вступ, головна частина, висновок). Також розглядаються історичні аспекти розвитку проповіді, приклади з патристичної та сучасної практики.

Особлива увага приділяється роботі з біблійними текстами. Студенти вчаться розуміти їх у контексті історії, культури та богослов'я, а також аналізувати ключові ідеї й адаптувати їх до сучасного контексту.

Майбутні проповідники навчаються володіти голосом, інтонацією, жестами, розвивають вміння взаємодіяти з аудиторією, враховуючи її склад, рівень розуміння та потреби.

На лекціях студенти отримують систематизовані знання про історію та теорію гомілетики. Теми включають:

- Витоки проповіді у Святому Письмі та традиціях Церкви.
- Особливості гомілетики у різних християнських конфесіях.
- Сучасні виклики проповідницької діяльності.

Лекції доповнюються візуальними матеріалами, такими як презентації, відеозаписи проповідей, що допомагають студентам глибше зрозуміти тему.

Практичні заняття є ключовим компонентом курсу. Студенти пишуть власні проповіді, виступають перед аудиторією, отримуючи зворотний зв'язок як від викладачів, так і від однокурсників. Особливу увагу приділяють:

- Правильному підбору теми відповідно до аудиторії.
- Побудові логічної структури проповіді.
- Використанню прикладів, аналогій, цитат для ілюстрації

основної ідеї.

Окрім академічних знань, студенти повинні мати глибокий духовний досвід. Це передбачає щоденну молитву, читання Святого Письма, участь у богослужіннях. Такий підхід дозволяє створювати проповіді, які є не лише інформативними, але й надихаючими.

Оскільки риторичні здібності студентів різняться, викладачі працюють індивідуально з кожним студентом, допомагаючи подолати мовні бар'єри, розвинути впевненість у публічних виступах та уникнути типових помилок, таких як перевантаження проповіді теоретичними поняттями чи використання занадто складної мови.

Гомілетика інтегрує знання з різних дисциплін:

- **Філологія:** правильне використання мови, стилістика, техніка письма.
- **Психологія:** розуміння потреб і настрою аудиторії.
- **Релігієзнавство:** аналіз релігійних традицій та їхнього впливу на сучасність.
- **Медіа:** використання новітніх технологій для ефективної комунікації.

Сучасний світ вимагає врахування соціокультурних особливостей слухачів. Проповіді мають бути зрозумілими як для молоді, яка орієнтується на сучасні технології та мову, так і для старшого покоління, яке віддає перевагу традиційним формам спілкування.

Соціальні мережі, відеоплатформи, подкасти – це нові засоби поширення проповідей, які дозволяють охопити ширшу аудиторію. Студентів навчають створювати контент для цифрових платформ, враховуючи специфіку цього формату.

Мова сучасних проповідей має бути зрозумілою, живою, образною, уникати надмірної архаїчності. Це важливо для залучення нових поколінь, які віддають перевагу простоті та відкритості у спілкуванні. Впровадження цих

нових підходів дозволяє зробити гомілетика більш актуальною, дієвою та цікавою для сучасного покоління студентів і слухачів.

Висновок. Гомілетика є не лише академічною дисципліною, а й практичним інструментом для формування духовного і морального обличчя суспільства. Її вивчення сприяє формуванню у студентів богословського факультету навичок критичного мислення, риторичної майстерності та духовної чуйності. Сучасний курс гомілетики повинен враховувати індивідуальні особливості студентів, суспільні виклики та технологічні інновації, щоб забезпечити максимальну ефективність підготовки майбутніх проповідників. Лише гармонійне поєднання традиційних методів із сучасними підходами дозволить духовній освіті відповідати потребам часу.

Список використаних джерел:

1. Бурега В. В. Розвиток гомілетики в Київській духовній академії: західні впливи та пошуки власного шляху. *Наукові записки НАУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2018. Т. 3. С. 57–64. URL: <https://doi.org/10.18523/2617-16782153216>.
2. Вектори розвитку сучасної освіти: духовність, взаємодія, комунікація, компетентність : монографія / ред.: Н. Авшенюк, Г. Товканець. Ужгород : РІК-У, 2024. 452 с.
3. Кравченко Н. О., Богуславський С. С. Мелодика усної релігійної проповіді (на матеріалі англіканських та лютеранських богослужбових проповідей). *Записки з романо-германської філології*. 2023. № 1 (50). С. 137–147. URL: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2023.1\(50\).285556](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2023.1(50).285556).

СТОКОЛОС Н. Г.

*професор, професор кафедри філософії, теології та історії церкви,
Український гуманітарний інститут*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У ДОСЛІДЖЕННІ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД НА ВОЛИНІ

Актуальність теми дослідження. Дослідження локальної історії релігійних громад Волині є важливим не лише для регіональної історії, але й для розуміння загальноукраїнського релігійного контексту. Волинь, як історичний та культурний регіон, була місцем зустрічі та співіснування різних релігійних традицій: православ'я, католицизму, протестантизму та юдаїзму. Її релігійні громади відігравали важливу роль у формуванні соціокультурного середовища, впливали на розвиток освіти, культури та суспільного життя. Особливу значущість дослідження набуває у світлі сучасних процесів релігійного відродження в Україні, а також у контексті міжконфесійних діалогів, які сприяють порозумінню між різними релігійними спільнотами. Вивчення історії релігійних громад Волині дозволяє не лише заповнити прогалини в історичних знаннях, але й зберегти культурну та духовну спадщину регіону для майбутніх поколінь.

Основні результати дослідження. Дослідження показало, що релігійні громади Волині мають багатий та різноманітний історичний досвід, який включає як періоди розквіту, так і складні етапи репресій та переслідувань. Наприклад, **православні громади** відігравали ключову роль у формуванні місцевої релігійної ідентичності, особливо в періоди польського домінування, коли православ'я стикалося з утисками. **Католицькі громади** залишили помітний слід у культурному житті Волині завдяки діяльності монаших орденів та освітніх закладів. **Протестантські громади** (зокрема, баптисти, п'ятидесятники, адвентисти сьомого дня) активно розвивали місіонерську діяльність у XIX-XX століттях, впливаючи на соціальні реформи. **Юдейські громади** становили значну частку населення Волині до середини XX століття, і їхня спадщина є невід'ємною частиною історії регіону. Аналіз місцевих архівів, церковних документів та усних свідчень виявив важливі факти, які раніше були невідомі. Наприклад, було знайдено документи про міжконфесійні конфлікти, періоди примирення та спільну діяльність різних релігійних груп.

Проблеми дослідження. Дефіцит джерел. Однією з головних проблем є обмежений доступ до історичних документів. Велика кількість архівних матеріалів була знищена під час воєнних дій, репресій радянської влади або через недбале ставлення в минулому. Зокрема, архіви релігійних громад часто ставали мішенню ідеологічної боротьби, а конфіскація церковного майна супроводжувалася знищенням пов'язаних із ним документів. Іншою проблемою є зберігання джерел у приватних колекціях або за кордоном, що ускладнює доступ до них для українських дослідників. Крім того, частина документів, навіть якщо вони збереглися, досі не оцифровані та не каталогізовані, що ускладнює їх пошук і аналіз.

Міжконфесійні упередження. Дослідження релігійної історії Волині часто стикається з упередженнями, які виникли внаслідок тривалого міжконфесійного суперництва. Такі упередження можуть впливати як на доступ до інформації, так і на об'єктивність її висвітлення. Наприклад, матеріали про діяльність протестантських або католицьких громад в минулому часто описуються з позицій критики з боку православного середовища, і навпаки. Ці упередження також поширюються на академічне середовище, де певні конфесії можуть бути недостатньо представленими або навіть ігноруватися через історичну політичну ситуацію чи суб'єктивні думки дослідників. Це призводить до однобокості та недостатньої повноти висвітлення історії релігійних громад.

Локальний аспект. Історія релігійних громад Волині часто розглядається в рамках загальноукраїнського або навіть європейського контексту, що залишає поза увагою унікальні локальні особливості. Волинь має багату релігійну спадщину, яка формується під впливом її географічного розташування на межі різних культур і цивілізацій. Проте багато досліджень концентруються на загальних тенденціях, не враховуючи локальних нюансів, таких як особливості співіснування релігійних груп, специфіка обрядів чи

традицій окремих громад. Крім того, локальна історія часто недооцінюється в науковій спільноті, і дослідження цієї теми переважно проводяться ентузіастами або місцевими істориками. Це ускладнює розвиток системного наукового підходу, а також знижує можливість включення локальних відкриттів у ширші історичні наративи.

Отже, подолання цих проблем вимагає комплексного підходу, який включатиме залучення сучасних методів архівної роботи, розвиток міжконфесійного діалогу та підвищення уваги до регіональних особливостей. Це сприятиме не лише покращенню якості досліджень, але й глибшому розумінню унікального релігійного контексту Волині.

Висновок. Локальна історія релігійних громад Волині є важливою частиною національної та європейської історії. Результати дослідження підкреслюють, що релігійні громади не лише формували духовне обличчя регіону, але й значно впливали на його соціально-економічний та культурний розвиток. Сьогодні вивчення цієї тематики є важливим для збереження історичної пам'яті, особливо у контексті глобалізації та секуляризації, які змінюють релігійний ландшафт регіону. Подальші дослідження повинні зосереджуватися на поглибленні архівної роботи, розвитку міждисциплінарного підходу та популяризації історії релігійних громад Волині серед ширшої аудиторії. Це сприятиме зміцненню культурного діалогу, взаєморозумінню між конфесіями та підтримці духовного відродження в Україні.

Список використаних джерел:

1. Боярчук А. Православне духовенство Волині: особливості формування (кінець XVIII–перша половина XIX ст.). *Наукові праці історичного факультету 7 Запорізького національного університету*. 2016. № 46. С. 87–91.
2. Вовк О. В. Історія вивчення дерев'яної сакральної архітектури Гуцульщини. *Філософія науки: традиції та інновації : науковий журнал*. 2019. № 1 (19). С. 140–149.
3. Крамар Ю. В. Освітнє життя єврейської громади на Волині у міжвоєнний період. *Архіви України : наук.-практ. журн*. 2014. № 6 (294). С. 132–140.
4. Нерода І. Ю. Православна церква у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.) : дис. ... д-ра філософії в галузі історії : 032. Луцьк, 2024. 280 с.

ШЕВЧУК А. В.

*старший викладач кафедри філософії, теології та історії церкви,
Український гуманітарний інститут*

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження. Духовна освіта в Україні є важливим аспектом формування світоглядних орієнтирів та моральних цінностей суспільства. В умовах глобалізаційних викликів, кризи традиційних духовних і культурних цінностей, а також процесу відродження релігійної ідентичності після тривалого періоду радянського атеїзму, питання розвитку духовної освіти набуває особливого значення. Дослідження тенденцій у цій сфері дозволяє визначити ключові напрями реформування та вдосконалення освітніх практик, спрямованих на інтеграцію духовних і моральних компонентів у сучасну освітню систему.

Основні результати дослідження. Духовна освіта в Україні має глибокі історичні корені, пов'язані з діяльністю Київської Русі, де перші школи при монастирях і церквах закладали основи освіти та культури. У середньовіччі церковно-парафіяльні школи забезпечували елементарну грамотність і сприяли поширенню християнської моралі. У ХІХ столітті почали функціонувати духовні семінарії, які готували священнослужителів і викладачів. Радянський період став часом важких випробувань, коли багато духовних навчальних закладів були закриті, а релігійна освіта перейшла у підпілля.

Сьогодні духовна освіта в Україні представлена великим спектром установ: православними, католицькими, протестантськими семінаріями, богословськими інститутами, академіями, духовними училищами. Значним досягненням є те, що деякі з цих закладів стали частиною державної системи освіти, отримавши офіційну акредитацію. Навчальний процес включає традиційні дисципліни, як-от богослов'я, пастирське служіння, канонічне право, а також сучасні підходи, наприклад, використання мультимедійних технологій, участь у міжнародних конференціях і програмах обміну.

Сучасна духовна освіта орієнтується на інтеграцію різних галузей знань. Наприклад, богослов'я доповнюється вивченням філософії, культурології, соціології та історії, що дозволяє краще зрозуміти місце релігії у світовій культурі. Такий підхід робить випускників духовних навчальних закладів конкурентоспроможними на ринку праці та сприяє формуванню їхнього світогляду як глибоко осмисленого й адаптивного до сучасних викликів.

Духовні навчальні заклади в Україні активно працюють над акредитацією своїх програм, що дозволяє їхнім випускникам отримувати дипломи, які визнаються на державному рівні. Це відкриває можливості для подальшого навчання в інших освітніх установах, зокрема за кордоном, і залучення духовної освіти до широкого академічного простору.

У зв'язку з глобальними викликами, такими як пандемія COVID-19, духовні навчальні заклади активно впроваджують дистанційні форми навчання. Створюються онлайн-платформи, які дозволяють слухачам з будь-якого куточка країни або світу отримувати доступ до лекцій, семінарів, навчальних матеріалів. Це значно розширює аудиторію духовної освіти та робить її доступнішою для різних соціальних верств населення.

Розвиток духовної освіти є нерівномірним через соціально-економічні та культурні особливості різних регіонів України. Західні області мають більш глибокі традиції духовного навчання, у той час як східні регіони, де вплив релігії був менш вираженим, потребують додаткових ресурсів для створення та розвитку духовних навчальних закладів.

Фінансування духовних навчальних закладів значною мірою залежить від пожертвувань та внутрішніх ресурсів церков. Відсутність системної державної підтримки ускладнює розвиток інфраструктури, забезпечення викладачів та доступність освітніх матеріалів.

Секуляризація сучасного суспільства спричиняє зниження попиту на духовну освіту, особливо серед молоді. Споживацький підхід до життя, глобалізація та зростаючий вплив масової культури створюють серйозні виклики для залучення студентів та виховання нових поколінь у дусі християнських цінностей.

Розв'язання зазначених викликів вимагає активного співробітництва між духовними закладами, державою та суспільством, а також впровадження нових стратегій розвитку, які б відповідали вимогам сучасності.

Висновок. Духовна освіта в Україні має вагомe значення для збереження національної ідентичності, духовного і культурного спадку. Її подальший розвиток потребує посиленої уваги з боку як церковних, так і державних інституцій. Важливими кроками у цьому напрямі є вдосконалення нормативно-правової бази, розширення співпраці між церквами і державою, а також активне впровадження інноваційних технологій у навчальний процес. Тільки за умов синергетичної взаємодії можна забезпечити якісний розвиток духовної освіти, що сприятиме формуванню морально зрілих, освічених і духовно багатих громадян України.

Список використаних джерел:

1. Вектори розвитку сучасної освіти: духовність, взаємодія, комунікація, компетентність : монографія / ред.: Н. Авшенюк, Г. Товканець. Ужгород : РІК-У, 2024. 452 с.
2. Пеннер П. Новые горизонты миссии 2. Черкасы : Коллоквиум, 2019.
3. Хромец В. Богословська освіта в Україні: релігійний і світський контекст. Київ : Дух і Літера, 2019.
4. Searle J. T. Theology After Christendom: Forming Prophets for a Post-Christian World. Eugene, Oregon : Wipf and Stock, 2018.

ШЕВЧУК В. А.

*доцент кафедри філософії, теології та історії церкви,
Український гуманітарний інститут*

**ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ АДВЕНТИСТІВ СЬОГОМОГО ДНЯ ЯК ПРЕДМЕТ
ДОСЛІДЖЕННЯ В АДВЕНТИСТСЬКІЙ ДУХОВНІЙ СЕМІНАРІЇ УКРАЇНИ**

Актуальність теми дослідження. Історія Церкви Адвентистів сьомого дня (АСД) є важливим предметом дослідження в духовних семінаріях, особливо в Україні, де релігійний ландшафт характеризується різноманітністю конфесій. Церква АСД зробила значний внесок у розвиток релігійної, освітньої та соціальної діяльності, але її історія часто залишається недооціненою або недостатньо вивченою. Вивчення цього предмету дозволяє глибше зрозуміти роль адвентистів у релігійному житті України, особливо в умовах радянського атеїзму та сучасних секуляризаційних процесів. Аналізувати специфіку адвентистської доктрини, практики та їхній вплив на суспільство. Виявити виклики, з якими стикаються духовні семінарії у вивченні історії Церкви АСД, зокрема обмеженість доступу до архівних матеріалів і складнощі міжконфесійного діалогу. Тема є актуальною з огляду на необхідність інтеграції історичних досліджень у навчальні програми духовних закладів для формування цілісного розуміння релігійного розвитку України.

Основні результати дослідження. Церква Адвентистів сьомого дня (АСД) з'явилася в Україні наприкінці XIX століття, коли регіон перебував у складі Російської імперії. Її поява була частиною ширшого загальноєвропейського руху, який мав свої корені у протестантській реформації та пізніших християнських відродженнях. Перша хвиля місіонерів прибувала з Німеччини та інших європейських країн, поширюючи вчення про суботу як день спокою, есхатологічні ідеї та здоровий спосіб життя. Адвентистські громади швидко утворювалися в сільській місцевості та серед міського населення, зокрема на Півдні України (Одеська та Херсонська області), де місіонери знаходили сприятливе середовище для проповіді.

Діяльність Церкви АСД часто стикалася з опором як з боку державної влади, так і з боку традиційних християнських конфесій, зокрема Російської Православної Церкви. Влада вбачала у нових релігійних рухах потенційну загрозу стабільності, тому адвентисти зазнавали переслідувань, штрафів, а іноді й арештів. Незважаючи на це, вони продовжували свою діяльність, створюючи друкарні, видавництва та освітні установи.

З приходом радянської влади Церква АСД потрапила під жорстокі репресії. У 1920–1930-х роках релігійні громади були змушені діяти в підпіллі. Багато адвентистів, включаючи їхніх лідерів, були арештовані та відправлені до трудових таборів. Проте навіть у таких складних умовах Церква змогла зберегти єдність і продовжувати проповідувати свої ідеї. У період Другої світової війни адвентисти, як і багато інших релігійних груп, отримали тимчасове послаблення утисків, що дозволило частково відновити свою діяльність.

Після здобуття незалежності Україною в 1991 році Церква АСД пережила значне відродження. Була легалізована діяльність громад, створені нові семінарії та освітні установи. Адвентисти активно займалися видавничою діяльністю, соціальною роботою та проповідували у ЗМІ. Це

сприяло зростанню числа прихильників і зміцненню їхньої присутності в релігійному просторі країни.

Дослідження історії Церкви АСД в Україні обмежене через брак ґрунтовних академічних праць. Значна частина інформації міститься у внутрішніх церковних виданнях, які можуть бути суб'єктивними. Це створює труднощі для істориків і теологів, які прагнуть об'єктивно оцінити внесок адвентистів у релігійне та соціальне життя країни.

Архівні документи, які могли б дати повніше уявлення про історію Церкви, часто є неповними або втраченими. Особливо це стосується радянського періоду, коли велика кількість матеріалів була знищена, а доступ до архівів досі є обмеженим. Це ускладнює відтворення повної картини розвитку адвентистського руху.

У міжконфесійному середовищі адвентисти стикаються зі стереотипами, які виникли через недостатню поінформованість або упередженість. Це впливає на сприйняття адвентизму як об'єкта дослідження, зменшуючи його значення в академічних дискусіях.

Сучасна аудиторія студентів потребує інтерактивних і практичних підходів до вивчення історії Церкви АСД. Викладачі семінарій розробляють кейс-стаді, організовують дискусії та семінари, що сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Для більш комплексного розуміння історії Церкви АСД важливо поєднувати вивчення релігієзнавства, історії, соціології та богослов'я. Наприклад, аналізуючи вплив адвентистів на соціальні реформи або розвиток освіти в Україні, студенти можуть побачити ширший контекст їхньої діяльності.

В умовах зростання секуляризації та змін у суспільстві виникає необхідність актуалізувати навчальні матеріали, показуючи, як адвентистський рух адаптується до нових реалій. Це також сприяє розумінню важливості Церкви АСД у контексті сучасного релігійного життя України. Такі підходи дозволяють духовним семінаріям забезпечити високий рівень підготовки студентів і сприяти збереженню історичної спадщини Церкви АСД.

Висновок. Історія Церкви Адвентистів сьомого дня в Україні є багатогранною та вартісною темою для вивчення в духовних семінаріях. Дослідження її історії сприяє:

- Формуванню цілісного бачення релігійного та соціального розвитку в Україні.
- Розумінню викликів, які стоять перед релігійними спільнотами в умовах репресій, секуляризації та змін у суспільстві.
- Підготовці духовних лідерів, здатних вести міжконфесійний діалог і сприяти єдності різних релігійних груп.

Подальша робота над темою потребує розширення академічної бази, включення нових джерел та активної співпраці між духовними, науковими і громадськими інституціями. Це дозволить розвивати інтерес до історії адвентистського руху та його внеску у духовне життя України.

Список використаних джерел:

1. Докаш В., Чернушка І. Інституалізація адвентизму в Україні. *Світгляд – Філософія – Релігія*. 2015. № 8. С. 146–159.
2. Куриляк В. В. Роль та місце засновників в становленні Церкви Адвентистів сьомого дня. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2022. Т. 33 (72), № 4. С. 204–211. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.32>.
3. Куриляк В. В. Соціальне вчення та практики церкви адвентистів сьомого дня в Україні. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2020. № 4 (48). С. 6–15. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.4\(48\).232666](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.4(48).232666).
4. Тершак А. Церква Адвентистів Сьомого Дня в умовах радянської релігійної політики кінця 40-х – початку 50-х рр. ХХ ст. на Закарпатті. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Історичні науки»*. 2021. № 32. С. 17–24.

ШУМЧУК Б. О.

*викладач кафедри філософії, теології та історії церкви,
Український гуманітарний інститут*

ТЕОЛОГІЯ ЛЮБОВІ ЯК ВИБІРКОВИЙ ПРЕДМЕТ У СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО ІНСТИТУТУ

Актуальність теми дослідження. Хоча існують суперечки що до походження любові (Божественна, еволюційна, біологічна, культурна) та немає сумніву у її існуванні. Тема любові висвітлюється у різноманітних галузях нашого життя. Неодноразово дослідники, філософи та богослови зверталися до опису любові її форм, об'єктів, предметів та інших аспектів. Її розглядають в хімії, біології, соціології, філософії та навіть фізиці. В контексті теології любові, де любов виступає, як основа християнської релігії, у суспільстві точаться суперечки, а чи може любов претендувати на високий сан у християнстві, і чи не є вона об'єктом за яким християнство ховає свою темну сторону. В ім'я любові до душі людини спалювали відьом, в ім'я любові до дітей до них проявляють фізичні покарання, в ім'я любові до істини хрестові походи знизували цілі міста – з такими аргументами може звернутися секулярний світ до християнства. Також і в сучасних умовах війни, багато хто підіймає питання любові до ближнього та ворога, чи є слова Ісуса Христа актуальними для двох воюючо-християнських держав. Любов до ближнього і його вибору, любов у шлюбі та поза ним, любов батьків та дітей, ролі чоловіка та дружини, сімейна ієрархія, нетрадиційні прояви любові (ЛГБТК спільнота), питання розлучення та інші аспекти в контексті любові та різноманітний підхід до цих питань спричиняють сконфуженість у сучасному суспільстві. Предмет теології любові намагається знайти відповідь на ці та

інші питання, що особливо турбують студентів Українського Гуманітарного Інституту.

Основні результати дослідження. Саме визначення теології любові включає поняття «теології», що досліджує Божествене. Так чи інакше, теологія заставляє розглядати питання любові в контексті Божого погляду на любов. Та не слід будувати дослідження на картині сучасності відкидаючи герменевтику любові, адже саме зміна століть, культур та світоглядів сформувало сучасні погляди на любов [2]. Не завжди а точніше сказати, майже завжди говорячи про любов двоє будуть мати різні погляди на «одну» любов.

Розглядаючи праці греко-римського світу ми помічаємо, що любов не є турботою виключно християнського світу, а розуміючи вплив грецького світу на сучасність слід розглядати і предмет любові в античному світі. Саме античність та любов є першою відправною точкою для дослідження теології любові. Можна сказати що саме з міфу про андрогіна до сьогодні тягнеться фраза «знайти свою половинку».

Предмет «теологія любові» розглядає теми:

- Погляд на любов в період середньовіччя, де розглядається зміна парадигми уявлення про любов з приходом християнства. На прикладі таких постатей як Аврелій Августин та Тома Аквінський;

- Любов в період реформації та відродження та епоха рицарства;

- Форми та об'єкти любові;

- Погляд на шлюб з точки зору Біблії (едемська модель та старозавітна модель шлюбу);

- Поняття любові у Біблії (лексичний та контекстуальний аналіз);
Альтернативні прояви любові у сучасному світі (сюди входить актуальні питання ЛГБТК спільнот та інші аспекти);

- Самотність у Біблії; Ролі чоловіка та дружини в сучасності та в біблійні часи;

Підчас навчання на базі Українського Гуманітарного Інституту, студенти мають можливість виступати з власними роздумами та підготовленими матеріалами на практичних заняттях де проходить дискусія в контексті питань любові, за останній час підіймається актуальність питання любові до власного тіла, любові між одностатевими партнерами, питання фемінізму та інші питання.

Студенти активні в обговоренні цих тем. Ось декілька відгуків з числа здобувачів, котрі відвідували пари: «Мені сподобалося в вашому предметі те, що можна прямо дискутувати. ... Сподобалося що була тема гомосексуальності, було б чудово ще про асексуальність послухати...» зазначає Шкода Дар'я. Інша студентка Ангеліна Загоровська підмічає: «Мені сподобалося тема гомосексуальності й те, що Ви, у принципі, були об'єктивним із приводу будь-якої теми». Гориня Христина говорить: «Предмет "Теологія любові" виявився для мене дуже цікавим і пізнавальним. Обговорення різних видів любові у контексті біблійного тексту і того, як ці

поняття впливають на людські стосунки, цікаво було дізнатися, те як любов сприймалася в різних епохах», Житнюк Анастасія: «Мені особисто предмет сподобався, дуже цікаво послухати було про те які, у давній Греції були вияви любові, і в принципі було цікаво дізнатися що означає почуття любов, кохання, шлюб, які є види та різновиди, а також трактування Біблії цих питань». У цілому, предмет дає можливість не лише поглибити духовні знання, але й по-новому подивитися на любов у повсякденному житті. Завдання предмету поглибити розуміння любові у практиці через розуміння його в духовній сутності.

Денна форма звичайно має більш широке поле для дослідження, дискусій і пізнання цього предмету. Заочна форма навчання, котра проходить дистанційно, має труднощі з комунікацією, та обмеженим часом для вивчення широкої теми. Тим не менше загальна концепція теології любові, її поступі, герментевтичному розвитку та в контексті біблійної думки засвоюється на заняттях. Через актуальність і близькість багатьох тем навчання заочної форми є потрібним та актуальним, та відмінність двох груп студентів (донної та заочної форми навчання) проявляється у глибокому аналізі та зосередженості на окремих питаннях, що є перевагою денної форми навчання. Живе спілкування та можливість виступів спонукає до власного, глибокого аналізу теми та залучає колег по навчанню до подібної практики.

Висновки. Отже, предмет «Теології любові» показав зацікавленість студентів у питанні любові не тільки у звичному його розгляді (психологія, біологія), а й в контексті богословського погляду на любов та її прояви. Також навчання такої дисципліни для її ґрунтовного осмислення має супроводжуватися зворотнім зв'язком, з боку здобувача освіти, тому денна форма є ефективною моделлю навчання цієї теми. Разом з тим аналіз показав необхідність модернізації освітнього процесу та комунікації зі студентами підчас дистанційного навчання.

Список використаної літератури:

1. Ekkehardt M. Marriage biblical-theological aspects. Silver Spring : Review and Herald Publishing Association, 2015. 289 p.
2. Jeanrond W. Theology of love. New York : T&T Clark International, 2010. 292 p.

ПОНЯТОВСЬКИЙ Ф. К.

доктор богослов'я, доцент,
доцент кафедри філософії, теології та історії церкви
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

ПОРТРЕТ ПРОРОКА ІОНИ В СУЧАСНИХ СТАРОЗАВІТНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Актуальність теми дослідження. Портрет пророка Іони в сучасних старозавітних дослідженнях є дуже багатограним і багатоаспектним, адже цей пророк фігурує не лише в класичній біблійній традиції, але й активно обговорюється в контексті сучасних підходів до біблійної екзегези, історії та теології. Іона — це одна з найбільш цікавих та суперечливих фігур у Старому Завіті, і його історія викликає численні питання щодо моральних, релігійних та соціальних аспектів пророчої діяльності. Тема дослідження портрету пророка Іони в сучасних старозавітних дослідженнях є надзвичайно актуальною з кількох важливих причин, що мають значення не лише для академічної сфери біблійних студій, але й для розуміння релігійних, культурних та моральних аспектів сучасного суспільства.

Основні результати дослідження. Пророк Іона — це одна з найбільш суперечливих та складних фігур у Старому Завіті. Його поведінка, протест проти Божої волі та відмова від проповіді покаєння для Ніневії відкривають простір для глибоких етичних, теологічних та культурних рефлексій. У світі, де питання про моральність, милосердя та справедливість залишаються одними з основних, образ Іони стає важливим для розуміння складних відносин між релігійними наративами, етнічною ідентичністю та міжкультурними взаємодіями. Розгляд Іони в контексті сучасних соціокультурних проблем (міграція, конфлікти між культурами, міжрелігійний діалог) набуває особливої актуальності [1].

Пророк Іона у своєму конфлікті з Богом виступає як символ релігійної еліти, яка виявляє спротив до універсалізму Божого послання та милосердя для всіх народів. Це відкриває важливі паралелі із сучасними релігійними та політичними процесами, де ідеї національної виключності, етнічної та релігійної толерантності чи нетерпимості залишаються одними з найбільш дискусійних тем. Вивчення пророка Іони допомагає розширити розуміння моральних і теологічних дилем у глобалізованому світі.

В останні десятиліття біблійні дослідження переживають період нових наукових досягнень, які дозволяють переосмислити традиційні підходи до інтерпретації священних текстів. Розвиток екзегези, текстової критики, літературної та історико-культурної методології дає змогу по-новому поглянути на біблійні книги. Іона в цьому контексті постає не лише як персонаж, але й як літературний мотив, що виявляє глибокі психологічні, культурні та соціальні аспекти релігійного досвіду. Сучасні підходи до тексту Книги Іони дозволяють дослідникам поставити питання не лише про історичну достовірність подій, але й про їхнє духовне та етичне значення в контексті сучасної релігійної думки [2].

У контексті теологічних досліджень пророк Іона привертає увагу через свою унікальну роль у взаємодії з Богом та іншими народами. Розуміння Іони як пророка, який не тільки виконує Божу волю, але й намагається її уникнути, розкриває нові шляхи для осмислення людських слабкостей, віри і покори в контексті Божої справедливості і милосердя. Біблійна книга Іони відображає глибокі теологічні дилеми, пов'язані з темами милосердя, покаєння,

божественного вибору, а також взаємодії із язичниками, що є надзвичайно актуальними в сучасному суспільстві.

Образ Іони має важливе значення для міжконфесійного діалогу, зокрема між християнством, юдаїзмом та ісламом. Іона (Йона) є важливою фігурою не лише у християнстві, але й в іудаїзмі та ісламі, де він також асоціюється з темами Божої милосердя та покаяння. Поглиблене розуміння цього образу в сучасному контексті може сприяти розвитку міжрелігійного діалогу і взаєморозуміння серед представників різних релігійних традицій. Інтерпретація у контексті літературознавства та культури: Книга Іони є частиною біблійної літератури, яка має значний вплив на світову культуру. Її сюжети використовуються в мистецтві, літературі та кінематографії. Сучасні літературні та культурологічні дослідження дають можливість розглядати пророка Іону як архетип, який може бути застосований до різних ситуацій і часів. Дослідження цього образу в літературознавчому контексті дозволяє дослідникам поглибити розуміння біблійних текстів як культурних феноменів [3].

Сучасні дослідники часто підкреслюють, що Іона не є типовим пророком у класичному розумінні цього слова. Він виглядає як антигерой, який не хоче виконувати свою місію, що контрастує з іншими пророками, які, як правило, смиренно виконують волю Божу. Іона ж проявляє невідповідність, бажаючи, щоб Ніневія була покарана, і навіть намагається втекти від Бога, що показує його людські слабкості та обмеження. Це дає підстави для численних інтерпретацій: чи Іона є виразом усвідомлення особистої провини, чи скоріше прикладом заперечення милосердя Бога до «неправедних»? Які відносини між пророком та Богом: конфлікт, тест чи послідовна довіра?

Книга Іони сама по собі є унікальним літературним твором в межах Старого Завіту, і сучасні дослідники звертаються до її жанрових особливостей. Це не просто історія про пророка, але й метафорична розповідь про милосердя Боже, покаяння та спокуту. Сучасні підходи до вивчення Книги Іони часто розглядають її як пізньо-біблійний твір, написаний після Вавилонського полону, коли Юдея переживала кризу своєї національної ідентичності. Вона використовується для показу контрасту між ізраїльтянами і народами, зокрема, месопотамськими жителями Ніневії, яких Господь покликав до покаяння, виявляючи своє милосердя навіть до тих, хто не є частиною Божого народу. У зв'язку з цим важливим є питання про універсальність Божої благодаті. Іона, який протестує проти Божого милосердя до Ніневії, є своєрідним «протестантом» у рамках біблійної традиції. В сучасній біблійній науці це трактують як сигнал до того, що милосердя Бога є безмежним і поширюється на всіх, незалежно від національної чи релігійної приналежності.

Одним із важливих аспектів у сучасних дослідженнях є ставлення пророка Іони до Божої справедливості. Іона відмовляється виконувати своє пророче завдання, оскільки не хоче бачити, як несправедливий народ Ніневії отримує можливість на покаяння та спасіння. Це питання сприйняття

справедливості і милосердя займає центральне місце в багатьох сучасних теологічних дискусіях. Пророк стає виразником того, як навіть праведні люди можуть мати вузьке уявлення про справедливість Бога. Іона, який відмовляється від проповіді про покаєння для Ніневії, насправді ображений тим, що Бог може дарувати милосердя навіть людям, яких він вважає ворогами свого народу. Це питання "етнічної" справедливості і покарання є актуальним і в сучасному контексті, де міграційні процеси, релігійні конфлікти і міжкультурне взаємодія створюють нові виклики для розуміння того, хто заслуговує на милосердя.

Іона, як і багато інших біблійних персонажів, розглядається в сучасних дослідженнях через призму типології. Це означає, що Іона, який три дні перебуває в череві великої риби, розглядається як образ Ісуса Христа, який, згідно з Євангелієм, три дні провів у гробі перед воскресінням (Мт. 12:40). Таким чином, Іона стає прообразом для пізнішої християнської традиції. Крім того, сучасні дослідники звертають увагу на можливість трактування Іони як символу всіх людей, які виявляють опір Божій волі, але все ж таки піддаються Його впливу. Сучасні інтерпретації можуть підкреслювати інтерсуб'єктивний характер пророчого досвіду: Іона, як і кожен з нас, бореться з власними переконаннями і має труднощі в прийнятті Божої волі. Оскільки історія Іони стосується взаємодії із язичниками, а саме жителями Ніневії, це дає підстави для широких соціокультурних інтерпретацій. Іона може бути прочитаний як приклад того, як релігійні переконання взаємодіють із іншими культурами та народами, і як іудейська релігія бачила своє місце серед навколишніх народів.

Висновок. Портрет пророка Іони в сучасних старозавітніх дослідженнях є багатогранним. Від нього очікується не тільки розуміння як пророка, але й як людини, яка бореться з власними переконаннями, слабкостями та моральними дилемами. Його історія пропонує можливості для обговорення універсальних тем, таких як милосердя, справедливість, міжетнічні відносини та складні стосунки між людьми і Богом.

Список використаних джерел:

1. Історія релігій світу : навч. посіб. / В. І. Лубський та ін. Київ : Центр учб. літ., 2014. 536 с.
2. Гурська Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Центр учб. літ., 2016. 172 с.
3. Кравчук А. Індекс української католицької періодики Галичини. 1871-1942. Львів : Вид-во Львів. Богосл. Акад.; Монастир Монахів Студит. Уставу. Вид. від. "Свічадо", 2000. 518 с.

ПОНЯТОВСЬКИЙ Ф. К.

доктор богослов'я, доцент,
доцент кафедри філософії, теології та історії церкви
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

ДЕКАЛОГ У КНИЗІ ПОВТОРЕННЯ ЗАКОНУ: ЗНАЧЕННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Актуальність теми дослідження. Декалог у книзі Повторення Закону: значення та інтерпретація є важливим аспектом вивчення як старозавітної етики, так і теології, оскільки він надає основи для морального та релігійного життя ізраїльського народу. Повторення Декалога в книзі Повторення Закону (Девтерономій) має значну актуальність для сучасного релігієзнавства, оскільки він не лише продовжує традицію законодавства, але й акцентує увагу на виконанні Божих заповідей у контексті переходу ізраїльтян до Обітованої землі. Це дає можливість дослідити, як зміни в контексті формулювань та акцентах у порівнянні з книгою Вихід відображають процес духовного відродження, соціальної стабільності та моральної відповідальності для нового покоління, що вступає в нову етап свого історичного розвитку [1].

Основні результати дослідження. Декалог (десять заповідей) у книзі – «Повторення Закону» є однією з ключових частин Святого Письма, що впливає на юдейське, християнське та ісламське релігійне мислення. Він відображає основні моральні принципи, на яких засновані релігійні і правові норми цих традицій. Книга Второзаконня є п'ятою книгою Тори (п'ятикнижжя Мойсея) і складається переважно з повторення Божих заповідей, законів і постанов, що були дані ізраїльському народу в часи подорожі по пустелі. Ця книга розрахована на покоління, що народилось після виходу з Єгипту, і дає їм інструкції, як жити в обітованій землі [2].

Декалог (десять заповідей) у книзі Второзаконня розміщений у 5-й главі цієї книги, і, за своєю структурою, є схожим на Декалог у книзі Вихід (Екзодус 20:1-17). Однак існують певні відмінності у формулюваннях, що дозволяють глибше зрозуміти контекст і теологічне значення цього закону для нового покоління. Контекст оновлення заповідей: У книзі Второзаконня заповіді даються в контексті оновлення та повторення Божих законів перед входом ізраїльтян в Обітовану землю. Мойсей, який вже перебуває на порозі своєї смерті, звертається до народу з метою нагадати йому про важливість дотримання Божих постанов і законів для збереження обітниць, що були дані їхнім предкам.

Хоча основні заповіді ідентичні тим, що надані в книзі Вихід, є деякі відмінності у формулюваннях, які мають теологічний і моральний підтекст.

- У Виході (20:8) заповідь про шаббат починається словами «пам'ятай день суботній». У Второзаконні (5:12) ця заповідь починається словом «святи».

- У Виході (20:5) є заповідь, що Бог карає за гріхи батьків до 3 і 4 поколінь, у Второзаконні (5:9) ця частина тексту змінюється на більш м'яке: «не карає за гріхи батьків», акцентуючи на благодаті й милосерді.

У Второзаконні більше акцентується на тому, як важливо жити за Божими законами для того, щоб отримати благословення і захист на землі, яка буде дано ізраїльтянам як спадщина. Це підкреслюється в контексті

вступу в Обітовану землю. Бог не тільки дає закон, але й закликає народ до покори Йому, оскільки це є умовою для добробуту та процвітання на новій землі. Декалог у Второзаконні є закликом до нового покоління ізраїльтян, яке ще не брало участь у подіях виходу з Єгипту, до того, щоб виконати закон, даний Богом, та не забувати про Божу ласку і милосердя. Перший заповіт: «Не буде в тебе інших богів, крім мене» акцент на Божій єдиній владі, яка є основою для всіх інших заповідей. «Не роби собі кумира...» заборона на поклоніння ідолам та будь-яким матеріальним об'єктам, що відволікають від служіння єдиному Богу. Заповідь про ім'я Боже: «Не вимовляй імені Господа, Бога твого, надаремно...» важливість поважного ставлення до Бога та уникання марного використання Божого імені [3].

«Пам'ятай день суботній, щоб святити його...» заповідь про відпочинок і поклоніння Богу в день суботи, яка є ознакою союзу між Богом і народом. Заповіді про відносини з іншими людьми: «Не вбивай», «Не чини перелюбу», «Не кради», «Не свідчи неправдиво проти ближнього» ці заповіді мають фундаментальне значення для побудови моральних відносин серед людей. Заповідь про заздрість: «Не бажай дружини ближнього свого, не бажай дому ближнього свого...» – ця заповідь вказує на важливість морального порядку та відсутність заздрості й бажання того, що належить іншому [4].

Декалог у книзі Второзаконня є важливою частиною духовного відродження ізраїльського народу перед вступом у нову землю. Це заклик не тільки до дотримання законів, але й до пізнання Божественної волі як основи соціального порядку. Повторення Декалога в книзі Второзаконня має важливе педагогічне значення для нового покоління ізраїльтян. Через повторення законів народу нагадують про їхню важливість для життя в новій землі. Декалог формує моральний кодекс, який дозволяє підтримувати соціальну справедливість і мир у суспільстві. Він є не лише релігійною інструкцією, а й етичною основою для ізраїльтян у їхньому повсякденному житті.

Висновок. Декалог у книзі Второзаконня займає важливе місце в старозавітній традиції, оскільки він є повторенням Божих заповідей для нового покоління ізраїльтян перед їхнім входом у Обітовану землю. Він має глибоке теологічне і моральне значення, акцентуючи на важливості дотримання Божих законів для збереження миру, благословення і процвітання на новій землі. Вивчення цієї частини Писання дозволяє краще зрозуміти духовну і моральну основу не тільки для ізраїльтян, а й для подальших релігійних традицій, зокрема християнства і юдаїзму.

Список використаних джерел:

1. Корещук І., Кампен К., Чечін І. Декалог як основа морального виховання особистості. *Східноєвропейський журнал внутрішньої та сімейної медицини*. 2023. № 1. С. 45–50. URL: <https://doi.org/10.15407/internalmed2023.01.045>.

2. Вітюк І. К. Християнська етика: доетичний зміст моральних заповідей Декалогу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. № 4. С. 8–12.

3. Куриляк В. Концепт слова "шалом" у контексті законів книги Левит. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2020. № 30. С. 63–69.

4. Вітюк І. Декалог у релігієзнавчому дискурсі: сучасний аспект. *Українська полоністика*. 2014. № 11. С. 112–120.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО–ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
**«Морально-етичний і творчий складник як основа професійного
зростання майбутніх журналістів, педагогів, психологів та богословів»
07 листопада 2024 року**

Відповідальні за випуск наукового видання
Куриляк В.В., Проданюк Ф.М.

Комп'ютерний набір і верстка Білик А.С., Орловський Р.В.

Підп. до друку 20.12.24. Формат 60x84/16
Папір офс. Гарнітура Arial. Друк офс. Замовлення №195
Друк. арк. 15,19. Обл.–вид. арк. 14,89. Тираж 200 прим.

Видавничий центр науково–організаційного відділу
Українського гуманітарного інституту
08293, Київська обл., м. Буча, вул. Інститутська, 14,
e–mail: conference@ugi.edu.ua

Поліграфія

Видавництво «Міленіум»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 535 від 19.07.2001 р.

м. Київ, вул. Фрунзе, 60
Тел./факс 222–74–35
E–mail: milenium_ofis@ukr.net

УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ

08292 Київська обл.,
м. Буча, вул. Інститутська, 14
conference@ugi.edu.ua
www.ugi.edu.ua